

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ

ДЬМАНУХ

УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО

СОЮЗУ

1994

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ А Л Ь М А Н А Х

Українського
Братського
Союзу
1994

*Дорогий Дмитре
З любов'ю пригадує ти Славку
яка набула дружбу з українцями
яку має Корбутенко у Б. Корбутенко.
Евген Корбутенко 6/22/94*

редактор Дмитро Корбутяк
обкладинка Борис Макаренко

Видавець
Український Братський Союз
Ukrainian Fraternal Association
440 Wyoming Ave.
Scranton, Pa., 18503

ALMANAC

of the
**Ukrainian
Fraternal
Association**

1994

**Editor: D. Korbutiak
Cover: B. Makarenko**

**Published by:
Ukrainian Fraternal Association
440 Wyoming Ave.
Scranton, Pa., 18503**

Історичний документ

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи з смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 липня 1991 року,

— продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

— виходячи з права нації на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

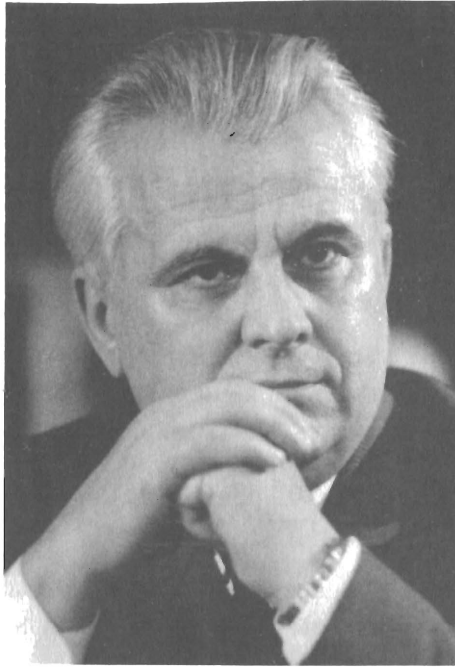
— здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набуває чинності
з моменту його схвалення.

24 серпня 1991 року
ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Президент України Леонід М. Кравчук.

Представники української громади вітають Президента Л. М. Кравчука після прибуття до Вашингтону на розмови з Президентом Клінтоном.

Український Братський Союз і Україна

Від самого початку існування Українського Братського Союзу його провід і члени виявляли подивугідне зрозуміння для потреб нашої спільноти тут, в Америці, і в Західній Україні. Попри численні труднощі на поселеннях, вони помагали будувати церкви і народні доми, провадили різноманітну культурно-освітню діяльність, організовували самопомогу й таким чином багато спричинилися до розвитку організованого українського життя в Новому світі. Одночасно вони робили все можливе, щоб задовольнити потреби нашого народу в Західній Україні.* З нею Український Братський Союз утримував до Другої світової війни тісні зв'язки і висилав туди фонди на будову церков, народних домів і читалень «Просвіти», помагав українським інвалідам і політичним в'язням, молодіжним та іншим організаціям, підтримував українські видавництва і пресу тощо. Мабуть не було села ні міста, яке б не одержало більшої чи меншої допомоги від Українського Братського Союзу і його членів. Завдяки їх жертвенності закуплено у Львові при вулиці Міцкевича 7 великий будинок, відомий як Український Робітничий Дім, в якому приміщувалися: Український Народний Університет «Самоосвіта», Союз Української Поступової Молоді «Каменярі», Союз Селянських Спілок, Союз Українських Жіночих Громад, Головний Секретаріат Української Соціалістичної Радикальної Партії, Секретаріат Української Соціалістично-Радикальної Парляментарної Репрезентації, редакції «Громадського Голосу», «Жіночого Голосу», «Каменярів», і «Живого Слова», а також дуже цінна бібліотека, в якій було більш трьох тисяч томів. На окрему увагу заслуговує допомога УБСоюзу при заснуванні видавництва книжок Українського Народного Університету «Самоосвіта» у Львові, яке вадала 150 книжечок на різні теми, тиражем приблизно в 750,000 примірників. Це була, так би мовити, перша українська енциклопедія для народу.

Крім матеріальної підтримки демократичного сектора і культурно-освітньої праці в Галичині, УБСоюз завжди підтримував морально земляків в Україні в їх боротьбі за людські і національні права, що їх грубо порушувала окупанти українських земель. Такою під-

* Імігрантів із Східної України в той час було дуже мало. *Ред.*

тримкою були масові віча і демонстрації проти так званої «пацифікації» Галичини — так Варшава називала погроми українського населення польською воячиною —, проти штучного голоду на Україні 1932/33, організованого Москвою, проти нападу Мадярщини на Карпатську Україну 1939 р., проти арештів, заслань і розстрілів української інтелігенції совето-російськими окупантами і проти інших злочинів окупантів українських земель.

За весь час своєї діяльності Український Братський Союз співпрацював з іншими центральними українськими організаціями в Америці. Він був співініціатором скликання Першого Українського Союму, його провідні члени були службовцями Першої Української Дипломатичної Місії у Вашингтоні, він брав активну участь у створенні Українського Конгресового Комітету та в скликанні Першого Конгресу Американських Українців 1940-го року у Вашингтоні. Після Другої світової війни УБСоюз включився в акцію допомоги українцям, які опинились в Західній Європі, та полегшення їм переїзду в Америку. В тих цілях він скликав віча і збори, творив комітети, окремими закликами в пресі заохочував своїх членів жертвувати фонди і нарешті співпрацював із Злученим Українсько-Американським Допомоговим Комітетом (ЗУАДК). Нова окупація Західної України більшовиками 1944-го року унеможливила УБСоюзові будь-який зв'язок з нею, і тільки сорок п'ять років пізніше, коли деспотична російсько-совєтська імперія почала розпадатись, відкрилась можливість відновлення давніх контактів з Галичиною і встановлення нових, із зазбручанською Україною.

На 22-ій Конвенції Українського Братського Союзу в червні 1990-го року однією із найголовніших точок нарад було обговорення тодішньої ситуації в Україні і способів допомоги нашій молодій державі. Конвенція схвалила пропозицію створити 200-тисячний фонд допомоги РУХ-ові і жертвам Чорнобиля, при чому цей фонд мав складатися з одноразової дотації УБСоюзу в сумі 100,000 доларів і з дарувань поодиноких жертводавців. Збірка грошей почалась зараз таки після схвалення цього пляну Конвенцією. Для підкреслення своєї солідарности з Україною і РУХ-ом Український Братський Союз вирішив напередодні Другого Всеукраїнського Конгресу РУХ-у в жовтні 1990-го року вислати до Києва двох своїх представників, Івана Олексина й Ігоря Гавдяка.

Під час нарад РУХ-у в Палаці «Україна» до Києва прибув голова російської православної церкви, щоб у Софійському Соборі висвятити підлеглого собі голову Української Православної Церкви. Проти цього провокаційного кроку запротестували на Софійській площі всі учасники нарад РУХ-у й багато мешканців столиці. Були там і ми. Я використав цю нагоду, щоб роздати присутнім майже 400

привітань РУХ-ові від УБСоюзу, ручки, відзнаки УБСоюзу та інші речі, які я привіз із собою.

Під час нарад РУХ-у мені дали змогу привітати з'їзд від УБС. Я розповів коротко про незavidні умовини, в яких жили і працювали перші українські імiгранти в США, зокрема вуглекопи в Пенсильванії, а також подав причини заснування УБСоюзу, і данні про його 80-річну допомогову діяльність. Я закінчив висловом радості з можливості нашого спілкування і нашої співпраці при будівництві відновленої української держави. Учасники конгресу прийняли мій виступ дуже прихильно, а Ігор Гавдяк висловився про нього ось як: «Без ніякого сумніву, виступ голови УБСоюзу Івана Олексина на з'їзді РУХ-у перед багато-тисячним зібранням делегатів був найбільш ефективним з усіх виступів репрезентантів закордонних українських організацій. Цей виступ і наші зустрічі з цільними діячами РУХ-у та багатьма громадянами України зробили велику рекламу УБСоюзові на наших рідних землях та проторували шлях до дальшої співпраці з демократичними колами нашої Батьківщини».

Не применшуючи важливості присутності двох представників УБСоюзу на Другому Всеукраїнському Конгресі РУХ-у, наріжним каменем у зв'язках нашої організації з Україною треба вважати перебування Володимира Яворівського в Скрантоні. Познайомившись з діяльністю УБСоюзу взагалі та з його акціями допомоги Україні в передвоєнні роки зокрема, він запропонував нам відновити допомогу Україні тепер. Окрему увагу він звернув на потребу взяти під опіку бувшу лікарню комуністичної партії у Києві й обладнати її необхідною медичною апаратурою. Після того, як члени Виконавчого Комітету УБСоюзу одобрили пропозицію Яворівського, ми повідомили його, що правдоподібно приймемо її. Він прийняв наші слова за dokonаний факт, при кожній нагоді хвалив нас і ставив УБСоюз як приклад іншим організаціям, а після повернення на Україну він подбав про те, що про цю справу почала писати київська преса. І так наша зустріч з Яворівським посилила розголос про УБСоюз, здобутий під час Другого Всеукраїнського Конгресу РУХ-у.

При кінці березня і на початку квітня 1991-го року я поїхав на Україну літаком «Мрія», який віз до Львова вантаж медичних апаратів. При цій нагоді я відвідав також Стрий і Харків та — що найголовніше — оглянув згадану вже вище лікарню в Києві. Зі мною були: Юрій Спіженко, міністер охорони здоров'я України, Володимир Яворівський, голова Комісії для чорнобильських справ при Верховній Раді України, Іван Валеня, депутат Верховної Ради з Харкова, та д-р Володимир Гординський з Нью Джерзі. Лікарня — давніше місце лікування і відпочинку провідних членів Комуністичної партії — була під юрисдикцією Обласної Управи. Коли ми перебу-

вали в Києві, у ній лікувалися люди, які працювали коло чорнобильського реактора під час і після його вибуху. Побачивши її ім-позантний будинок, я був дуже здивований, що там було так мало лікарського приладдя, і це немало налякало мене. Я збагнув, що кошти обладнання такої великої лікарні будуть далеко вищі, ніж я собі уявляв передтим. Тому ми запропонували, щоб для лікування дітей — жертв чорнобильської катастрофи, призначити три поверхи лікарні. На то Обласна Управа не погодилася. Стало на тому, що після довгих переговорів Міністерство охорони здоров'я передало під нашу опіку виключно дитячу лікарню в Пущі Водиці біля Києва, де перебувають діти, поразені радіацією від вибуху чорнобильського реактора. Перед нами велике завдання, але я вірив тоді і вірю тепер, що при спільних зусиллях нас усіх нам пощастить виконати наші зобов'язання і придбати УБСоюзові ще більше популярності і пошани. До речі, під час нашого перебування в Києві місцеві газети писали про УБСоюз і нашу опіку над згаданою лікарнею та помістили інтерв'ю, що його я дав на летовищі в Борисполі. Також Київська телевізійна станція, програми якої бачить уся Україна, передала вістку про нашу працю і про мою розмову з Яворівським в присутності Спіженка, Валені і пані Н. Матківської

Допомога УБСоюзу Україні:

Голова УБСоюзу І. Олексин обговорює допомогу жертвам Чорнобильської ядерної катастрофи з головою Комісії Верховної Ради для справ Чорнобиля, депутатом В. Яворівським, і міністром охорони здоров'я Юрієм Спіженком.

із США. В Києві ми зустрілися з Президентом України, Леонідом Кравчуком, який запросив нас опісля на наради Верховної Ради. Наступного дня ми знов були на цих нарадах, при чому Президент представив кожного із нас поіменно, а мене, як голову УБСоюзу, і дякував нам за нашу готовність допомогти українському народові, потерпілому від чорнобильської катастрофи. Всі депутати рясно оплескували признання і подяку Президента нам, а телебачення передавало все це по всій Україні.

Варто згадати ще одну розмову, що її я відбув у Харкові з мером міста, урядовими чинниками і багатьма провідниками місцевих організацій. Мер Харкова висловив бажання відвідати Український Братський Союз і побувати на фестивалі української молоді на «Верховині», про який я там згадував.

Перебування в Києві, пресові й телевізійні коментарі про УБСоюз, зустріч з Президентом Л. Кравчуком, мером Харкова та іншими чільними людьми сучасної України — все це цікаві й приємні епізоди, пов'язані з головною ціллю нашого перебування там — оглядинами лікарні для дітей — жертв Чорнобиля. Після повернення до Америки треба було почати конкретну працю — збірку фондів.

Збірка фондів на ухвалені 22-ою Конвенцією УБСоюзу проекти проходила спочатку досить повільно і при кінці 1990-го року дала всього 8,312 доларів, переважно з подарованих дивідендових чеків наших членів. Пізніше, завдяки статті про Чорнобиль в нашому англомовному журналі «Форум» і закликам у «Народній Волі» жертвенність помітно зросла і в 1991-му році ми зібрали 104,135 доларів. До цієї суми включено 38,786 доларів — спадок по покійному Морісові Свіденові з Детройту, Мічіган. В наступному році фонд збільшивсь на 51,975 доларів. Ці гроші були подаровані нашими членами, як також і не-членами, різними організаціями, клубами, церквами, братствами, приятелями і свояками у пам'ять дорогих їм осіб, а п'ять членів УБСоюзу подарували на чорнобульську лікарню вартість своїх страхових поліс.

Під час кампанії для придбання фондів у 1991 році д-р Наталка Щербак-Мирутенко, після відвідин Києва з чоловіком і оглядин лікарні в Пуці Водиці, повідомила нас, що з її ініціативи компанія АББОТ ЛЯБОРАТОРІС, в якій вона займає високе становище, хоче подарувати Україні багато різноманітних лікарств вартістю в понад чотири мільйони доларів, і запропонувала нам співпрацю. Пані Наталка договорилася також з Юнайтед Стейтс Ейр Форсе про перевезення цього вантажу до Києва, при чому її заповнили, що це завдання виконують два найбільші американські військові літаки. До цього вантажу медикаментів Американська Армія додала від себе

6,000 ковдр вартости 180,000 долярів; їх розподілено переважно між лікарнями, в яких перебувають бувші працівники чорнобильського реактора під час і після його вибуху. Привезених медикаментів було так багато, що деяку їх частину передано 12 лікарням Києва, Харкова, Донецька і Львова, про що повідомили українське радіо і телебачення.

ДОПОМОГА З ФОНДІВ УБСОЮЗУ

За порадою д-ра Володимира Гординського, УБСоюз закупив 31-го липня 1991 року у Швейцарії нову апаратуру-аналізатор крові з різними додатками. Він коштував 45,000 долярів, але, одержавши знижку, ми заплатили тільки 38,055 долярів, включно з доставою до лікарні. 11-го вересня 1991 року, коли призбирані нами фонди дещо зросли, ми знову купили в австрійській фірмі РОЧЕ дуже важливу медичну апаратуру, спроможну зробити аналізу крові одночасно для 40 людей. З усіма додатковими частинами та реагентами вона коштувала 75,000 долярів; ми дістали її за 61,000 долярів. Згадана фірма доставила апаратуру до нашої лікарні, вмонтувала її та навчила персонал, як на ній працювати. Другої такої апаратури в цілому Києві не було. Пізніше, на прохання Управи лікарні, ми закупили в Америці за 4,400 долярів чотири високоякісні мікроскопи з адаптерами до Київського електричного струму. На прохання Міністерства охорони здоров'я прислати лікарства, зокрема інсулін, ми звернулися до американської добродійної організації Christian Relief Services, з проханням допомогти нам дістати це лікарство по низькій ціні. Вкладену нами суму 15,000 долярів згадана добродійна організація подвоїла і невдовзі літак доставив усе до Києва. Коли американська армія випродувала свої речі, ми за 750 долярів купили понад 7,000 штук одягу для лікарів і медсестер, цей одяг розподілено також між іншими лікарнями. В міжчасі Управа лікарні звернулась до нас, щоб ми доставили їм різне медичне приладдя. УБСоюз купував його і висилав прямо, передавав принагідними туристами, або ми самі везли його в Україну.

СПІВПРАЦЯ З CHRISTIAN RELIEF SERVICES

Тому що наш власний фонд допомоги Україні все ще був недостатній, ми почали шукати інших джерел допомоги Україні. Саме тоді, я мав нагоду познайомитися з п. Євгеном Крізеком, президентом допомогової організації Christian Relief Services. Це було 11 вересня 1991 року, під час нарад американської організації PROJECT

НОРЕ у В'їрджинії. Він обіцяв мені допомогти нашому фондові, і від тоді почалася наша співпраця. Допомога згаданої установи перевищила багато разів наші сподівання, і завдяки їй ми створили в Києві свого роду представництво УБСоюзу, що ним відає п. Олександр Костюченко. Його завданням було і є виконувати повязані з лікарнею доручення і створити сітку представників по всій Україні, які мали б зайнятися розподілом харитативної допомоги у своїх областях. Таку сітку п. Костюченко організував з членів ЗЕЛЕНИЙ СВІТ, вчому йому допомагали різні неурядові організації — такі як Жіноча Громада, Союз Українок, Т-во Просвіта.

Ця сітка розподілу допомоги виконала своє завдання надзвичайно задовільно, коли від організації Christian Relief Services прибув великий вантаж (6 контейнерів, кожний величиною 40' x 8' x 8') з вітамінами (40 тон), милом та іншими речами для домашнього вжитку. Члени сітки розподілили все це майже по всій Україні — лікарням, школам, бідному населенню, особливо тим, які ще живуть у загрожених радіацією районах.

Вартість речей, подарованих цією організацією становить \$3,176,571 доларів плюс кошти перевозу з Америки до Києва. Нижче подаємо звіт згаданої організації про те що, коли і кому вислано, та вартість розподіленого товару в доларах.

DATE: April 7, 1993

TO: Ivan Oleksyn, Ukrainian Fraternal Association

FROM: Jenny Patterson

Ivan,

Following, please find listed the donations our organization has made to groups in the Ukraine. If you have any questions, please call me.

1991:

Donated to: Children of Chernobyl

Donation: 6,518 bottles of multi-vitamins

Value: \$25,610.00

Donated to: Specialized Dispensary of Radiation Protection

Donation: Medical Supplies & Equipment (1 — 40-ft container)

Value: \$947,000.00

1992:

Donated to: Specialized Dispensary of Radiation Protection

Donation: Medical Equipment (1 — 40-ft container)

Value: \$50,000.00

Donated to: Ukrainian Green World

Donation: Cleaning & Hygiene items (2 — 40-ft containers)

Value: \$205,093.00

Donated to: Green World Association

Donation: Assorted vitamin powders & vitamins (4 — 40-ft containers)

Value: \$340,146.00

Donated to: Rohatyn Hospital

Donation: Medical Supplies & Equipment (1 — 40-ft container)

Value: \$298,000.00

Donated to: Ministry of Health

Specialized Dispensary of Radiation Protection

Donation: Insulin & Injection Kits (5,100 units of insulin, 150 injection kits)

Value: \$28,600.00

Donated to: Town Hospital

Donation: Medical Supplies & Food (1 — 40-ft container)

Value: \$82,122.00

1993 (in the process of sending):

Donated to: Green World Association

Donation: Hygiene items (1 — 40-ft container, 1/2 — 40-ft container)

Value: \$1,000,000.00

Donated to: Green World Association

Donation: Medical Supply Items (1/2 container load)

Value: \$200,000.00

TOTAL VALUE DONATED: \$3,176,571.00

TOTAL VOLUME: 12 containers, 5,100 insulin injections,

150 injection kits, and 6,518 bottles of vitamins

Ми глибоко зворушені блигородним жестом організації CHRISTIAN RELIEF SERVICES. Своєю вчасною, великою і так потрібною допомогою, вона дала доказ рідкісного в наші часи зрозуміння потреб людей у нещасті і на ділі сповнила заповіт Христа: «Люби свого ближнього, як себе самого» (Марко, 12:31). Український Братський Союз, всі його члени, як також український народ невимовно вдячні провідникам Christian Relief Services за безкорисну допомогу жертвам Чорнобиля. Ми віримо, що і в майбутньому ця добродійна організація не відмовить нам своєї щедрої допомоги.

КАНАДСЬКИЙ ФОНД ДОПОМОГИ ДІТЯМ ЧОРНОБИЛЯ

За почином заступника голови УБСоюзу на Канаду, інж. Петра Родака, налагоджено співпрацю з Канадським фондом допомоги дітям Чорнобиля, що його очолює д-р Ярослав Шудрак. Йдеться тут про обмін думками та інформаціями в справах збірки фондів, доставки вантажів і, головню, кому і якими дорогами висилати допо-

могу. Співпраця з Канадським Фондом корисна для нас ще тим, що його члени приймають також пожертви на наш Фонд Чорнобильської лікарні.

Мені дуже приємно підкреслити добрі результати нашої співпраці з Канадським Фондом і подякувати йому за те, що він, маючи зайвих 50 нових шпитальних ліжок і матраців, переслав їх власним коштом на вказану нами адресу в Україні. Ще раз висловлюю від імені УБСоюзу нашу вдячність Канадському Фондові та його голові, д-ру Я. Шудракові, за дуже корисну і дійсно братерську співпрацю.

НАШІ СПРОМОЖНОСТІ ДОПОМАГАТИ

Вже на початку нашої допомоги дитячій Чорнобильській лікарні, яка є під опікою УБСоюзу, та деяким іншим лікарням, ми прийшли до висновку, що потреби лікарств і медичного обладнання далеко перевищують фінансові спроможності нашої організації, навіть коли до них додати пожертви від наших членів та цілої української громади. Ми зрозуміли, що для виконання наших зобов'язань нам треба посилити кампанію фондів і включити у неї також не-українські комерційні чи добродійні американські організації. Тому до сформованого у серпні 1991-го року УБСоюзом Чорнобильського Комітету (І. Олексин, П. Салаяк, Ю. Клапіщак і І. Гавдяк) ми кооптували д-ра Анатолія Лисого й адвоката Михайла Кося. Д-р Лисий служив Комітетові дуже корисними порадами в справах лікарств і медичної апаратури, як також щодо збирання фондів, а адв. Кось опрацював і спопуляризував два проекти:

1. Висилку листів до церковних управ з повідомленням про наш проект обладнання дитячої лікарні та з проханням до них взяти активну участь у ньому або принаймні звернутись до своїх парафіян, щоб вони склали пожертви на цю ціль.

2. Висилку листів до продуцентів лікарств і медичної апаратури з закликом допомогти у здійсненні нашого проекту.

Перший проект не увінчався, на жаль, сподіваним успіхом, зате другий виявився вартим труду. До тепер ми отримали два комп'ютери від компанії East-West, дві пачки дуже потрібних лікарств (Анестетика) від Astra Pharmaceutical Products, 25 великих пакунків одяжі і взуття для дітей різного віку від ЛЕНС ЕНД, три однакові медичні апаратури та багато додаткових речей від Backman Instruments, які буде розподілено між три різні лікарні; від д-ра Петра Козіцкого отримали медичну апаратуру СТРЕС ТЕСТ.

Цей проект ще не закінчений, і ми маємо надію, що наші до-теперішні успіхи будуть продовжуватися.

*В київській лікарні, про яку піклується УБСоюз.
Навчання хворих дітей, жертв Чорнобильської катастрофи.*

Помагаючи київській Чорнобильській лікарні та іншим лікарням в Україні, УБСоюз помагав по змозі також бідним людям, які опинились у важкому становищі в ці тяжкі для нашої молоді держави часи, і різними організаціями, які провадять корисну для України діяльність. Ось деякі з тих, що одержали допомогу готівкою: РУХ — 1.000 дол., Жіноча Громада — 2.000 дол., Літературна Україна — 2.000 дол., Всесвітній Форум Українців — 1.000 дол., видання Історії України — 1.000 дол., видання книги «Жнива розпачу» — 1.000 дол., організація «Меморіал» — 500 дол., музей ім. Лесі Українки в Ялті — 300 дол., Фонд допомоги дітям Чорнобиля — 1.250 дол., Народне мистецтво — 250 дол., Музей ім. Шевченка в Києві — 150 дол., стипендії студентам з України — 6.500 дол., стипендії журналістам з України — 1.000 дол., фонд допомоги посольствам України 25.000 дол.

РЕФЕРЕНДУМ

Коли була проголошена дата референдуму в Україні, серед української діаспори були побоювання, що це голосування може закінчитися некорисно для нашої молоді держави. Причиною побоювань були заклик керівника СССР Горбачова до населення України

не голосувати за її незалежність та пам'ятний виступ президента Джорджа Буша в Києві, в якому він недвозначно висловився проти незалежності України і закликав до співпраці з Горбачовим. Коли до цих виступів Горбачова і Буша додати невиразну ситуацію у східній і південній Україні, то легко зрозуміти побоювання Виконавчого Комітету і членів Українського Братського Союзу, що референдум може закінчитись невдачею. Ми відчули, що нам треба щось робити, щоб до того не дійшло. Нас повідомили, що тодішній первісний РУХ виробив плян роз'яснювання населенню загрозованих районів, чому воно повинно голосувати за незалежність України. До виконання цього пляну РУХ завербував студентів Києва, Львова та інших міст Західної України з вірою, що вони виконають це завдання. Виконавчий Комітет УБСоюзу вирішив включитися у цю важливу і важку акцію і підтримати її матеріально і морально. З цією метою вислано мене до Києва з поважною сумою 20,000 дол. Там мене запросили на наради президії РУХ-у й представників студентства, під час яких обговорювано справу коштів висилки п'ятисот студентів із Галичини у східну й південну Україну (харчування, подорож, нічліг). Стверджено, що таку місію можна буде здійснити. Студентів питали, чи вони могли б підшукати ще п'ятьсот охотників із заходу. Вони відповіли позитивно, але вказали на брак потрібних фондів. Їм відповіли, що фонди є, та що вони можуть спокійно поповнювати свої ряди. Очевидно, цими фондами були привезені мною гроші-дар УБСоюзу. Моє серце було повне радості і гордості за нашу організацію; її фінансова допомога прийшла саме тоді, коли вона була конечно потрібна, і що вона пішла на таку високу ціль як незалежність України.

ЗВ'ЯЗКИ З ТОВАРИСТВОМ «УКРАЇНА» В КИЄВІ

Ще в жовтні місяці 1960-го року в Києві постало Товариство для культурних зв'язків з українцями закордоном, перейменоване 1970-го року та Товариство «Україна»: Товариство для культурних зв'язків з українцями закордоном. На жаль, у минулому це Товариство було слухняним знаряддям советської пропаганди, а його видання служили не культурним зв'язкам, а поширюванню наклепів на свідомих і активних українців у діаспорі, зокрема на дивізійників. Попалось тоді й мені немало.

У серпні місяці 1991-го року Товариство «Україна» написало до УБСоюзу листа, запрошуючи мене взяти участь у його Звітно-виборній конференції, запланованій на 19-20 листопада того року. На неї я не міг поїхати і повідомив про це її організаторів. В той час Товариство «Україна» вже перебудувалося, стало на ґрунт незалежності

ти України і вибачилось за свою минулу діяльність. Очолене Іваном Драчем, головою РУХ-у і делегатом до Верховної Ради України, воно ставило собі тепер завдання працювати для національного, державного й духовного відродження України і для консолідації всіх українців світу. В січні місяці 1992-го року я одержав запрошення взяти участь у Першому конгресі українців, які живуть у різних республіках бувшого Радянського Союзу. На Конгрес прибули делегати з найдальших закутків бувшої імперії. Всі вони нарікали на переслідування з боку російської влади, на заборону говорити українською мовою, мати українські школи, творити аматорські танцювальні чи вокальні ансамблі, влаштовувати концерти тощо. Деякі із них благали зі сльозами в очах дозволити їм переселитися в Україну. Конгрес закінчився концертом, виконаним найкращими мистецькими силами з усієї України.

Після конгресу голова Товариства «Україна» повідомив мене листом про запланований Всесвітній форум українців, який мав відбутись напередодні дня незалежності України, і запросив мене взяти участь в праці Організаційного комітету, на що я радо погодився. На цьому Форумі я виголосив привітальне слово від Українського Братського Союзу, знайомлючи присутніх з характером і діяльністю нашої організації.

В лютому місяці 1993-го року мене запросили на пленум Товариства «Україна». Я взяв у ньому участь і при цій нагоді полагодив багато справ у лікарні, яка є під опікою УБСоюзу, як також справи, пов'язані з доставленням лікарств і медичного обладнання.

Співпраця з Товариством «Україна» спопуляризувала УБСоюз на Україні. За посередництвом Товариства багато громадян України і українців східньої діяспори познайомилися з нашою організацією і її корисною працею. Майже щоденно до нас надходять листи з України та з інших бувших сов. республік, з подякою за нашу моральну й матеріальну допомогу Україні. В інших листах наші земляки просять нашої поради або допомоги інформаціями. Товариство «Україна» виготовило для нас великий альбом фотографій про Чорнобильську трагедію (вибух, гашення, евакуація населення, вигляд новонароджених дітей ітп.), яким ми користувались з великим успіхом під час нашої збірки фондів для лікарні. Члени Товариства помогли нам увійти в контакт з урядовими чинниками та відвідати історичні пам'ятки в Києві, Чигирині та в інших місцевостях. У вересні минулого року Товариство «Україна» запропонувало УБСоюзові співробітництво в таких ділянках:

- обмін творчими групами та окремими митцями для участі в фестивалях, ярмарках тощо;

- прийом і направлення для відпочинку та лікування дітей та осіб, які потребують оздоровлення;
- прийом в Україні та направлення до США туристичних груп (від 5 до 50 осіб) на взаємовигідних умовах;
- організація виставок, наукових конференцій, презентацій ітп.;
- навчання української молоді із США за стипендією Товариства та взаємне спонсорювання студентів і спеціалістів для навчання в США;
- видання і розповсюдження друкованих інформаційних матеріалів, відео-, аудіокасет з записами українських митців, поетів, художників.

Наприкінці хочу з приємністю ствердити, що Український Братський Союз, продовжує свою славу традицію допомагати потребувачим. Як у передвоєнні роки він підтримував матеріально й морально добрі почини наших громад в Америці й у Західній Україні, так і тепер він не відмовляє допомоги тим, хто її потребує. Різниця лише в тому, що під сучасну пору допомогова діяльність УБСоюзу поширилася на всю Україну — від 1991 р. незалежну державу. Поширення цієї діяльності на Україну стало потрібним через незavidний стан, що його залишила по собі в Україні довгорічна російська комуністична окупаційна влада. В останні роки той стан загострила страшна атомна катастрофа в Чорнобилі, яка поставила під загрозу здоров'я українського народу. Ми не можемо байдуже приглядатися до терпінь невинно постраждавших від неї наших земляків, зокрема дітей і коли перед нами відкрилася можливість вільних зв'язків з нашою батьківщиною, УБСоюз негайно включився в акцію допомоги жертвам Чорнобиля та тим українським організаціям, які працюють для закріплення державности України. Потреби нашої молоді держави дуже великі, і допомога, яку подає землякам Український Братський Союз, є краплиною в морі. А проте, вона там помітна, і про нашу організацію знають мільйони українців з радіовисилань, телебачення і преси. Це дає нам почуття гордості, але одночасно ставить перед нами дальші обов'язки щодо нашого народу. Ми їх беремо на себе і твердо віримо, що при дальшій співпраці наших членів, цілої української громадскости в діаспорі й нарешті наших друзів інших національностей Український Братський Союз зможе продовжувати свою добродійну діяльність, для якої він був заснований 84 роки тому.

Промова голови УБСоюзу на Всесвітньому Форумі Українців у Києві

Достойна Президіє! Дорогі Земляки!

З великим вдовolenням я довідався про реорганізацію Товариства «Україна», про те, що мою скромну особу обрали в члени Ради і нарешті про те, що при нагоді Першого Конгресу Українців з республік бувшого Радянського Союзу, що живуть поза межами України, Ви запросили мене взяти в ньому участь. Маю велику честь і приємність привітати Вас від себе особисто та від усього членства Українського Братського Союзу, очолюваної мною забезпеченої і громадської організації, заснованої в Америці 82 роки тому емігрантами з України. Не можу не покористуватися цією нагодою, щоб не висловити моє глибоке признання провідникам РУХ-у, українському студентству, жіночим організаціям, а понад усе вьому українському народові за довершення великого і святого для нас діла, створення вільної, ні від кого незалежної української держави.

Перед нашою молодією державою багато нелегких завдань, а одним із них є саме об'єднання усіх українців, які живуть в республіках, створених із бувшого Радянського Союзу, чи в заокеанських країнах. Мені здається, що всі ми, що живемо поза межами України, повинні зміцнити існуючі там організації чи створити нові там, де їх ще нема, щоб опісля скоординованою діяльністю сприяти розвитку нашої держави і, таким чином, бути добрими її амбасадорами у відносних країнах. Надіюсь, що наша держава не відмовить нам потрібної допомоги у виконванні наших завдань.

Я певний, що під час цієї нашої першої зустрічі у рідному Києві нам пощастить винести корисні рішення і скріпити наші організаційні й особисті зв'язки, які сприятимуть поживавленню нашої праці для остаточного закріплення та доброго розвитку нашої вільної і незалежної України.

Пам'ятаймо, дорогі земляки, що всі ми, хоч би де ми жили, є дітьми однієї Матері-України, та що нашим священним обов'язком є зробити усе в наших силах, щоб наша Батьківщина стала повновартісним членом сім'ї вільних народів.

Тому що Іван Франко є патроном організації, яку я тут репрезентую, дозвольте мені закінчити моє слово його відомим закликком:

«Кожний думай, що на тобі мільйонів стан стоїть,
Що за долю мільйонів мусиш дати ти одвіт!»

Дякую!

Говорять документи

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE

№ _____
№ № _____

Пану Івану Олексину
Президенту
Український Братський Союз

10 квітня 1992 р.

Вельмишановний пане Олексин,

щороку, в квітні, український народ переживає день скорботи – річницю трагедії Чорнобиля.

Водночас ми підсумовуємо результати зусиль, докладених громадянами України спільно з нашими друзями з-за кордону, спрямованих на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи.

Особливо хочу відзначити вашу, дорогий пане Олексин, невтомну працю. Ваш внесок у гуманітарну допомогу жертвам Чорнобиля є прикладом людяності та доброти.

З надією на подальшу співпрацю.

Щиро Ваш,

Юрій Спіженко
Міністр

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комісія з питань Чорнобильської катастрофи

№ 06-10/27-115

24.09 . 1991 р.

США, штат Пенсільванія, Скрантон
Факс № (717) - 347 - 5649
пану Івану Олексини

Дорогий пане Олексин, любий наш брате !

Від імені парламенту незалежної України, від імені двох мільйонів людей, обтачених Чернобилем на нашій землі сердечно дякуємо Братському Союзові та Вам особисто за неоціненну допомогу - повне переобладнання під лікувальний центр жертв Чернобиля однієї з київських лікарень - дитячого радіологічного диспансеру.

Під нашим парламентським контролем та опікою, з допомогою Міністерства охорони здоров'я України, а головне - з повним Вашим технічним та медикаментозним забезпеченням - буде створено цей гуманітарний пам'ятник Братському Союзові в Україні - дітку модерну лікарню для чорнобильців. Не пов'язуйте образ Чорнобильської України з тупими чиновниками від медицини - це різні речі.

Чуємося Вашій щедрій наполегливості.

Всі надіслані готами отримано й доставлено за адресою, у подальшому також обіцяємо ретельно контролювати цю роботу та підтримку з боку Комісії.

Низький уклін Вам, пане Олексин, та найкращі побажання усьому Братському Союзові.

З повагою
Голова Комісії

Б. Яворівський

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИМ

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE

DEPARTMENT OF FOREIGN RELATIONS

15.04.1992 р. № _____

№ № _____

Голові Українського Братського Союзу
пану Івану ОЛЕКСИНУ

Шановний пане Іване !

Висловлюю Вам глибоку подяку за Вашу допомогу у справі охорони здоров'я народу України, особливо тих людей, що потерпіли від Чорнобильського лиха.

Завдяки зусиллям Братського Союзу і Вашим особисто госпіталь для дітей у Пуці-Водиці обладнано модерними біохімічним і гематологічним аналізаторами. У пригоді стали і ліки, надіслані Вами.

Просимо Вас продовжити Вашу діяльність по забезпеченню цієї дитячої клініки всім необхідним.

Згадуючи нашу давню розмову, просимо Вашої підтримки у поставці в Україну інсулінів та засобів для наркозу.

З щирою подякою і надією на подальшу співпрацю.

Начальник управління М. Драч

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

252001, м. Київ вул. Грушевського, 7

тел. 293-01-04, 293 24 39, телеграф 131180 БФІР

24.02.93 № 7.05/93

На № _____ від _____

Пану Івану Олександровичу
президенту Українського
братства

Вшановний пане Президенте!

Міністерство охорони здоров'я України щиро дякує Вам за постійну допомогу, яку Ви і Українське братство надаєте незалежній Україні в скрутному становищі, що склалося внаслідок чорнобильської катастрофи.

Висловлюємо надію на подальше співробітництво і Вашу братерську допомогу.

Нам стало відомо, що Ви маєте намір направити нам чотири манометри, які будуть розподілені серед лікувальних закладів, що надають медичну допомогу постраждалому внаслідок аварії населенню, і полівітаміна.

Дяро вдячні Вам за це.

Про прийняте рішення просимо повідомити відповідального представника Українського спеціалізованого диспансеру радіаційного захисту населення звану Вам Надію Гузь /252075, м. Київ, Пуша-Водяда, Український спеціалізований диспансер/.

Просимо також визначити перелік анестетичних препаратів, які Ви бажали б передати на Україну і повідомити за факсом /044/ 293-95-48.

З повагою

Заступник міністра

В.Пonomаренко

TOTAL P. 01 01

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**КИЇВСЬКИЙ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ЕНДОКРИНОЛОГІЇ
ТА ОБМІНУ РЕЧОВИНИ**

252114, Київ-114, вул. Вышгородська, 69.
Тел. № 430-36-94. Р/рахунок № 000120905
у Подільському відділенні Жилсоцбанку м. Києва

МИНИСТЕРСТВО ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ
УКРАИНСКОЙ ССР

**КИЕВСКИЙ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ ЭНДОКРИНОЛОГИИ
И ОБМЕНА ВЕЩЕСТВ**

252114, Киев-114, ул. Вышгородская, 69.
Тел. № 430-36-94. Р/счет № 000120905
в Подольском отделении Жилсоцбанка г. Киева

№ _____
На № _____

Пану Івану Олексину
Голові Українського братер-
ського союзу
м.Скрантон США
факс: 717-347-5649

Вельмишановний пане Іван Олексин !

Гарно дякуємо Вам за допомогу. Діабетологічна клініка Українського інституту ендокринології та обміну речовин надає допомогу хворим на цукровий діабет. Щорічно тут лікується біля 1000 хворих. В клініці концентруються самі тяжкі хворі з такими ускладненнями як діабетична нефропатія, ретинопатія, артропатія.

Сьогодні клініка на жаль незадовільно забезпечується очищеними препаратами інсуліну та приладами для його введення. Тому ми дуже зворушені тим, що отримали від Вас такі необхідні нам інсуліни шприци-ручки, які відповідають високим світовим стандартам. Частини Вашої допомоги передані в інститут клінічної радіології Українського наукового центру радіаційної медицини для лікування хворих, постраждалих в наслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Ще раз сердечно дякуємо за таку необхідну для нас допомогу. Щиро просимо вибачити за наше запізнення з відповіддю.

Директор інституту
професор

Микола Тронько

МОВ Українн
Український спеціалізований
диспансер радіаційного захисту населення
252075, м. Київ, Пуца-Подица
тел. 431-74-52

№ _____
На № _____
15.05.1998 р. 7.01

Пану Івану Олександровичу
президенту Українського
братства
440 Wyoming Ave,
Scranton, PA 18503

Шановний пане Президенте !

Висловлюємо Вам щиро подяку за увагу і допомогу, яку Ви надаєте в забезпеченні нашої установи обладнанням і медикаментами вкрай необхідним для обстеження і лікування дітей, постраждалих від Чорнобильської катастрофи.

Висловлюємо надію на подальше співробітництво і Вашу братську допомогу нашій установі.

Будемо дуже вдячні, якщо Ви знайдете кошти для придбання обладнання і медикаментів, котрі значно допоможуть в обстеженні і лікуванні дітей, які зазнали впливу радіаційного випромінювання.

Перелік необхідного, впершу чергу, обладнання і медикаментів додається.

Відповідальний представник
Українського диспансеру радіаційного захисту населення

Надія Гудзь

Организацій-фундатори: Західний науковий центр АН УРСР, Інститут суспільних наук АН УРСР, часопис "Діалог", Львівський відділення Союзу письменників України, ВО "Землетрус", ВО "Кіровоград", газети "Вісник Галичини".
Funding organizations: Western Scientific Center of the Academy of Sciences of the Ukrainian S.S.R., Institute of Social Sciences of the Academy of Sciences of the Ukrainian S.S.R., the journal "Dialog", Lviv Division of the Ukrainian Writer's Union, industrial associations "Electron" and "Kampaner", the newspaper "Molode Halychyna".

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ІСТОРИКО-ПРОСВІТНИЦЬКА
ОРГАНІЗАЦІЯ "МЕМОРІАЛ"
LVIV REGIONAL EDUCATIONAL AND HISTORICAL
ORGANIZATION "MEMORIAL"

290000, Львів-центр, площа Маланчука, 1, р/р 270012, ОПЕДУ житлового району м. Львова

290000, Lviv-center, Malanchuka Square 1

Телефони / Telephone: (0322) 74-02-43, (0322) 74-12-06; Телефакс / Fax: (0322) 72-98-24

Дата 24.06.92 № 643/28

№ _____ від _____

Український братський
Союз, Сиретон ПІ

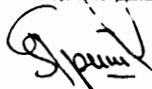
ПО С В І Д Ч Е Н Н Я

Даним листом правління організації "Меморіал", редакція газети "Поклик сумління" ім. Д. Стуса засвідчує, що ми отримали від Вас гроші в сумі 500 а. доларів / п'ятьсот /. Водночас висловлюємо Вам щирю подяку за Вашу підтримку, моральну й матеріальну.

Ваша пожертва буде з гідністю використана в межах програми "Меморіалу" на справу національного відродження українського народу, будівництва держави. Ми сподіємось на дальшу співпрацю з Вами. Про Вашу офіру прощу читати в найближчому номері газети.

ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ "МЕМОРІАЛУ"
НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

 С. Гринів

. Вис № 310/8.
9.09.93р

ПРЕЗІДЕНТУ

Українського Євратського Союзу ССА /

пану Івану Олексину

Дозвольте висловити велику подяку за ту увагу, яку приділяє Український Євратський Союз до своїх земляків, які постраждали від тоталітарного режиму і, як наслідок тієї системи, Чорнобильської катастрофи. Повірте, ми все робимо, щоб якомога зменшити вплив цієї катастрофи на людей /особливо дітей/. Але не все під силу молодій Українській державі. Так до цих пір не зроблена діагностичне обстеження переважній більшості дитячого населення м.Київ і постраждалих районів України. В нашому Ватутінському районі в основному зосереднені переселенці з Прип'яті, Чорнобиля. На лісовому масиві є госпіталізовані діти з лейкемією, є і померлі від цієї страшної хвороби. Тому ми звертаємось до Вас з проханням допомоги відкрити на Лісовому масиві діагностичний центр при дитячій поліклініці. Про наслідки обстеження кожної дитини, при необхідності ми будемо Вас інформувати.

Діти - це майбутнє молоді України, і бачити їх здоровими -
- наша спільна турбота.

Ще раз від усієї душі, дякуємо Вам.

Низким уклін Вам, земляки!

Завідуюча Дитячим
медичним закладом
Лісового масиву

Цєбро В.А. *[підпис]*
р.т. 518-96-86

Голова осередку Лісового
масиву Ватутінського рай-
ону Київської міської асо-
ціації "Зелений світ"
Глінський В.Г. *[підпис]*
д.т. 519-78-49

Підпис Голови осередка п. Володимира Глінського заавідуюч:

Директор Виконавчої Управи УБА "ЗЕЛЕНИЙ СВІТ" *[підпис]* Федоринчик

Товариство Українців у Великій Британії
38, Мейфільд-стріт
(Тел: 071-233-1111)
Мейфільд-стріт, 38, Мейфільд-стріт, Лондон

Association for contacts with Ukrainians
38, Mayfield Street
(Society "Ukraine")
38, Mayfield Street, London W14 8PL, U.K.

Handwritten: 10.11.88 - 341-2222

Handwritten: 10.11.88
Голові Українського бізнесового
сільства

Шановний пане Олексим!

Оргкомітет Всесвітнього форуму українців запрошує Вас, як члена Оргкомітету, прибути до Києва 18-20 серпня. Просимо своєчасно повідомити факсом або телеграмов дату, рейс літака. Від'їзд планується на 26-27 серпня.

В другій половині дня 20 серпня відбудеться засідання Оргкомітету.

З повагою

№ _____
„17” вересня 19 92 р.

Адреса редакції: 020001, Київ-001-МСБ,
Будівля Дод Українців, 28.
Телефони: 295-25-00; 295-30-00;
295-30-25

Президентів Українського
Братського Союзу
Вп. І.Олексину

Глибокошановний Пане Іване Олексині!

Сердечно вітаємо Вас із золотоговерхого Києва!

Видатна патріотична діяльність, якою уславився очолюваний Вами Український Братський Союз, закономірно знаходить відображення на сторінках "Літературної України". Наша газета, що ставить своїм завданням відродження української національної свідомості, української мови, побудову справді незалежної держави, - прагне підкреслити особливе значення, яке має для цих процесів діяльність УБС, найактивнішої організації українців на Американському континенті.

Цінним є те, що Ви і цілий Провід УБС дієте активно і конкретно - не витрачаєте всю енергію на красиві слова з високих трибун, а знаходите ділянки для практичної допомоги Україні. Наші читачі знають про цю допомогу, а Ваші нові проекти, про які "Літературна Україна" мала привітність повідомити першою з київських газет, викликали додаткову повагу наших громадян до УБС і до його Президента.

Хочемо і надалі вивітлювати на сторінках "ЛУ" Вашу велику працю.

З повагою -

Борис Рогоза,
головний редактор
"Літературної
України".

Київ

United States Department of State

Washington, D.C. 20520

April 10, 1992

Mr. Ivan Oleksyn
Ukrainian Fraternal Association
440 Wyoming Ave.,
Scanton, PA 18503

Dear Mr. Oleksyn:

I welcome this opportunity to express my personal appreciation for the efforts of your organization in providing assistance to the peoples in the new independent states of the former Soviet Union.

I am enclosing a copy of the after-action reports compiled by the U.S. teams who assisted in the distribution of U.S. emergency humanitarian assistance during Operation Provide Hope. We had originally planned to do 54 flights of food and medical supplies, but based on needs assessments and the availability of additional medical supplies in Department of Defense storage warehouses in Europe, we increased this number to 65.

I sincerely hope that you find these reports to be useful in your organization's efforts.

Sincerely,

Richard L. Armitage
Ambassador
Deputy to the Coordinator
for U.S. Assistance to the
New Independent States

Д О Г О В І Р

Договір про співпрацю складений між Київською Чорнобильською Лікарнею /місто Київ МОЗ України/, в особі Міністра Юрія Прокоповича Спіженка з однієї сторони та Українським Братським Союзом, харитативною допомогою організації, яка діє на законних правах Америки і Канади в особі її голови Івана Олексима.

Ціля договору:

Головною ціллю цього договору є створення загальної лікарні з проблем Чорнобиля в столиці України Києві.

Структура лікарні:

Сторони дійшли до згоди виступити зі спільною пропозицією в МОЗ України про затвердження слідуєчої структури лікарні:

1. Медична частина
2. З часом по можності також наукова частина.

Необхідні бюджетові асигнування визначає МОЗ України.

Зобов'язання лікарні:

Для виконання поставлених завдань адміністрація лікарні приймєє слідуєчі зобов'язання:

1. Затвердити і устійнити структуру і бюджет лікарні в МОЗ України
2. Провести ремонт і підготовку приміщень лікарні для встановлення медичного обладнання
3. Створити Комісію для прийняття на працю досвідчених лікарів та узгідити її склад з представниками Українського Братського Союзу.
4. Створити спільну Раду керівництва лікарні за згодою обох сторін в кількості 15 осіб, -представників лікарні 7, а представників Українського Братського Союзу 8
5. Розробити статут і правила лікарні та узгідити їх з Українським Братським Союзом.
6. Здійєєнити набір працівників лікарні
7. Виготовити перелік необхідного для праці лікарні медичного обладнання
8. Київською Чорнобильською лікарнею вважати Український спеціалізований диспансер радіаційного захисту населення / 202070, м.Київ, Пуша-Водиця, т.431-74-27.

Зобов'язання Українського Братського Союзу

Український Братський Союз бере на себе наступні зобов'язання:

1. Визначить обсяг валютного асигнування у формі матеріального і технічного забезпечення лікарні
2. Визначить можливість заupu Українським Братським Союзом необхідного медичного і технічного устаткування
3. Визначить особовий склад членів Ради лікарні з своєї сторони

Загальні домовлення

Для виконання поставлених завдань, обидві сторони будуть:

1. Обмінюватися інформацією про виконання робіт для чого в міру потреби і можливостей користуватися досвідом сторін.
2. Своєчасно інформувати себе про обставини, які негативно впливають на проведення робіт і прийняття спільних рішень.
3. В процесі праці обидві сторони зобов'язуються дотримуватися конфіденційності та не використовувати медичного устаткування поза планом роботи лікарні без згоди другої сторони.

Цей договір є юридичним документом для проведення спільної роботи та взаємної передачі обладнання.

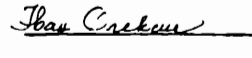
Договір складений в двох екземплярах українською мовою, по одному екземпляру для кожної сторони.

Підписано від Київської
Черніобильської Лікарні:

Юрій Спіженко
Міністр

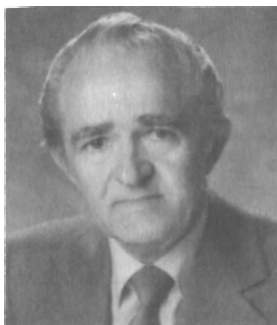
Підписано від
Українського Братського Союзу:

Іван Олексин
Голова

1 листопада
1991 року.

КЕРІВНІ ОРГАНИ УБСОЮЗУ
Виконавчий Комітет

Іван Олексин, голова

**Ігор Гавдяк, перший
заступник голови**

**Анатолий Фалько, другий
заступник голови**

**Петр Родак, заступник
голови для Канади**

Виконавчий Комітет

**Петро Сал'як,
гол. секретар**

**Теодора Турула,
заступниця
гол. секретаря**

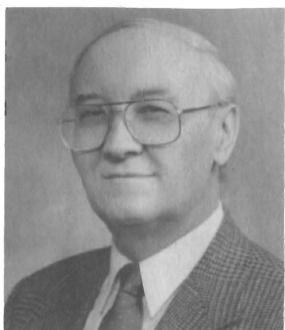
**Юрій Клапіщак,
фінансовий
секретар-скарбник**

**Роман Данилюк,
заступник фін.
секретаря-скарбника***

* помер 26 вересня 1993.

**Контрольна Комісія
(поазбучно)**

Роман Канюка

Павло Коновал

Михайло Мохнач

Михайло Родицький

Омелян Калата*

* Помер 4 січня 1994.

**Головна Рада
(поазбучно)**

Микола Богдан

Микола Бойчук

Володимир Дмитренко

Микола Івашків

Василь Карпенко

Зенон Комоніцький

Володимир Леськів

Олександр Ромас

Олександр Скоцень

Михайло Цар

Лука Шморгай

**Почесні члени Головної Ради
(поазбучно)**

Катерина Баран

Віра Гаркуша

Василь Іванців

**Дмитро Корбутяк,
редактор Альманаха.**

Йосиф Харина

Редактори видань УБСоюзу

Микола Дупляк,
редактор Народної Волі

Наталія Гавдяк,
редакторка англо-мовного
додатку до Нар. Волі
"Ukrainian Herald"

Андрій Григорович,
редактор журналу Forum

60 years of service to UFA and the Ukrainian Community

Interview with Joseph Charyna

Editor's Note: The 22nd Convention of the Ukrainian Fraternal Association, which was held in the UFA Resort Center Verkhovyna in 1990, named Mr. Joseph Charyna an honorary member of its Supreme Council. Two years later, during the annual Council's meeting, a testimonial dinner was dedicated to Mr. Charyna at which he was lavishly praised for his work for the Association. These honors were well deserved. Not only is Mr. Charyna one of the oldest members and officers of UFA, he is also one of its builders. His devotion and loyalty to the Association are exemplary indeed. When at one of the Conventions he lost the contest for an office — which is a normal election risk in a democratic society — he did not lose interest in the Association as some might do, but continued to work for it with the same vigor and devotion, for he believes that the common good is more important than personal feeling or ambition. Always friendly, and sociable, Mr. Charyna is gifted with a pleasant voice and has entertained delegates at many Conventions and members of many Supreme Councils. Born in the United States of Ukrainian parents, Mr. Charyna loves Ukraine and Ukrainian culture, and in his contacts with American political leaders has always called their attention to the just struggle of the Ukrainian people for freedom and independence. When at long last Ukraine became an independent nation in 1991, he rejoiced as did most Ukrainian Americans. The following interview with Mr. Charyna will give the Almanac's readers more insight into his life views and achievements.

Joseph, I know you are a veteran of the U.F.A. How many years have you been with our association?

This year makes it 60 years. My Ukrainian school teacher, Mr. Peter Grudzinsky, then a U.W.A. Supreme Councilor, explained to me the benefits of becoming a member of the Soyuz. I took his advice and I joined the organization in 1933. However, in attending my first meeting of Branch 224 I was disheartened to discover that I was the only young person there.

It later came to my attention that five young men or women could have their own Branch. After discovering this, I set out with the help of Mr. Grudzinsky to organize a youth branch. Just one month after becoming a member I organized Branch 220.

I have been very proud to have had the opportunity to play an active role in the organization and development of Branch 220. Since 1933 I have served as the Financial Secretary-Treasurer for this branch. Over the past 60 years I have enrolled approximately one thousand members into Branch 220 and other lodges because I adamantly believe in our association and in what it stands for. Our lodge has had at least one delegate at every convention starting in 1934.

What offices have you held in the U.F.A. during your 60 years of membership?

Besides serving my lodge, as I stated earlier, I was elected Radny (Member of the Supreme Council) during the 1940 convention. I served in that capacity for nine years. During this period I was appointed youth director, and represented the association at the Youth League of North America, conventions.

In 1949 I was elected Supreme Auditor and served in that capacity for 20 years, 12 as chairman. In 1969, I was elected 2nd Vice President and since our by-laws didn't provide any specific duties for this office, I pro-

Joseph Charyna delivering the 1st Ivan Franko Scholarship award at the State House in Boston, Mass.

Left to right: Ivan Franko Scholarship Committee Chairman Joseph Charyna, Mass. Governor Foster Furcalo, award recipient Robert Centolo, proud mother and dad looking on. The story and photo were published in the University Tufts Press.

posed — and the convention approved — a resolution to establish a Scholarship Commission to be chaired by the 2nd Vice President. As chairman, I appointed four young delegates to serve on the commission, and before the convention ended we met and set an agenda. Since Ivan Franko was the patron of our fraternal association, we named our commission the Ivan Franko Scholarship Commission. The original commission included Stephen Wichar, as Secretary, Edward Popil as Treasurer, and Michael Scrabut and Michael Bilack as members. We proposed to raise funds for this project since no funds were designated in the association's budget. The commission raised over \$5,000 during the first years, which was a success story in itself, and granted three meaningful scholarships. First prize was \$1,500, 2nd was \$500 and 3rd was \$400. To appreciate the value of these scholarships, the winner, a young man from the Boston area, was able to pay an entire year's tuition at the prestigious Tufts University, which at today's rate would be more than \$20,000. For several years the F.S.C. was successful, until 1973 when the convention made some changes.

During my many years with the U.W.A. and now U.F.A., helping our young members obtain a college education has given me the most satisfaction. The record will show that through the association's scholarship aid program, the Ivan Franko Program, the Theodor Mynyk Scholarship Fund, and the recently created Edward Popil Memorial Scholarship Fund, which was established and exclusively funded by our U.F.A. seniors, several thousand students were helped with their education. It was a great privilege to have been able to serve in a leadership capacity throughout this period.

After a sabbatical for four years, I was elected to the Executive Board, in 1976, as assistant Secretary Treasurer. In that capacity I served twelve years. As in previous years, I was never satisfied simply to hold office. I invariably found or created projects that needed attention. One such project was the U.F.A. Resort Verkhovyna. The U.F.A. was not very pleased with the then management of the financial situation of the resort. Consequently, I undertook a study to see exactly where improvements could be made. I studied the problem from the point of view of a guest, since for many summers my wife and I and a couple dozen of our Boston friends would spend our vacation at the resort. However, many of the shortcomings were quite clear since I had already seen the inner workings of the administration of the resort during my many years as auditor. In a 24-page report I outlined the problems and made a number of practical recommendations for improving the resort. The executive board, especially Mr. Popil, the treasurer, felt the report was well documented; however, in their opinion only the author of the report could bring about any kind of a dramatic change at Verkhovyna. The association implored me to take on the task of managing the largest U.F.A. real estate assets. I was reluctant to take this position since it would mean resigning from the Boston Redevelopment Authority. I had a

very fine job with the City of Boston, and I had been granted life tenure by the State legislature. Nevertheless, I took a leave of absence for two months in order to determine if my recommendations could be effective. As a matter of fact, the changes we made did prove popular, former guests were returning and the finances of the resort began to look much better. The following year I resigned from the Boston Redevelopment Authority and took the position as manager of Verkhovyna. The first year was tremendous. However, then a terrible thing happened. Someone, either with animosity towards the Association or towards me, set the main hotel on fire. Fortunately, the fire occurred at the end of the season and nobody was hurt.

The fire destroyed the building, with its 35 beautiful rooms that were furnished with antique furniture. Due to inadequate insurance coverage I was unable to convince the board to rebuild a new motel building. Despite the fact I presented a very fine plan at a cost that today would take a half a million to build. Just for the record, we proposed to build a 15 unit motel, Holiday Inn style, with heat and air conditioning for \$65,000 plus furniture. Today we would have had between 50 or 100 more units built because the first motel would have shown a big profit which would have provided enough capital to construct a second motel.

Both my wife and I struggled at the resort for the next two seasons. (Mrs. Charyna also took early retirement from the Polaroid Corporation.) Despite losing half of our rooms, we were able to introduce some quite remarkable programs. During our administration the first Youth Festival was held at the initiative of Steve Wichar and his U.F.A. Youth Committee, whose popularity continues now, years later. The Ukrainian dance school was established, and many renovations were made throughout the resort. We brought in some of the finest orchestras for our weekend dances, which resulted in great financial returns. However, with inadequate accommodations, weekend business was not enough to stay in the black. Consequently, when my request to start building new room facilities was refused, I submitted my resignation.

During my tenure in Glen Spey, I saw a need for retirement accommodations, and since the association owns many acres, I proposed building condominium units on U.F.A. property. The Executive Board felt the idea had merit and appointed me as chairman and Stephen Wichar as Co-Chairman of a building committee. We came up with a plan to build 28 units on the parcel opposite the lake. When a rendering was published in Narodna Volya with a questionnaire "If such units will be built would you be interested in purchasing a two bedroom unit for \$50,000?" the response to the announcement was terrific. However, the convention voted for further study of the project, in effect killing it. Many people today are sorry for its demise.

As the records indicate, for almost 50 years, along with my very good friends Steve Wichar, Ed Popil, Jerry Pronko and many others, we kept fighting for projects and programs for our youth, because we felt that we belonged to that generation. Then, about ten years ago my friend Steve suggested that we reexamine our status and join the senior crowd to which we had matured.

As a result, we organized an auxiliary called SCADUFA which is an acronym for: Senior Citizens' Auxiliary Division of the Ukrainian Fraternal Association. Steve Wichar was its first President, and for the past 8 or 9 years, I have been serving as its President.

What are some of the goals of your association and what have you done during the past ten years?

SCADUFA was organized primarily to provide an opportunity for senior members and former members to get together at least once a year from different parts of the country, renew our friendships, meet, and make new friends. We meet and discuss problems of seniors, listen to knowledgeable speakers, take bus trips, partake in various recreational activities, etc. We are proud of several projects we have undertaken and funded, such as our generous contributions to the Chernobyl Children's Relief Fund, and proudest achievement: organizing and funding the Edward Popil Memorial Scholarship Fund. To date we have awarded scholarships up to one thousand dollars to U.F.A. member students every year for the past four years.

Recently, senior colleagues honored me with a special dinner and presentation of a plaque with the following quote:

**Presented to/ Joseph Charyna
September 7, 1991
Glen Spey, NY**

With heartfelt gratitude, we, the members of the Senior Citizens Auxiliary Division of U.F.A. extend to you a recognition of distinctive achievement and leadership for sixty years of devoted, loyal services to the Ukrainian Fraternal Association.

We wish you a continued success in all endeavors.

Thank you Joe

"Success is a journey, not a destination"

I am most grateful to all the members of SCADUFA and, of course, to the members of the 1992 Supreme Council of U.F.A. for presenting me with a gold coin for my 60 years of service.

Would you explain to our readers who might not be familiar with the U.F.A. what kind of an organization it is, what are its goals, and how it is governed?

U.F.A. is a fraternal, non-profit insurance association. Its goal is to provide insurance coverage to its members at a most reasonable cost. It is a lodge-type organization. We have over 300 lodges in most states of the union. It is governed by an Executive Board, and Supreme Council which are elected by the highest body, i.e., the convention, which is composed of delegates elected by the members in their lodges once every four years.

Why is it called fraternal?

Fraternalism is a philosophy meaning brotherly. In our case its an extended family. The U.F.A. is there for the widows, the orphans, the needy, as well as just being there to help one another.

Beside the insurance coverage and the many helpful deeds the U.F.A. provides to its members, what other services does it provide to the Ukrainian community?

To list the many programs the association has (either subsidies, or out-right support) would be a long list. However, I will just name a few programs the U.F.A. participates in. The U.F.A. supports programs for youth, such as a sports camp, a Ukrainian dance workshop, youth festivals, donations to local youth clubs, etc.

Every year U.F.A. donates thousands of dollars to all types of Ukrainian organizations, charitable institutions, churches, and to now independent Ukraine, especially to the Chornobyl Children's Hospital Fund. Many of our Ukrainian churches could never have been built if it had not been for the U.F.A. granting them loans at reasonable rates. As I stated previously, the aim of our association is to serve our members, its youth, students, our Ukrainian community at large, and our mother country, Ukraine. It is a proud history, an honor-roll should be established for the many pioneers and leaders who steered the UWA and UFA ships through the depression, two world wars, and other disasters. Of course, there were difficult days but we survived. The situation has changed in our country and the world. There was a time when our people could not obtain insurance coverage because of their hazardous employment. Some had to pass that hat around for donations to bury a loved one. Today there are some federal and State programs like unemployment insurance, social security, etc. Because of these changes, our fraternal society needs to change. The upcoming conventions of our fraternal associations should reexamine their goals. We should strive to find a

reasonable path to unite our fraternal forces, develop a closer relationship with the Ukrainian Credit Unions, whose combined financial assets have surpassed our four fraternal associations. With such a united Ukrainian community we can do wonders not only for our members but also for our brethren in Ukraine. Now my eternal optimism is showing. Nevertheless, I really believe that a united effort if only consisting at first of just our two largest fraternal, UNA and UFA, would be most beneficial to both memberships as well as to the Ukrainian community as a whole.

Joseph, we have been reading in our association's press about your activities in the historic city of Boston. Would you share with us some of these accomplishments?

Since I graduated from the Avramenko's School of Ukrainian Folk Dancing in the early 1930's, I was hooked on Ukrainian culture, music and dance. With the help of Mr. Grudzinsky, I organized one of the most active youth organizations in the Northeast. I also organized the Ukrainian American Civic organization shortly after the outbreak of World War II. I have always believed that we as Ukrainian Americans should play an active role in our democratic society.

My church was and is an important part of my life. For half a century I have been a member of our choir. When the younger members of our parish persuaded the congregation that we needed a new church, I volunteered to be the chairman of the fund raising committee. We were extremely successful, the U.F.A. granted us a substantial mortgage, which was a big help to us. We were able to pay this off in less than ten years. I have also served as president of our parish for a number of terms. In our Ukrainian Home I also served as president for many terms. However, I am most proud of the fact that I was able to persuade many young men to take over the helm of this institution.

I also belonged to a Congress Committee in its early days, until they allowed themselves to be dominated by one political group.

I served many years as director of our Ukrainian Credit Union. For ten years I served on the community advisory council of the Mayor of Boston. I also served as co-chairman of the committee to commemorate the Millennium of Ukrainian Christianity, and chairman of the famine remembrance committee. By now, I guess, everyone knows I have been Massachusetts Chairman of the Ukrainian Democratic Committee. In 1988, I served as National Chairman of the Ukrainians for Dukakis for President, and I also served on the Governor's Finance Council. All in all, as you can see I have been very active in my home area, often in a leadership capacity.

As an American born Ukrainian I felt that it was my duty to be a civic activist.

During these eight decades of my life, I also married, raised two beautiful daughters, and yes, I did manage to find time to obtain an education and earn a living.

Joseph I thank you for this interview. We wish you continued good health for many more years, and many more years of fruitful work for the U.F.A. and the Ukrainian people everywhere. Mnohaya lita, to you and your lovely wife and your family. God bless you and yours.

ДІЯСПОРА І УКРАЇНА

Початки допомоги Україні

Доля чи, вірніше, недоля України завжди лежала на серці її синів і дочок, які добровільно чи з konieczности емігрували в інші країни, особливо до Сполучених Штатів Америки і Канади, шукати кращого життя і свободи. І коли тільки була можливість, вони помагали «старому краєві». Спочатку допомога мала індивідуальний характер, пізніше громадський і політичний. Тому що велика більшість емігрантів походила із Закарпаття, Лемківщини і Галичини, допомога рідним і організаціям ішла переважно в ці райони.

Перша світова війна, проголошення української державности над Дніпром і в Галичині, агресія російських більшовиків проти Української Народної Республіки і агресія Польщі проти Західно-Української Народної Республіки, героїчний опір українських військ переважаючим силам агресорів і їх відступ закордон-все це активізувало українських імігрантів на північно-американському континенті. Для допомоги Україні були створені нові організації, які збирали фонди на допомогу Україні, і старались інформувати уряд і населення Сполучених Штатів про Україну. Одна з таких організацій, Українська Народна Рада, створила Фонд визволення України, з якого, як каже д-р Осип Кравченко,* вислано десятки тисяч доларів урядові Західно-Української Народної Республіки у Відні. Таких фондів було в той час більше.

Лідери української громади в США намагались схилити уряд до визнання України або принаймні до допомоги її армії зброєю і ліками, але ці клопотання не мали успіху. Опанований русофілами Державний Департамент волів підтримувати царських генералів ніж волелюбний український народ і його демократичний уряд. Єдине, що зробив для американських українців уряд президента Вілсона, було проголошення в квітні 1917 р. Українського Дня із закликом до американців підтримати публічну українську збірку на фонд допомоги жертвам війни.

Не мали успіху також клопотання представників уряду ЗУНР перед Радою амбасадорів союзних держав, ані під час мирної конференції в Парижі, щоб альянти не визнали окупації Галичини Поль-

* Ювілейний Альманах УБСоюзу, 1910-1985, стаття «Українці в Америці».

щею, а застосували до цієї української території право на самовизначення, яке тоді проповідував президент Вілсон. Західні уряди, наслухавшись польської і біло-російської пропаганди, що українці якщо не германофіли то більшовики, підтвердили окупацію Галичини поляками. Вони, щоправда, зобов'язали Польщу дати галицьким українцям автономію з власним університетом у Львові, але напівтоталітарні уряди Пілсудського і Ридза-Сміглого не виконали того зобов'язання.

Таких же невдач зазнали представники уряду УНР на еміграції в їх зусиллях знайти підтримку і допомогу західних держав в боротьбі України проти більшовицького агресора й окупанта. Західні держави були глухі на українські остороги перед більшовизмом, а Ліга Націй, замість осудити російсько-більшовицьку агресію проти України та інших народів, задовольнила прохання більшовицького уряду прийняти його до тієї міжнародної організації, завданням якої був захист жертв агресії. Це був один з наслідків ворожої Україні пропаганди, що уряд УНР і зокрема Отаман Петлюра це антисеміти і погромники. Не зважаючи на переконливе заперечування цієї пропаганди такими жидівськими діячами як д-р Арнольд Марґолін, проф. Соломон Гольдельман, Володимир Жаботинський та інші, таку антиукраїнську пропаганду можна почути ще й сьогодні.

Незабаром після закінчення першої світової війни Сполучені Штати і Канада відкрили свої брами для обмеженої кількості емігрантів із Східної Європи, і тоді до цих країн прибула деяка кількість бувших політичних, військових і культурно-освітніх діячів УНР і ЗУНР, які підсилили давнішу іміграцію інтелектуально, культурно і політично. Серед них були диригент славетної Республіканської Капели і композитор Олександр Кошиць, композитор Павло Печеніґа-Углицький, балетмайстер Василь Авраменко, проф. Іван Огієнко (пізніше митрополит Іларіон), архієпископ і митрополит Іван Теодорович та інші.

Відновилась також допомога «старому краю». На початку 20-их років ще можна було посилати допомогу і на Східну Україну, де тоді при владі були ще українські комуністи. Наприклад, Український Робітничий Союз вислав допомогу Всеукраїнській Академії Наук. Варто тут згадати, що 1920 року на Україні перебувало представництво американської допомогової організації АРА, яке розподіляло харчі населенню голодуючих районів України. Однак в 30-ті роки Москва цілком ізолювала Україну від світу, і будь-яка допомога Україні стала неможлива — навіть 1933 р. коли внаслідок організованого Москвою голоду масово вмирили українські селяни.

Зате без перешкод ішла гуманітарна допомога західно-українським землям, які опинились під Польщею (Галичина, Волинь, Лем-

ківщина), в складі Чехо-Словаччини (Закарпаття) і під Румунією (Буковина). Грошову допомогу одержували не тільки родини, але також різні «старо-крайові» організації: Просвіта, Рідна Школа, Товариство імені Шевченка, товариства, які піклувались про українських інвалідів і політичних в'язнів, молодіжні, спортивні і жіночі організації і т.д. Допомога ішла також жертвам повені та інших стихійних нещасть.

ПОЛІТИЧНА ДОПОМОГА УКРАЇНІ

Допомога політичного характеру ішла урядові УНР, що опинивсь на еміграції, і урядові ЗУНР, доки той не припинив своєї діяльності, а також різним політичним партіям у Західній Україні від їх ідеологічних однодумців.

В 1930-ті роки заокеанські українці провели три політичні акції. В 1930-му році організовано протести проти так званої пацифікації Галичини, під час якої польське військо і поліція побили важко багатьох українців і знищили багато українського національного добра. Про ті погроми заокеанські українці видали кілька публікацій різними мовами та інформували уряди західних держав і Лігу Націй.

В 1933-му році, коли заокеанські українці довідались про жахливий голод на Україні, вони не тільки протестували проти того народобивчого злочину Москви, але також намагались схилити свої уряди до харчової допомоги Україні. На жаль, з тих заходів нічого не вийшло. Президент Рузвельт повірив Сталінові і продажному кореспондентові Нью Йорк Таймсу Валтеру Дюранті, що на Україні немає голоду, хоч про це нещастя повідомляли інші американські газети і преса Західної Європи. А може Рузвельт і знав про голод, але саме тоді він встановлював дипломатичні відносини із Сов. Союзом, і ця справа була для нього важливіша, ніж рятування вмираючого з голоду українського народу. Американські українці протестували проти визнання Сов. Союзу, вказуючи на те, що це тоталітарна держава, яка не шанує людських і національних прав підкорених народів, але це був голос «вопіючого в пустині».

Велике обурення серед заокеанських українців викликала також агресія Мадярщини проти Карпатської України 1939-го року, коли вона, після знищення Гітлером Чехо-Словацької федерації, проголосила свою державність і незалежність. Відбулись протимадярські демонстрації, і переведено збірки грошей на допомогу урядові Карпатської України. Однак через швидку окупацію Карпатської України мадярами лише мала частина тієї допомоги могла досягти свого призначення.

Українська діаспора поповнилась новими емігрантами — з Карпатської України.

Друга світова війна і окупація всіх українських земель советськими військами перервали всякий зв'язок між заокеанськими українцями і Україною, а тим самим всяку допомогу Україні, навіть родинам. Припинились також політичні акції в користь України, бо Советський Союз став союзником демократичних держав у війні проти гітлерівської Німеччини, і виступи проти їх «союзника» могли викликати гостру реакцію. В Сполучених Штатах в той час подвизались різні українофоби, які всюди бачили українське шпигунство в користь Німеччини. Під впливом тієї істерії були навіть закриті деякі українські установи.

Атмосфера змінилась тільки в 40-их роках — після того, як Сов. Союз силою нав'язав комуністичні режими окупованим підчас війни країнам, зламавши обіцянки шанувати волю їх народів, і поширив свою імперію в самий центр Європи. Це викликало протести західних держав, на які Сов. Союз відповів гострими нападками на них, особливо на Сполучені Штати. Почалась «холодна» війна.

Завдяки Президентові Труманові, який зрозумів небезпеку збоку Сов. Союзу, Сполучені Штати відкрили двері для сотень тисяч противників советського комунізму й імперіялізму, які після війни опинились в Західній Європі і не бажали вертатись додому під владу комуністів. На жаль, поки західні держави змінили свою політику в цій справі, тисячі тих нещасних людей відправлено силою до Сов. Союзу, де їх розстріляно як «зрадників родіни» або замучено в так званих трудово-виправних таборах. Але значна частина українців врятувалась і поселилась в різних країнах вільного світу. Понад 100.000 прибули до США і Канади, кількадесять тисяч до Англії, кільканадцять тисяч до Австралії і кілька тисяч то Південної Америки (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Венесуела).

В нових країнах поселення вони влаштувались на працю в індустрії, сільському господарстві, обслугових підприємствах, як професіоналісти. Знайти працю по війні було легко. Правда, для людей, які не знали мови місцевого населення і не мали в руках практичних фахів, початки були важкі, а заробітки малі. Але працьовиті й амбітні імігранти швидко освоювали свою працю і мову місцевого населення, або доповнювали свою освіту і міняли свою працю на кращу, і так поліпшували своє матеріяльне становище. Ті, що мали деякий досвід у торгівлі і гроші, відкривали власні підприємства, які переважно просперували.

Економічна ситуація в США і Канаді після війни була сприятлива, і українські імігранти в цих країнах незабаром стали на власні ноги. Розуміючи вагу освіти, багато з них послали своїх синів і до-

чок до університетів, і вони незабаром поповнили ряди старшої інтелігенції.

Нові імігранти масово стали членами існуючих уже українських організацій (церков, братських союзів та інших) і оснували мережу нових організацій-наукових, літературних, мистецьких, харитативних, культурно-освітніх, молодіжних, спортивних, фінансових та інших. Основано також нові видавництва газет і книжок.

*Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка в роки 1960-70.
По середині диригенти Григорій Китастий і Володимир Божик.*

Ці організації створено не тільки для задоволення потреб української громади, але, головним чином, для того, щоб інформувати країни свого поселення про Україну, розгортати вільну наукову працю, яка була неможлива на Україні, доводити політичним колам Заходу право українського народу на самовизначення і незалежну державу, обороняти українських дисидентів і політичних в'язнів, які зазнавали жорстоких переслідувань, протестувати проти русифікації та інших насильств сов. режиму над українським народом.

Крім того, українська діаспора започаткувала ряд важливих проєктів, які мали служити тим цілям і допомогти у збереженні української ідентичності в західних країнах. І так: створено мережу українських суботніх і регулярних шкіл, де молодь вивчала і вивчає українську мову, літературу й історію; зібрано більш мільйона до-

лярів на забезпечення катедр українознавства при Гарвардському університеті, які стали основою Українського Наукового Інституту; основано Інститут Українських Студій в Канаді; видано Енциклопедію українознавства українською і англійською мовами; видано або перевидано ряд наукових і літературних творів, заборонених на Україні (УВАН, НТШ, Смолоскип та інші видавництва); побудовано пам'ятники Шевченкові, Франкові, Лесі Українці в США, Канаді, Південній Америці; основано Фундацію Антоновичів для сприяння розвитку української літератури; організовано Український музей в Нью Йорку; створено державно-громадську комісію для дослідження голоду на Україні 1932-33 р., яка видала велику книгу свідчень очевидців про ту трагедію українського народу. Ці свідчення були доповнені науковою працею Роберта Конквеста англійською мовою п.н. *The Harvest of Sorrow*, і фільмом з такою ж назвою. У Вашингтоні, Оттаві та інших столицях відкрито інформаційні бюро, які знайомили лідерів і пресу західних держав про українську справу. Заходами українців та інших ворогів совето-російського імперіалізму президенти США щорічно проголошували Тиждень поневолених народів, до яких включали також український народ. В Конгресі США щорічно відзначаevano день незалежності України, 22 січня, урочистими зібраннями, на яких виступали також американські законодавці. Губернатори тих штатів, де живуть українці, і мери таких же міст щороку проголошували з цієї нагоди відповідні прокламації, і тоді на урядових будинках майорів український національний прапор.

Тоді як більшість цих проектів мала завдання інформувати населення західних країн про Україну, один проект мав спеціальну місію: інформувати відрізаний від світу український народ про життя вільних народів світу і викривати забріханість сов. пропаганди про «щасливе життя під сонцем сталінської конституції». Цим проектом були радіо-висилання на Україну з США (Голос Америки і Радіо Свобода), з Канади та інших країн. Ці висилання відзначались правдомовністю, користувались довір'ям серед народів СРСР і без сумніву спричинились якоюсь мірою до краху сов. комунізму та імперії.

Клич «пам'ятаймо про Україну» став свого роду заповіддю для українців діаспори, поштоvhом до постійної діяльності в користь України. Всюди, де українці жили і працювали, вони поширювали знання про Україну, спростовували негaтивні стереотипи про наш народ. Користуючись свободою, яку вони знайшли в демократичних країнах, українці розгорнули енергійну протестну акцію проти колоніальної політики Москви в Україні. Наприклад, у Вашингтоні відбулись велика жалібна маніфестація в 50-ту річницю голоду на Україні і друга масова демонстрація, перед сов. посольством, проти

русифікації України і жорстоких переслідувань українських дисидентів і політичних в'язнів. Такі демонстрації відбулись і в інших столицях вільного світу.

Як громадяни західних держав, українці не раз звертались з петиціями до своїх урядів, щоб вони заступились за переслідуваних українських патріотів. Частиною їх політичних акцій було відвідування законодавців демократичних держав та інформування їх про таке чи інше насильство сов. режиму над українцями або клопотання, щоб вони схвалили корисну для України резолюцію чи підтримали якусь українську справу. Українці діаспори також реагували на неправдиві чи тенденційні статті про Україну, які час від часу появлялись в пресі їх країн. Особливо активною в цих справах була група молодих людей у Вашингтоні.

У своїх намаганнях допомогти Україні політично українці діаспори не раз зустрічались з байдужістю і навіть неприхильністю до української справи серед офіційних і неофіційних кіл західних держав. Але це не знеохочувало українців діаспори. Вони вважали справою свого сумління робити все можливе, щоб облегшити гірку долю своєї далекої і так близької батьківщини. Вони були одержимі вірою, що Україна ще не вмерла, що вона одного дня воскресне.

24 серпня 1991 р. їх віра виправдалась. Верховна Рада України проголосила незалежність України, а 1 грудня того ж року український народ у всенародному голосуванні підтвердив це рішення величезною більшістю голосів. Це був факт, не пропаганда, це було вільне виявлення волі українського народу, і з цим фактом світ мусів рахуватись. Держави світу одна за одною почали визнавати українську державу і обмінюватись з нею посольствами.

НОВІ ФОРМИ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ

Здавалось, що тепер діаспора зможе відпочити і, радіючи відновлення української незалежної держави, зайнятись своїми власними проблемами. Але, на жаль, так не сталося. 70 з гаком років комуністичної тоталітарної системи і понад 200 років російської окупації залишили Україну пограбованою, русифікованою, забрудненою і відсталюю від Заходу у всіх ділянках життя, а український народ зубожілим, без історичної пам'яті, без бажання закотити рукави і взятись до праці для себе, своїх дітей, для України. На добавок лиха в молодій українській державі почалась важка економічна криза, яку спричинив раптовий перехід від комуністичної системи державної власності усіх засобів виробництва і розподілу до системи вільного господарства; від однопартійної диктатури до демократичних порядків.

Для діаспори стало ясно, що Україна потребує далі допомоги — і грошми і спеціалістами різного роду, які поділилися б з українським народом своїм знанням і досвідом, здобутими у вільному світі, як організувати вільне господарство і будувати демократичну державу.

Побачивши важке становище України, діаспора поспішила з допомогою своїм братам і сестрам. Попри індивідуальну грошову допомогу рідним, приятелям і визначним діячам України, діаспора вже пожертвувала мільони доларів на різні громадські і державні потреби (підтримка видавництв газет і книжок, допомога науковим закладам, школам, лікарням, церквам, спортивним і молодіжним організаціям, придбання приміщень для деяких дипломатичних місій України, фінансування виборчих кампаній і т.д.) На Україну приїжджали і далі приїжджають з діаспори різні спеціалісти — лікарі, дентисти, інженери, юристи, учителі англійської мови, бізнесмени, та інші, щоб поділитись своїм досвідом з населенням України і служити порадами зацікавленим установам і діячам України, як будувати демократичне суспільство, провадити різні підприємства тощо. Така допомога діаспори Україні продовжується.

Діаспора старається допомогти Україні виховати новий тип українця, який не покладався б у всьому на уряд, а сам розв'язував би свої проблеми і творив би економічні цінності; українця, який — парафразуючи відомі слова президента Кеннеді — не питав би що Україна дасть йому, а питав би що він може дати Україні. Треба відновити у людей любов і повагу до праці, бо, як писав Іван Франко, «лиш праця світ таким як є створила, лиш в праці варто і для праці жити». Без таких людей система ринкової економіки не може функціонувати успішно. Через малу кількість таких людей на Україні повільно здійснюються там потрібні економічні реформи, а без них неможливо подолати гостру економічну кризу, яка дуже дошкульоє населенню.

Друга важлива ділянка, де діаспора старається допомогти Україні, це виховання нового українця-патріота-державника, який дорожив би своєю незалежною державою і був би готовий захищати її в потребі. Для того треба відновити історичну пам'ять народу, затерту окупаційним більшовицьким режимом, і піднести рівень його національно-державницької свідомости. Як може діаспора допомогти в цьому? Підтримкою шкіл, видавництв, театрів, фільмових студій та інших колективів, які працюють для тієї мети, поширенням відповідних книжок, журналів, газет, частими контактами з Україною, обміном молоді і т.п. Без такого перевиховання українців, сказав один з наших політичних діячів, Україні не допоможуть ні кордони, ні власна армія, ні навіть ядерна зброя.

Ці та інші заходи вимагатимуть багато праці і грошей. Діаспора не шкодує грошей для України, але її фінансові ресурси обмежені, і їх треба уживати раціонально. Вони повинні насамперед іти на виховання дітей і молоді в патріотичному українському дусі, на піднесення національної свідомості тієї частини українського населення, яка найбільш підпала під вплив політики советизації і русифікації. Допомога діаспори потрібна також для культурно-національного відродження східної української діаспори, розкиданої на широких просторах Росії та в інших країнах кол. Сов. Союзу.

ПРОБЛЕМИ І ПОТРЕБИ ДІАСПОРИ

Українська діаспора робила все що було в її силах, щоб облегшити долю поневоленого українського народу, щоб наблизити день здійснення його прагнень стати господарем на своїй землі. Вона не могла зробити так багато, як зробили інші еміграційні групи для своїх поневолених народів, напр. поляки, ірландці чи жида, бо діяли в світі, де тільки одиниці знали щось про Україну, а політичні діячі дивились на Україну очима російських імперіялістів — правих і лівих. Крім того, фінансові ресурси української діаспори, такі потрібні для роз'яснювальної акції про Україну, були дуже малі в порівнянні з іншими іміграційними групами.

Але навіть за таких обставин українська діаспора домоглась деяких успіхів. За останніх 50 років знання про Україну значно зросло і здобуто деяку кількість приятелів української справи серед впливових політичних діячів Заходу, які час від часу закликали направити кривди, заподіяні українському народові. Безперечно цьому сприяли також деякі події на Україні, напр. поява на Заході праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», діяльність Гельсінкської Групи та інші вияви опозиції до сов. режиму.

По-друге, українська діаспора розгорнула широку і всебічну культурну діяльність як для власних потреб, так і для ознайомлення західного світу з культурним багатством українського народу. Особливу увагу звернено на вивчення і вживання української мови, яка внаслідок русифікаторської політики на Україні була зовсім витіснена із щоденного ужитку в усіх ділянках людського спілкування.

Вістки про це все доходили на Україну різними шляхами, головне на хвилях радіовисилань Голосу Америки і Радіо Свобода, і вони кріпили на дусі українських патріотів, які ставились критично до тієї політики Москви. Коли відкривсь вільний зв'язок між Україною і західними державами і українські діячі почали відвідувати українські громади в діаспорі, вони були здивовані досягненнями діаспори і одногласно висловлювали діаспорі признання і вдячність за збе-

реження української мови й культури, за все, що діяспора робила для поневоленої батьківщини.

Протягом 50 років допомога Україні тримала діяспору в стані духовної мобілізації, яка послабла тільки після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Ми були так зайняті Україною, що не звернули належної уваги на нашу молодь, і сьогодні лише мала частина української молоді належить до українських організацій, бере участь в діяльності українських громад і знає українську мову. Це переважно члени Пласт-у, ОДУМ-у, СУМ-у, решта ж, велика більшість, піддалась процесові асиміляції і втратила всякий зв'язок з українським життям. Членство в наших церквах, братських союзах та інших організаціях падає, бо старше покоління відходить, а на його місце не приходять стільки молоді, щоб надолужити втрати.

Давніше таких проблем не було, бо до США і Канади прибували нові українські емігранти, які поповнювали втрати українських громад, вливали нову кров в українські організації і оживляли їх діяльність. Тепер масова іміграція до цих країн із Східної Європи, включно із Україною, покищо не передбачається, і треба покладатись на природній приріст українських громад від ново-народжених, який тепер малий.

Має діяспора також значні фінансові зобов'язання-утримання церков, репрезентаційних централей, харитативних організацій, збереження культурної спадщини і т.п. Але головним і пекучим завданням є знайти способи, як зацікавити українськими справами нашу підростаючу молодь. Якщо ми цього не зробимо, то не буде кому допомогти Україні політично, коли б така допомога стала знову потрібна.

В цьому завданні діяспорі може допомогти Україна, віддячуючись за допомогу, одержану від діяспори. В ділянці культури Україна має чим похвалитись і може захопити не тільки молодь діяспори, але також суспільства інших країн. Незалежність України також зміцнить самопочуття і позицію українців діяспори в їх країнах. Вони будуть свідомі і горді, що не є безбатченки, а сини і доньки великої нації-члена міжнародної спільноти вільних націй.

Україна і Росія. Уроки та перспективи взаємовідносин

Від Редакції: Це є передрук статті під таким заголовком, яка появилася у журналі «Розбудова держави» ч. 3 за серпень 1992 р. Стаття актуальна з огляду на недружелюбне ставлення майже всіх російських політичних діячів до факту існування незалежної української держави, яке є наслідком їх імперської ментальності. Автор статті Петро Кононенко, доктор филологічних наук, літературознавець, критик, член Спілки письменників України, народжений 1931 р. Закінчив філологічний факультет Київського державного університету. Автор багатьох статей і наукових праць, які виходили англійською, німецькою, польською, грузинською та іншими мовами. Був ініціатором і організатором гуманітарного національного ліцею та інституту українознавства.

Почну з наголосу: все, що далі говоритиметься, продиктоване щирим бажанням сприяти гармонійності добросусідських відносин України з Росією, миру і злагоді між ними на віки.

Гадаю, немає потреби вдаватися до широкої аргументації про надзвичайну вагомість зазначеної теми, оскільки стан відносин України з Росією нині є не просто питанням, а проблемою міжнародної політики, навіть керівних органів Європейської Спільноти (ЕС) та ООН. Тому почну з наголосу на двох моментах: 1. Що йдеться не просто про сусідів, а про держави, від характеру взаємовідносин яких залежить доля не лише українців і росіян, кримських татар, німців, молдаван і білорусів, досі ще існуючої химерної Співдружності Незалежних Держав (СНД), а й Європи та світу; з урахуванням цього Президент України Л. Кравчук з трибун Верховної Ради України та парламенту США й заявив: політика України щодо Росії належить до найбільш пріоритетних; 2. Однак сучасна ситуація в стосунках України та Росії відзначається не тільки діловитістю, розумінням нових історичних реалій, а й часом просто сюрреалізмом, — тому є драматично тривожною, якщо не сказати — загрозливою. Це й зумовило появу: спочатку «Заяви Верховної Ради України стосовно рішень Верховної Ради Росії з питання про Крим», у якій показано антиконституційність, шовіністичний зміст та агресивну спрямованість тих рішень, — а згодом — «Звернення Верховної Ради України до Північноатлантичної Асамблеї (НАА)»

від 3.06.1992 р., в якому говориться: «Будівництво демократичної держави, проведення економічних реформ в Україні останнім часом серйозно ускладнюються втручанням у внутрішні справи України з боку Росії, спробами втягнути Україну в територіальні спори, що особливо виявилось в загостренні політичної ситуації навколо Криму» (Мається на увазі безпрецедентне в правових міждержавних відносинах рішення Верховної Ради Росії змінити статус Криму, визначений ухвалою Верховної Ради СРСР 1954 року про передачу його до складу України, чим грубо порушено норми Гельсінських та Віденських угод). Україна, говориться далі, «звертається до ПАА з проханням послати в Україну відповідну Комісію для з'ясування фактичного стану справ» («Голос України», 5.06.1992 р.).

Московська газета «Известия» 5.06.1992 р. тут же відреагувала іронічно-глумливою реплікою: «Украина просит НАТО оказать нажим на Россию», — в якій ініціатором напруги подається... Україна, бо вона, бачте, зробила правилом ... «говорить» нет в тих случаях, когда Москва произносит «да»; бо Україна, мовляв, не з почуття законності і справедливості, а лише на ґрунті самостійницьких амбіцій не бажає погодитися на проголошення Росією себе єдиною правонаступницею СРСР (отже, усіх надбаних народами матеріальних і духовних цінностей, пріоритетів у зовнішній і внутрішній політиці), а також на її спроби і сьогодні диктувати волю іншим, заганяти незалежні держави в єдиний економічний простір на єдину рубльову зону, єдину армію й кредитну систему, єдину митну службу, єдину мовну, освітню, наукову систему, одне слово... «єдину, неділиму» імперію... І саме це, як твердить автор, а не імперська політика Росії, породжує дестабілізаційні процеси, а також те, що «Западу мало радости наблюдать за словесными баталиями между Украиной и Россией». Захід, виходить, повністю на боці Росії, бо її дії — миротворчі й законні...

Пізніше окремо зупинимося на позиції Заходу — неоднозначній і, зауважимо, як неідентичній на різних проміжках часу, так і — в окремих випадках — дійсно проросійській, що означає — цинічно далекій від захисту ідеалів та прав раніше пригноблених людей і націй, витриманій в душі імперських традицій, згідно з якими одні держави (нації) покликані диктувати свою волю світові, інші — лише виконувати чужу, у всьому бути провінцією, меншевартісною масою. Та й що дивного: крупні західні держави самі ще не так давно були імперіями, а чад вивітрується не відразу...

Зараз же вкажемо на суть сюрреалістичної ситуації між Україною і Росією: коли раніше на кожному кроці, усіма засобами державної ідеології, освіти, науки, мистецтва світ переконували, що «союзом незламним республики вільні навек об'єднала великая

Русь», і те стало найвищим благом інших народів, — то нині всі засоби інформації Росії (її ще іменують СНД) спеціалізуються на тому, щоб переконати: і сьогодні Росія хоче бути гарантом миру, стабільності, щасливого майбутнього, — однак на дорозі до єдиності, миру і щастя стає... Україна.

Нормою стали: не тільки напівправа (що гірше брехні), двозначні натяки, а й фальсифікації та брутальні характеристики як щодо політики України, так і стосовно її керівництва. Не обходиться й без апокаліпсичних пророцтв.

Неодноразові застереження українською стороною про неприпустимість подібного роду позиції щодо держави, з якою укладено рівноправний Договір, натикаються на лицемірні пояснення: то — позиція не офіційних кіл, а засобів масової інформації, а ті керуються правом свободи... І тим самим, зрозуміло, українофобія не стільки осуджується, скільки санкціонується.

Тож природно, що тисячі запитують: що відбувається? У чому причина загрозованої ситуації? Які перспективи україно-російських відносин? Чи й справді, як запевняв бувший лідер парламентської опозиції Бабурін, нема альтернативи формулі: або Україна знову воз'єднається з Росією, або — війна?

Тривалий час певні нації покладалися на демократичні урядуючі кола Росії, та коли стало очевидним, що й вони, як Руцькой, Собчак, Попов, продовжують стару імперську політику царизму й більшовиків, навіть російська преса поставила питання руба: коли між Україною та Росією виникає загроза війни, чому мовчить Єльцин?

Припертий до стінки, Президент Росії на питання, чи буде війна, відповів: «Ні». Та ж преса і це почала підносити як ще один доказ благородних позицій Росії. Але появилася низка документів, які засвідчили: добродійність і нового уряду — це й вимушена (тиск світової громадськості) реальність, але — й ілюзія, віра в яку є наслідком міфологізованої свідомості мас, зумовленої дією лицемірної більшовицької ідеології. Я також думаю, що зараз Росія не наважиться на відкритий збройний конфлікт, — але в принципі вона вже веде проти України тотальну війну на знищення її як держава усіма доступними їй засобами.

Свічення тому — численні й різноманітні факти. Видимий і найочевидніший із них — постанова про Крим. Вона насправді є фактом демонстративного втручання у внутрішні справи іншої держави, отже — ставить відносини на грань розриву. Однак вона є тільки вершечком айсберга.

Основа ж того айсберга — ще в роках т. зв. перебудови, коли війну проти України розпочала адміністрація Горбачова, яка після проголошення Верховною Радою республіки Деклярації про суверені-

тет різко засудила його й фактично пообіцяла народіві України численні кари та злигодні. І не тільки пообіцяла: Горбачов і його команда, зокрема, й його підголоски в Україні типу Щербицького, Івашка, Гуренка, зробили все, щоб Україну обплести павутиною огарьовських угод, не допустити створення власної армії й національної економічної структури, державної системи, валюти та митної служби — факторів, без яких самостійність може бути лише романтичною мрією.

Коли Україна 1.12.1991 р. провела всенародний референдум, який підтвердив історичну волю нації до незалежності, — їй стали нав'язувати в формі СНД фактично горбачовсько-новоогарьовську структуру, по-фарисейському іменовану конфедеративною, а коли Україна відхилила «конфедератизм» новоімперського типу, проти неї розпочалася вже неприхована війна: спочатку ідеологічна (у формі висміювання «параду суверенітетів» й оголошення виключних прав лише «тисячолітньої» російської держави); далі — політична й економічна (у формі привласнення прав Росії бути одноосібним правонаступником колишнього СРСР та суб'єктом міжнародного права, рубльового й матеріально-технічного диктату аж до нафто-газового шантажу); а тепер і на рівні правових актів та військових погроз.

Прикметні віхи російської політики: спочатку Собчак і Попов звинуватили Україну в сепаратизмі та розвалі СРСР як оплоту миру і дружби народів. Далі Жириновський проголосив плян створення нової імперії, в якій Україна посідатиме місце однієї з 93 губерній. Письменник Солженіцин, академік Лихачов та патріярх Олексій II вчинили делікатніше: протрубили вселенський плач з приводу краху імперської політики в сфері освіти, науки, віри, волаючи за відновлення єдиного простору, в якому панували б «єдина» російська нація, мова, культура, релігія — бо ж вони, бачте, — єдині носії істини, блага та ідей справедливості, оскільки — місянські, від Бога. І якщо вже не можна утримати великої імперії — хай буде хоч мала: у складі Росії, України, Беларусі. Та б. віце-президент генерал Руцькой і такого роду делікатності і компроміси визнав зайвими: «герой» Афганістану оголосив курс на силові методи збереження імперської Росії, не гребуючи при цьому організацією антидержавних центрів і рухів (як у Криму, Придністров'ї), призначених розвалити молоді держави зсередини, або ж, коли не вийде, покликати задля захисту «російськомовного населення» збройну силу Росії. Підстава? Те, що «Россия, — за твердженням Руцького, — более чем тысячелетием доказала свою жизнеспособность и умение вставать и возвышаться. А вот что будет с украинской государственностью, делающей первые шаги?» («Российская газета», 20.05.1992 р.).

На думку Руцького — тільки крах, якому й має прислужитися Росія.

Задля досягнення мети було додано і могутню машину закордонної дипломатії, яка виставляла Україну причиною дестабілізаційних процесів у міжнародних сферах. І, на жаль, Захід достатньо довго прислухався до співів російських Сирен, тим самим фактично підтримуючи їх імперські амбіції, більше того — надаючи реакційно-агресивному режимові ще й фінансову підтримку та санкціонувавши його місце в Раді Безпеки...

Україна не похитнулася під натиском ворожих тенденцій. Ось тоді й почулося з уст б. лідера парламентської опозиції Бабурина сакраментальне: «Либо Украина вновь воссоединится с Россией, либо — война».

Щоправда, нині російська пропаганда прагне дезавулювати злочинні наміри Бабурина, нагадуючи заяву Єльцина, що загрози війни немає. Та не варто забувати при цьому не лише рішення Верховної Ради Росії по Криму, але також заяву воєнного Міністра Росії Грачова: «Мы должны защищать достоинство россиян, где бы они не находились» (отже: що російські війська мають право на агресію в будь-яку країну, коли Росія визнає це необхідним).

Нагадаймо, що в Криму закріплюється не лише влада військових, для яких Севастополь — територія України, — «город русской славы», а й РДК, позиція якого відома: Крим — це Росія.

Об'єктивно конфронтація між Єльциним, політикою Росії і України є проявом не стільки тактики, індивідуальних тенденцій, скільки стратегії, державної мети кожної із сторін. А коріння принципового протистояння — і в настроях сучасних правлячих кіл Росії, і в глибинах історії.

На доказ — нагадаємо бодай окремі віхи історії. Доли українців і росіян перехрестилися в лоні Київської Русі. Остання була багатоетнічною імперією, що мала єдині державні основи, що й дало підстави спочатку ідеологам російського царства, а далі й імперії Романових та Ульянова-Леніна трактувати три східно-слов'янські народи як «єдине» ціле. На цій підставі, до речі, російські й урядовці, і вчені, як Погодін, тисячократно оголошували себе єдиними спадкоємцями ще Києво-Руської держави, освіти, науки, культури, мистецтва. Українці, мовляв, прийшли до Києва лише після монголів. А Єльцин і тепер постійно твердить про спадкоємність Росії стосовно «Тисячелетнего государства», відмовляючи водночас у такому праві не лише білорусам, а й — українцям, які, хоч там що б не було в історії, але живуть на землі прапредків, а Київська Русь була і є їх правітчизною.

Наголосимо: автор Літопису Руського, твореного майже тисячу

років тому, і — знову-таки — у Києві, зазначав: у Київській державі багато племен жило в єдиній структурі, але й при цьому «Усі племена мали ж свої обичаї, і закони предків своїх, і заповіді, кожне — свій норів» (далі йде прекрасна характеристика кожного племені), і свою мову («Літопис Руський», К., 1989, с. 8).

Та що правда історії поборникам «єдиної і неділимої» імперії? Для здійснення мети світового панування потрібна не істина, а міф. Складниками російського міфа й стають: у XV-XVI ст. — ідея про Москву як третій — і останній! — Рим, визначений божественним провидінням, а тому, як говорилося в посланнях «учительського старця» Філофея (автора листів до князів Василя III і Івана IV) та в працях Спиридона — Савви, а далі й державній «Степенной книге...», — покликаний бути світовим месією і диктувати всім іншим народам свою волю. У XVIII ст. — це безкінечні війни, захоплення земель народів Кавказу й Прибалтики та знищення основ державності України, а далі й Польщі, сусідів Поволжя.

У XIX ст. — це версія про божественне призначення Росії бути «собирательницей» всіх земель та народів, захисницею усього слов'янства на засадах «православ'я, самодержавності і народності». У XX ст. — Концепція «інтернаціональної» місії Росії в справі здійснення світової революції, во ім'я створення: спочатку — СРСР, далі — «єдиної історичної спільності людей — радянського народу», а зрештою — і світової держави, очолюваної Москвою, отже, — єдиної мови, культури, нації, звичайно ж — російської, бо тільки Росія і «навік об'єднала» народи 1/6 частини Землі, і має право керувати ними, бо, як писали Ленін, Сталін, їхні поплічники, тільки росіяни наділені усіма найвищими чеснотами, і зокрема — державотворчою волею й енергією провіденціалізму.

Тепер аналогом СРСР прагнуть зробити СНД.

На засадах міфу базувалися навіть програми для дошкільних закладів, створюваних, до речі, для всіх народів тільки в Москві. І ця ідеологія стала фундаментом не тільки освіти, науки (зокрема, історії, філософії, суспільствознавства) а й психології. Російське ідентифікувалося з найвищим проявом свободи, справедливості, демократизму, духовності, все іншонаціональне — тільки другосортним і похідним.

Петро I цивілізував Росію цінностями України й Європи, і все ж росіян привчали вважати себе представником народу (нації, держави, мови, культури) месії, що зобов'язаний втручатися в долі інших народів, бо він є носієм найзначніших здобутків і рис світової культури. І найперше — у долі сусідів, серед яких опинилася й Україна.

Задля цивілізації Росії Петро I забирає весь цвіт Києво-Могилянської академії, інші царі викачують з України найкращі сили цер-

ковників, композиторів, співаків, лицарів Запорожжя, — але не для співпраці, російській імперії не потрібні волелюбні і рівні носії гуманізму й європеїзму. Деспотії потрібні раби, як гільйотині — жертви й кров. Тому знищується не тільки українська гетьманська держава, Запорозька Січ, а й Київська академія; рекрутується на вірнопіддану службу або знищується не тільки світська і конфесійна інтелігенція, а й незалежна українська церква, національна система освіти, науки, мистецтва; забороняється не лише вираз менталітету нації — мова, а й ім'я Вітчизни — Україна; славне праїм'я української держави Русь привласнюється Московією. І це відчуження від України матеріяльних і духовних ресурсів, її інтелігенції, історії, ідеалів свободи триває віками. Доходить до меж цинізму: щоб виправдати ідеологію світового панування росіянь, українці спочатку нарикаються «молодшим братом», далі обертаються на рабів і прирікаються на знеособлення, агонію, смерть. І це, зауважимо, руками не тільки «реакціонерів» із табору імперської адміністрації, а й тогочасних «демократів» (як їх атестовано більшовицькою пропагандою та «наукою»). Достатньо нагадати, що ще декабрист Пестель пропонував творити «конституційну» імперію, яка б поділялася не на землі-нації, а на губернії; народ якої був би «єдиний», а задля тієї єдності (державної, національної, релігійної) пропонувалося неросійські народи розсіяти так, щоб вони втратили територіально-етнічну цілісність й розчинилися в масі імперського «населення» навечно. Так «знімалося» проблему не тільки соціально-політичну, а й національну, культурну, конфесійну.

На жаль, але не випадково, до цього процесу приєдналися й уславлювані російською ідеологією демократи типу В. Белінського (який вульгарно атестував не тільки творчість Т. Шевченка, П. Куліша, а й — головне — національно-визвольні, волелюбні прагнення української нації) та М. Погодіна, який зважився і «науково» доводити право на спадщину Київської Русі лише росіянь. А також прихильників месіанізму (від О. Пушкіна до Ф. Достоєвського), що історію України бачили лише очима Петра I та Катерини II, її патріотів — лише «злодеями», а української нації, навіть у час могутніх революційних змагань, просто «не помічали» (як М. Бердяєв на початку XX ст.).

За «демократії» більшовизму фарисейство тільки зросло. Стали нормою твердження, що Росія не знищила Україну як державу, а врятувала від польського і турецького ярма, і що Петро I не забив вікна, через які в Україну проникало світло з Європи (про що слушно говорив І. Франко), а відкрив Україні дорогу до щастя, прогресу, освіти — через підлеглість Росії, через її мову, освіту, культуру.

І це в час, коли й зруйнована Гетьманщина була краєм всена-

родної освіченості, коли Україна і для іноземців поставала краєм не лише славетної історії та свободи, а й великих перспектив, про що Йоган Готфрід Гердер писав: «Україна стане колись новою Елладою. Прекрасне підсоння цієї країни, погідна вдача народу, його музичний хист, плодюча земля — колись обудиться. Із малих племен, якими колись були і греки, постане велика культурна нація. Її межі простягнуться до Чорного моря, а звідти — в широкий світ», (Е. Маланюк. Книга спостережень. Т. 2).

Тоді слова великого німця могли здатися утопією, бо імперія і Еллада-Україна були несумісні. Бо Росія жила завоюваннями й месіянізмом, у зв'язку з чим К. Гавлічек писав: після поїздки до Москви я повернувся до Праги не панславистом, а «чехом, просто чехом... Я можу засвідчити, що росіяни ставляться до інших слов'ян не як брати, а скоріше нечесно й егоїстично, бо думають про наші виноградники й гадають, що ми тільки й мріємо про рабство у їхній імперії» (Т. Гунчак. Панславизм или панрусизм. — «Современник», 1980, № 45-46, 47-48).

Та історія розвивається за своїми законами.

Т. Шевченко відроджує дух, історичну самосвідомість і державницьку волю нації. Ще 1847 року в Україні появляються партії. Кирило-мефодіївські братчики ставлять питання про братерську рівність усіх слов'ян. П. Куліш, М. Драгоманов, В. Антонович ставлять проблему історичної місії українців. І коли Донцов закликає до відродження українства через державу, то М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра синтезують обидві концепції, й український народ ще раз відроджує державу — УНР. Але на кону історії ще раз розігрується драма абсурду.

Це — час пропаганди більшовицької доктрини про визволення та рівність людей і націй. Їй піддаються й в Україні. Проте саме в той час найповніше виявляється цинізм, дволикість, підступність і злочинність російської політики. Як зазначив В. Винниченко, царисти й більшовики воювали між собою, але до однієї межі: Україна. Далі що «реакція», що «демократія» ставали на імперські позиції. І якщо одні навіть філософи та письменники, як Бердяєв, Булгаков, живучи в Києві у час національно-визвольної революції, так і «не помітили» українського народу, в їхніх концепціях абсолютної свободи для українців не знайшлося навіть співчуття, куцої автономії, — то інші, як і Ленін, подібно Струве чи Ф. Федотову, мислили однозначно: завдання формулюється так: «Не только удержатъ Украину в теле Росии, но вместить и украинскую культуру в культуру русскую. Мы присутствуем при бурном и чрезвычайно опасном для нас процессе: зарождении нового украинского национального сознания, в сущности новой нации» («Будет ли существовать Рос-

сия?»). Так мислить і «демократ», філософ Федотов у ХХ ст., і таким його пропагують й теперішні російські демократи. Та й чому він мав мислити інакше, коли й найбільший з «демократів» — Ленін приїхав до Петрограда за допомогою і фінансовою підтримкою уряду кайзера (отже, виступав не лише проти царської еліти, а й в інтересах... Німеччини). Більше того, саме він став ініціатором походу орди проти УНР, а російські «демократи», що згуртувалися в Києві, вели не менш підлу й продажну політику. Як свідчить генерал Денікін, центр тих «демократів» воював не з реакцією, а з визвольним національним рухом в Україні, оскільки «Киевский... центр ставил ближайшими своими задачами: 1) борьбу с украинской самостоятельностью, 2) поддержку добровольческой армии и 3) осведомление союзников об истинном положении дел на Украине». У своєму зверненні «К державам Согласия и руководителям добровольческой армии» центр поширював ідеї: «Украинского государства никогда не было», «Украинцы — не нация, а политическая партия взрожденная Австро-германией; огромное большинство населения Малороссии считает себя русским народом... и свято неизменно хранит верность... России; и Центральная Рада, и гетманское правительство совершенно оторваны от страны» (А. И. Деникин. Гетманство и Директория на Украине. — 1924-1926).

Мільйони були обдурені демагогією і більшовиків, і «демократів» російського центру в Україні, — зате тепер документи засвідчують: стосовно України і царизм, і не лише білі, а й «червоні» провадили одну політику, як ідентичну навіть термінологію вживали і Ленін, Денікін та Шульгін, і Горбачов, Жириновський та Солженіцин.

Усі вони — прибічники плянів асиміляції та злиття націй, мов і культур, а незалежна Україна для них — все одно, що крах вавилонської башти. Ось чому інший філософ — П. Сорокін гадає, що «Русская нация состоит из трех основных ветвей русского народа: великороссов, украинцев и белоруссов» та захоплюється більшовиками й Сталіним, як такими, що вражаюче провели «расширение территориальных границ русской нации» і водночас зменшили кількість етнічних груп (націй, мов, культур) із 198 до 106 («Основные черты русской нации в двадцатом столетии»). Задля цього необхідно було знищити 8 млн. українських хліборобів, інтелігенцію й створені В. Вернадським та М. Грушевським інститути історії, філософії, соціології, права (понад 20), УАПЦ, депортувати й поставити на грань загибелі десятки народів, що їх «навік об'єднала великая Русь...», підготувати гулаги й чорнобилі. Та чого не зробіть найсправедливіший народ задля того, щоб переконати у своїй богообраності та великодушності!! Адже ще Петро І наказав винищити все населення столиці Гетьманщини Батурина до немовляти, а Мазепу

й інших патріотів України проклинати з амвонів як зрадників віри, честі, інтересів української нації, а себе й Росію підносити як втілення справедливості й батьківського піклування про щастя інших.

Зауважимо: імперіялізм — це не тільки державна система, а й психіка поколінь і віків. Ось чому російська «демократія» знищила Україну як незалежну державу, націю, культуру в XVII і на початку XX ст. І з цієї ж причини, навіть уклавши Договір з Україною як незалежною й рівноправною державою, не може погодитися з новою реальністю і на грані XX-XXI віків.

Можливий сумнів: а чи правомірно надавати такої ваги психіці? Та зауважимо: психіка — це конденсована воля віків, яка синтезує не лише емоції, а й інтереси, і є тривкішою як за досвід, так і за інтелект. Психіка обраного, конкістадора, «собирателя» у росіянина — це сплав релігійних, соціально-політичних, ідеологічних, філософських основ буття, формованих побутом, виробництвом, державним устроєм, армією, освітою, сім'єю; він корениться у генах, у підсвідомості, але основа його не ірраціональна, а зумовлена об'єктивно, реальними власними інтересами: ще з часу імператриці Єлизавети в Україні обирати керівників міст, губернаторів велілося лише з росіян, і в Україні до середини 50-их рр. XX ст. українець не був керівником т. зв. УРСР; маєтності і чини одержували передовсім росіяни; в освіті, науці, мистецтві підтримувалися лише русофіли; від Катерини II стосовно України в інтересах Росії здійснюється демографічна політики, перекроювання кордонів і земель. Чи ж дивно, що великорос вважає: де він — там і Росія; а це означає: її закон, воля, мова, культура. Не дивно й те, що третина росіян покинула свої землі й оселилася в інших республіках, і не в селах, а в столицях, і сьогодні, для камуфляжу прибравши ім'я «русскоязычного населения», відсоток своє панівне становище не лише ідеологічно, а й збройною силою, кров'ю: так було у Прибалтиці, так продовжується в Закавказзі, у Молдові (Придністров'ї), таку ситуацію прагнуть створити й в Криму, паралельно — у всій Україні, наголошуючи не лише на правах російської держави захищати росіян у будь-якій точці землі, а й на праві росіян вимагати приєднання до Росії областей Донеччини й Луганщини, Херсонщини й Одещини, до того ж — на основі... своєї кровної спорідненості з українцями. Достатньо нагадати у цьому зв'язку, як оголошували себе «почти полуукраинцами» Солженіцин і Горбачов, або як надривно говорилося то про жорстокість розриву родинних зв'язків, то про ущемлення прав росіян в інших республіках, їхньої мови, — хоча, в Україні, до прикладу, було зрусифіковано 3/4 шкіл і майже всі вузи, а в Росії немає жодної українськомовної школи чи кафедри, хоча там проживає біля 10 млн. українців.

Відстоює імперську політику держава. На жаль, не краще веде себе й наукова, освітня, творча інтелігенція: або відмовчується, або й захищає політику держави, бо тим самим захищає своє панівне становище, свої привілеї. І не випадково, що Спілка письменників України звернулася до колег по перу Росії з відозвою, в якій говориться: коли царизм давив Україну, були лицарі свободи не лише інших народів, а й Росії, що, як Рилєєв, Герцен, Чернишевський, протестували проти варварства. Нині ж, «когда многие народы уже бывшей советской империи делают первые шаги к своей свободе и независимости, российская интеллигенция, за небольшим исключением, молчит. Если слышны сегодня ее голоса, то они тут же тонут в истерических воплях и криках родионовых, невзоровых, бабуриных, травкиных, поповых, собчаков...» («Літературна Україна», V, 1992).

Криза інтелекту? Думається, і те, але водночас і криза духовності, хвороба шовіністичної психіки, що руйнує громадянську свідомість, гуманістичну культуру, совість і честь, засліплює й зашорює людину.

Не може звільнитися від цієї психології і Б. Єльцин.

Чи означає усе те, що можлива відкрита війна, яку пророкують Бабурін і Руцької? А коли ні, то якими будуть форми й наслідки взаємодії?

Думаю, що на війну Росія не зважиться з огляду на внутрішню нестабільність та міжнародну опінію. Але з її боку не буде й відкрито-чесної, взаємовигідної політики. Буде, і ще довго, — політичний, економічний, військовий тиск, тотальна блокада зусиль України як незалежної держави, підступний розрахунок на недосвідченість її дипломатії. У сусідів не лише бабуріни й жириновські малярять війною, СРСР.

Але сьогодні Росія змушена рахуватися з волею світу, а знищення України не відповідає його інтересам.

Тому має мобілізувати всю свою волю і силу український народ, а водночас має визначитись у своїй політиці і громадськості Заходу, США, адже без вільної України не буде вільним і все людство.

Якими ж шляхами і руслами йтиме подальший розвиток?

I. Щодо Росії.

Дехто каже що Україна зможе вийти із кризи лише за умови не просто поглиблення та розширення, а — повної інтеграції з Росією, і — передусім з Росією, бо там, мовляв, ведуться динамічні кардинальні реформи. Такий погляд відповідає інтересам Росії і є, на жаль, продовженням ленінської стратегії, що гласила: «при єдиній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива. Без такої єдності про неї не може бути й мови». Бо двом волам

ярмо тягнути легше, але — ярмо. Свобода ж України як незалежної держави відкидається аргіогі. Єльцин був щирий у своїй одвертості: він і надалі робитиме все, щоб затримати Україну в рамках СНД, що фактично означає — в залежності від Росії. А фінал такої «співдружності» передбачити не важко: Україна й надалі залишиться ланкою чужого колгоспу. Уряд України, та й широкі верстви населення надто довго тішаться легким шляхом здобуття незалежності. То — велика помилка! Бо, по-перше, повної незалежності ще немає. По-друге, найважчі випробування — попереду: коли треба буде йти і на певні жертви. Бояться розриву. Але хлібороб, щоб одержати щедрий врожай, плугами *розриває* цілісний ґрунт. Мусять відбутися структурні зміни і в нашій економічній — внутрішній і зовнішній — системі та політиці. Це не означає рвати рівноправні стосунки з Росією. Їх можна, чи й необхідно розширювати. Але необхідно також вийти з кабальної залежності від сусіда. Бо, по-перше, у Росії також іще не здійснюються справжні реформи; по-друге, жодна держава не може бути незалежною, орієнтуючись тільки на одну — та ще й сильнішу — іншу; а, потрете, — Росія й надалі використовуватиме структуру економічних і політичних зв'язків, які існували між Росією й Україною і ставили останню в повну васальну залежність. Росія буде використовувати залежність промисловості, сільського господарства України від промислово-енергетичної бази колишнього СРСР, як і кризу фінансів України від її фактичного пограбування «центральною» банками. Колись 90-95% прибутків промислових підприємств України надходили в розпорядження Москви. Хто захоче втратити такі дармові прибутки? Тому Росія економічно тиснутиме на Україну, щоб дестабілізувати і соціально-політичну ситуацію в ній (криза фінансів, енергоресурсів, зупинка підприємств, безробіття), зокрема, й шляхом інспірації міжнаціональних конфліктів, створення псевдореспублік, з «русскоязычного населения» (в Придністров'ї, Криму, на півдні України), суддею в яких була б... російська армія; а також ведення інформаційної війни: засобами телебачення, радіо, преси. Відомо: щоб схилити на свій бік Європу, Петро I купив журналістів Німеччини, Англії, Австрії, Польщі й домогся висвітлення проблеми Україна (Мазепа) — Росія з точки зору інтересів імперії. Нині використовується давній досвід, тільки в незрівнянно ширших масштабах; і за допомогою посольств (привласнених Росією з мовчазної згоди Заходу) та органів ООН. При цьому використовуватимуться як «демократичні» сили Росії, так і старі партократичні інституції (відновлення комуністичної — званої соціалістичною — партії, створення «інтернаціональних» проімперських структур і блоків), навіть — конфесії. Віра

людей в ідеологів нової імперії також стала знаряддям підступної політики.

Іграшкою в руках новоімперських сил залишається й інтелігенція: і проповідники русофільських теорій, і ті, що використовують залежність України від технологічних центрів (Чорнобиль зокрема). Буде робитися все, щоб законсервувати свою присутність в Криму, при тому — за наявності збройної сили.

Відповідно до цього Україна й стоїть перед необхідністю:

1. Вироблення *нового типу політики* — дійсно незалежної держави.

Та політика має передбачати:

1. і співпрацю з країнами Сходу та Заходу, зокрема, й з Росією;
2. але й вироблення засад, що передбачали б *власні пріоритети*.

Отже: то має бути і зовнішня, й внутрішня політика незалежної держави, що означає:

1. вироблення незалежних структур управління;
2. утвердження власної: армії, валюти, суспільно-економічної структури, митної служби, Церкви.

Мета визначає і шлях її досягнення:

1. Формування державницької ідеології — філософії — релігії — психіки у всіх клітинах держави: в сім'ї, шкільних і вищих навчальних закладах, в системах державного управління, освіти, науки, культури, мистецтва. Державу може творити лише народ з державницьким мисленням і світосприйняттям, з системою національної освіти.

2. У цьому зв'язку має бути визначений і тип держави: унітарної, демократичної, незалежної, — що надає повні й гарантовані права кожній людині, верстві, національній меншині, — але належні пріоритети надає й нації, що складає майже 80% людкості, — українській. Це означає, що належні можливості мають бути надані і гарантуватися державою (Конституцією) української мові, історії, філософії, культурі, розвитку української ментальності.

3. Україна має реально увійти в сферу економічного розвитку Європи (Заходу в цілому), а тим самим і в сфері світових матеріальних і духовних цінностей, прав людини, націй і держав.

4. Природно, що для цього має бути розроблена наукова система розвитку людини — суспільства — нації — держави — культури, а в усіх сферах буття і свідомості народу на місце ідеології має бути повернута наука, національний і загальнолюдський досвід. Особлива місія у цьому має належати нового типу інтелігенції: як освітній, мистецькій, так і державно-управлінській, — що ставить проблему формування інтелігенції на чільне місце. А також конфесійній.

Без незалежної особистості не може бути незалежної держави —

і навпаки. Тому творення незалежної України має концентруватися на ідеї творення народу з незалежницькою психікою. Це й буде ключем до розв'язання найголовніших економічних, суспільних, політичних проблем.

При цьому Україна повинна усвідомлювати й мати свою окрему місію і свій власний державний шлях, а не бігти, неначе лоша, біля чужого воза.

Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мушиш дати ти одвіт.
Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогни,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни.
Як подамся, не достою,
Захитаюся мов тїнь, —
Пропаде кривава праця
Многих, многих поколінь
У таких думках держися
І дітей своїх ховай!
Коб лиш чистая пшениця, —
Буде паска й коровай.

Іван Франко, *Великі роковини*

Переяславський договір з 1654 року

Це є уривок з праці д-ра Іваницького під таким заголовком, яку 1954 року видала Українська Вільна Громада в Америці. В цьому уривку, який подаємо в скороченні, цей учений юрист аналізує різні, часто суперечні інтерпретації Переяславського договору між гетьманом Богданом Хмельницьким і московським царем Алексеем і дає переконливу відповідь на питання, яке правне відношення між Україною і Московщиною було закладено тим договором. Автор вказує на те, що ці інтерпретації базуються не на оригінальному тексті договору, а на кількох побічних документах, зв'язаних з тим договором, головню на так званих Статтях Богдана Хмельницького. Але цих статей не можна утотожнювати з оригінальним договором, як це роблять російські дослідники, тим більше, що ці «Статті» були маніпульовані в Москві. Про це докладніше в примітці під текстом. Український примірник оригінального тексту договору згорів 1709 р. в Батурині, разом з архівом Української Козацької Держави, після здобуття і спалення гетьманської столиці московськими військами. А російський примірник мабуть зберігся в Москві, але російські дослідники його ніколи не цитували, очевидно тому, що він не підтримує їх твердження про добровільне підданство України Московщині, ані совето-російської версії про «воз'єднання» обох країн навіки. Ред.*

На основі тих документів про Переяславський договір дотеперішні дослідники приходили до різних висновків щодо характеру того відношення між Україною і царем Алексеем, яке було закладено в тому договорі. Одні вважали це персональною унією. Другі казали, що це була реальна унія. Треті, що це був васалітет. Четверті вважали це протекторатом. П'яті казали, що це квазі-протекторат. Шості твердили, що цим договором Україна була включена просто в московську державу, але в тій державі творила окрему автономну одиницю. Є навіть такі, які вважають, що в Переяславі не закладено ніякого договірного відношення між Україною і царем Алексеем, а Україна, мовляв, впросилась під руку московського царя. Ці останні твердять, що в Переяславі не було ніякого договору, а був односторонній акт, яким Москва інкорпорувала Українську Держа-

ву, чи пак навіть не державу, а просто територію Війська Запорозького, яке, мовляв, не було державою.

Чи Переяславський договір означав інкорпорацію України царем Алексеем до Московської Держави? Инкорпорація в правному розумінні це втілення території однієї держави в територію другої держави, при чому інкорпорована територія стає невідривною частиною території інкорпоруючої держави, а дотогочасна влада на інкорпорованій території ліквідуються з моментом інкорпорації, так що інкорпорована територія підлягає виключно владі інкорпоруючої держави. Инкорпорація переважно є наслідком повної воєнної поразки... Чи ці ознаки інкорпорації можемо знайти у тому відношенні, яке було закладено Переяславським договором? На основі безсумнівних історичних фактів треба ствердити, що цим договором територія України не була втілена до Московської держави. Тим договором цар Алексей не набув ніяких власних владних прав у межах кордонів Української Держави, владні права на цій території повністю залишились в руках Війська Запорізького і його гетьмана. До погляду про інкорпорацію прийшли деякі російські дослідники тільки тому, щоб знайти «науковий» аргумент для виправдання насильства Росії над Україною.

Чи Переяславським договором створено васалітет України? Головніші ознаки васалітету є такі: васальна данина (трибут); періодичний поклін васалю сузеренові; васаль мусів постійно тримати свого зв'язкового біля сузерена для одержування наказів; заступство васальної держави та її громадян назовні валежало сузеренові; васальна держава була зв'язана міжнародними договорами сузерена беззгоди васалю; васальна держава не мала права укладати будь-які міжнародні договори з третіми державами. Стверджуємо, що правне відношення між Україною і Московщиною, створене Переяславським договором, не містить у собі ні однієї з характерних ознак того правного відношення, яке наука права називає васалітетом.

Чи Переяславським договором створено протекторат царя Алексея над Україною? Основною ознакою протекторату є те, що протекторська держава сама веде або контролює зовнішні зв'язки протегованої держави. Це ставить протеговану державу в залежність від протекторської держави. Переяславський договір не наклав такого обмеження на Україну, бо після підписання договору гетьман Хмельницький провадив самостійну політику щодо Білорусі і самостійно утримував дипломатичні зв'язки із Швецією, Бранденбургією, Угорщиною, Англією, Молдавією, з імператором «Святої Римської імперії німецького народу». Як бачимо, не може бути й мови про те, що Переяславський договір створив протекторат царя над Україною. У відносинах між Україною і царем не має основної оз-

*Богдан Хмельницький
(Грав'юра Вільгельма Гондіюса з 1651 р.)*

наки протекторату. Таку ознаку можна бачити лише тоді, коли Петро I посадив біля гетьмана Івана Скоропадського свого резидента Ізмайлова, який мав слідкувати також за зовнішньою політикою України. Однак це сталось не на основі Переяславського договору, а всупереч йому.

Ті дослідники, які хочуть бачити в Переяславському договорі протекторат, спирають свою теорію на статтях, які пропонував цар через гетьманських послів у березня 1654 р., хоч тих статей гетьман не прийняв. Царські представники в Москві, редагуючи хитро свої пропоновані статті як нібито пропозиції гетьмана, давали від-

разу на кожен таку пропозицію готову відновить царя в формі «резолуції». В одній із статей вони підсунули пропозицію, що гетьман повинен інформувати царя про свої дипломатичні зв'язки і без волі царя не мати зв'язків з турецьким султаном і польським королем. Як відомо, Хмельницький і його наслідники вважали ту вимогу безпідставною.

Чи Україна мала стати квазі-протекторатом? Основною ознакою квазі-протекторату є обмеження свободи держави у веденні своїх внутрішніх справ. Переяславський договір не давав цареві права виконувати своїми урядовцями в Україні будь-які адміністративні функції і взагалі втручатись в будь-який спосіб у внутрішні справи України. Правда, цар намагавсь це робити, але Хмельницький відхиляв ті намагання як незгідні з Переяславським договором. Тому твердження деяких дослідників, що тим договором Україна мала стати квазі-протекторатом, не відповідає дійсності.

Чи з Переяславського договору виникла реальна унія? Ні. Реальна унія це об'єднання двох або більше держав під спільним монархом на основі спеціального договору, який стає частиною їх конституцій. Крім спільної особи монарха є спільний орган зовнішніх справ, спільне дипломатичне представництво і спільне управління збройних сил, а інколи також фінансів. Як відомо з історії, цар Алексей, який був головою Московської Держави, не став головою також Української Держави. Отож Переяславський договір не створив такого правового відношення, яке можна було б уважати реальною унією.

А може це була персональна унія? Реальна унія спирається на договір, зміст якого входить до основних законів об'єднаних держав, натомість при персональній унії факт спільної особи монарха заіснував цілком випадково. Таким випадком є або спадкове право даного монаршого роду або вибір в одній державі на монарха особи, яка вже є монархом в іншій державі. Особа спільного монарха не обмежує самостійності об'єднаних персональною унією держав, однак через те, що об'єднані держави мають спільного голову, то вони примушені фактично вести однакову зовнішню політику.

Як знаємо, гетьман Богдан Хмельницький провади свою власну зовнішню політику, незалежну від зовнішньої політики царя Алексея Михайловича. На основі Переяславського договору цар Алексей не став царем Української Держави, і тому тим договором не була закладена персональна унія Української і Московської Держав.

Чим же було правне відношення між Україною і Московщиною, закладене Переяславським договором? Коли усвідомимо ситуацію в період 1648-1654 і в зв'язку з тим політичну ціль гетьмана Хмельницького, то без ніякого сумніву мусимо прийти до висновку, що

одним з основних елементів Переяславського договору була домовленість про спільну військову акцію договірних сторін або, іншими словами, що *одним з основних елементів того договору був військовий союз*. До цього висновку мусять привести об'єктивного дослідника такі історичні факти: 1) виразна згадка у звітах з переговорів, що гетьман вимагав спільної військової дії українського і московського військ проти Польщі; 2) згідно з вимогою гетьмана, цар Алексей вислав до Києва свого воеводу з військовим відділом як знак, що цар співдіє з армією Української Держави; 3) після укладення Переяславського договору українські збройні сили під власним командуванням співдіяли із збройними силами царя проти Польщі; 4) цар Алексей, посилаючись на Переяславський договір, домагавсь від української сторони військової допомоги проти Швеції; 5) статті 7, 8 і 10, що їх Москва назвала «Статтями Богдана Хмельницького», виразно вказують на те, що в Москві в березні 1654 р. договірні сторони обговорювали подробиці прийнятої в Переяславі постанови про спільну військову дію проти Польщі та еventуально проти татар.

Отож правна аналіза дотеперішніх визначень того відношення, яке було закладене між обома сторонами Переяславським договором, знаходить правильним тільки твердження, що в тому договорі заіснував елемент війського союзу. Це був один з двох елементів.

На основі «статтейного списка» історик Михайло Грушевський стверджує, що, укладаючи Переяславський договір, гетьман Хмельницький і його старшина вимагали від послів царя Алексея присяги його іменем, що він «буде боронити військо Запорозьке, його вольності і його соціяльний стрій». І вони дали таку присягу. Отож цар Алексей взяв на себе такі зобов'язання. Перебрання такого обов'язку оборони є основною характеристичною прикметою такого правного відношення, яке наука права називає «гарантією». Отже *другим основним елементом Переяславського договору була гарантія царя Московщини для Української Держави*.

Тому що цар Алексей був не тільки головою Московської Держави, але також протектором православної віри, правне відношення між Україною і Московщиною, закладене в Переяславському договорі, треба визначити так: Це була гарантія Алексея Михайловича, і як протектора православної віри і як голова Московської Держави для інтегральності Української Держави і непорушності її політично-соціяльного устрою, а одночасно також загарантований авторитетом протектора православної віри військовий союз між Українською Державою і Московською Державою.

Як бачимо, правне відношення між договірними сторонами було ясне. Договір був укладений гетьманом Хмельницьким для забез-

печення самостійного існування Української Держави та її внутрішнього устрою. Що зробила потім Москва з цього договору, про це також знаємо: держава буцімто «старшого брата» розірвала мирні взаємини з українським народом і знищила його державність, а йому самому на сотні років скувала була душу й тіло.

* Цими документами є: 1) Звіти московського посольства цареві про хід переговорів і присягу в Переяславі. Це так званий «статтейний список»; 2) так звані «Статті Богдана Хмельницького» або «Богданові статті». Так називають писані домагання, що їх мало подати посольство гетьмана в Москві царському правлінню в березні 1654 р.; 3) царська грамота Війську Запорозькому від 27 березня 1654 р.; 4) царська грамота українській шляхті від 27 березня 1654 р.; 5) царська грамота місту Переяслав від 4 квітня 1654 р.; 6) лист гетьмана Хмельницького цареві від 17 лютого 1654 р., пересланий його послами; 7) листи гетьмана Хмельницького і генерального Івана Виговського українському посольству в Москві від 21 березня 1654 р.

Ці документи опубліковані в Актах Южной і Западної Росії, в Історії (російської) дипломатії і в деяких українських виданнях в перекладах на українську мову або в російській мові.

На цих документах видно виразно «редагування», в якому українська договірна сторона не брала ніякої участі. Крім того, вони не є оригіналами. Навіть ті з них, які мали б по змісту походити від української договірної сторони, Москва подає не в оригіналах, а в перекладах на російську мову. Ці документи мають численні поправки, викреслювання і додатки, роблені різними цурами, невідомо ким і коли.

Отож те, що Москва представляє як Переяславський договір з 1654 р., було фабриковане протягом довгих років. Спаливши архів Української Козацької Держави, а з ним також оригінальні українські записи про цей договір, Москва вважала можливим підсувати під Переяславський договір усе те, що їй було вигідне і що могло б, на її думку, доводити її право на окупацію України. Треба зокрема підкреслити, що на цих документах немає підтвердження і згоди гетьмана ані його уповноважених щодо тих поправок, викреслень і додатків. Ці документи ані формою ані змістом не є вірними грамотами, каже д-р Іваницький, отже вони не є правними документами, а хіба тільки виявами політичного крутіяства і обману зборку царського правління, щоб знайти «право» на поневолення України.

Махінаціями позначились особливо «Статті Хмельницького», на яких російські дослідники найбільше спирають свої твердження про добровільне підданство України Московщині. Коротенько про ці статті: 14 березня українські послы в Москві подали цареві Алексею пропозиції Хмельницького про практичне здійснення Переяславського договору в 23 пунктах чи, як тоді говорили, статтях. Деякі з тих пропозицій цар прийняв зразу, а інші просив з'ясувати докладніше. Українські послы зробили це, і до тієї другої редакції цар займав своє становище. Але думний дяк Алмаз Іванов так «відредагував» ті статті, що з них лишилось лише 11 пунктів. Так перефабриковані в Москві, українські вимоги — із становищем цура до кожної із статей у формі «резолуції» — переслав цар через українських послів 27 березня в Україну під авторитетною назвою «Статті гетьмана Богдана Хмельницького». Тому що українська влада не погоджувалась ані з текстом тих статей ані з резолюціями царя до них, то не прийняла їх довідома і не опублікувала їх. В Україні вони стали відомі аж після смерті Хмельницького. Ото ж назва цього документа «Статті Богдана Хмельницького» цілком безпідставна. Із становища права, каже д-р Іваницький, ті статті, що їх прислав цар Хмельницькому, є тільки проектом полагодження заторкнених питань. Тому що українська сторона перша подала цареві свої пропозиції, царські статті вва-

жав гетьман Хмельницький, і мусимо вважати ми, тільки контр-проектом. Вони не стали договором, бо Хмельницький не прийняв їх, вважаючи їх незгідними з Переяславським договором.

«Поправки» до Статтей Хмельницького продовжувались і після смерті гетьмана з метою довести, що Україна нічого так не хотіла як московського підданства...

Пора діти, добра поглядіти
Для власної хати,
Щоб газдою, не слугою
Перед світом стати.

Іван Франко, 1883.

Марія Дмитрієнко, доктор истор. наук,
Олена Маркова, кандидат техн. наук
(Інститут історії України АН України)

Людські втрати в Україні

Серед актуальних проблем, які досі залишались за межами дозволеного, окремо стоїть проблема про людські втрати, що їх зазнав наш народ впродовж цього століття. Від дослідників завжди ретельно приховувались за грифом «цілком таємно» цифри, що могли показати кількісні втрати на українських теренах, а далі, закономірно, призвести до висновків про злочинну політику режиму стосовно українського народу. Тому цілком законорібною є сьогодні пильна увага вчених до історичних джерел, заборонених впродовж тривалого часу, для використання документів, що містили низки викривальних за характером фактів, без яких неможливо зробити об'єктивний аналіз історичного шляху, пройденого нашою країною в роки радянської доби, сформулювати вірогідні висновки. Феномен тривалого приховування від громадськості соціальних бід таких нечуванних, грандіозних масштабів, з такими фатальними наслідками крився, знаємо достаменно, в тоталітаризмі, внутрішній політиці держави соціалізму, що прагнула одночасно за всяку ціну прикрити кричущі деформації суспільного розвитку. Дані про втрати людності з достовірністю дозволять класифікувати політику правлячих кіл імперії сталінізму як геноцид по відношенню до українського народу. Одночасно на порядок денний науки висунуто потребу дослідження етноциду, вістря якого спрямоване на розмивання українського етносу, його культури, мови, традицій. Не досягнути до кінця нам всім характеру цих фатальних явищ — нищення народу, позбавлення його історичної етно-пам'яті, якщо не побачимо і не усвідомимо національного змісту подій, з цим пов'язаних. Велика соціальна війна без поля бою забрала мільйони людських душ. Пішли з життя, не доживши призначеного віку, працюючі господарі нашої землі — селяни, з якими розправились у роки « великого перелому», відправляючи ешелонами на крайню Північ, на спецпоселення, як «куркулів», що чинили опір системі, з її ідеєю колективного господарювання. Постійно під пильною увагою перебувала інтелектуальна еліта української нації, на яку із зловісною періодичністю сипалися утиски всіх можливих гатунків: звинувачення у націоналізмі, запродавстві, космополітизмі, шпигунстві. Організовані політичні процеси не обійшли ні національного керівництва, ні військових, ні

працівників культури та мистецтва. Найчастіше брали освічених, зрілих і досвідчених, та все здебільшого репресії знищували молодь, що перебувала у розквіті творчих сил і таланту, викорінювали носителів генофонду. Крізь жах таборів, спецпоселень, в'язниць пройшли мільйони, що засуджувались довіку або на 25 років та менші строки без будь-якої провини. Більшість з них поховано у безіменних могилах далеких північних країв імперії. Ті, що вижили, та їх нащадки здебільшого не повернулись в Україну, бо були зрусифіковані, виявились втраченими для Батьківщини назавжди.

Певні відомості про прямі втрати населення (смерть на війнах, міграційні процеси, евакуація, еміграція тощо) можна знайти в демографічних працях. Натомість до останнього часу зовсім невідомі більш-менш вірогідні дані про втрати неприроднього руху населення (голодомори, депортації, розстріли, спецпоселення), що сталися в результаті політичних акцій. В історії важко знайти країну з аналогічною, триваючою роками, ситуацією, в якій би протягом трьох чвертей століття постійно відбувалися величезні втрати людських ресурсів, спричинені політикою керівництва держави, або як її наслідок, згідно дій нелюдських законів.

До необхідності з'ясувати загальну картину втрат корінного населення, що їх зазнала Україна за ХХ ст., нас спонукали такі обставини.

У лютому 1993 р. Президент України видав Указ про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами голодомору в Україні. Працівники Сектору

Український Голокост: один із семи мільйонів українців, що загинули в наслідок організованого Москвою голоду в Україні 1932-33 рр.

історичної географії та картографії Інституту історії України АН України вирішили створити до Днів Скорботи і Пам'яті на вересень 1993 р. карту «Голодомор в Україні: 1932-1933 рр.». Звернулись до джерел офіційної статистики тих років, переписів населення, вітчизняних монографічних досліджень та праць вчених діаспори і прийшли до висновку: інформації про велетенську катастрофу української нації ще недостатні, щоб адекватно відобразити весь масштаб страхітливого злочину — штучного голоду. Кількість загиблих від голодної смерті конкретно на населених пунктах ще не встановлена.

Статистика смертей від голоду була спотворена згідно команді вищих ешелонів влади; відділи ЗАГСу на місцях ретельного обліку не вели, санітарно-медична служба на встигала реєструвати факти смертей, необізнаних померлих ховали у ровах десятками тисяч. Органи внутрішніх справ прибрали до рук документи з узагальненими даними, «на верх» йшла інформація з подвійною арифметикою: підправлені, але більш-менш достовірні цифри керівництву, добре «відредаговані» — для обмеженого користування «про випадок».

Перепис, що зафіксував наслідки лихоліття на 1937 р., було ліквідовано, визнано «дефективним», листки опитувань на місцях наказано знищити. У сховищах замкнутими навіки мали знаходитись узагальнюючі документи, складені на основі аналізу переписів 1937 та 1939 рр., де статистика була більш відвертою. Автори документів, де жахаючі цифри вказували на катастрофічне явище скорочення населення, народжуваності тощо незабаром зникли.

Західні та вітчизняні вчені сходяться на тому, що в процесі реалізації плянів «зверхіндустріялізації», що була основною метою політики, селяни стали засобом, за рахунок якого вона здійснювалась. (Осмыслить культ Сталина. — М., 1989. — С. 331-332.) Голод — то результат перебудови сільськогосподарського виробництва в дусі ідей казарменного соціалізму. В політиці влади була своя логіка і економічне обґрунтування. А через це — голод стався не в результаті дій ірраціональних сил, не якихось «прорахунків» або несприятливих природних умов, а як наслідок крайнього прояву сталінської моделі сільгоспвиробництва. Перманентний дефіцит продовольства та сировини, які ми відчуваємо і досі, корінням сягає в глибини невирішених проблем, започаткованих у 20 — на початку 30-х років.

Національний аспект проблеми голоду в Україні з'явився через те, що, відчуваючи провал плянів колективізації, формуючи образ ворога, винного в усьому, сталінське оточення долучило до вже прийнятого у вжитку «куркуль» ще й політично-спрямоване «націоналіст».

Саме націоналізм вважався головною небезпекою і причиною того, що сталося у сільському господарстві (Конквест Р. Жнива скор-

боти. Радянська колективізація і терор голодом.) (Дніпро. — 1990. — № 1. — С. 82-83). Підтвердження цьому і виступ С.В. Косіора на XVII з'їзді ВКП/б/, який відмічав, що «націоналістичний ухил в Компартії України... відіграв виключну роль у створенні та поглибленні кризи в сільському господарстві».

Але не тільки штучний голодомор 32-33-го, а й всі сімдесят з лишком років радянського режиму на Україні стали періодом суцільної хижацької війни радянської імперії проти українського народу. Вона почалась з часу розправи з українською державністю і тривала до кінця 80-их років, збільшуючи або зменшуючи пік інтенсивності, змінюючись за різновидами. Український народ дорого заплатив за нездоланне прагнення відродити звою державу, національну незалежність, за віру у відродження культури, збереження національної самобутності, врешті за участь у нів'язаних війнах за чужі інтереси, у зведенні новобудов на території бывшего СРСР, на будівлі каналів, бамів,* освоєнні земель тощо, — заплатив мільйонами людських душ, втратою населення, що ніколи вже не повернулося в Україну, полишивши її без своїх нащадків.

Причини, акції, дії які призвели до масових втрат населення України, можна згрупувати в 29 основних позиціях: 1. Смерть на війні, фронтіві втрати армії; померлі від поранення; санітарні втрати; втрати серед мирного населення. 2. Масові репресії з наступним висланням з України (політичні, економічні, соціальні причини). 3. Еміграція за кордон (вимушена, примусова, природна). Мотиви: політичні, воєнні, економічні, соціальні, релігійні, національні. 4. Масові розстріли; білий та червоний терор; розстріли на окупованій території. 5. Смертність від голодоморів. 6. Виїзд з України в межах колишнього СРСР. 7. Масові виїзди з України на новобудови колишнього СРСР (пляни індустріалізації), відбудова зруйнованих в Росії міст, об'єктів індустрії, освоєння цілих земель, БАМ, Тюмень тощо). 8. Знищення заможного селянства, розкуркулення (ізоляція — ув'язнення, примусові заслання у віддалені райони Півночі, у Сибір, Казахстан тощо). 9. Знищення інтелектуальної еліти української нації (репресії проти інтелігенції, військових, представників різних партій; масові розстріли, депортація, заслання за межі України; розправа з ієрархами церков; від'їзд до Росії наукової та художньої інтелігенції тощо). 10. Евакуація під час Другої світової війни, населення, що не повернулось. 11. Спалені під час Другої світової війни села України (по регіонах). 12. Каральні операції проти партизанів, підпільників, мирного населення. 13. Військові втрати УПА.

* БАМ — Байкало-Амурська Магістраль.

14. Відправка під час війни молоді з території окупованої України до Німеччини на примусові роботи; переміщені особи. 15. Військовополонені у таборах Західної Європи (знищені); залишилися проживати за кордоном; депортація полонених-українців з фашистських таборів до радянських таборів; заслання, спецпоселення, напрямки переселень (Крайня Північ, Далекий Схід, Сибір, Казахстан), осідання. 16. Велико-масштабні операції для фізичного знищення населення міст (Київ, Львів, Бердичів тощо). 17. Смертність від голоду на окупованій території (1941-1942 рр.); 18. Втрати серед вихідців з України — учасників Європейського руху опору. 19. Депортація народів з Криму, населення із Західної України, масові примусові переселення. 20. Втрати серед учасників національно-визвольного руху на західних землях України (ОУН). 21. Масова розправа з учасниками УПА, співчуваючими (контингент спецпоселенців). 22. Втрати серед українців — військовослужбовців під час служби в Збройних Силах СРСР у мирний час; у збройних міжнародних та національних конфліктах (Іспанія, Корея, Ангола, В'єтнам, Ефіопія, Куба, Ємен, Мозамбік, Сирія, Угорщина, Ливан, Алжир, Азербайджан, Карабах, Югославія тощо). 23. Втрати на війні в Афганістані. 24. Чорнобильське лихо 24.04.1986 р. 26. Переселення та міграційні процеси останніх років (виїзд за кордон, у межі СНД, військовослужбовців, чорнобильців на нове місце проживання). 26. Зміна державних кордонів України з втратою населення. 27. Втрати від недосконалих технологій, екологічних катастроф; транспортні та виробничі втрати. 28. Природна смертність (за віком, від хвороб, дитяча смертність). 29. Ненароджені (зменшення природного приросту населення, як наслідок голодоморів, масових репресій, розстрілів, соціальної політики тощо).

Тепер ми хочемо назвати і перелічити попередні узагальнені дані про втрати українського народу протягом ХХ ст., що взяті нами з різних джерел. Не будемо зараз робити посилання на авторів праць, з яких взято інформацію, бо в ряді випадків вона досить приблизна і вимагає уточнень, в інших — дискусійна або гіпотетична. Тільки комплексні розробки з проблеми можуть внести свої корективи. Така робота вимагає часу і зусиль. Отже, Перша світова війна коштувала народу України (по всіх параметрах втрат — загиблі, ті, що виїхали в еміграцію за кордон, в Росію тощо) — до 1 млн. чол., (інші джерела — 2 міл.); революція, час революційних змагань, громадянська війна — дала мінус 1,5-2 млн. чол. (існує інша, гіпотетична цифра — 3 млн). Від голодної смерті в Україні вмерли протягом 1921-22 років близько 1,5 млн. чоловік, протягом 1932-33 років — 5-6 млн., за 1946-47 роки — 800 тис. — 1 млн. Дані про

Винниця 1943. Розкопано братські могили, в яких знайдено к. 10,000 трупів — жертв НКВД. Таких братських могил знайдено на Україні багато.

голод 1941-1942 років, що був за часу фашистської окупації України, нам не відомі.

Під час Другої світової війни Україна втратила понад 8 мілн. свого населення-твердить статистика. Вважаємо, що це не остаточна цифра, бо вона не охоплює таких непрямих жертв війни як масові розстріли українців та інших мешканців України німецькими і радянськими поліційними органами, вивезені на примусові роботи до Німеччини, вояки антирадянських військових формацій на боці Німеччини, знищені в німецьких і радянських концтаборах та інші.

Чимало зусиль вимагатиме дослідження втрат українців у національно-визвольному русі. Ще ретельних підрахунків потребує чисельність загиблих воїнів УПА, безпосередні втрати ОУН-УПА (з позначкою — «співчуваючі, сім'ї) до початку 1954 року. Тепер відома цифра: засланці із західноукраїнських земель між 1946-1949 рр. тільки на Півночі країни становили, до 500 тис. чоловік. А полегли у борні, а розстріляні? А ...ненароджені у цей час? Це все сини України. Наведені дані переконують, що за період 1941-1945 років населення України недораховувало кількісно 10 млн. чоловік.

Сьогодні гриф секретності знято з факту, що СРСР брав участь у 20 війнах та збройних конфліктах у світі (2-х Світових, в Іспанії, з

Японією — тричі; з Фінляндією, у Північній Кореї, Алжирі, Об'єднаній Арабській Республіці (Єгипет — тричі), Єменській Арабській Республіці, у В'єтнамі, в Сирії — двічі, Анголі, Мозамбіку, Єфіопії, Афганістані тощо). Цифри військовим втратам на них остаточно не підраховано, тим більше невідомо, яких втрат зазнавало щоразу молоде покоління України, що волею можновладців посилалося до чужих земель накладати голови в ім'я імперських амбіцій! Війни — це завжди аморальне явище, смерть за чужі ідеали, з волі керівництва — злочин!

Жахаючи цифру втрат дає рубрика, що включає втрати через сталінську політику репресій, переселень, депортацій, спецпоселень, ув'язнень. Через в'язниці, катівні семидесяти років пройшли сотні тисяч українців. Одних розстріляли, інші вмерли від тортур, треті залишились у зауральсько-сибірських регіонах на постійне проживання після відбуття термінів покарання. Повернулись, мабуть, тільки сотні. Цифри всіх напрямків цих втрат не можна назвати навіть попередньо. Відомо: у 30-50-ті роки заслання та депортації, спецпоселення були практикою в тоталітарній країні. Тільки без права повернення жили у Західному та Східному Сибіру, Якутії, Далекому Сході, Півночі на 1949 р. 2.300.233 чол. спецпоселенців! На 1 січня 1953 р. чисельність спецпоселенців зросла до максимальної цифри в історії — 2.753.356 чоловік. Статистика не має прямих вказівок на цифри українців на спецпоселеннях. Їх «тасували», переміщали, не кажучи вже про в'язнів таборів. Робилось це для того, щоб не утворювали вони земляцтва, а «розчинялися» в системі «інтернаціональних» гулагів. Хочеться тут навести слова В.М. Молотова, одного із сталінських помічників, який навіть у 1983 р. виправдовував репресії такими словами: «ми зобов'язані 37-му року тим, що у нас під час війни не було п'ятої колонії» (Родина. — 1991. — № 1. — С. 87). Отже, вони знали, що робили. З України заслано 200 тис. учасників ОУН-УПА; українських німців, татарів, поляків із західних областей депортовано; бувші військовополонені — в'язні фашистських таборів попрямували до сталінських таборів. Молодь, що захищала Вітчизну, пішла сотнями тисяч на лісоповали, шахти, будівництво залізниць, риття каналів тощо, поповнивши дармову робочу силу тільки через те, що перебували в полоні.

В Україні за роки колективізації методично вигублювали соціальну базу українського національного відродження — селянство. Масова ліквідація «куркулів» (читай — золотого селянського генофонду), працюючих господарів, здатних давати найбільший прибуток селянських сімей, — це страхітлива картина мордування українського села. Врешті це означало знищення потенціального соціального джерела українського опору. Вчені встановили: в Україні, на

початок 1937 р. внаслідок переселень, голоду виявилось на 539 тис. душ менше, ніж на кінець 1926-го! Природний приріст тільки на 1933 р. (за даними ЗАГС) склав мінус — 378,6 тис. чоловік, смертність перевищила приріст. І це на благодатній землі з могутнім чорноземом. Репресії в Україні торкнулись всіх верств населення, без винятку: від вищого ешелону адміністративної, державної інтелігенції, кадрового корпусу керівників-господарників, всіх категорій наукової та творчої інтелігенції, служителів культів, військових, бахгалтерів та обліковців тощо — до партійних кадрів (самоїдство системи вражає цифрою: за період масових репресій компартія України втратила 261,3 тис. чоловік, скоротившись майже на половину).

Рік 1941. Львів'яни шукають серед трупів своїх рідних, замордованих НКВДистами перед втечею 1941 р. Таких сцен було тоді на Україні багато.

Всі перелічені нами напрямки втрат в кількісному відношенні засвідчують про моторошне явище в житті українського народу, що сталося протягом ХХ ст.: одна четверта частина населення українських теренів не дожила свого віку, залишила завчасно землю батьків через смерть, або виїхала (з своєї та чужої волі) з етнічних земель українців. Це було викликано не катаклізмами, не природними причинами, а політикою, аморальною ідеологією. Далекосяжні національні, культурні наслідки тієї політики вимагають ще доклад-

ної аналізи. В нашій історії дана проблема — не «біла пляма», а суцільне «біле поле». Тому дослідити її — обов'язок істориків перед майбутнім поколіннями.

Демографічна статистика сьогодні б'є на сполох: смертність в Україні постійно зростає, народжуваність — скорочується, і тепер маємо негативний баланс: 1991 р. — 33,809, а за 1992 — 100,325 душ. Результати розрахунків жахають: якщо ця тенденція буде продовжуватись, то корінне населення України може вимерти в недалекому майбутньому. Над цим треба замислитись вже сучасним політикам.

Земле, моя всеплодючая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!

Дай і вогню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам — в серце кривді влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
І в праці сконать!

Іван Франко

Правда Чорнобиля

Від Редакції: Комісія Верховної Ради України під проводом депутата Володимира Яворівського, що є також головою Демократичної партії, розслідувала причини і наслідки вибуху на Атомній Електростанції в Чорнобилі і у своєму звіті поклала вину, в першу чергу, на московський центр за хибну конструкцію цієї станції, за відсутність профілактичних засобів на випадок аварії і, врешті, за натиск на керівників України, щоб вони поширювали серед свого народу різні неправди про цю катастрофу. Далі комісія тяжко звинуватила тодішніх партійно-державних керівників в тому, що вони слухняно підтримували намагання Москви спочатку приховати чорнобильську катастрофу, а коли це стало неможливим, применшити її розміри. У звіті названі такі керівники: Володимир Щербицький, О.П. Ляшко, Валентина Шевченко, Титаренко, Качаловський, Єльченко, міністр охорони здоров'я Романенко та інші. Вони, говориться в звіті, не повідомили українського народу про катастрофу, не організували зразу евакуації населення із загрожених районів, не ужили заходів для захисту його, а заспокоювали населення, що нічого серйозного не сталося і спокійно підготовляли першо-травневу демонстрацію. «Вони не прагнули, не хотіли знати правду, підкреслено у звіті, а тим більше сказати про неї людям. Для керівників такого рангу-це важкий злочин, що межує із геноцидом над власним народом». Подаємо тут уривки звіту і висновки комісії. Насамперед відповідь на твердження обвинувачених, що вони два, а то й три дні після аварії не мали інформацій про її серйозність.

Аналіз багатьох секретних документів та свідчення керівників різних служб дають всі підстави стверджувати: *на верхньому поверсі влади всі все знали.* Вже о 13-й годині 26-го квітня український Гідромет* подав перші результати замірів радіації Щербицькому, Раді Міністрів та Президії Верховної Ради. Така інформація згодом поступала в ці інстанції щоденно. Достовірну інформацію знала вся керівна верхівка. Від Горбачова до шифрувальниць таємних депеш.

Експерти нашої Комісії твердять у своєму звіті: «В розсекречених документах є детальна інформації про справжні масштаби аварії на ЧАЕС. Володіючи цією інформацією, керівництво країни та УРСР могли своєчасно забезпечити населення правдивими даними про

* Гідро-метеорологічна служба.

аварію вже 26-го ввечері і вжити заходів для захисти жителів України. Вони цього не зробили».

Ми не знайшли жодного підтвердження, хоч переглянули гори закритих документів і архівів, щоб бодай один сміливець у верхніх ешелонах української влади намагався чинити опір брехні. Щербицький знав, кого добирати в команду. Їм була вигідна безвідповідальна роль керівників покірної колонії.

Ні, один відчайдух таки знайшовся на тодішній Україні. Міністр охорони здоров'я УРСР Романенко був в Америці, появився в Києві пізніше. Це хоч трішки рятує репутацію міністерства, бо відповідальність взяв на себе санітарний лікар України Кас'яненко. 30 квітня він посилає звіт-попередження в ЦК, Раду Міністрів і Верховну Раду про різке збільшення радіації в Києві та інших районах.

Але, не зважаючи на те, партійні керівники продовжували підготовку до першо-травневої демонстрації в Києві. Була дана найсуворіша вказівка вивести на Хрещатик всі школи, директори і вчителі змушені були безсоромно брехати батькам і учням, на підприємствах бралися на облік всі, хто проігнорував демонстрацію. На всіх вокзалах Києва лементували люди, які не могли дістати квитка. На залізничному вокзалі дітей вкидали в розчинені вікна вагонів, начепивши їм лише білочку на ший, де значилося прізвище родичів та зворотня адреса, а радіоактивним Хрещатиком ішли колони школярів з портретами Горбачова, Рижкова, Щербицького. Гриміли фанфари, з трибуни усміхалася Валентина Семенівна Шевченко і помахував рукою Володимир Васильович Щербицький.

Уявіть собі, що на якусь країну скинуто біля трьох сот безшумних атомних бомб гіросімської потужності, а керівництво цієї країни не лише нічого про це не говорить, а й влаштовує гучні народні гуляння. А ми жили саме в такій країні. І навіть після всіх демократичних перемін — колишні керівники цієї держави не лише ходять на волі, а й процвітають, отримуючи персональні пенсії, носять мандати народних депутатів, користуються державними дачами й автомобілями, а простолюд і досі проживає в зонах навіть обов'язкового відселення.

Що ж діялося «нижче», скажімо, в Міністерстві охорони здоров'я України після повернення Романенка з Америки в перші дні травня.

У своїй заяві Романенко говорив не про небезпеку радіації, а про радіофобію, якою, мовляв, народ, більше вражений, як смертельною радіацією. Вся небезпека саме від радіофобії, а так — все гаразд, треба тільки мити руки й ноги, а взуття витирати об мокру ганчірку. Це був нечуваний цинізм, мабуть, у світовій історії медицини. Його зобов'язало виступити політбюро ЦК КПУ, і він говорив лише те, що сподобається замовникам.

Наша Комісія має всі підстави звинувачувати колишнього міністра Романенка в зраді своєму народові, відступництві від професійних обов'язків лікаря й міністра заради кар'єристичних інтересів.

І ще одне звинувачення Романенкові — в його активній участі в засекреченні та в нанесенні великої шкоди здоров'ю тисячам людей.

17 травня з Москви, від заступника Міністра охорони здоров'я СРСР Щепіна надходить злочинне розпорядження про нові критерії для прийняття рішення про евакуацію: «Для детей до 14 лет включительно, беременных женщин и кормящих матерей определена доза облучения 10 бэр в расчете на год, для всего остального населения 50 бэр в расчете на год со дня аварии». Ви собі можете уявити: для дітей, вагітних жінок, породіль встановлюється цілком безпечна доза в 10 бер у рік. Всім іншим, ще живим — 50 бер річно. Живи і дякуй владі! Це тоді, коли навіть дужим професіоналам-ядерникам, які за роботу отримують грубі гроші, дозволялося набирати лише 25 бер за рік у нормальних умовах.

І Романенко, Ляшко, Щербицький, Шевченко — прийняли це як належне. І ще б, менше клопоту, вже не треба евакуйовувати ні Народичів, ні Поліського, можна навіть розпочинати реєвакуацію в Чорнобильський район, а тоді і в Прип'ять. Ось у якому становищі була Україна, от хто нею керував. І вів, власне, до загибелі.

В середині травня Романенко отримує від заступника Міністра здоров'я СРСР Щепіна ще одну вказівку: в історії хвороби не фіксувати ніяких радіаційних захворювань, крім гострої променевої. Записувати всі випадки, як вегето-судинна дистонія. Романенко улежливо дублює вказівку, доводячи її до кожного лікаря України. Романенко хотів вислизнути від прямої відповіді на це звинувачення Комісії, та лікарка, депутат Єщенко, не витримала: «За невиконання Вашої директиви — лікарів можна було викидати на вулицю. Як Ви могли, Анатолію Юхимовичу, так розтоптати нашу людську і професійну честь?!»

Якийсь час органи КДБ наче б залишалися в затінку. Чи то реально облікували «панікерів» по містах і селах, чи причайлися, почувши про переповнений шпиталь своїми опроміненими оперативниками, що повернулися з зони, не знайшовши «шпигуна» — важко сказати. Однак, свою справу Всесоюзний комітет держбезпеки таки зробив. 30 червня звітди пролунала категорична вказівка за номером 1090 та 136/11-880: з розмовами про Чорнобильську аварію покінчити, все взяти на замок, щоб і не писнув ніхто! Циркуляр блискавично проникає в усі відомства, що мають відношення до аварії та її наслідків, дублюється, деінде — навіть посилюється, розкидає щупальця до рядових виконавців, наганяючи на них страх. Здається, цього тільки й чекали в Гідрометі, Міністерстві охорони

здоров'я, в обкомах і райкомах, в установах і відомствах. З цього моменту починається період тотального засекречення правди, залізний наступ конаючпї системи на паростки Чорнобильської гласності.

Багато урядів великих країн, українська діаспора пропонували нам у ті трагічні дні свою технічну, інтелектуальну, матеріальну, медичну допомоги, світ був до нас добрим і солідарним — жорстокою до нас була лише наша компартійно-державна система. Прийнята допомога могла б розкрити очі народів на саму систему. Розраховатися людськими життями було дешевше і надійніше.

Розслідувавши причини аварії на ЧАЕС і дії найвищих посадових осіб України в післяаварійний період, сьогодні можемо зробити такі висновки.

1. Примітивні, виконані з багатьма порушеннями правил безпеки, об'єкти ядерної енергетики були розміщені в Україні без згоди українського народу, а лише за згодою компартійної верхівки, що монополює володіла всіма структурами влади. Рішення про будівництво ядерних блоків приймалося без належних наукових експертиз. Тим самим на карту і досі поставлено життя і здоров'я народу України.

2. Після аварії на четвертому блоці тодішнє керівництво республіки вже 26 квітня мало таємну інформацію про зруйнування ак-

Відчувається подих смерти від реактора Чорнобильської Атомної Електростанції, де стався жахливий вибух, що затрїв смертоносного радіацією частину України та інших країн.

Голова УБСоюзу І. Олексин біля засипаного реактора.

тивної зони реактора, про вихід радіонуклідів у відкритий простір, про загрозу здоров'ю десяткам тисяч людей. Інформація не була доведена до населення, більше того — нагніталася злочинна дезінформація, яка призвела до переопромінення сотень тисяч людей в Україні. Ідеологія державної брехні, звісно, йшла з Москви. Від Горбачова, Рижкова, Чебрикова, Лігачова, Ізраеля, Александрова, Щепіна, Ільїна. Одначе, вона безвідмовно сприймалася, адміністративно тиражувалася Щербицьким, Ляшком, Шевченко, Ревенком, Романенком, Скрипником, Потурідісом, Ліхтарьовим...

3. Озброєна до зубів держава з колосальним ядерним потенціалом розпочала експлуатацію атомних станцій навіть без елементарного законодавства про використання цієї страшної енергії. Не було в законодавстві ні правового режиму використання атомної енергії, ні норм безпеки населення на випадок ядерної аварії. Про все це треба терміново подбати суверенній Українській державі.

4. Уроки причин і наслідків Чорнобильської катастрофи спонукають до одного висновку: тільки самостійна, пронизана гласністю, правова й демократична держава може дозволити собі використання могутніх досягнень людського розуму, людської цивілізації. Для тоталітарної держави, для її колонії — це смертельно небезпечно, як і для людства в цілому.

5. Першими заговорили про фатальні наслідки Чорнобиля українські «зелені» та Рух, винісши правду на свої зібрання та велелюдні мітинги. Можливо, саме в цьому поєдинку вони здобули підтримку народу і перші свої перемоги. Численні пленуми ЦК КПУ — тільки імітували турботу про безмовний народ. Грошові подачки партії — це жалюгідна спроба відкупитися за вчинений злочин проти свого народу.

6. Хотілося розпочати наше життя в незалежній державі з доброго настрою, з мудрого всепрощення і всезабуття. Одначе — вся наша історія — це забуття й прощення.

Наслідки — наші нинішні злидні й дивом уцілілі душі. Навіть болгари судять Живкова, Стоїчкова, санітарного лікаря Шідарова за приховування правдивої інформації про Чорнобиль. Ми не мстиві і ми — не переможці, радше — ми переможені Чорнобилем. За підрахункам Союзу «Чорнобиль» ми вже втратили дванадцять тисяч нашого народу, спаленого Чорнобилем, десятки тисяч дітей мають гіперплазію щитовидної залози, збільшилася кількість новонароджених з генетичними вадами, збільшилася захворюваність лейкемією у дітей та вегето-судинна дистонія в дорослих. Все це через нічим не виправдане переопромінення мільйонів нашого народу. Врешті та хтось за це повинен відповісти. Не задля помсти. Задля торжества справедливості в нашій Україні.

Чому Галичина не могла допомогти голодуючій Україні 1933 р.?

В «самвидавному» бюлетені «За нашу майбутність», що його видає в Лондоні один з чільних діячів українського демократичного сектора в Англії д-р Теодор Данилів, появивсь його цікавий спомин «Голод в Україні 1933 р. в моїх спогадах» (Но 146, 15.8.93). Автор спомину, розповідає, як галицькі українці 1933 р. намагались подати допомогу голодуючим братам і сестрам на Україні, але не могли цього зробити через заборону збоку польського уряду. Коли у вересні 1939 р. Червона армія «визволила» галицьких українців, д-р Данилів, тоді молодий адвокат у Бучачі, вирішив не втікати закордон, а залишитись у Бучачі і ділити долю і долю своїх земляків. Незабаром він був арештований енкаведистами, як тисячі західних українців, обвинувачений в «українському буржуазному націоналізмі» і засуджений не судом, а так званою «особим совещанієм» НКВД у Москві, на довічне каторгу. Головним пунктом обвинувачення була його участь в організації допомоги голодуючим на Україні, бо, як твердила сов. російська влада, голод на Україні був вигадкою українських буржуазних націоналістів і «клеветою» на рад. уряд. Містимо тут цей цікавий спомин в скороченні і з деякими мовними поправками. Ред.

У другій половині 1932 р. українська преса в Галичині принесла перші вістки про марево голоду в радянській Україні. Такі вістки появлялись дедалі частіше, і вони були дедалі більш тривожні, так що вже не було ніякого сумніву, що голод на Україні почав свої жахливі жнива серед населення України.

Трудно описати оте гнітюче враження, яке ті вістки справляли на українців Галичини. Воно збільшувалось ще від того факту, що не було фізичної спроможності допомогти землякам по той бік Збруча, які гинули з голоду.

Тому створення Комітету допомоги голодуючій Україні (не ручсь сьогодні за точність у назві Комітету) всі українці на західно-українських землях прийняли з почуттям надії, що всеж таки відкриються якісь можливості допомоги голодуючим.

Комітет у Львові, членами якого стали найчільніші тоді українські діячі в Галичині з тодішнім гол. редактором «Діла» Василем Мудрим у проводі, розгорнув відразу широку і всебічну діяльність

як інформативного так і допомогового характеру. На заклик Комітету протягом кількох днів були створені у повітових центрах повітові комітети, а в містечках і селах-місцеві. Я був членом комітету в Бучачі, де я тоді жив і починав свою адвокатську практику.

У своєму заклику до українського населення Головний Комітет у Львові писав, що його ціллю є довести довідома світу великий злочин більшовиків проти українського народу, яким є спричинення штучно і навмисне голоду на Україні, а далі-прийти голодуючому населенню України з такою матеріальною допомогою, яку західні українці будуть спроможні дати. Комітет проголосив один день в грудні 1932 або в січні 1933 р. днем національної жалоби з панахидами в церквах по жертвах голоду і закликав західних українців постити того дня, а заощаджені гроші пожертвувати на фонд допомоги голодуючим. Того ж дня у всіх місцевостях Західної України відбулись протестні віча, на яких представники повітових комітетів інформували населення про голод на Україні, доводячи, що голод є засобом народобивчої політики Москви на Україні. На кожному вічу було схвалено протест проти таких нелюдських дій Москви на Україні і заклик до місцевого населення, щоб воно підтримало жертвами фонд допомоги голодуючим.

Заклик дав добрі наслідки. Густа сітка споживчої кооперації почала приймати від місцевого населення пожертви, головно зерно, і вже кілька днів після проголошення збірки почали надходити до повітових центрів перші повідомлення про задовільний прогрес кампанії.

Одночасно Головний комітет у Львові розгорнув інформаційну діяльність на міжнародному ґрунті.

Створення комітетів допомоги голодуючій Україні та їх діяльність 1932 і 1933 р. були ярким виявом єдності і солідарності українського народу, роздертого чужими кордонами.

Тим часом Москва, якій за всяку ціну хотілось приховати її злочинну роботу на Україні, почала контракцію. Советський представник у Варшаві, заперечуючи голод на Україні, протестував проти діяльності львівського комітету перед польським урядом, і той заборонив продовжувати будь-яку акцію на допомогу голодуючим на Україні. Внаслідок того дивного рішення польського уряду допомога акція, яка відразу набрала повного розмаху, по кількох днях була припинена Місцеві комітети, запротестувавши проти такого рішення польського уряду і проти злочинних дій Москви на Україні, ліквідувались. Через те Головний комітет мусів обмежити свою діяльність інформаційними акціями закордоном.

Факт заборони польським урядом збірки на допомогу голодуючим на Україні викликав серед західних українців обурення і приг-

ноблення. Важко на душі було знати, що ваші єдинокровні брати і сестри гинуть з голоду, і ви не можете нічого зробити, щоб їм допомогти.

На весні 1933 р. ми мали наочний доказ голоду на Україні. Тоді одно надзбручанське село на Україні, втікаючи від смерті з голоду, перейшло на територію Західної України. Чоловіки, жінки, діти — «голі, босі, простоволосі», як каже приповідка. Частина їх залишено в чортківському повіті, а решту розміщено по селах бучацького повіту, і там вони, з допомогою місцевого населення, поступово стали господарями на власній землі. Тих людей я тоді бачив і говорив з ними.

Коли у вересні 1939 р. сов. війська перейшли Збруч і зайняли Західну Україну, сов. влада всіх тих людей відшукала і арештувала.

Тоді я не мав ніяких сумнівів, що наближається катастрофа, яка і мене не мине.

Мене арештовано в січні 1940 р. Слідство тягнулось шість тижнів. Мене спочатку обвинувачувано в приналежності до Організації Українських Націоналістів, а потім до партії УНДО, але, не знайшовши ніяких доказів того, слідчий перейшов до моєї участі в комітеті допомоги голодуючим на Україні. З папки мого «дела» він витягнув копію заклику нашого повітового комітету до населення протестувати проти спричиненого Москвою голоду на Україні і складати пожертви на допомогу голодуючим. Я не заперечував участі в тому комітеті, бо під тим закликом, серед інших, був і мій підпис, але я твердив, що це була гуманітарна акція, що допомогти голодуючим це не злочин. Під час розмови із слідчим я також вказав на те, що радянська влада не має права переслідувати мене за те, що я робив чи думав перед вереснем 1939 р., бо тоді я не був громадянином СРСР, але він тільки висміяв цей легалістичний аргумент.

Кінець-кінцем після довгого слідства мені пред'явлено акт обвинувачення. Мене обвинувачено в тому, що я «клеветал» советськую власть і комуністичну партію, будьто вони умисне викликали голод на Україні 1933 р. Крім того, мене обвинувачено в приналежності до націоналістичних організацій, на основі горезвісної статті 58 кримінального кодексу.

Після закінчення слідства мене, разом з гуртом інших арештованих, перевезено до тюрми в Чорткові. В камері, в якій я сидів, я зустрів одного з тих українців із Забруча, які втекли до Галичини 1933 р., рятуючись від голоду. Він підтвердив усі страхоття голоду на Україні, про які писала українська преса в Галичині.

В серпні 1940 р. нас вивезли до Кіровограду, де ми сиділи до квітня 1941 р.

Одного дня викликали мене до контори тюрми. Заступник начальника тюрми, у присутності двох свідків, прочитав мені присуд «особого совещання НКВД» в Москві, яким мене заочно, без суду, засуджено на 8 років ув'язнення в далеких таборах каторжної праці як «соціально небезпечний елемент».

В останні дні квітня 1941 р. мене перевезено із Кіровограду до пересильної тюрми в Харкові. Однієї ночі я опинивсь між засудженими з підсоветського населення. Став при гурті дядьків, які говорили українською мовою, і ми швидко познайомились. Розпитували мене, звідки я і за що засуджений. Довідавшись, що за «клевету на советську владу», просили розповісти їм докладніше. Я розповів їм що ми робили для допомоги голодуючим на Україні. Факт, що українці в Галичині виявили солідарність із голодуючим населенням України 1933 р., зробив на них велике враження. Ми стали добрими друзями.

Пісня і праця-великі дві сили!
Їм я до скону бажаю служити;
Череп розбитий-як ляжу в могилі,
Ними лиш зможу для правнуків жити.

Іван Франко, 1883.

Марія Дмитрієнко,
Надія Миронець,
доктори історичних наук
(Київ)

Міжетнічні відносини в Україні: історія і сучасність

В Україні історично склалося так, що на теренах, які споконвічно були місцем розселення українського етносу, існували регіони, де значна частина населення — представники інших народів. Передусім це — західне прикордоння, райони тих теренів, що впродовж тривалого часу перебували у складі тих 20 відсотків українських земель, які входили до складу Австро-Угорської імперії. Так, Закарпаття на сьогодні — етномозаїчний регіон, де з 1 млн. 245 тис. населення українці становлять 976,749, угорці 155, 711, росіяни — 49 тис., румуни — 29 тис., цигани — 12 тис., словаки. 7.3 тис. У Львівській області проживає 2 млн. 727,400 душ, українців з них — 2 млн. 465 тис., росіян — 195 тис., поляків — 26 тис., євреїв — 14 тис., білорусів — 10 тис. У Чернівецькій області, де останній перепис зафіксував 940,801 жителя, українців — 666,095, румунів — 100, 317, молдован — 84 тис., росіян — 63 тис. Людям, що добре знають історію, не треба пояснювати докладно про причини наявності цих чужоетнічних груп, що національно тяжіють до сусідніх, покордонних держав.

Ще більше неукраїнського етносу є на півдні України: в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Луганській областях і в Криму. Активне заселення цих українських земель представниками інших етносів припадає на період його промислового освоєння (XVIII-XIX ст.), коли було відкрито там поклади кам'яного вугілля і залізних руд і почався процес будівництва міст, портів, флоту тощо. Саме на Південь переселялися переважно росіяни-землеробці та робітники, в хлібні та промислові губернії з Росії. Їх вплив був настільки значним, що потрапляючи в російськомовне оточення, українці через покоління втрачали свою мову, навіть у випадку, коли і продовжували визнавати себе українцями. У південному регіоні на межі XIX-XX ст. вони складали таки трохи більше третини населення (34,6%), в Херсонській губернії та на півдні Бессарабії близько 40%, а в Криму — 12%.

На широкій смузі узбережжя Чорного моря та в Криму здавна

проживали греки, болгар, в степових частинах з'явилися місця компактного проживання німців. Так, в Одеській області за даними перепису 1989 р. проживає 2 міл. 624 тис. душ: українців з них — 1 млн. 432 тис., росіян — 717 тис., болгар — 165,828, молдаван — 144 тис., євреїв — 6 тис.

Особливо високий процент росіян живе в Донецькій області — 2,316,091 душ. Українці складають там 2,693,432 чол.; 301 тис. — це німці, греки євреї, вірмени тощо. На Луганщині картина майже така ж: із 2,857,031 населення українці становлять І млн. 482 тис., росіяни — 1 млн. 279 тис. На Харківщині (Слобожанщина) із 3,174,675 населення третину складають росіяни — І млн. 054 тис. душ. Характерним явищем для всіх перелічених теренів є той факт, що велика питома вага росіян припадає на міста. Сільське населення переважно українці.

Щодо Криму, то населення цього півострова було завжди поліетнічне. Якийсь час перевагу мали татари. 1449 р. там виникло кримське ханство, яке згодом визнало себе васалом Оттоманської імперії. Після анексії Криму Росією і встановлення над ним протекторату (1783 р.), його територія активно заселялася українцями та росіянами. На кінець ХІХ ст., як свідчить перепис 1897 р., Крим — Таврійська губернія — являла собою багатобарвну на населення околицю імперії. Д.І. Менделєєв у книзі «Кпознанию России» (Спб, 1907) склав, на основі статистичних даних, таблицю наявності в губернії найбільш поширених національностей. Згідно з нею там проживало: 414,089 великоросів, 611,121 малоросів (українців), 41,260 болгар, 78,305 німців, 18,048 греків, 55,418 євреїв, 196,854 татар. Отже, більшість складала там українці, за ними йшли росіяни і татари.

Під час перебігу революції та громадянської війни кримські татари здійснили спробу завоювати національну автономію, вчинивши відчайдушну протидію радянській владі. Коли ж врешті-решт влада Рад була все ж встановлена на півострові то вона, щоб вгамувати сепаратистські тенденції кримських татар, у жовтні 1921 р. проголосила Крим автономною республікою у складі СРСР. У травні 1945 р. куца автономія була ліквідована. Указом Президії Верховної Ради РРФСР його перетворено на Кримську область. У 1954 р. Верховна рада РРФСР, президія Верховної ради СРСР, та Верховна Рада УРСР прийняли постанову про передачу області Україні.

Цьому передували страшні і трагічні події. У 1943-1944 рр. з Криму поетапно депортовано німців, татар, греків, болгар у віддалені райони Казахстану та Узбекистану, всього 228,392 чол. На спецпоселенні опинилось 183,155 татар. Етнічна карта Криму змінилась. З двох млн. 430 тис. (1989 р.) українці склали тепер 25%; росіяни — 67%, білоруси — 2,1%, кримські татари — 1,6, інші менше 1%.

Аналіза національного складу населення показує за допомогою демографічних підрахунків, що наявність переважної більшості росіян пов'язана з переселенням їх у Крим, що розпочалося з середини 1944 р., тобто після депортації місцевого населення, серед якого було чимало і українців. Значно додали росіяномовного населення і питома вага їх в особистому складі та обслузі Чорноморської фльоти (до 61% від загальної кількості), осілі будівники Північно-Кримського каналу, осілі військовослужбовці, звільнені у запас, інженерно-технічні кадри АЕС* тощо.

На етнічному складі та структурі населення різних регіонів України позначилась і та обставина, що тривалий історичний період на наших землях була відсутня українська державність, і вони входили до складу двох могутніх імперій — Російської (80%) — та Австро-Угорської (20%). Етнічні відмінності країн-володарів не могли не позначитись на українцях, що жили на розділених теренах.

Проте сама по собі поліетнічність деяких регіонів України не являє загрози для її безпеки. Українці не є вроджені націоналісти, як це хочуть довести деякі політики шовіністичного толку, а терпляче і віротерпимо ставляться до представників інших етносів, сприймаючи її як українських росіян, українських євреїв, німців, болгар тощо. На державному рівні провадиться політика, що забезпечує законодавчо повну рівноправність всіх громадян України, незалежно від національної та конфесійної приналежності, спеціально створено Міністерство національностей та міграцій. Для реалізації прав нацменшин на національне і культурне відродження створено необхідні умови. Вже відкрито десятки національно-культурних товариств, національні школи та ліцеї, друкуються книги, підручники національними мовами, віруючим різних конфесій повернуто храми, костьоли, молитовні будинки, синагоги, мечеті. Реалії сьогодення такі, що на політичному небосхилі немає жодної партії, яка б у програмі будувала свою плятформу з використанням вибуховонебезпечного матеріалу — розпалення національної ворожнечі.

Проте, в ряді областей України існує небезпека вибуху конфліктів з національним забарвленням. Це, передусім регіони із значним (Донбас) або переважаючим (Крим) російським населенням. Тут, на території України, можливі потенційно дії, що ставлять під загрозу українську державність, цілісність суверенної території, майбутнє нації. І зовсім не тому, що між росіянами і українцями такі відносини, як між англійцями і ірландцями в Ольстері, а через те, що існує рецидив імперського мислення у багатьох росіян, яких підбурюють засоби масової інформації Росії і виступи її керівників.

* Атомна електро-станція. Ред.

Серед частини російської інтелігенції одержала поширення т.з. «органічна теорія», суть якої полягає в тому, що Росія — єдиний організм; що Україна, Білорусь, Кавказ, Середньоазіатський регіон тощо — частини цього організму, які самостійно існувати не зможуть, а їх відділення — загроза організмові Росії (читай — імперії).

Як не дивно, після встановлення радянської влади імперське мислення збереглося і зміцнилось завдяки дуалістичному характеру політики радянського уряду, який на словах деклярував одні гасла, а на ділі проводив іншу політику. Це явище не могло не позначитись на міжетнічних стосунках, виштовхнувши на поверхню тезу про «старшого брата», що мав вершити долю «молодших» народів в імперській сім'ї. Звідси — культивування почуття зверхності, виключеності росіяни при вирішенні всіх політико-ідеологічних проблем.

Тут варто навести історичні факти, що засвідчують про дуалізм політики центру більшовицької імперії, який в значній мірі впливав на формування світоглядних принципів росіян стосовно питання про месіянську роль їх нації. Проголошена в листопаді 1917 р. «Деклярація прав народів Росії» обіцяла цим народам рівність і суверенітет, право на вільне самовизначення, аж до відділення в самостійні держави, ліквідацію всіх національних і релігійних привілеїв та обмежень; вільний розвиток нацменшин та етнографічних груп. Але це була виключно «деклярація», оскільки вона не визначала механізму реалізації права на самовизначення, ані не уточнювала поняття «народ». Кожного конкретного разу документ трактувався так, як було вигідно уряду. Нещирість політики радянського уряду яскраво проявилася у стосунках до України.

Проголошений Українською Центральною Радою 7 (20 за старим стилем) листопада 1917 р. Третій Універсал відповідав духові «Деклярації...», тим паче, що в ньому мова велась не про відділення України, а про федеративний союз з нею. Формально Росія навіть визнала УНР. А проте радянський уряд Росії — Раднарком, створений в результаті Жовтневого збройного перевороту, робив все можливе, щоб дискредитувати ЦР в очах самого українського народу, повалити її руками українців і відкрити шлях більшовикам до завоювання України.

Згідно з цією метою пропаганда більшовиків оголосила ЦР буржуазною (хоча вона складалася переважно з представників соцпартії), Раднарком РСФРР 4(17) грудня 1917 р. направив «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Центральної Ради», де, з одного боку, визнано УНР, її право відділитися від Росії або вступити з нею в союз на федеративних або інших умовах, а, з іншого боку, висунуто ультиматум, який був прямим втручанням у внутрішні справи суверенної держави.

Фактично уряд Росії оголосив війну Україні, хоча в оригінальний спосіб, поклавши за це відповідальність на ЦР: якщо через 48 годин не буде дано відповідь на ультиматум, говорилось в ньому, РНК буде вважати Раду у стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні. Характерно, що такої влади, як організованого режиму з політичним центром, в Україні тоді ще не існувало. Тільки через кілька днів — 12 (25) грудня вона була проголошена більшовиками в Харкові. Цей харківський більшовицький «уряд» одержував від РСФРР у боротьбі з ЦР всіляку підтримку, зокрема збройними силами. Отже, коли не вийшло з «добровільним» приєднанням, більшовики рахували за можливе ужити зброї під тим приводом, що російські пролетарі надають допомогу українським робітникам у боротьбі із спільним ворогом — буржуазією.

Не стверджуємо, що тільки «допомога братів» обумовила падіння ЦР. Причин було багато (привабливі гасла про землю — селянам, фабрики-робітникам тощо), але підкреслюємо виключно позицію, яку зайняла більшовицька Росія щодо законного уряду України. Сутність її з цинізмом, відверто виклав Троцький в інструкції агітаторам-комуністам, що їхали в роки громадянської війни в Україну: «Пам'ятайте, що так чи інакше, а нам необхідно повернути Україну. Без України немає Росії».

«Органічна теорія», як бачимо, стала за основу більшовицької політики уряку Росії. Отже, об'єдналися під гаслами «органічної теорії» всі росіяни, колір політичних поглядів не мав значення — від більшовиків до монархістів до демократичної інтелігенції (Бердяєв, Булгаков, Струве тощо). Справедливе зауваження О. Герцена про те, що демократизм російського інтелігента закінчується там, де виникає питання про незалежність України, на привеликий жаль, актуальне і сьогодні. Це, певною мірою, впливає на активізацію чужоетнічних груп, рухів, партій в російсько-мовних регіонах, де намагаються розігрувати в політиці «російську карту», що веде до нестабільності.

Уряд Росії під тиском обставин визнавав самостійність України, але при першій же можливості міняв позицію.

Під час революції і громадянської війни, коли перемога більшовиків була ще непевна, неросійським народам бувшої царської імперії обіцявано право на самовизначення, включно з відокремленням від Росії. Таке ж право передбачилось також в договорі про створення Радянського Союзу з 1923 р. і в конституціях СРСР. Але російські більшовики і не думали шанувати це право. Це був тільки тактичний маневр. Щоб не дразнити неросійських народів, які ще так недавно пережили національно-державне відродження, Москва спочатку толерувала їх самоурядування і розвиток їх національних

культур. Можливість вільного культурного розвитку мали також їх національні меншини. Наприклад, на Україні в місцях компактного проживання представників іноетнічних груп створено було національні райони та сільські ради (російські, грецькі, єврейські, німецькі, польські тощо). Всього на 1930 р. в Україні було 25 національних районів (кожний четвертий — німецький) і 1,300 національних сільських рад (понад 250 — німецькі). Діти нацменшин одержали можливість навчатися на рідній мові, існувало 786 єврейських, 628 німецьких, 381 польських шкіл. Були навіть спеціальні середні і вищі учбові національні заклади (Одеський німецький педагогічний інститут), видавались книги, журнали, газети національними мовами.

Однак зпочатком тридцятих років відношення Москви до нацменшин і до українського національного відродження різко змінилось. З'явилося звинувачення на адресу цілих народів: «підривна та контрреволюційна діяльність», «шпигунство» (німці, поляки тощо), розпочались масові репресії проти української інтелігенції. Цей період війшов в історію під назвою «розстріляне відродження». Закрито школи національних меншин, ліквідовано пресу, територіяльні національні об'єднання ліквідовано за 1938-1939 рр.

Про масштаби репресій в Україні говорять такі цифри: на 1930 р. друкувалось 259 українських письменників, після 38-го — тільки 36.200 письменників знищено (розстріляно, зіслано довічно) (Лавриченко Ю. Розстріляне відродження: антологія 1917-1933. — Мюнхен, 1959).

Вся робота з нацменшинами згорнута, закриті Будинки Народів Сходу, припинила діяльність Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства, було покинчено із так званою «українізацією». Почалась відверта, хижацька змістом політика денаціоналізації, яка в 1970-их і на початку 80-их років одержала «теоретичне обґрунтування» у вигляді концепції про «єдиний радянський народ». Про форму (національну) і зміст (соціалістичний) культур різних етносів говорилось на святах, у підручниках — задля годиться.

Україна — союзна республіка втратила рудиментарні залишки суверенітету. Паралельно йшов, набираючи сили, процес розмивання українців — етноцид, оскільки на місця, звільнені репресивною коосою (на спецпоселення відправлено до 1 млн. чоловік), в місцевості, обезлюднені за голодоморів (1920-21, 1932-33, 1941-42, 1946-47), що забрали разом, згідно наших розрахунків, до 10 млн. чоловік, в українські міста та райони активного будівництва промислових об'єктів (ГЕС, АЕС, шахти, велетні індустрії у Донбасі, на Запоріжжі, Дніпропетровщині, в порти — Одеса, Миколаїв, Севастопіль тощо) приїхала значна частина росіян. Хоча і доти вони складали там значний процент, повоєнний період позначився активністю мігра-

ційних процесів (економічні, кліматичні фактори), що вістря своє спрямували на Південь України. Саме регіони, про які велась мова, завдяки московській політиці переселень (пільги спеціалістам, шахтарям тощо) стали зонами, з яких витіснялась українська мова через русифікаторську політику відкриття учбових закладів з викладанням російською. Годі говорити навіть про захист на етнічних українських землях українців, а не росіян. Саме імперське мислення частини останніх в місцях їх компактного проживання — причина можливих зон нестабільності.

На жаль, дуалістичний характер політики Росії стосовно України зберігся і сьогодні, видозмінившись під демократичним прапором. Досвід україно-російських відносин — передсторюга сучасним політикам, це одна з причин того, що у свій час Україна не підтримала нового союзного договору (за Горбачова), де простежувалась тенденція на обмеження суверенітету.

Дуалізм Росії сьогодні і в тому, що, підписавши документи про недоторканість існуючих кордонів, вона не раз устами своїх лідерів обстоює протилежне (Слобожанщина, Південь), а колишня Верховна Рада її майже одногосно проголосувала щодо статусу українського Севастополя, як міста російського підпорядкування. Російська держава загострює питання про приналежність, статус Чорноморської флотії, що має перебувати, за її твердженням, у наших водах, біля наших берегів. Якщо виходити з міжнародних законів, при розподілі флотії треба враховувати внесок кожної республіки у спільний національний продукт. Для України ця цифра — 18%. По справедливості, Україні має належати більше кораблів, ніж їх є в Чорноморській флотії.

Конфліктної ситуації між Росією та Україною, як і внутрішніх виявів національного шовінізму, що загрожують стабільності, можна запобігти тільки у випадку, коли росіяни щиро визнають факт створення Української національної держави. Утримати Україну в сфері російського впливу, зробити її залежною — ці думки не полишають тих, хто мислить категоріями минулого, взятого з імперської політики царської Росії і колишнього СРСР. Реалії життя диктують інше: незалежні, суверенні держави повинні дбати про співробітництво з близькими сусідами, що живуть поруч. Можна пробувати економічну облогу, блокувати надходження палива, сировини. Але буде згаяно час, бо, виборовши суверенітет, Україна ніколи не захоче йти знову у найми. З нами повинні вистояти наші росіяни, греки, поляки, німці, євреї, бо в цьому їх життєві інтереси.

Закарпаття — Частина України

Це скорочена доповідь академіка Олекси Мишанича на Четвертому всесвітньому конгресі радянських і східно-європейських студій в Лідському університеті в м. Геровгейт в Англії, який відбувся 21–26 липня 1990 р., ще за часів горбачовської «перестройки». Автор подає наукові докази, що народ Закарпаття є частиною українського народу, і що твердження так званих русинських пропагандистів, що населення Закарпаття — окремий народ, не має жодної наукової підстави. Автор також викриває наміри «русинських» політиканів відірвати Закарпаття від України і приєднати до Угорщини, Словаччини чи якої іншої держави. Олекса Мишанич є членом Української Академії Наук і живе в Києві. Ред.

Протягом багатьох століть територія українських Карпат входила в різні державні організми, була розмежована штучними кордонами, але продовжувала залишатися як одна цілісна культура одного народу, об'єднаного мовою, звичаями, віруванням, способом життя і веденням господарства. Політична і державна розмежованість давала можливість пануючим народам і їхній верхівці розділяти один народ і робити з нього різні дрібні народи, давати їм різні назви, позбавляти своєї національної самобутности. Ось лише низка штучних назв для закарпатських русинів: русини, руснаки, угорські русини, угро-россы, русские, венгерские русские, греко-католицькі мадяри, карпатороссы, карпатские русские та ін.

В давній період Закарпаття не мало спеціальної географічної і політичної назви, вживалися назви його адміністративних округів-жуп: Мараморська, Угочанська, Березька, Унгська. Загальні назви «Русь» і «Україна» — Карпатська Русь, Підкарпатська Русь, Закарпатська Русь, Угорська Русь, Угорська Україна, Карпатська Україна, Закарпатська Україна — вона одержала вже в нові часи.

Культура Закарпаття як регіональна руська (карпаторуська) культура формувалася впродовж віків. У ХІХ — на початку ХХ ст. вона складала певний сектор культури українських Карпат. На неї постійно тиснули різні політичні чинники, тому вона зазнавала деформацій, як і культура будь-якого малого бездержавного народу, відіраного від основних економічних і культурно- національних центрів в свого етносу.

Об'єднання Закарпаття з Радянською Україною у 1945 році стало

наслідком Другої світової війни. Червона армія без боїв зайняла територію колишньої Підкарпатської Русі у жовтні 1944 року, як частину Чехо-Словацької Республіки. В перші ж дні після приходу Червоної армії почалася активна підготовка до возз'єднання; 19 листопада у Мукачеві було проведено першу конференцію Комуністичної партії Закарпатської України, на якій прийнято резолюцію про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. 26 листопада 1944 року в Мукачеві відкрився перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України, на якому схвалено Мініфест про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною і прийнято звернення до уряду Союзу РСР з проханням допомогти трудящим Закарпаття возз'єднатися з народом Радянської України. Договір між Радянським Союзом і Чехо-Словацькою Республікою про Закарпатську Україну підписано у Москві 29 червня 1945 року. Цього ж дня договір прийняла VII Сесія Верховної Ради УРСР у Києві. Національні збори Чехо-Словащини ратифікували договір 23 листопада 1945 року, Верховна Рада Союзу РСР — 27 листопада 1945 року. 22 січня 1946 року було утворено Закарпатську область у складі Української РСР, а 25 січня на території Закарпатської області введено законодавство Української РСР. Цим актом завершився багатовіковий шлях Закарпаття до України.

Населення Закарпаття сприйняло цей прискорений та інспірований зверху процес досить спокійно. Переважну частину жителів на той час складало убоге селянство, яке зазнало чимало соціальних і національних утисків від угорської окупаційної влади і сподівалося на полегшення свого становища. Маніфест про возз'єднання підписала більшість українською селянського населення, переважно у гірських районах з українською орієнтацією, хоч це був лише формальний акт: доля Закарпаття була вирішена іншими політичними і військовими чинниками.

Возз'єднання чи, точніше, приєднання Закарпаття до Радянської України у 1945 році треба оцінити позитивно. Було б невірно твердити сьогодні, що Закарпаття у 1944 році було окуповане Червоною армією і через рік анексоване у склад Союзу РСР. Закарпаття у 1945 році *добровільно* приєдналося до Української РСР, хоч деякі зовнішні фактори прискорили і деформували цей природний історичний акт.

Здавалося, що назавжди розв'язане і національне питання: русини як національна і етнічна група стали українцями. Закарпаття прийняло українську літературну мову, культуру, літературу, проте зберегло всі свої мовні, етнічні та інші особливості, свою самобутню багатовікову духовну і матеріальну культуру. Ці особливості і виділяють Закарпаття серед інших областей, утверджують його ду-

ховну самобутність. Деформація кінця 40—60-их років (репресії інтелігенції, насильна колективізація, брутальна ліквідація Греко-Католицької Церкви, хижацьке вирубування лісів та пограбування всіх інших багатств, активна русифікація області, незайнятість населення і його вимушена міграція та ін.) негативно вплинули на формування культурного й економічного потенціалу області, перетворили його у додаток до фальшивих ідеологічних догм і постулатів. Майже повністю занедбано і перервано культурні традиції народу, зневажено його обряди і звичаї, деформовано побут, спалпюжено віру предків, в системі вищої і середньої спеціальної освіти, як і в державному і партійному керівництві впроваджено російську мову, спровоковано розбрат між місцевим населенням, яке віками вибороло свою, прийнятну для всіх сторін, модель мирного співжиття.

Саме ці проблеми і біди воскресили привид минулого — карпато-русинізм як ще один досить дійовий інструмент для посилення чвар між населенням, розколу його за мовним принципом, симпатіями чи антипатіями до українства і русинізму, як інструмент для боротьби з Товариством української мови, Народним рухом України за перебудову та іншими культурно-громадськими організаціями сьогодення, які намагаються консолідувати український народ у боротьбі за його виживання та існування.

Українська модель культури Закарпаття складалася віками і сьогодні не підлягає сумніву. Вона мала свою специфіку, відрізнялася від культури Наддніпрянщини чи Полісся, алеж у тому і її цінність, що вона не подібна на інші регіональні моделі, вносить своє, самобутне, у загальноукраїнську культуру, повністю вписуючись у її систему. Множинність підходів до цієї проблеми не міняє суті, не розхитує цілоти української культури, зформованої історично її системи.

Головною проблемою для Закарпаття впродовж віків була проблема збереження своєї національної ідентичності, виживання руського (українського) етносу, проблема врятування себе від розчинення у чужому морі. Вона ставилася поряд із захистом своїх соціальних і політичних прав, відігравала завжди першорядну роль, бо зачіпала і сферу духовності, існування закарпатських русинів як народу.

В Маніфесті I з'їзку Народних комітетів Закарпатської України з 26 листопада 1944 року правильно говорилося, що Закарпаття — це споконвічна українська земля, заселена українцями. Настав історичний час, коли долю народу Закарпатської України можна було вирішити, врахувавши його волю й інтереси. Альтернативи тут не було. «Вся історія Закарпаття говорить, що наш народ, позбавлений національної незалежності, перебуваючи віками в рабстві, загине, коли залишиться в межах чужої держави. Або возз'єднання з Ра-

дяньською Україною і національне відродження, або гніт, безправ'я і поступове вимирання народу Закарпатської України».¹

Чому ж нині якась частина творчої інтелігенції починає відхрещуватися від України, відмежовуватися від Галичини, зрікатися української мови і культури? Чому починає відроджуватись ідеологія карпаторусинізму, яка давно пережила саму себе? Звідки взяли ся намагання знову створити окремий карпаторуський народ з його орієнтацією на Угорщину і Чехо-Словачину, неприязнь до українського народу, його мови і культури, на створення своєї окремишньої мікромови і мікрокультури, фактично — на провінційну замкнутість і само-ізоляцію?

Тут треба відрізнити народний русинізм на його етнографічному рівні від русинізму політичного, який тільки паразитує на народному, а насправді має зовсім інші завдання.

Неважко зрозуміти, що відродження ідеології карпаторусинства на Закарпатті — це наслідок тих бід і негараздів, до яких довела область радянська партійна командно-адміністративна система. Очевидно, треба об'єднати зусилля для боротьби з причиною, а не ховатися у щілину карпаторусинства. Біди Закарпаття — це загальноукраїнські біди, і легковажне відхрещування від України і особливо від Галичини, від української мови і культури, мабуть, не принесе добрих наслідків ні ідейним надхненникам цього шоу, ні його заповідливим виконавцям.

Автори ідеї створення «Товариства карпатських русинів» не врахували лекцій історії, закрили очі на те, що зроблено в галузі дослідження, збереження і примноження української культури Закарпаття, роблять вигляд, що вони починають все на голому місці як нова, цілком оригінальна самодіяльна організація, що не несе жодної відповідальності перед народом за реанімацію давно віджилих ідей, за той національний розбрат, що вона сіє серед українського населення Закарпаття.

★

Проблема автохтонності підкарпатських русинів науково доведена. Русини жили тут з давніх-давен, ще до приходу угрів на Дунайську рівнину. Належали вони до слов'янських племен. Питання нині ставиться лише так: чи це було якесь окреме плем'я, чи воно належало до спільности племен, що населяли тоді Карпатський регіон?

Історики ХІХ ст. по-різному висвітлювали цю проблему, давали

¹ *Шляхам Жовтня*. Збірник документів, т. VI, Ужгород, 1965, стор. 79.

різне визначення русинам, та в більшості сходилися в тому, що закарпатські русини (українці) належать до східних слов'ян, історична доля пов'язує їх з тими русинами і малоросами, що населяли й населяють Галичину і Україну.

Цей напрям у вивченні історії Закарпаття продовжила українська історіографія після 1945 року. Тему Закарпаття у всіх її аспектах почали розробляти історики, соціологи, економісти, етнографи, географи Ужгороду, Львова, Чернівців, Києва, Москви, Ленінграду та інших наукових центрів. Відпали питання про мовні суперечки і етнічну приналежність закарпатців. Загальноприйнятою стала думка, що колишнє руське населення Закарпаття — українці, а їхня мова — українська, що в історичному розвитку Закарпаття завжди тяжіло до України, а його возз'єднання з Радянською Україною у 1945 році стало актом торжества історичної справедливості.

*

Географічно Закарпаття знаходиться на перехресті європейських доріг, східних і західних впливів, різних культурних, релігійних і мовних систем. Його історія не могла розвиватися лише в одному напрямку, тяжіти до якогось одного центру. Насильство з боку Угорщини породило тут русофільство, потяг до сильної слов'янської держави, надію одержати захист від Росії. Знову ж панрусизм і панславизм породжував інші відцентрові сили — мадяронство, чехофільство, а до всього — свій національний герметизм. Українська національна свідомість не витворилася тут тоді, коли вона витворилася в інших сусідніх народів. Цей запізнілий процес усвідомлення своєї національної приналежності породжує різні ексцеси, перегини, хитання в різні боки. Серед незначного прошарку інтелігенції знову відроджуються угорська, чеська, російська орієнтації, які разом відгороджуються від України і мріють про повернення старих часів. Нинішнє карпаторусинство — один із проявів національного нігілізму, бездуховності, що ізолює себе на своєму загумінку й під виглядом збереження народних традицій віддає ці традиції на поталу сильнішим народам. Він іде від почуття національної меншевартості, безвідповідальності перед власним народом, а ширше — є ознакою войовничого провінціалізму.

На Закарпатті культуру можна розділити на дві половини: ту, що творилася інтелігенцією, і народну культуру. Якщо над культурними здобутками, витвореними інтелігенцією у XIX-XX ст., ще можна робити якісь вправи, то модель народної культури змінити не можна — вона українська. Спроба створити нині шумовий бар'єр між культурою Закарпаття і Прикарпаття, розколоти її, вигадати для Закарпаття якусь нову модель, очевидно справа безперспективна. Такий

вужко льокальний підхід до історії Закарпаття є прикладом методологічної профанації науки, намаганням під виглядом науки виправдати комплекс власної провінційности, вторинности. Регіональна спільність культури українських Карпат незаперечна, тому бутафорія окремого закарпатського політичного русинізму не має нічого спільного з новими, вистражданими і вибореними істинами нашого часу. Вона виникла на закостенілому ґрунті малоосвічености як наслідок дуже низького рівня історичних знань про свій край і свій народ. Дався взнаки стереотип обмежености з її агресивним підходом до історії культури, що продовжує інерцію наступу на народну культуру, творить нову, ганебну традицію приниження української культури.

Для істориків Закарпаття відкривається широке поле для нових досліджень, виявлення причин добровільного національного герметизму, пошуків шляхів його подолання і виведення закарпатських українців на те місце в українському історичному процесі, на яке вони заслуговують.

*

У 20-30 роках на Закарпатті оформилось три культурно-національні орієнтації: російська, українська і частково карпаторуська. Офіційно чехословацька влада одверто не підтримувала жодної з них, бо вважала, що Закарпаття навічно ввійшло до складу ЧСР і буде розвиватися в її межах як окремий слов'янський народ з перспективою поступової чехізації.

Всі ці орієнтації вже достатньо схарактеризовані й оцінені в науковій літературі. Додамо лише, що місцева, карпаторуська орієнтація була досить невиразною, її поглинала всеросійська («общерусская») орієнтація, представники якої, спекулюючи на приязні населення до всього «руського» і «руськості», ототожнювали місцеву «карпаторуськість» із «общерусскостью», тобто нав'язували йому всеросійську орієнтацію і російську мову.

Такий карпаторусинізм виразно ренеґатського характеру у різних його модифікаціях проіснував на Закарпатті до 1944 року.

У брошурі *Хто ми такі і куди належимо?* (1932) один із керівників комуністичної організації Закарпаття О. Борканюк розкрив причини питання, «чому хочуть зробити з нас карпаторосів?»² Головна причина тут — пляномірна денаціоналізація місцевого населення. Насаджуване русофільство мало на меті відірвати українське населення Закарпаття від всього українського народу, доказати, що

² Борканюк О., *Чим є для нас Радянський Союз (Вибрані статті, промови, інтерв'ю)*, Ужгород, 1976, стор. 104.

ніби закарпатські українці — окремий «карпаторусский народ» і мова його — не українська, а російська. Коли ж це явне викривлення історії не знаходило підтримку, то частина денаціоналізаторів пішла іншим шляхом. Була висунута теорія, що місцеве за самоназвою руське населення — не росіяни і не українці, а що це окремий русинський народ, який може створити чи вже має свою окрему русинську літературну мову, близьку до чеської. Фактично це означало, як підкреслював О. Борканюк, «що треба відірвати закарпатське українське населення від його природного пня, від його культури, бо в такий спосіб легше буде його денаціоналізувати». «Уже давно доведено академіями наук, — продовжує О. Борканюк, — та й саме життя підтверджує, що ми є частиною 40-мільйонного українського народу».

Спроба витворити на Закарпатті окремий, третій народ, не мала виразного успіху.

Найповніше і найпереконливіше українська національна свідомість на Закарпатті була зманіфестована у 1937 році при підготові Всепросвітянського з'їзду в Ужгороді. Понад двадцять політичних партій, союзів, товариств, редакцій журналів і газет виступили з «Маніфестом до українського народу Підкарпаття», у якому здекларовано українську національну ідентичність Закарпаття і сформульовано його культурно-національні вимоги. Нині цей маніфест — дуже рідкісний документ (надрукований у вигляді пляката), тому наведемо з його тексту кілька уривків:

Ми добровільно прилучилися до Чехословацької Республіки, ми є вірними громадянами нашої демократичної держави, — але в мовних і культурних справах ми були і будемо частиною великого 50-мільйонного українського народу і цієї нашої народної та культурної єдності ніколи нізащо не зречемося...

Ми хочемо, щоби в наших школах учили рідною мовою, котра є одиноким нашою українською, а не москальською мовою...

Нема сумніву, що на Підк. Русі не є двох народів. Нема тут жадних «русских», то є жадних москалів, нема жадних «Карпатороссів», але є лише один український народ. Тому одному народові належить одна мова, одна культура і оден правопис.

Проведений за рішенням міністерства освіти ЧСР від 14 вересня плебісцит про мову навчання в школах Закарпаття вирішив справу на користь української мови, та проблема цим не вичерпувалася. Назрівали нові події, що й далі жили як мовні суперечки, так і різні культурно-національні орієнтації.

Спостерігаючи боротьбу між двома головними орієнтаціями місцевої інтелігенції, чеський письменник Іван Ольбрахт більше вірив

*о. монс. Августин Волошин,
президент Карпатської України 1939.*

у творчі сили простого народу і майбутнє його культури. В нарисі «Бій за культуру на Підкарпатській Русі» (1931) він дійшов переконливого висновку: «Підкарпатська Русь буде українською».

Створення у 1938-1939 роках Карпатоукраїнської держави здавалося б покладе край довготривалим і безрезультатним мовним і культурно-національним суперечкам на Закарпатті. Законом Першого сойму Карпатської України з 15 березня 1939 року (ч. 1) проголошено: «Державна мова Карпатської України є українська мова». Але фактично у життя цей закон запроваджений не був. Угорсько-фашистська

окупація краю у березні 1939 року створила нові проблеми і знову поставила на порядок денний питання про окремих карпаторуський народ і його інтеграцію в національну меншість Святостефанської корони. Виразником цієї ідеї стало «Подкарпатське общество наук», яке було далеко не однорідним, але намагалося культивувати виключно місцеву мову, літературу, культуру у її цілковитій ізоляції від загальноукраїнської культури.

Паралельно із цим виразно місцевим напрямком, який в принципі відіграв позитивну роль у розвитку культури, літератури, у збереженні і наукових дослідженнях пам'яток археології, історії, етнографії, народного мистецтва Закарпаття, відродився другий «карпаторуський» напрям, що продовжував традиції колишнього «Общества им. А. В. Духновича» і орієнтувався на російську літературну мову і культуру. Він мав впливових меценатів із числа місцевих політичних діячів, складався переважно з гімназійної і університетської молоді, яка вивчала російську мову і намагалася творити місцеву літературу російською мовою.

Літературна мова на Закарпатті до 1944 року розвивалася двома основними шляхами, двома орієнтаціями — на російську мову і на українську мову. Уже в 30-их роках провідною стала українська орієнтація. Ідея створення окремого карпаторуського народу з його окремою мовою, літературою, культурою підтримувалася штучно, не мала достатніх підстав для свого утвердження.

Чеський філолог Франтішек Тихий у книзі *Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі* (Прага, 1938, чеською мовою) дослідив історію літературної мови на Закарпатті від найдавніших часів, глибоко осмислив її процеси, дійшовши висновку, що українська мова на Закарпатті — це «мова широких народних верств», що дальший розвиток літературної мови піде тут «шляхом природного права, яке є на боці української літературної мови» (стор. 134). Так воно й сталося. Питання про українську літературну мову на Закарпатті після 1945 року не виникало — вона зайняла належне їй місце в літературі, освіті, всьому культурному укладі життя краю. Тому відхрещування від української мови сучасного письменника-графомана, принизливе прохання ним вибачення у читача за те, що він до цього часу писав українською мовою і запобігливі обіцянки писати далі новоствореною ним «русинською мовою» за правилами укладеної ним же «граматики русинської мови» сприймається як агресивний акт українофобії.

Другий чи не основний аспект цього комплексного питання — це питання народної розмовної мови, яка споконвіку називалася руською. У XVII-XVIII ст. ця мова досить активно використовувалася у письменстві, була чи не рівноправною з книжною літературною і церковнослов'янською мовами. Народні говори Закарпаття вивчені

Закарпатська молодь на святі Провіти в Ужгороді у вересні 1937.

досить повно. Вони надзвичайно багаті і строкаті, відмінні один від одного, але всі поважні вчені, які ось уже близько ста років досліджують це народне духовне багатство, сходяться в одному — це говори української мови.

Багаторічне комплексне наукове дослідження українських народних говорів Закарпаття нині не залишає сумнівів у тому, що це — українська мова, її південно-західні говори. Вона не дають і найменших підстав для того, щоб на основі говірки одного села чи групи сіл, одного району чи навіть кількох районів, одного гірського пасма, чи одної долини, чи басейну якоїсь однієї річки творити нову, русинську літературну мову. Ідея ця може бути спокусливою для тих напівосвічених «інтелектуалів», які не знають і не хочуть знати ні історії української мови, ні елементарного курсу української діалектології, ні тим більше — діалектів і стану їх дослідження у своїй області, своєму університеті. Цілком очевидно, що без наукового обґрунтування досить тяжко впроваджувати у практику якусь нову ідею. А ідея створення нової русинської (чому не руської?) мови суперечить всім тим численним фундаментальним науковим дослідженням, що виконані на підставі польових досліджень і тривалих спостережень над лексикою і законами розвитку живої народно-розмовної мови. Оглянувши побіжно шлях мовного розвитку на Закарпатті, ми бачимо, що літературна мова попри всі ексцеси свого формування і орієнтацій прийшла до сучасної української літературної мови. Це був природний шлях, ніким не нав'язаний зверху. Українська літературна мова була прийнята на Закарпатті ще у 30-их роках. Приєднання Закарпаття до Радянської України у 1945 році тільки закріпило цей процес, розв'язало мовне питання згідно з волевиявленням всього українського населення області.

*

Закарпаття — край древніх традицій. Ці загальні слова повинні бути наповнені конкретним змістом, інакше вони залишаться лише фразою. Серйозно можна говорити лише про традиції народної культури, яка має свою автономію і оберігається від псевдокультури. Треба відрізнити справді народні традиції від тих псевдотрадицій, що вигадувалися в офіційних кабінетах і нав'язувалися народу, принижуючи його справжню культуру.

Варто сьогодні відповісти на питання: чому народ Закарпаття вижив? Чому витримав віковий натиск чужинців? На яких традиціях виховувався, що так повно зберіг свою духовність і нині продовжує чинити опір антикультурі і бездуховності. Відома теза про неповторність кожної самобутньої національної культури. Такою є і народна культура Закарпаття, що разом з народною культурою україн-

ських Карпат творить одну цілісність. Розбивати її — значить різати по єдиному живому організмові. А механізм нищення культури у нас відпрацьований бездоганно.

Всі авторитетні знавці закарпатської усної словесности і пісенности у своїх публікаціях підкреслювали, що фольклор Закарпаття є органічною частиною загальноукраїнського фольклору, хоч і має свою художню специфіку, зумовлену перехрещенням тут різних слов'янських і неслов'янських впливів. Музичні діалекти Закарпаття характеризуються великим розмаїттям, та провідним у них є український народний мелос, а такий жанр, як коломийка, властивий тільки Карпатському регіону, найбільше в'яже український етнос з обох боків Карпат.

Багатий і переконливий матеріал про русько-українську спільність дає інший етнографічний сектор — народна кераміка, одяг, хореографія, звичаї, обряди, їжа, але, на жаль, на Закарпатті вивчення цього матеріалу перебуває ще в зародковому стані. Саме за ньому можна прослідкувати самотність народної культури Закарпаття, з'ясувати ті лінії, по яких вона спиралася на українські стилі, а по яких — на європейські.

Закарпатські українці нині знову мусять самоутверджуватися, перебороти в собі ілюзію окремішности, замкнутости, подолати ті численні фобії і перестороги, які виховала в них тоталітарна система. Збереження і плекання культури предків — святий обов'язок кожного з нас. Нині ми одержали великий шанс національного і культурного відродження. Та чи зуміємо розумно використати його? Чи знову лише розгорнемо імітацію діяльності, за якою буде та ж бездуховність і безкультур'я?

Перша Українська Дипломатична Місія в Америці (1919-1921)

Перша світова війна принесла помітне поживлення дуже кволої до того часу політичної діяльності нашої еміграційної спільноти в Америці, а першим кроком у цьому напрямі було створення у вересні 1914-го року Української Народної Ради і при ній Інформаційного Бюра й Фонду Визволення України. Заснована Українським Народним Союзом, ця УНРада не могла виконати завдання центральної організації, бо була речником тільки частини громади і не охоплювала другої її частини, згуртованої навколо «нового» Українського Народного Союзу (пізніше Робітничого). Деякі надії на об'єднання розбитої на два табори еміграції та на спільну її репрезентацію на зовнішньому відтинку давав Перший Український Соїм, що відбувся під керівництвом Володимира Сіменовича в Нью Йорку 30-31 жовтня 1915 р., коли покликано до життя Федерацію Українців в США. Однак і ця центральна організація не здійснила надій, які на неї покладались, бо від самого початку її існування зарисувавсь поділ її членів на два окремі табори, знову таки по лінії двох Союзів. Політичні переконання обох сторін і зокрема сильний вплив у Федерації радикальних соціалістичних течій, зокрема представників «нового» Союзу, як також непогодженість у питанні, чи еміграція має стати по стороні альянтів чи Центральних держав, довело скоро до відкликання з неї 1 листопада 1916 р. Українським Народним Союзом і іншими групами їхніх представників та до заснування Української Ради та Інформаційного Бюра, а пізніше Українського Народного Комітету. Таким чином, Федерація Українців в США і Український Народний Комітет існували паралельно як центральні організації, мали свої інформаційні бюро, влаштовували віча й маніфестації, висилали листи до президента В. Вілсона та інших впливових політиків і навипередки вживали заходів, щоб американський уряд визнав їх єдиним представником цілого українського народу, тут в Америці і в Європі. Поминаючи саму недоречність існування двох централь, слабою сторінкою і одної і другої було те, що вони репрезентували тільки частини еміграційної спільноти, тоді як американські урядові чинники, якщо взагалі цікавились Україною, хотіли знати настрої українського народу в Україні. В цьому дусі президент Вілсон писав М. Січинському, радячи Федерації

приготовити матеріали про Українську Народну Республіку та про українців в Австро-Угорщині.¹ В такій ситуації більшість нашої спільноти в Америці бажала собі єдиної репрезентації перед американським урядом і зраділа, коли до Америки приїхала Українська Дипломатична Місія, бо вірила, що ця місія доведе до внутрішньої згоди американських українців і до їх спільного виступу в обороні прав українського народу на вільне життя на своїй землі.² Праці цієї УДМісії (дальше: УДМ) присвячуємо дальші рядки цієї статті, складеної на підставі споминів Мирослава Стечишина та повідомлень в українській і англомовній пресі того часу.

Українська Дипломатична Місія була створена Директорією УНР в січні 1919 р., коли її головою був Володимир Винниченко. Йому належав також добір людей до неї та до інших місій, переважно членів Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії. Для Америки призначено одинадцять осіб, і вони виїхали до Відня для одержання віз, але там американські дипломати зменшили це число до двох. Першим головою УДМ був *Євген Голіцинський*, уродженець Кишинєва (1878), хемік і політичний діяч. Він належав до Революційної Української Партії, був членом її Центрального Комітету (1902) і її представником закордоном (1903-04). Коли РУП прийняла соціалістичну плятформу і стала Українською Соціал-Демократичною Робітничою Партією (грудень 1905), Голіцинський вступив до неї і якийсь час був членом редакції заснованого Дмитром Антоновичем журналу «Гасло». В воєнні роки навідувався до Відня, де підтримував зв'язки з проводом Союзу Визволення України. Пізніше він був членом Центральної Ради і до призначення його головою УДМ очолював один відділ при міністерстві торгівлі й індустрії. Функції голови УДМ Голіцинський ніколи не виконував, бо в міжчасі його відкликали і призначили послом до Естонії. З 1923 р. Голіцинський був доцентом хемії в Українському Технічно-Господарському Інституті в Подєбрадах. Помер 1932 р в Празі.³

Після відкликання Голіцинського його пост зайняв Юліян Бачинський, уродженець Львова (1870), провідний член Української Радикальної Партії. В 1905-06 рр. він побував у Канаді і США і свої спостереження описав у відомій праці «Українська еміграція в З'єдинених Державах Америки» (1914). Під час першої світової війни він служив в австрійській армії, спершу коротко у Львові, пізніше — до кінця війни — у Мішкольці на Угорщині. В 1918 р. він став членом Української Національної Ради в Галичині, а на початку 1919 р. — старшим радником УДМісії. Ухвалою Директорії з 8-го квітня того року йому доручили ведення цієї Місії в характері виконуючого обов'язки голови, а коли Володимир Темницький став міністром закордонних справ УНР, він запропонував Бачинського на пост дійсного

Д-р Юліан Бачинський

голови Місії, і Директорія затвердила його пропозицію. Крім згаданої вище книжки про українську еміграцію в США, Бачинський був автором кількох інших праць: «Україна Ірредента» (1895), «Поділ Галичини» (1897), «Взаємні відносини соціал-демократичних партій, польської і української, в Східній Галичині» (1911) і «Большевицька революція і українці» (1928). В 1929 р. він вернувся на Україну і працював там для Української Радянської Енциклопедії. 1934 р. був за-

сланий на Соловецькі острови, де за ним пропав слід.⁴

Секретарем УДМісії призначили Віктора Козакевича, уродженця Надніпрянщини. Він уже давніше був в США, працював тут робітником, а потім вернувся до Європи закінчувати навчання. За фахом архітект, він приїхав до США з Данії 30-го липня 1919 року.⁵ Після того, як американці зменшили число працівників УДМісії до двох людей, до праці в ній прийнято д-ра Мосса Кадеца (нар. 1887). Він закінчив медичні студії в Лонг Айленд Каледжі і працював для американського Червоного Хреста, був арештований поляками, а звільнений ними дістався до Києва й попав у большевицький полон. В Америці він мав фінансові труднощі у зв'язку з розводом з дружиною, медсестрою російського Червоного Хреста, і під впливом того заснував у 1930-их роках клуб «Алімоні клуб», який мав піклуватися про чоловіків, ув'язнених за матримоніальні непорозуміння. Останні роки свого життя жив у Нью Йорку (222 Іст 17-а вулиця). Помер 12 травня 1954 р. в лікарні Ленокс Гілл. В УДМісії він працював дуже коротко помічником секретаря і офіційним перекладачем.⁶

Для УДМісії працював також Михайло Імханицький з Полтавщини (нар. 1877). Він вчився на математичному й правничому факультетах у Києві і в Москві, був знавцем міжнародного й цивільного права та цікавився економікою, зокрема синдикатами. Після закінчення навчання відкрив адвокатську канцелярію в Москві і був там правним дорадником американського консульства та всіх американських корпорацій, які працювали в Росії і в Україні. В 1913 р. він побував у США, був одним з організаторів російсько-американської Торговельної Палати та членом її управи в Москві й Петрограді (1915-16). Завдяки тому він мав широкі знайомства в американських

фінансових, торговельних і політичних колах. Як урядовець УДМісії, Імханиський перебував з вересня 1919 до січня 1920 року в Нью Йорку, де розгорнув широку діяльність, знайомлячи американських торговців з Україною і заохочуючи їх до економічних зв'язків з нею. Десятого січня 1920 р. він виїхав до Європи, щоб звітувати Директорії та одержати інформації про політичні й економічні відносини в Україні. 10 квітня 1920 р., він вернувся до Америки, де, крім функції фінансового представника уряду УНР, мав перебрати головування УДМісії. (Більше про це пізніше). Останні роки свого життя працював адвокатом у Джерзі Сіті, Н.Дж. 20 Ексейндж Плейс. Помер від серцевого припадку 22 жовтня 1945 р. у своєму мешканні в Нью Йорку (47 Іст, 61-а сулиця).⁷

Як сказано вище, УДМ мала на початку чотирьох урядовців. Але Бачинський мав від Директорії уповноваження доповнювати персонал місцевими людьми, коли це буде потрібне. На тій підставі він прийняв на працю Івана Ардана, бувшого редактора й власника «Свободи», пізніше голову «нового» Українського Народного (сьогодні Братського) Союзу й редактора його органу «Народна Воля». Ардан був радником УДМ і управителем її пресового бюро, відомого під назвою «Приятелі України». Йому до помочі заангажовано Мирослава Січинського, Омеляна Рев'юка й американця Доналда Бріда. 1 лютого 1920 р. склад урядовців УДМ поповнив Мирослав Стечишин, дотогочасний редактор «Народної Волі». Крім них в УДМ працювали: Ольга Коріньовська, Алма Вейнс, коротко Микола Цеглинський і два адвокати — Джеймс Ізбі Смит і Вілсон, колишній працівник міністерства закордонних справ.⁸

Фінансування УДМ та інших місій уможливили фонди, залишені гетьманським урядом, переважно в твердій валюті.⁹ До Америки УДМ привезла понад 150 тисяч доларів, включаючи деяку суму в фунтах стерлінгів, і цими грошми вона мала розпоряджати згідно з інструкціями, підписаними В. Чехівським і Д. Симоновим. В тих інструкціях було зазначено, що представництво є окремою функцією Місії, на яку дається окремий фойд, крім грошей на інші цілі; гроші, не видані на вказану ціль, можуть бути ужиті на іншу ціль, напр. Пресове Бюро, але в ніякому разі їх не можна вживати на додаткову платню членам Місії; тільки гроші на кошти подорожей виплачуються членам Місії у беззвітне розпорядження, на всі інші видатки треба давати посвідки і поквітування. Гроші були складені в банку на прізвище Бачинського і тільки він міг підписувати чеки і виплачувати службовцям зарплату, залежно від їх стажу.¹⁰ Голова УДМ одержував дві тисячі доларів місячно й додаткових три тисячі на утримання приміщень, кошти подорожі, прийняття гостей тощо; два адвокати діставали по одній тисячі доларів місячно, а коли при-

їхав Михайло Імханицький, Бачинський мав виплачувати йому по п'ять тисяч доларів на потреби Торговельної Місії в Нью Йорку (персонал і канцелярські видатки). Інші працівники УДМ одержували по 400-500 доларів місячно. Привезені до Америки фонди УДМ скоро вичерпувалися, а поповнення їх було не завжди можливе, і мабуть тому Директорія видала 15 листопада 1919 р. в Кам'янці Подільському наказ про зменшення платні головам місій на 50 процентів.

Коли після численних клопотів і труднощів УДМ прибула до Америки 2 серпня 1919 р., вістку про цю подію українська громада прийняла дуже прихильно, бо вірила, що УДМ зможе допровадити до злагіднення, якщо не усунення, партійного поділу, який паралізував усі її добрі задуми, і більше зацікавить американський уряд українським питанням, ніж усі дотогочасні українські репрезентації чи делегації. Прибувши з Данії до Нью Йорку, Бачинський потелефонував до «Свободи», щоб одержати інформації про деякі справи, і запросив управу Українського Народного Комітету на конференцію до готелю Коммодор. Там він зачитав листа Директорії УНР до УНКомітету, але не передав його комітетові. Його заходи зустрілись з міністром закордонних справ, Робертом Ленсінгом, не мали успіху, бо Україна не була визнана американським урядом.¹¹ Тоді він зробив заяву — першу в Америці від імені уряду України — в якій читаємо:^{*}

«Україна, друга територією найбільша країна в Європі й найбагатіша природними ресурсами та п'ята населенням, була проголошена суверенною Народною Республікою 16-го листопада 1917 року. Від того часу вона переносить великі випробування. На неї наскочили не тільки большевики, але також німецькі армії, які скинули український уряд і парламент або Раду і насильно встановили уряд гетьмана Скоропадського. Народи України ніколи не могли погодитися на підпертий німецькими багнетами уряд Скоропадського. Упадок німецьких збройних сил у Франції дав українському народові нагоду, на яку він чекав. Його центральна організація, Український Національний Союз, обрала Директорію для виконання функцій уряду. Ця Директорія видала поклик до зброї проти гетьманства. Сотки тисяч зголосилися на її поклик. Скоропадського і його уряд скинено; Київ, столицю, відзискано назад, і в короткому часі Директорія мала контроль над усією країною. Одночасно українці з бувшої австрійської провінції Східньої Галичини і північно-західної Буковини, в числі понад чотири мільйони, проголосили Західно-Українську Народну Республіку і заявили за злуку з Великою Україною. Шлях до миру був би легким, якщо б не російські большевики, які оголосили українському народові війну й увійшли на україн-

^{*} Наводимо ту заяву майже без мовних змін. Ред.

ську територію. Поміч можна було б дістати від українців з Галичини, але галичани були зайняті боротьбою з польськими й румунськими напасниками. Боротьба в Галичині тривала сім місяців; нарешті поляки, піддержувані армією Галлера, забрали всю Східню Галичину. Антанта дозволила армії Галлера боротися тільки проти большевиків. Її боротьба проти українців суперечила декретові Антанти. Румуни окупували всю українську частину Буковини. Українці борються на трьох фронтах, на заході проти польської і румунської інвазії, на сході проти російської большевицької інвазії. Директорія, чи уряд України, головою якого є під сучасну пору Симон Петлюра, вислав дипломатичних представників до всіх великих держав, включно з Великобританією, Францією і Італією. Моїм привілеєм є очолювати Місію до Сполучених Держав. Я є тут, щоб здобути прихильність американського народу до боротьби за незалежність України. Ми працюємо для того, щоб наша республіка була визнана американським урядом. Ми віримо, що досягнемо цього, бо все, про що ми просимо, це справедливість і право на самовизначення. Україна не шукає території, безспірно незаселеної абсолютною українською більшістю. Вона хоче тільки, щоб республіканський уряд, що його вона встановила народнім голосуванням, був визнаний іншими демократіями світу. Ми не сумніваємось, що Сполучені Держави будуть першими, що признають слушність наших домагань. Особливим бажанням України є встановлення торговельних стосунків з Америкою. Нам потрібно багато речей, не тільких життєвих засобів, але й речей, конечних для відбудови господарського життя країни, відбудови наших копалень у Донеччині, для відбудови і розвитку наших залізниць, для користування нашою водною енергією і для будови кораблів. А Америка, так багата й високо розвинена індустріально, є найбільш спроможна доставити ці речі».¹²

Ця заява Бачинського, представника невизнаної країни, не могла мати успіху, подібно, як безуспішною була його попередня спроба зустрітися особисто з Р. Ленсінгом, який відображав позицію американського уряду й уважав Україну частиною Росії, а про визнання українського уряду сказав: «...ви можете бути певні, що якщо взагалі якийсь уряд буде визнаний, то це станеться тоді, коли це буде всеросійський уряд, бо я не хочу бачити Росію розчленованою».¹³ Безуспішна спроба зустрітись з Ленсінгом розсердила Бачинського. Враженим невдачею, він просив не говорити нікому про це і 3 листопада 1919 р. вислав з Вашингтону до паризького «Бюро укренієн де пресс» телеграму, що, він розмовляв з Ленсінгом. Пізніше він сам заперечив правдивість телеграми.

Попри всякі труднощі і невдачі, УДМ мала контакт з американськими міністерствами та з Червоним Хрестом, а її пресове бюро розсилало інформації про Україну до газет в Америці й Канаді. Серед тих інформацій були маніфест Петлюри до українського народу і нота Бачинського до американського уряду в справі пропонуваного большевиками укладення торговельного договору з Америкою. В

тій ноті він заявив від імені уряду Петлюри, що поскільки такий договір мав би включати також територію України, український народ і його уряд не зможуть вважати його зобов'язуючим навіть у випадку, коли б він був підписаний також Радянською Україною. При цьому Бачинський нагадав свою ноту до уряду США в справі визнання Української Народної Республіки, де він остерігав, що без політичного визволення українського народу неможливий мир на Сході Європи.¹⁴

Велика частина діяльності УДМ проходила серед української спільноти в Америці. У вересні 1919 р. вона видала заклику «До всего українського громадянства в Америці», в якому Бачинський писав, що із створенням Української Народної Республіки впали кордони, які ділили наш народ. Український народ починає об'єднуватися в одній державі, українська земля перестала бути колонією московських, варшавських і віденських купців і фабрикантів, прийшов кінець національним утискам, настала свобода культурного розвитку усіх народів, які проживають на території України. Він наголошує, що УНР є однозначна з демократією і владою народу, селянства й робітництва, що земля і воля належать усьому народові. Не бракує в цьому заклику також песимізму. Бачинський звертає увагу на те, що Україна ще невизнана більшістю держав, що її сусіди все ще не відреклись посягань на наші землі. Вірячи, що УНР витримає усі випробування, він вважає кінцевим шукати визнання для неї і при всяких нагодах заступатися перед американським народом і урядом за інтереси України. Від еміграції Україна потребує людей для організування громадського й господарського життя, учителів і свідомих громадських діячів для організування шкіл і освіти і нарешті робітників-продуцентів, бо від них залежить щастя і добробут народу.¹⁵

В жовтні 1919 р. Бачинський видав заклику «Від Української Дипломатичної Місії в Злучених Державах», звернений до тих українських емігрантів, які хотіли у той час вертатися на рідні землі. Він остерігає їх перед таким поспішним кроком, мовляв, внаслідок довгої війни і окупації чужими військами, Україна неспроможна дати їм такий рівень життя, до якого вони привикли в Америці. В Україні панують пошесті, недостача промислових виробів і харчів, безробіття, а крім того подорож туди утруднена і дуже коштовна. Хто хоче їхати до Галичини, мусить мати паспорт від польського консула, при чому польська влада вимагає заяви лояльності до Польщі й готовності служити в польській армії. Кандидати на виїзд в Україну повинні рахуватися з можливістю, що закуплену там землю вони можуть скоро втратити. Тому вони повинні зачекати до часу, коли їх повернення принесе користь їм і родинам.¹⁶ Двадцятого лис-

топада 1919 р. Бачинський виступив на скликаній ним нараді українських організацій у Клівленді. Там він заохочував присутніх писати до американських політиків, влаштовувати віча й маніфестації та запрошувати на них визначних американців. Він вказував на потребу вивчення американськими українцями певного ремесла, бо саме ремісників бракує Україні. Вона не потребує грошової допомоги, бо грошей там є досить, але за них не можна нічого купити. Україні потрібні одяг, голки, нитки, гузики та інші фабричні вироби. Цією справою повинен зайнятися Допомоговий Комітет, а емігранти повинні його підтримати. Соціалізація землі, казав Бачинський, пройшла без належного порядку, бо багатші люди забрали кращі ґрунти, а бідні-гірші. Тому бідні селяни недолюблюють багатих. Деякі із них покладають надії на большевиків, але скоро переконуються, що большевики забирають з України багатства в Московщину, і починають виступати проти них. На питання, чому українці не йдуть спільно з большевиками, Бачинський відповів, що Винниченко хотів це зробити, але з умовою, що влада на Україні буде в українських руках. Російські большевики відкинули цю пропозицію і наслали на українські землі російських комісарів. Нарешті Бачинський вияснив питання відношення Галичини до Наддніпрянщини, підкреслюючи, що в Парижі немає двох українських делегацій, а є лише одна. Але є нарікання на Грушевського, бо він не хоче брати до уваги інших думок, а вимагає, щоб усі слухали тільки його.¹⁷

В грудні 1919 р. Бачинський видав «Відозву до американських українців» у справі приїзду до Америки «Українського Республіканського Хору» під керівництвом Олександра Кошиця, в якій заохочував всі організації і пресу творити окремі комітети для підготовки концертів, і для координації праці цих комітетів скликав на 14 грудня 1919 р. спільну нараду в готелі «Адельфія» у Філядельфії.¹⁸

До цікавіших моментів діяльності УДМ в Америці слід зарахувати скликану Бачинським на 27-28 вересня 1919 р. конференцію, під час якої він поінформував присутніх, що плян сформування українського війська для висилки в Україну нездійснений, бо цьому спротивився американський уряд.

Тому відтоді всю увагу звернено на допомогу жертвам війни та інвалідам. На жаль, ця допомогою акція проходила не на загальній, а переважно на регіональній базі, бо емігранти з тих самих сіл чи повітів творили свої окремі комітети і висилали допомогу в відносні села чи повіти. Ширшого засягу набрала акція Українського Червоного Хреста з осідком у Чикаго під проводом Г. Кисіля, яка увійшла в зв'язки з американським Червоним Хрестом. На згаданій конференції рішено організувати Український Допомоговий Комітет з осідком у Вашингтоні, якому всі допомогові організації мали переда-

ти свої фонди. Створення цього комітету доручено Бачинському і В. Сіменовичу. Представники обох існуючих у той час централь погодилися віддати свої зібрані на допомогу фонди Українському Допомоговому Комітетові, що його очолив В. Сіменович (о. Филімон Тарнавський був касиром). Однак харитативна акція цього комітету була незначна і незадовільна (вслано в Україну три тисячі доларів і шість великих пачок одержі), бо пропозицію Федерації Українців відбуті всенародний з'їзд відкинув Український Народний Комітет. Крім того Бачинський не брав участі в праці Допомогового Комітету, і о. Ф. Тарнавський, відчуваючи його небажання співпрацювати з комітетом, залишив свій пост касира. Це призвело до створення Українським Народним Комітетом свого власного Допомогового Комітету. Бачинський висловив свої застереження до заснування цієї нової харитативної організації на другій конференції українських організацій. Його аргументів ніхто не заперечував, але йому дали пізнати, що новий комітет не зацікавлений спільною роботою, бо до участі в ній Бачинський запросив Мирослава Січинського. Тоді збори запропонували залишити на боці всіх тих, що публічно нападали один на одного, й доручили Бачинському організувати Український Допомоговий Комітет в порозумінні з В. Сіменовичем. Одночасно рішено розпустити старий комітет, з тим, що Федерацію може репрезентувати в новому комітеті тільки Сіменович, а не Січинський. Почувши це, Бачинський залишив залю нарад.¹⁹

Новий комітет «Поміч Україні» видав під кінець 1919 р. заклик до українського громадянства в Америці й Канаді, в якому описав страшне спустошення в Східній Галичині та грабунки українського населення російськими військами на Наддніпрянщині. Восьмого жовтня того року американський Червоний Хрест повідомив, що в Галичині панує тиф і бракує лікарень, бо ті, що були, знищені. А УДМ одержала з Женеві телеграму, в якій було сказано, що Міжнародний Червоний Хрест вислав до Польщі дві комісії, які в товаристві майора санітарного корпусу французької військової місії відвідали табори українських полонених у Бересті Литовському й Пикulichах. Вони ствердили, що в цих таборах люди гинуть під тифу, голоду і дезинтерії. Навіть поляк Недзялковський сказав на засіданні сойму, що польське суспільство не знає про ці табори і про полонених, і якщо б закордоном знали про це, то це було б ганьба для Польщі.²⁰

Отож потреба допомоги Україні від американських українців була велика, і коли її не організовано задовільно, то причиною того був їх двоподіл, який не тільки продовжувався, але й поглиблювався. Не здійснилися також надії української громади в Америці, що УДМ допоможе ліквідувати або принаймні зменшити цей поділ.

Навпаки, почувлись голоси критики проти Бачинського, зокрема зі сторони Федерації Українців, яка в протоколі із свого засідання 24 березня 1920 р. закинула йому, що він одержав свій пост голови УДМ завдяки протекції В. Темницького; що крім кількох брошурок і вісток до американської преси він нічого не зробив за вісім місяців свого урядування, та нарешті, що він зловживав фінансами Місії.²¹ На всі ці закиди Бачинський дав відповідь, в якій розповів про свою працю в УДМ і, одночасно, вказав на фінансові неполадки в Федерації.²² Обвинувачення Бачинського в грошових зловживаннях повторила газета «Народне слово» (ч.18, 1920) в статті «Пан Бачинський і Українська Місія в Вашингтоні» і при цьому згадала також секретаря УДМ, Віктора Козакевича, мовляв, він «досі ще мовчить». Автор статті пише: «Не знаючи, ми не хочемо обвинувачувати його (Козакевича, наша прим.) в спілці з паном Бачинським, але є ситуації, в яких навіть мовчати і потурати злочинству значить самому бути винуватим і відповідати». На цю інсинуацію відгукнувся Козакевич заявою в «Народній Волі» з 13 травня 1920 року. Ось що він там пише: «В відповіді на це я мушу ствердити, що дійсно надужиття в грошових справах місії і були і є. Правда є, що фонд, призначений на представництво є настільки вживаний, що його вже нема в касі Місії, і що з привезених нами 114,770 долярів в касі нічого не лишилось, бо вже з марта ц.р. для покриття місійних видатків ми почали міняти 12.600 фунтів штерлінгів, котрі ще були в касі, не зважаючи на дуже низький курс виміни». Козакевич заявляє, що Бачинський говорить неправду, коли твердить, що він охороняв гроші на представництво, і чекає на розпорядження від своїх кіл, що має зробити з тими грошми. Тільки уряд УНР, а не партійні кола мають право давати інструкції, як видавати місійні гроші, і такі інструкції Місія мала, каже Козакевич. Однак, не зважаючи на інструкції, Бачинський «брав що місяця з каси Місії по 400 фунтів штерлінгів за час від 15 травня до 10 липня 1919 року, а з 10 липня — по 3,000 долярів, призначених на представництво, хоч ніяких видатків на представництво не було й нема». Бачинський, продовжує Козакевич, «відмовився виконати приказ правительства, виданий 15 листопада 1919 року за ном. 870 в Кам'янці Подільській про зменшення платні головам місій на 50%, аргументуючи свою відмову тим, що він не знає, на як довго він має свою посаду, а чоловік він бідний, отже хотів би собі щось також на будуче відкласти, бо час тепер дуже непевний». Козакевич протестував проти цих зловживань і за порадою Івана Ардана й адвоката Ізбі Сміта звернувся до уряду УНР, але відповіді не одержав.²³

Сьогодні неможливо дати об'єктивну оцінку обвинувачень Бачинського Федерацією, його відповіді на них, чи навіть заяви Козаке-

вича, але можна думати, що господарювання фінансами УДМ не було бездоганне. Мабуть тому Директорія доручила Михайлові Імханицькому перебрати тимчасово керівництво Місією, а Бачинському доручено передати йому усі існуючі при УДМ фонди. Коли Бачинський відмовився це зробити, Імханицький наклав на фонди УДМ т.зв. «еттечмент», значить, зв'язав їх з американським судом. Це означало, що тільки суд міг розпоряджати цими фондами; ні Бачинський ні Імханицький не мали до них права.²⁴

Нез'ясованим залишалось питання, хто в дійсності є головою УДМ, і воно стало предметом справи в суді Дистрикту Колумбії, яка почалась 22 квітня 1920 р. Імханицький домагався судової заборони («інджанкшен») проти Бачинського і свої права перебрати все діловодство УДМ, включно з її фондами, доводив документами, які, мовляв, він привіз із собою з Берліна й на яких був підпис Миколи Ковалевського. Натомість Бачинський твердив, що документи Імханицького неавторитетні, бо вони представлені судові в фальшивому перекладні, він представив свої уповноваження і ряд документів від уряду УНР, в яких його постійно називали головою УДМ. Після заяви оборонця Бачинського, що американський суд не може займатися справою, яка відноситься до чужої держави, і після переглянення документів Бачинського, суддя Бейлі відкинув позов Імханицького.²⁵

Чи відкликання Бачинського членом Директорії Андрієм Макаренком 9 березня 1920 р. і призначення Імханицького на пост виконуючого обов'язки голови було корисним кроком, не можна сказати, бо після того УДМ існувала дуже короткий час. Козакевич думав, що Імханицький не господарював би державними фондами краще ніж Бачинський, бо протягом шести місяців, коли він був торговельно-фінансовим агентом УНР, він не підписав ніодного контракту, не видав ніодної брошури, не написав ніодної статті, не оголосив ніодного інтерв'ю про торговельні потреби України, і навіть не влаштував своєї канцелярії, хоч на це Бачинський виплачував йому протягом семи місяців по п'ять тисяч доларів.²⁶

По упадку Української Народної Республіки Мирослав Стечишин поїхав до Європи, щоб звітувати Отаманові Петлюрі про працю УДМісії в Америці й передати екзильному уряду УНР її книжки і документи. Прапор УДМ був під опікою Марії Ардан, а по смерті Івана Ардана вона і її син Алвін передали цей прапор в 1934 р. Марії Скоцко. Десять років пізніше родини Скоцків і Арданів передали його професорові Томі Павличенкові з умовою, що в відповідний час прапор повернеться до Вашингтону. 5 жовтня 1953 р. Павличенко передав прапор Українському Центрові Культури і Осві-

ти у Вінніпегу, разом з портретом Тараса Шевченка, який був в канцелярії УДМісії.

Становище Української Дипломатичної Місії в Америці було від самого початку дуже трудне. По-перше, Америка, як і цілий Захід, мала неправильне уявлення про Україну й про Симона Петлюру і не була зацікавлена в підтримці незалежних держав, створених на руїнах імперської Росії. Коли нарешті Вашингтон обіцяв послати своїх представників до Одеси, то це було тоді, коли це місто було в руках денікінців. По-друге, неменш погану роботу виконували галицькі москвофіли. Їхня делегація (Цьорох, Сухоцький, Бендасюк і Дзвончик) 22 жовтня 1919 року мала побачення з Ленсінгом і вручила йому меморіал з проханням звільнити Східну Галичину від польської влади. Вона представляла українців як ворогів альянтів, твердила, що москвофіли становлять більшість у Східній Галичині та пропонувала віддати її тимчасово під опіку міжнародної комісії, а пізніше прилучити до Росії.²⁷

Поділ в українській громаді в Америці також не сприяв здобуттю серед американських політиків симпатій і зрозуміння для українських державницьких стремлень. Не могли мати успіху меморіяли УДМісії у Вашингтоні, коли поряд з ними туди надходили меморіяли від Федерації Українців в США і від Українського Народного Комітету, які вважали себе представниками цілого українського народу. Непевне становище на Україні й утруднена комунікація між Директорією і УДМісією були дальшою перешкодою у праці останньої. Їй не пощастило встановити економічно-торговельні стосунки з Америкою, а одинокі торговельні замовлення — на 500 тисяч пар взуття у фабриці Ендікот у Бінггтоні, Н.Й. — ніколи не було виконане. Не сприяв праці УДМі також добір її персоналу. Відповідальні за добір персоналу кола не врахували політичних відносин в українській громаді в Америці й вислали туди людей з одної партії, а ті в свою чергу доповнювали склад місії близькими до себе партійно урядовцями. Це не могло зробити УДМісією об'єднуючим чинником, чого від неї очікували американські українці, це тільки поглибило їх поділ. Таким чином, УДМісія не виконала свого завдання ні на зовнішньому, ні на внутрішньому відтинку і була тільки незначним епізодом в історії української дипломатії.

ПРИМІТКИ

1. *Народна Воля*, 11 липня 1918, стор. 1.

2. "Ukrainian Mission on its way here," *New York Times*, June 13, 1919, p. 8:8; "Ukrainian Mission here; Petlura's government seeks recognition by the United States," *New York Times*.

August 9, 1919, p. 7:3; «Українська Місія», *Народна Воля*, 12 серпня 1919, стор. 1 і 14 серпня 1919, стор. 2.

3. *Encyclopedia of Ukraine*, G-K, p. 206.

4. *Encyclopedia of Ukraine*, A-F, p. 156.

5. *Народна Воля*, 2 серпня 1919, стор. 1 і 14 серпня 1919, стор. 2.

6. *Народна Воля*, 14 серпня 1919, стор. 2 і *New York Times*, May 14, 1954, p. 23:4.

7. *Свобода*, 27 квітня 1920, стор. 2; «Новий представник», *Народна Воля*, 1 травня 1920, стор. 2; *New York Times*, October 23, 1945, p. 19:7.

8. Мирослав Стечишин. «Українська Дипломатична Місія в Вашингтоні», *Український Голос*, чч. 36-38, 1927; Ольга Войценко. «До історії Вашингтонської Місії УНР», *Мета*, березень 1986 і дал.

9. John S. Reshetar. *The Ukrainian Revolution, 1917-1920; a study in nationalism*. (New York: Arno Press, 1972), p. 268.

10. «З місійних клопотів» (Лист В. Козакевича), *Народна Воля*, 13 травня 1920, стор. 2.

11. К. «Три українські місії у Вашингтоні», *Ювілейний Альманах, 1894-1944, виданий з нагоди п'ятдесятилітнього ювілею Українського Народного Союзу*, стор. 292.

12. «The Ukrainian Mission in the United States», *Народна Воля*, 14 серпня 1919, стор. 2.

13. Leon Tolopko. *Working Ukrainians in the USA, 1890-1924*. (New York, 1986), p. 144.

14. *Народна Воля*, 5 травня 1921, стор. 2.

15. «До всего українського громадянства в Америці», *Народна Воля*, 25 вересня 1919, стор. 2.

16. «Від Української Дипломатичної Місії в Злучених Державах», *Народна Воля*, 21 жовтня 1919, стор. 2.

17. «Гостина Української Місії в Клівленді», *Народна Воля*, 16 грудня 1919, стор. 3.

18. «Відозва до американських українців», *Народна Воля*, 9 грудня 1919, стор. 2.

19. «Як і чому голова Української Місії не згодився з Українським Народним Комітетом», *Народна Воля*, 29 січня 1920, стор. 2.

20. «Загальна Українська Рятункова Організація в Америці — Поміч Україні — Ukrainian Relief. До Українського громадянства в Злучених Державах і в Канаді», *Народна Воля*, 6 січня 1920, стор. 3.

21. «Атакують Українську Місію в Америці», *Народна Воля*, 8 квітня 1920, стор. 2.

22. *Народна Воля*, 8 квітня 1920, стор. 2.

23. Див. ч. 10.

24. «Новий предсідник», *Народна Воля*, 1 травня 1920, стор. 2.

25. «Замах на Українську Місію в Вашингтоні», *Народна Воля*, 10 травня 1920, стор. 2.

26. Див. ч. 10.

27. *Народна Воля*, 25 жовтня 1919, стор. 1.

Як працює Посольство України у Вашингтоні

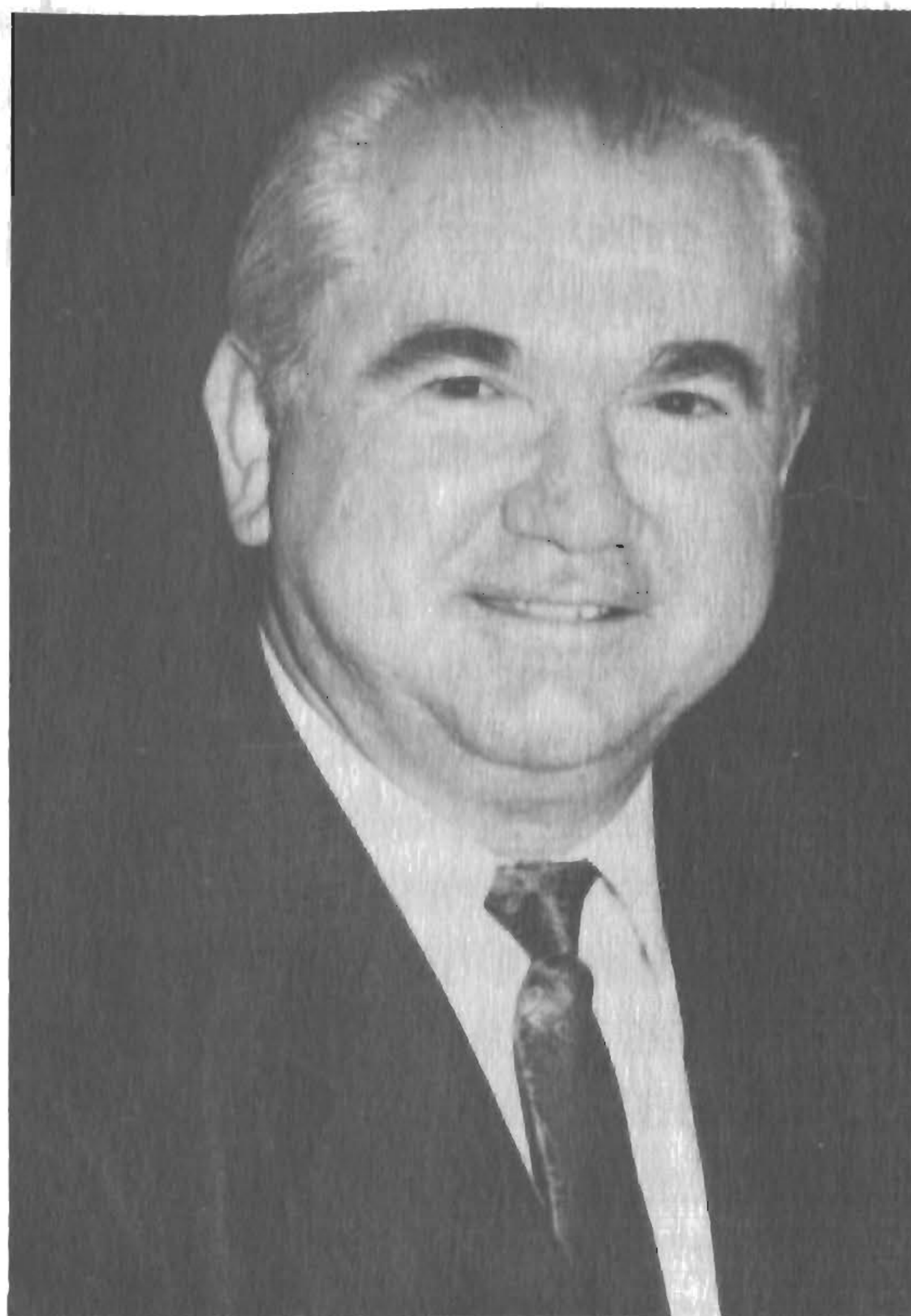
Інтерв'ю Посла України в США О. Г. Білоруса
для Альманаху Українського Братського Союзу

Питання: За короткий час Вашого перебування у Вашингтоні, які відносини розвинулись між Вами і офіційними американськими колами? Яке їх ставлення до незалежної України і Вас особисто? Які є можливості для співпраці між Україною і США і в яких ділянках?

Відповідь: Перш за все, хотів би подякувати за можливість звернутися до членів Вашої організації з словом про Україну і українсько-американські відносини на сучасному етапі.

Повертаючись до Вашого питання, хотів би зазначити, що за період діяльності Посольства України (передова група по створенню Посольства прибула до Вашингтону в лютому 1992 року, а офіційно воно було відкрито 5 травня 1992 р. Президентом України Л. М. Кравчуком) ми зробили значний крок вперед у розвитку двосторонніх відносин. Всім відомо, що стосунки між Україною і США почали розвиватися не просто з нуля, а, якщо можна так сказати, «з мінус одиниці». Пригадайте промову тодішнього Президента США Дж. Буша в Києві 1 серпня 1991 р., за два з половиною тижні до невдалого путчу в колишньому СРСР, у якій він закликав проти «націоналістичних» і «сепаратистських» течій. Проте після рішучої підтримки народом України Акту проголошення незалежності на референдумі 1 грудня 1991 року Сполучені Штати визнали нашу державну незалежність і встановили дипломатичні стосунки.

За час, що минув, ми почали активно наповнювати наші двосторонні відносини конкретними змістом. Почну з того, що в травні

Посол України в США О.Г. Білорус

1992 року відбувся офіційний візит Президента України Л. М. Кравчука до США на запрошення Президента Дж. Буша, під час якого було закладено солідну договірно-правову основу міждержавних стосунків і подладано початок особистим контактам двох лідерів. Ми плідно попрацювали на початковому етапі з республіканською Адміністрацією, а нині активно підтримуємо контакти з Президентом Б. Клінтоном і його оточенням. Відбуваються регулярні консультації на робочому рівні з Державним департаментом США, іншими міністерствами і установами.

Новим свідченням істотного прориву в наших двосторонніх відносинах став візит Президента України Л. М. Кравчука до США в березні 1994 року, його плідні переговори з Президентом Б. Клінтоном, Віце-президентом А. Гором, міністром оборони У. Перрі, іншими членами уряду США. Результатом візиту стало підписання 12 важливих угод, які засвідчили рішучий поворот від надмірної концентрації на проблемі ядерного роззброєння — яка спільними зусиллями успішно вирішується — до справді партнерських і взаємовигідних відносин, перш за все в економічній галузі.

Досвід перших років діяльності показав, що ми можемо і повинні розвивати відносини з Сполученими Штатами за засадах демократичного партнерства — основоположного принципу, зафіксованого в спільній заяві двох Президентів у травні 1992 р. Практично немає таких ділянок, де ми не могли б співпрацювати для взаємної вигоди обох сторін. Враховуючи величезний економічний, науково-технічний, духовний і людський потенціал України, ми можемо сподіватися на вагомий результат нашого співробітництва.

Питання: Що Ви думаєте про ставлення американських засобів масової інформації до України?

Відповідь: Преса, радіо і телебачення — це могутні засоби масової інформації, за допомогою яких наше Посольство намагається донести до офіційних кіл США і широкої громадськості правду про Україну, про її політику і наміри, про соціально-економічний розвиток і відносини з іншими державами. На жаль, нам ще не завжди вдається пробитися крізь стіну старих стереотипів, підозрілого ставлення до України, а подеколи і ведверто антиукраїнських настроїв, які підігруються імперськими колами колишнього СРСР. Наприклад, особливо гостро останнім часом порушувалися проблеми ядерного роззброєння України, причому ці питання подаються в односторонній інтерпретації. Ми не можемо залишати відверто наклепницькі випадки, публікацію нерідко навмисно спотворених фактів про Україну без належної відповіді. Мабуть, Ви помітили, що останнім часом в україномовній та англійській пресі США, а також на телебаченні з'являється дедалі більше публікацій і матеріалів,

які готує прес-служба Посольства і які допомагають створити справжній імідж України. До речі, не хотів би, щоб у читачів склалося враження про негативне в цілому ставлення засобів масової інформації до України. За цей час було немало об'єктивних і дуже корисних публікацій про нашу державу, ініційованих американськими журналістами. Роботу в цьому напрямі ми будемо постійно нарощувати.

Питання: Як зустріли Посольство України дипломатичні представники різних держав, зокрема, Посол Російської Федерації?

Відповідь: Мушу сказати, що з дипломатичним корпусом м. Вашингтона у мене і співробітників Посольства переважно склалися хороші робочі, а з деким і особисті дружні стосунки. Посол України встановив контакти з послами, які представляють держави «великої сімки», наших найближчих сусідів, а також стратегічних партнерів України. З іншого боку, я мав нагоду приймати багатьох новоприбулих послів і тимчасово повірених у справах ряду інших країн, в першу чергу послів держав — колишніх республік СРСР. Переважна більшість із них з розумінням ставляться до нашого прагнення побудувати справді незалежну демократичну державу з процвітаючою ринковою економікою, висловлюють готовність своїх урядів розвивати дружні і рівноправні стосунки з нашою державою.

З Послом Російської Федерації В. Лукіним, який лише нещодавно зайняв високий пост в Державній Думі Росії, ми зустрічалися на регулярній основі, обговорювали поточні проблеми двосторонніх стосунків, не обходячи і гострих кутів. Такі консультації допомагають краще зрозуміти позиції одне одного і шукати шляхи до обопільної згоди. Можу лише додати, що хотілося б це комусь чи ні, але появу українського Посольства слід сприймати як відновлення історичної справедливості і високий символ присутності нашої незалежної держави на американській землі. Сьогодні Посольство України в Вашингтоні є визнаним і авторитетним дипломатичним представництвом.

Питання: Я бачу з української преси, що Ви відвідали багато українських громад в США. Які Ваші враження від зустрічей?

Відповідь: Дійсно, за час перебування в США я багато подорожував і в кожному з більш як 30 штатів, які я відвідав, неодмінно зустрічався з українською громадою. Повинен сказати, що в цілому я дуже задоволений конструктивним характером зв'язків з нашими українськими братами і сестрами, яких доля свого часу закинула на далекий американський континент. З багатьма громадами ми вже досить давно підтримуємо дуже хороші і конструктивні стосунки, ведемо плідне співробітництво. Не можу не відзначити, що всюди, де я буваю, ми ведемо дуже корисні дискусії стосовно шляхів роз-

витку нашої молодшої державності, які нас взаємно збагачують. Останнім часом особлива увага звертається нами на проблеми пошуку шляхів розвитку економічної реформи в Україні, які дуже хвилюють громаду.

Питання: Як, на Вашу думку, українська діаспора може допомогти в закріпленні державності України і в побудові демократії?

Відповідь: Українці США активно включилися у допомогу новоствореній самостійній державі. Насамперед, хотів би відзначити допомогу в розбудові першого українського Посольства на терені США. На ініціативу громади створено Фонд підтримки дипломатичних місій України, який надає нашому Посольству і двом генеральним консульствам (в Нью-Йорку і Чикаго) суттєву матеріальну допомогу. Досить сказати, що число жертводавців, які склали на розвиток цих представництв по тисячі і більше доларів, сягає уже близько тисячі чоловік, і я хотів би ще раз щиро подякувати всім, хто віддає свої сили, знання і кошти на користь нашої загальної справи.

Що ж стосується можливостей для безпосередньої допомоги західній діаспори у розвитку ринкової економіки та демократії в Україні, то вони воістину безмежні. Візьміть хоча б економічну сферу. Кому, як не американцям, які мають значні здобутки в розвитку ринкової економіки, допомагати щирою порадою і коштами у справі переходу від надмірно централізованої і монополізованої економіки, яка нині перебуває у тяжкому стані. А скільки ще роботи в інших сферах, скільки духовних багатств, накопичених діаспорою за довгі роки відірваності від Батьківщини, ще належить донести до українського народу! При цьому, однак, важливо не забувати, що основний тягар і відповідальність за розбудову вільної держави лягають на сам народ України, і в цьому він не може стопроцентно повторити досвід тієї або іншої країни, а має пройти своїм шляхом до висот демократії і побудови цивілізованого суспільства, гідного народу цієї великої європейської держави.

Питання: За професією Ви економіст. Що, на Вашу думку, спричинило теперішню економічну кризу на Україні і як з неї вийти?

Відповідь: Для нинішньої кризи існує багато причин. Перш за все, соціалістична система господарювання в силу самої своєї неприродності не могла б забезпечити гідне матеріальне життя народу. «Рівність» основних мас народу у своїй бідності, відсутність підприємництва, сильного середнього класу підприємців і власників — все це також сприяло зародженню нинішнього економічного хаосу. Не можна забувати й про те, що від колишнього Радянського Союзу нам дісталася важка спадщина у вигляді нераціональної структури і надмірної мілітаризації господарства. Список цих причин мож-

на було б продовжувати до нескінченності. Додам лише, що не можна всі причини шукати тільки в недоліках минулої системи господарювання — до нинішньої кризи привели і помилки та серйозні прорахунки, допущені уже на останньому, незалежному етапі нашого розвитку. Тут і відсутність власної конвертованої валюти, і неприхована економічна війна проти України, і відсутність досвіду ринкового реформування економіки.

Вийти з кризи можливо лише спільними зусиллями. Треба рішуче покінчити з корупцією, відійти від командно-адміністративних методів управління господарством, розкріпостити підприємця. Найважче в цих умовах підтримувати на належному рівні соціальний захист населення, але без знаходження розумного компромісу ми не можемо сподіватися на успіх. Гадаю, що тут нам стане в пригоді і міжнародний досвід побудови ефективних економічних систем. Оскільки ця тема справді невичерпна, я хотів би обмежитися наведеними вище міркуваннями.

Д.К. Від імені членів Українського Братського Союзу і майбутніх читачів нашого Альманаху дякую Вам за Ваш труд і щиро бажаю успіхів у Вашій нелегкій праці.

Інтерв'ю провів Д. Корбутяк

І вольний власний лан
Ти знов оратимеш-властивець свого труду
І в власнім краю сам свій пан.

Іван Франко, *Наймит*

І Відкрилися широкі світи

Україна виходить на світову спортивну арену

Це трапилося під час Барселонської олімпіади. В борцівській залі, після закінчення чергового фінального поєдинку, коли на нагородження викликали переможця Олега Кучеренка, під склепіння залі вперше в історії Олімпійських Ігор злетів жовто-блакитний прапор і залунав гімн України.

На тій Олімпіаді вже самостійні держави, утворені на уламках СРСР, ще не мали окремого представництва. Їхні кращі спортсмени стартували в складі об'єднаної команди, але на честь індивідуальних перемог піднімалися національні прапори. І першим удостоївся такої честі хлопець з Донбасу Олег Кучеренко. Він стояв на п'єдесталі й здавався таким могутнім у величчі перемоги. Грали туг і м'язи, широка спина випромінювала силу. І нам, таким нечисленним журналістам з України, здавалося, що тієї миті Олег уособлював цілу Україну.

А потім ще були подібні хвилюючі моменти. Нам хотілося, аби вони траплялися частіше, щодня, на всіх аренах. Але — спорт є спорт, перемоги прагнуть усі: й ті, хто вже десятки років має честь представляти свою країну, й ті, хто робить це вперше.

Крихітки Тетяна Гуцу й Тетяна Лисенко, красуня Олександра Тимошенко — саме ці дівчата підтримали заспів Олега Кучеренка, ставши чемпіонками в індивідуальних видах програми і тим подарувавши нам радість бачити рідний прапор, чути рідний гімн. А взагалі прапор України на Барселонській Олімпіаді піднімався 20 разів. Отак стрімко увійшла Україна в спортивну сім'ю світу.

Стрімко? О, ні. Той шлях був довгим і тернистим. Таким само довгим і таким само тернистим, як шлях самої України до своєї незалежності. Здавалося б, що то важить спорт у нелегкій боротьбі за свою державність. Однак ні, виявилось, що й спорт здатний торувати звивисті стежки, залишаючи на них дороговкази, які теж полегшували довгу путь невтомним подорожнім.

1952 року, коли СРСР вперше вийшов на олімпійську арену, в складі його команди було 25 юнаків і дівчат з України. Але, восхваляючи успіхи, жоден коментатор не міг дозволити собі назвати українця — українцем, литовця — литовцем, беларуса — белару-

сом. Отоді в спорті наче народилася небачена ще нація — «совєтська». А для закордону всі вони представлялися росіянами. Так називали прапороносця команди, красеня-киянина, фантастичного штангіста Якова Куценка, який у Гельсінки був уже тренером; мужнього львівського гімнаста Віктора Чукаріна і його подруг по команді та землячок Марію Горохівську та Ніну Боچارову; великого борця з Запоріжжя Якова Пункіна (великого, бо віродився в спорті після страшених років німецьких концтаборів, до речі, як і знівечений війною Чукарін)... Тоді взагалі, навіть у газетах, що видавалися в Україні, було відсутнє таке поняття, як український спортсмен. У кращому випадку (саме — випадку) — спортсмен з України.

І тільки через 40 років, у 1992-му, стало можливим оголосити на весь світ: олімпійським чемпіоном став український спортсмен, борець з Луганська Олег Кучеренко! 40 років і долі кількох поколінь. Бо в спорті життя коротке, але довга пам'ять про тих, хто здобуває в ньому славу. І сьогодні ми відновлюємо ту славу, щоб виховувати на ній нові покоління.

Як здобувалася та спортивна самостійність? Це теж довга, не позбавлена драматизму історія. Не будемо торкатися тих її сторінок, що розгорталися за межами України, в діаспорі. Погортаємо ті, що були списані в рідному домі.

Ще не було проведено референдуму про долю України, ще не було проголошено її самостійність, а при Рухові почав діяти УНОК — Український національний олімпійський комітет. Якщо підходити до справи суто офіційно, то він не мав ніяких юридичних підстав вважати себе справді НОКом, представляти інтереси України на олімпійському виднокрузі. Адже його ніхто не обирав, він, так би мовити, сам себе призначив, як і його президент Валерій Шутій. І все ж не згадати про цей НОК не можна. Він розворушив громадську думку, він розіслав по всіх офіційних міжнародних установах факси, заяви, меморандуми, в яких засвідчував, що в Україні народжується самостійний олімпійський рух, який прагнутиме виходу за межі своєї країни. Хоч би що казали сьогодні про НОК Шутого, його з історії не викинути. Він спонукав тодішній спорткомітет України, навіть уряд усерйоз поставитися до необхідності створення законного Олімпійського комітету України, який би мав право вступити до міжнародної родини.

22 грудня 1990 року було скликано перший олімпійський конгрес України. На ньому народився НОК України, президентом якого обрали славетного спортсмена, легендарного спринтера Валерія Борзова. Борзов народився в Україні, на Львівщині, де тоді проходив військову службу його батько. Росіянин за походженням, він усе своє життя живе в Україні. Родина переїхала до Каховки, там хло-

пець зробив перший крок до спортивного безсмертя. Чому такі високі слова? Та тому, що подвійна перемога в спринті на Мюнхенській олімпіаді білого, європейського спортсмена сприймалася як диво, як фантастика. І на крилах тієї фантастики Валерій Борзов злетів до небачених вершин слави. Оті крила тримали і його кандидатуру, коли обирався перший президент НОК України. На той час він уже мав за плечима кандидатську дисертацію, посаду міністра у справах молоді і спорту, але не це визначило долю президенства. Важила насамперед олімпійська слава, яка, і це добре розуміли, могла відіграти свою роль під час вирішення багатьох проблем, що ними було оплутане міжнародне визнання України на спортивній ниві.

Це був, нагадаємо, 1990-й рік. До Барселони начебто залишалося досить часу, щоб дістати право виступати там самостійною командою. Однак в діло втрутилася політика. І в її хитросплетеннях народилася ідея об'єднаної команди, фактично тієї самої збірної СРСР, тільки під іншим соусом.

Українським спортсменам стало ще важче пробиватися до збірної. Формально вважалося, що всі колишні республіки мають однакове право на представництво і що теє право здійснюється виключно через рівень спортивних здобутків. Насправі ж усе було запутаніше, складніше і жорсткіше. Не в усіх видах спорту є абсолютний показник переваги. Там, де в суддівстві присутні елементи суб'єктивізму, там дуже часто ваги схилилися на бік не так сильніших, як потрібніших. Для політиків, для ділків від спорту. Чи розумів це НОК України? Чи боровся з цим? Розумів, намагався гальмувати негативні процеси, але повністю знешкодити їх неміг. Не станемо тепер ворухити тієї події. Усвідомивши, що самостійної української команди в Барселоні не бачити, НОК України почав добиватися бодай якихось поступок на користь національної ідеї.

9 березня 1992 року НОК України дістав тимчасове визнання. Тимчасове, бо формально тільки конгрес Міжнародного Олімпійського Комітету надає статус постійного, а він мав відбутися лише в ході Олімпіади. А що ж неформально? Отеє визнання було знову ж таки оплутане низкою умов: не наполягаєте на самостійному виступі в Альбервіллі і Барселоні, підтримуєте політику МОК на об'єднану, єдину й сильну команду країн Співдружності Незалежних Держав.

7-8 квітня в Україні перебував президент МОК Хуан Антоніо Самаранч. Перед тим він відвідав інші колишні республіки СРСР. У Києві його прийняв президент України Леонід Кравчук. І тут було досягнуто угоди, що під час урочистого відкриття Олімпіади українці йтимуть у складі об'єднаної команди під своїм національним пра-

пором. На честь перемог підніматиметься теж національний прапор і лунатиме національний гімн. Оскільки на тому ж наполягали й інші самостійні держави, що виникли на уламках СРСР, то таке рішення врешті було прийнято.

1992-и рік став роком визнання українського спорту. В 1991-у, а саме — 4 квітня, було визнано тільки одну українську федерацію — тенісну. В 1992-у один за другим вид спорту набував прав. 28 лютого прийнято до міжнародної національну федерацію футболу; 5 червня — фехтування; 30 червня — легкої атлетики...

Це був тривалий і нелегкий процес — вихід на міжнародну арену. Ускладнювався він ще й тим, що українські, щойно народжені, федерації на мали грошей. Часто-густо просто не було з чого сплатити вступний внесок до федерації міжнародної. І тут велику підтримку надала українська діаспора. Не буде перебільшенням сказати, що Українська спортова централь Америки й Канади прискорила процес визнання самостійності спорту України, взявши на себе більшість витрат, сплачуючи внески до міжнародних федерацій. Так само, як і олімпійська комісія Світового конгресу вільних українців.

15 червня 1992 року НОК України було прийнято до АЕНОК.* Можна сказати, що завершився етап формального визнання українського спортивного руху. Допомогло й те, що на зимовій Олімпіяді в Альбервіллі золоту медаль у фігурному катанні виграв одесит Віктор Петренко, а в складі хокейної команди чемпіонами стали киянин Олексій Житник та харків'янин Сергій Петренко. Особливо запам'яталася любителям зимових видів спорту перемога Віктора Петренка, такого елегантного, такого незворушного і водночас — такого одесита! Забігаючи трохи наперед, скажемо, що сьогодні одеська школа фігурного катання славна вже на весь світ. Яскравою зіркою злетіла Оксана Баюл. Зухвала дівчинка розштовхала всіх примадон і зайняла їхнє місце на п'єдесталі слави: спочатку срібний призер чемпіонату Європи, а через короткий час — чемпіонка світу. Такого не знав літопис фігурного катання, щоб 15-річна деб'ютантка відразу потрапила в чемпіонки. Консервативні судді геть розгубили той свій консерватизм, зачаровані майстерністю і досконалістю катання юної українки. У тій-таки одеській школі виріли ще й В'ячеслав Загороднюк і Василь Єременко, а їм у конкуренти — кияни Дмитро Дмитренко (теж сенсація 1993-го року: з деб'ютантів — у чемпіони Європи) і Євген Плюта. Ото відразу стільки претендентів на виступ в Ліллегаммері!

Та повернімося до року 1992-го.

Федерації з видів спорту не були чимось новеньким. Вони існу-

* Асоціація Європейських Національних Олімпійських Комітетів. *Ред.*

вали впродовж десятиріч, але не мали фактично ніяких прав. Тепер же змінювалися докорінно функції федерацій. Вони мали стати справжніми керівними ланками, від функціонування яких залежала б доля виду спорту в цілому. Розроблялися принципово нові статутути, відбувалося юридичне оформлення, відкривалися власні банківські рахунки. До керівництва виконкомів почали приходити люди компетентні, ділові, з сучасним мисленням. Як раніше так і тепер нерідко шукали «людину з іменем», але це вже були імена, прославлені на аренах усього світу. Скажімо, президентом федерації веслування на байдарках і каное обрали Олександра Шапаренка, чемпіона Олімпійських ігор 1968 і 1972 років, восьмиразового чемпіона світу. Сільський хлопець з Сумщини, він завдяки таланту, вмінню працювати досяг у спорті всіх вершин. А ще всі його поважали за виняткову чесність, порядність, тому й обрали президентом. Яхтсмени на голову вітрильницької спілки висунули Сергія Машовця. Імппульсивна, освічена людина, вихована на кращих надбаннях української культури, він став як ніколи корисним в цей час. А ще ж в його доробку — славетний учень, один з найвідоміших яхтсменів світу, триразовий олімпійський чемпіон киянин Валентин Манкін. Саме Машовець розбурхав у хлопчині прагнення до перемог. Він цілком серйозно записав у розробленому для учня пляні вдосконалення: «Перше місце у всепланетарній регаті».

Віддані спортові, віддані Україні, президенти новоутворених федерацій та їхні помічники брали на себе великий тягар. Коли в країні великі нестатки, коли потерпає економіка, коли в парламенті обговорюється чи не щодня, як вижити, держава не приділяє великої уваги спортові. Насамперед, матеріальної. І сьогодні немає такої федерації, яка б могла спокійно дивитися в майбутнє. Поки що важко, невимовно важко, але руки від того не опускаються. Вишукуються можливості заробити, знаходяться спонсори, встановлюються міжнародні контакти, коли розрахунки за поїздки спортсменів на змагання ведуться не у валюті, а на бартерній основі: ви приймаєте нас, ми — вас. Більш того, світове спортивне співтовариство намагається надати посильну матеріальну підтримку країни, чиї атлети добре відомі.

Олімпійською вищою відзнакою нагороджена Лариса Латиніна. Колись маленькою дівчинкою Леся Дірій прийшла до херсонської гімнастичної школи. І хто б тоді міг передрікти їй такий блискучий підйом: абсолютна чемпіонка Олімпіад 1956 і 1960 років, абсолютна чемпіонка Європи 1957 р., абсолютна чемпіонка світу 1958 р. І ще в 1964 році в Токіо вона стала чемпіонкою у вільних вправах. Це ж її слава обіграла Тетянку Лисенко, яка в тому ж Херсоні розпочала шлях до барселонської олімпійської вершини.

А від кого пішла олімпійська слава українських богатирів? Від Якова Куценка і Георгія Попова, чії перемоги ще в тридцять роки вабили на своє світло хлопців. Аж поки Леонід Жаботинський не перевершив геть усіх. І сьогодні не збідніла Україна на силачів. Влітку 1993-го, вперше вийшовши самостійною дружиною на чемпіонат світу, юніори нашої країни завоювали 10 медалей.

1992-й рік ще не давав українськими спортсменам самостійного виходу в широкі спортивні світи. Однак окремі команди проривалися на неофіційні змагання. Так, побували в Канаді плавці, показавши, що не дарма ж саме з України до збірної СРСР потрапила свого часу Галина Прозуменщикова, принісши першу олімпійську золоту медаль у плаванні. Вони і згодом не губилися в басейнах світу, а в Барселоні вибороли нагороди вінничанин Павло Хникін і криворіжка Ольга Кириченко.

1992 рік був роком великих випробувань. Без валюти, без установлених міжнародних зв'язків Україна все ж виходила на самостійний шлях у спорті. А рік 1993-й став першим, коли для нас вже офіційно відчинилися двері великих змагань, чемпіонатів, турнірів.

Розпочалося все з чемпіонату Європи з фігурного катання. Навіть трохи раніше, коли йшов відбір до команди. Отоді й виявилось, що ми миємо, зокрема, в чоловічому катанні, групу таких сильних майстрів, які могли б стати окрасою будь-яких стартів. Але ж Україна починала з нуля, тому їй усе доводилося завойовувати з самого початку, попри минулі досягнення. Всі права правонаступництва колишнього СРСР дісталися Росії. І навіть тодішні перемоги Віктора Петренка ішли на російську команду. Ось чому до Фінляндії на змагання за європейську першість Україна могла послати тільки по одному представникові в кожному виді.

Юний киянин Дмитро Дмитренко, який в чемпіонаті України здолав досвідченішого В'ячеслава Загороднюка, та інших старших за віком конкурентів, змагався у Фінляндії так зібрано, чітко, з таким молодечим запалом, що виборов «золото». Перше «золото» чисто української проби. А ще молодша за нього Оксана Баюл — «срібно». Дівчинка починала займатися спортом у Дніпропетровську. Дуже рано осиротіла й тоді її забрала до Одеси Галина Змієвська, тренер Віктора Петренка та інших відомих фігуристів. Вона й Валентин Ніколаєв стали для Оксани не просто наставниками, вони замінили їй рідну домівку. Зухвала, хвацька, така собі дівчинка-розбишака, Оксана ніжно й віддано ставиться до тренерів, до друзів по команді. Й ті відповідають їй тим самим.

На зимову Універсіяду до Польщі українські студенти вирушали, як кажуть, напівлегально: без гроша в кишені. Начебто перед тим все обговорили, домовилися з поляками, що ті беруть на себе ви-

трати, однак на місці виявилось, що не все так сталося, як плянувалося. Хоч повертай назад. І знову виручили українці з діаспори. А спортсмени віддячили успіхами: Ірина Тараненко, Олена Гаясова і Марина Пестрякова стали чемпіонками в лижній естафеті. Трохи пізніше Ірина Тараненко змусила рахуватися з собою й учасниць чемпіонату світу в Фалуні. Хай вона була тільки дев'ятою на 30 км, але заявку зроблено.

Знані в світі шахісти з України. І по утвердженні самостійності держави чи не вони першими прославили свою батьківщину? Жінки-шахістки перемогли в шаховій Олімпіаді, стали чемпіонками Європи. Трохи відстали від них чоловіки, але й у них завоювань стільки, що вистачить на дві країни. Василь Іванчук і Олександр Белявський гідно наслідують славу гросмайстера Леоніда Штейна.

Наслідування слави можливе тоді, коли юне покоління виховується в повазі до тієї слави. Колись з Києва поїхала на Вімблдонський турнір гарненька дівчинка Галинка Бакшеева. А повернулася переможницею серед дівчат. Відтоді й пішло: перевершити Галину! Не вдавалося. І ось тепер зріс в Києві Андрій Мадведєв. І навіть ті, хто був байдужий до теніса, уважно стежать нині за повідомленнями з великих турнірів: як там ведеться нашому Андрійкові? І ще більшу повагу заслужив 18-річний майстер тим, що заради інтересів команди, яка деб'ютувала в розигранні Кубка Дейвіса, відмовився від участі в кількох престижних міжнародних турнірах. Попри молодість, Мадведєв узяв на себе тягар лідерства. Це тим більше патріотично, що сильніші за нього, вищі за рейтингом гравці визнаних тенісних держав відмовилися грати в командах, поставивши надусе особисті амбіції.

(Наступну частину цієї статті, набрану курсивом, додано, бо очікуване від авторки доповнення, яке було потрібне, не прийшло своєчасно. *Ред.*)

Рік 1993 був історичним для українського спорту. Того року Міжнародний Олімпійський Комітет остаточно визнав Національний Олімпійський Комітет України, після чого українські спортсмени і спортсменки могли самостійно брати участь у міжнародних змаганнях і презентувати свою Батьківщину перед світом.

Не зважаючи на те, що через важку економічну кризу український спорт не мав відповідної допомоги ані від уряду, ані від бізнесових кіл, яких ще дуже мало на Україні, українці брали участь в багатьох міжнародних змаганнях в Європі і на американському континенті і здобули ряд перемог і відзначень.

В зимових видах спорту великі успіхи мали ковзанярі-фігуристи. В

січні молоденька 15-літня одеситка Оксана Баюл несподівано здобула звання віцечемпіона Європи, а в березні виграла змагання за світовий чемпіонат. А київлянин Дмитро Дмитренко став чемпіоном Європи. Кілька adeptів зимового спорту були відзначені меншими призами.

Багато українських спортсменів і спортсменок брали участь у літніх міжнародних атлетичних та інших змаганнях, здобуваючи високі відзначення, включно з чемпіонськими.

Рік 1994 почавсь дуже добре для українського спорту. Вперше в історії олімпійських ігор, в 17-ій Зимовій Олімпіаді в Ліллегаммер у Норвегії взяла участь самостійна українська делегація в складі 37 чоловіків і жінок, яка вмашерувала на арену змагань під національним прапором України (прапороносець Віктор Петренко).

Щоправда українці здобули лише дві медалі, золоту і бронзову, але коли взяти до уваги несприятливі умови, в яких вони готувались до цієї Олімпіади, то це не так уже зле. Багато держав з кращими можливостями в ділянці спорту не мали і таких успіхів. Наприклад, Англія здобула тільки дві бронзові медалі, а Чехія, Польща, Мадярищина, Румунія, Данія і багато інших держав не здобули жодної.

На цій Олімпіаді знову блиснула Оксана Баюл, здобуваючи вдруге золоту медаль і для себе славу, а для своєї Батьківщини-широкий розголос. Вона підтвердила свою досконалість, виявлену в березні мин. року в Празі. Оксана була в центрі уваги, про неї багато говорили і писали, зазначаючи, що вона українка.

А бронзову медаль здобула Валентина Цербе з Полісся. Це була перша медаль для України в біатлоні. Інші члени української делегації, що брали участь у цих змаганнях, мали менші успіхи.

Українці світу відчували радість і гордість, коли під час вручення медалей переможцям піднімали національний прапор України і грали український національний гимн. Не менш зворушені були і наші медальістки.

На жаль, цим разом не мав щастя другий одесит, Віктор Петренко, який зайняв тільки четверте місце. Це була несподіванка і для нього і для знавців спорту, які передбачали, що він повторить свій успіх з Альбервіллу, де він здобув золоту медаль. Проте вони ще не зараховують його до «бувших».

Коли наші олімпійці повернулись до Києва, Президент Кравчук подякував їм від імені українського народу за гідне репрезентування України і нагородив медалісток. А Оксану і Віктора запросив поїхати з ним до Вашингтону, куди він вибирався на зустріч з Президентом Клінтоном. На прохання останнього Президент Кравчук взяв їх із собою до Білого Дому як членів української делегації і представив Президентові Клінтону.

Разом з Президентом Кравчуком Оксана і Віктор були також на

зустрічі з українською громадою Нью Йорку, яка сердечно їх вітала як неофіційних амбасадорів України. Як сказав Президент Кравчук, теплість того привітання повинна переконати наших олімпійців, що українці їм найближчі.

Під час бенкету в одному з готелів Нью Йорку, влаштованого на честь Президента України, представник організації Фундація за незалежну і демократичну Україну вручив обом грошові нагороди — Оксані 10.000 дол., а Віктору — 3.000 дол. Після перших успіхів Оксани Українська Спортивна Централь Америки і Канади надала їй стипендію. Ця організація подала значну допомогу спортивним організаціям Украї-

Спортивні амбасадори України Оксана Баюл і Віктор Петренко прибувають до Вашингтону разом з Президентом України Леонідом М. Кравчуком.

ни й уможливила участь українських спортсменів в різних міжнародних змаганнях, включно із 17-ою Олімпіадою.

Оксана і Віктор будуть жити покищо в США. Після турне по Америці вони, разом із своєю тренеркою Галиною Змієвською, зипиняться в місті Гартфорді, в штаті Конектікут, щоб на місцевому стадіоні готуватись до дальших змагань. Вибір ними цього міста спонукав управу міста і бізнесові кола побудувати новий великий стадіон, де знайде приміщення міжнародний центр для ковзанярів. Тут будуть вправляти спортсмени і спротсменки тих націй, які не мають відповідних установ для цього спорту. Але Оксана і Віктор, як заявив директор цього центру, будуть далі репрезентувати Україну.

* * *

Вихід на міжнародну арену — це не лише поїздки на змагання, виступи в них. Це ще й велика організаційна, попередня робота. Якщо хочемо бути сильними, мусимо мати вдома можливості тренуватися. В Україні сьогодні діє кілька баз зимового спорту. Насамперед, Тисовець на Львівщині. Тут уже відбувався етап Кубка світу з фрістайлу, в якому добре зарекомендували себе лижні акробати з Миколаєва. В Тисовці є трампліни, лижний стадіон, біятлонне стрільбище, гірськолижна траса з підйомниками. Діє готель. По схилах розкидані досить комфортабельні котеджі. Цей мальовничий куточок Карпат вже не раз приймав великі комплексні змагання. А неподалік — Славське з його гірськолижними трасами різного профілю, різної орієнтації. У Ворохті на Івано-Франківщині — кращий в Україні комплекс трамплінів, лижний стадіон. Тут теж не один раз відбувалися великі змагання, в тому числі й міжнародні зі стрибків з трампліна. Саме в цих карпатських селищах зростають спортсмени, які претендують на право представляти Україну у великих стартах. А от на Київщині і Сумщині — лижні траси, біятлонний стадіон. І все ж місце для серйозних занять зимовими видами спорту ще малувато. Карпати чекають на освоєння.

Бути визною в світі спортивною державою, це значить ще й приймати в себе великі змагання. Україні цього не вчитися. В ній проходила частина програми Олімпіади-80, в Києві на раз відбувалися чемпіонати світу. Але те — в минулому. Тепер же пишуться нові сторінки літопису. На одній з них — Меморіал Юлії Рябчинської.

Юлія Рябчинська, вінниччанка за народженням, першою з українських веслярів удостоїлася золотої олімпійської нагороди в байдарці-одиночці (1972 р., Мюнхен). Однак життя цієї талановитої

спортсменки трагічно обірвалося, коли їй не виповнилося й 25. І от в її пам'ять веслярі України запровадили 1973 року міжнародні змагання. Два роки поспіль вони проводилися в Житомирі, а потім були перенесені до Москви, де було збудовано відмінний весловий канал у Крилатському. Ця регата зажила популярності, на неї збиралися провідні веслярі світу. Але останніми роками значення цих змагань в міжнародному календарі підупало. І українська федерація поставила питання про повернення меморіялу до України. Бути його господарем погодивсь Тернопіль. І в травні 1993-го, через 20 років після заснування, змагання, присвячені пам'яті української олімпійської чемпіонки, повернулися на її батьківщину. Щоправда, міжнародний статус підтримало мало гостей — веслярі з Румунії, дуже сильна команда Беларусі (кілька чемпіонів і призерів першостей світу, чемпіони Барселонської олімпіади), посланці Придністров'я. Однак Україна виставила всіх кращих, і вони показали, що напередодні чемпіонату світу, де знову-таки вперше стартуватиме команда України, мають дуже серйозні наміри. Не було тільки Михайла Сливинського, призера двох Олімпіад. Львівський каноїст тоді завоював два перші місця на представницькій Мехеленській регаті в Бельгії. Натомість до Тернополя приїхав молодший брат чемпіона світу Олекса, який, щоправда, уподобав байдарку. А повболівати за сина дістався з Добротвора й батько, і він переживав, що Олекса двічі став тільки другим! Обидва рази він поступився чемпіонові світу з Беларусі Сергію Калеснику. При чому поступився в жорсткій боротьбі.

Тернопільці постаралися, щоб регата пройшла успішно. Це місто наче створено для міжнародних змагань веслярів. Тут уже вирито канал необхідної довжини, глибини, ширини, поставлено конструкції під трибуни. На цьому будівництво загальмувалося, однак воно просто мусить бути доведеним до кінця. До каналу — 20 хвилин пішки від міських готелів. З набережної до трибун уже збудовано місток, який припав до вподоби тернопільцям: ходять сюди відпочивати. Географічне розташування міста також зручне — до західних кордонів зовсім короткий шлях. Отже, не треба долати довгих кілометрів з європейських країн. А що вже саме місто гарне, так про це розповість будь-який туристський путівник, бо Тернополю там відведено досить місця. З його пам'ятками українського бароко в архітектурі, з його чудовими старими комплексами садибної забудови в Микулинцях, Збаражі. З його чистими, вмитими і уквітчаними зеленню затишними вулицями, привітними мешканцями.

В останні дні травня мин. року в Києві відбулася виставка BOAT-SHOW — Київ-93. Свою продукцію — вітрильники, дитячі яхти, човни з вітрилами для туристів, водні мотоцикли тощо виставили

десятки невеликих фірм, об'єднань, які взялися виготовляти все для любителів водних видів спорту. Багата Україна талантами — це ще раз засвідчила виставка. Ще раз, ми вже не раз в тому переконувалися.

На збудованому миколаївськими студентами вітрильнику «Ікар» свого часу було здійснено першу навколосвітню подорож українців під вітрилами. Влітку 1992-го «Ікар» проніс першим прапор України по морських шляхах, взявши участь у регаті вітрильників на честь 200-річчя плавання Колумба до берегів Америки. На урочистостях у Нью-Йорку екіпаж «Ікара» поклав до підніжжя статуї Свободи землю, взятую і освячену під могилою Тараса Шевченка в Каневі.

В українських спортсменів великі пляни. На шляху національного утвердження в спорті чимало перепон. Але сподіваються на державну підтримку, зокрема, олімпійських і дитячих програм. Вірять у те, що ділові кола країни також не залишаться осторонь становлення спорту. Зараз багато виїздів спортсменів на міжнародні змагання стають можливими саме через подібну допомогу.

1993 рік — рік виходу українських спортсменів самостійними командами буквально на всі чемпіонати світу, Європи. Ми стежимо за успіхами тих, хто себе уже зарекомендував раніш, радіємо, коли лунає нове ім'я. Але найбільшу втіху маємо від того, що спорт допомагає нашій країні в утвердженні як самостійної потужної держави. Попри всі негаразди, попри всі складності.

Київ

Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї, безталанну,
Господа моліте.

Т. Шевченко, 1847, Орська кріпость.

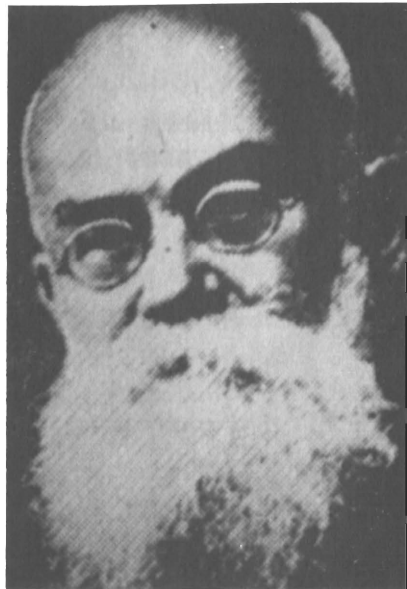

Чим є для нас М. Грушевський

Ця стаття відомого політичного діяча в повоєнні роки в Західній Європі Дмитра Андрієвського була надрукована в паризькому Українському Слові ч. 1. 303 за 30 жовтня 1966 р. з нагоди століття з дня народження Михайла Грушевського. Передруковуємо її з малим скороченням і дрібними мовно-стилістичними змінами з нагоди шістдесятиліття з дня його смерті, бо вона актуальна і сьогодні. Ред.

М. Грушевський є для нас на-самперед великим науковцем-істориком, який заперечив облудну схему історії Сходу Європи, вигадану росіянами, і в своїх працях відтворив правдиве минуле України.*

Як політичний діяч, Грушевський серед виру революції унапрямував державно-творчі змагання українського народу. Коли в Україні вибухла революція і покликала до життя Українську Центральну Раду, що створилась як громадська організація 17 березня 1917 р., Грушевський ще не повернувся із заслання, на яке його вислала царська влада. По приїзді його до Києва він стає на чолі УЦРади, яка перетворюється в революційний парламент України. Тут він грає дуже важливу, якщо не вирішальну роль, використовуючи своє знання політичної діяльності, яке він набув на Заході, а саме в Австро-Угорщині, де він жив довгий час, та достосовуючись до революційних обставин часу. І так після

*Михайло Грушевський, голова
Центральної Ради і Президент
Української Народної Республіки
29.IX.1866-24.XI.1934.*

* Російські учені твердили, що Київська Русь була колиською росіян, українців і білорусинів, а Грушевський довів науково, що Київська Русь була першою державою українського народу. Ред.

невдалих переговорів з російським «Временним Правительством» УЦРада стає на шлях доконаних фактів і проголошує I Універсал 23 червня, в якому стверджено: «однині самі будемо творити своє життя». Одночасно УЦРада покликає до життя Генеральний Секретаріат, якому доручає організувати державний апарат України.

Переговори з російським урядом тривають далі, але не дають наслідків. Щоб запобігти хибним тлумаченням доконаних УЦРадою фактів, вона видає II Універсал чисто ділового змісту. Розгортаючи ширше свою революційну чинність, УЦРада рішає скликати в Києві З'їзд Народів Росії, який відбувається 28 листопада 1917 р. і який дає поштових визвольним змаганням поневолених Росією народів. Оскільки праця організування держави заходами Ген. Секретаріату пішла в цілій Україні досить далеко і оскільки політичні обставини вимагають дальших політичних потягнень, УЦРада видає 20 листопада 1917 р. свій III Універсал, яким проголошує Українську Народню Республіку і устійнює засади її соціально-політичного ладу. В цих діях і актах УЦРада виразно слідно руку її голови М. Грушевського.

Створення і проголошення української держави вимагає устійнення взаємовідносин з існуючими державами. Це пильна справа, бо йде війна між Росією і Німеччиною, в яку силою фактів втягнена і Україна. УЦРада починає переговори з центральними державами, які готові визнати українську державу, оскільки вона буде самостійною. І так приходять до IV Універсалу, що його проголошує УЦРада 22 січня 1918 р. і в якому заявляється: «Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу». УЦРада встановляє державний герб і прапор тої держави та перетворює Генеральний Секретаріат на Раду Міністрів. Проголошення самостійности України уможливило підписання її урядом Берестейського договору дня 9 лютого 1918 р., після чого Україна виходить на кін міжнароднього життя. До того М. Грушевський прислужився у великій мірі.

Однак становище в Україні сильно ускладнюється. Окупаційні німецькі чинники невдоволені з політики уряду УНРеспубліки і провадять інтриги проти нього. Щойно УЦРада схвалила Конституцію Української Народної Республіки і вибрала Михайла Грушевського головою держави, як вже над ними нависли грізні хмари. З допомогою німців і їхніми силами в Києві відбувся державний переворот, і на чоло української держави поставлено ген. Скоропадського як її гетьмана. Це насильство над УЦРадою сталося під час її засідання. Президент Грушевський з гідністю прийняв удар. Він зійшов з політичної сцени пригноблений в душі, але з високо підне-

сеною головою. На тому закінчилась його державно-політична діяльність.

Від 1919 р. Грушевський перебував у Відні. Після перемоги більшовиків уряд радянської України запросив Грушевського вертатись на Україну і взяти участь у праці Всеукраїнської Академії Наук. Це відповідало намірам Грушевського присвятити себе цілого науковій праці, і він став схилитись до тієї пропозиції.

Коли ці пляни Грушевського стали відомі, дехто з його ближчих знайомих пробував відмовляти його від тих плянів. Йому вказували на те, що сам титул Президента УНР не дозволяє йому вертатись під більшовицьку владу, бо це виглядатиме як капітуляція. Тим лише збільшиться змінюваність, яке розпаношилось тоді між українськими емігрантами. Грушевський може і не був глухий на такі міркування, але він думав, що доля України припечатана на довший час, що, зрештою, і справдилось. З другого боку він прагнув завершити розпочаті наукові праці, що вимагало доступу до архівів, які були в Україні. Він мав підстави думати, що це йому вдасться, бо в краю провадилась так звана українізація суспільного життя і державного апарату, і ВУАН розгортала щораз більше свою діяльність. І так Грушевський виїхав на Україну 1923 року.

Приїхавши до Києва, він ретельно взявся до роботи. Його відразу ж прийняли до Академії і дали йому катедру історії України. Новий академік став творити нові установи і сам став на чолі десяти секцій, поширив число співробітників до ста, і розгорнув широко видавничу діяльність. Для уможливлення того всього він використовував свої старі зв'язки з українськими комуністами.

Однак в 1926 р. становище Грушевського похитнулось. В той рік святковано 60-літній ювілей академіка. На урочистість з'явилося багато комуністичних достойників. Але в своїй промові ювілянт ні одним словом не згадав про добродійства уряду і партії для ВУАН. Це так розгнівало достойників, що вони демонстративно покинули залю.

З того моменту починається нагінка на Грушевського. Ще в 1923 р. ГПУ заарештувало немало членів ВУАН за їх ніби причетність до так зв. Центру Дій, який нібито провадив підривну роботу у співпраці з Польщею. Грушевський намагався своїми заходами полегшити долю заарештованих академіків. Положення ніби дещо покращало, коли 1927 р. комісарем освіти став Скрипник. Але вже 1929 ГПУ змонтувало штучно справу СВУ, в яку замішало майже половину членів ВУАН. Щобільше, воно вимагало, щоб Академія публічно засудила цю організацію та її членів як контрреволюціонерів. Це було великим ударом для УВАН і фактично її зруйнувало. На тому терпів очевидно і Грушевський.

В р. 1931 сов. уряд наказав Грушевському покинути Україну і пе-

реїхати до Москви. Він перебував під поліційним наглядом і проти нього провадилось слідство. Йому бо закидали приналежність, ба навіть головство, в якомусь «Українському Політичному Центрі». Це немало перешкоджало Грушевському в його науковій праці. Всеж таки за роки заслання в Москву він зумів викінчити VII та VIII томи його «Історії української літератури» та підготувати матеріяли для X тому «Історії України-Руси». Але в р. 1933 ГПУ висунуло проти академіка нове обвинувачення, а саме членство в т. зв. «Організації українських есерів», і почало нове слідство. Сам Кагановіч зайнявся тою справою і вимагав від Грушевського, щоб він підписав якусь декларацію. Хоч Грушевському грозили, що відмова грозить йому смертю, він відкинув домагання Кагановіча.

Закінчилось тим, що Грушевського вислано на Кавказ, і там, в Кисловодську, він помер 25 листопада 1934 р. після операції на шії.

Розглядаючи останні роки життя М. Грушевського, дехто закидає йому, що поворот на Україні був мало не зміновіховством. Такий закид поважно не умотивований. Адже ж Грушевський, виїжджаючи до Києва в 1923 р., виразно поставив себе поза політикою, безперечно врахувавши і психологічний ефект свого кроку. Але вже своєю мужньою поставою і відмовою підписати декларацію, що її від нього вимагав Кагановіч, він потвердив свої слова. Перебуваючи ж у Києві, і навіть в Москві, він дуже прислужився діяльності ВУАН. Обвинувачення його в приналежності до якихось «політичних центрів» є очевидною вигадкою ГПУ. Однак не можна виключати, що сама його присутність в Україні заохочувала українських комуністів типу Скрипника та Шумського до боротьби за права України під московською окупацією, за що не один з них заплатив своїм життям. Чи не тому його вислано р. 1931 з Києва до Москви?

М. Грушевський був геніяльним науковцем, державним діячем і великим патріотом України. Своєю працею історика, своєю керівною ролею при будованні Української Народньої Республіки, своєю безстрашною поставою перед ворогом чи то в Києві, перед німцями, чи то в Москві, перед Кагановічем, він здвигнув нерукотворний пам'ятник, перед яким повинен склонити голову кожен український патріот.

Відродимо перлину нашої культури

Університет «Кієво-Могилянська Академія»

В'ячеслав Брюховецький

Здобуття Україною незалежності у 1991 році було юридичним актом, але для фактичної розбудови державності сьогодні в Україні необхідно розв'язати низку важливих проблем, серед яких особливо готрою є підготовка фахівців світового рівня, здатних забезпечити політичний, економічний та культурний розвиток України, її успішну інтеграцію в коло високорозвинених держав світу.

Існуюча нині система підготовки кадрів в Україні склалася в умовах тоталітаризму під величезним впливом панівної комуністичної ідеології. В наслідку — помітний брак відповідно підго-

товлених фахівців, і саме через це так важко розбудовується ринкова економіка та здійснюються демократичні перетворення в суспільстві. Крім того, в Україні за останні десятиріччя утворився істотний розрив між освітою й наукою, оскільки основні фундаментальні дослідження виконуються установами Академії наук, ніяким чином не пов'язаними з вищими освітніми цілями.

Одним із радикальних заходів для зміни тієї ситуації, що склалася, є впровадження в Україні сучасної системи вищої освіти, з урахуванням досягнень у цій галузі найбільш розвинених країн світу, організація підготовки фахівців світового рівня в умовах економічної і політичної незалежності від партій та ідеологічних течій, в умовах вільної творчості, поєднання навчального процесу з науковими дослідженнями актуальних проблем науки та розвитку суспільства.

Саме з метою впровадження такої системи на Україні був створений Університет «Кієво-Могилянська Академія» як недержавний

міжнародний вищий навчальний заклад. Для реалізації цього задуму існує ряд історичних передумов.

Створена у XVII столітті, Києво-Могилянська Академія (вона існувала з 1615 до 1817 року) була на той час першим і довгий час єдиним у Східній Європі вищим учбовим закладом, у якому навчалися студенти не тільки з України, але й з багатьох європейських держав. Серед тих, хто закінчив Києво-Могилянську Академію, було немало славетних філософів, економістів, теологів, діячів культури, видатних політичних лідерів України, Росії, Польщі, Сербії, Болгарії та інших країн.

Закриття Києво-Могилянської Академії декретом російського царя у 1817 році нанесло величезну шкоду розвитку культури й духовності українського народу. Ось чому ідея відновлення її діяльності знайшла сильний відгук серед найпрогресивніших політичних кіл, діячів науки, освіти й культури України та закордону, дістала істотну матеріальну й моральну підтримку з боку багатьох урядових та неурядових структур, бізнесменів, громадськості.

Усталена схема і традиції вищої школи на Україні, що склалися в роки тоталітаризму, не дозволяють їй швидко пристосуватися до вимог сучасності, організувати за короткий термін підготовку фахівців справді світового рівня, впровадити систему освіти за зразками кращих європейських і північноамериканських університетів. Набагато перспективнішим і швидшим шляхом для впровадження цієї системи уявляється утворення цілком нового модерного навчального закладу, який би водночас відроджував і найкращі давні освітянські, наукові та культурні традиції.

Таким навчально-науковим закладом і стала Києво-Могилянська Академія, відновлена 1992 року як незалежний міжнародний університет. Тобто це перша на Україні недержавна установа в системі вищої освіти.

Ми спробували поєднати плідні традиції Києво-Могилянської Академії з передовими досягненнями сучасної педагогічної науки. Студенти в процесі навчання знайомляться з творчою лабораторією видатних учених й самі поступово включаються в наукову роботу. Гуманітарна спрямованість програм і широкий спектр пропонованих навчальних дисциплін характерні для всіх факультетів. До того ж самі кордони між факультетами вельми прозорі. Студент дістає можливість самостійно формувати свій учбовий план, здійснюючи вільний вибір курсів і спеціалізацій в процесі навчання. Ми надаємо йому можливість різних комбінацій основної спеціалізації і поглибленого вивчення інших цікавих для нього предметів. За роки навчання студенти всіх факультетів отримують теоретичні знання про

найновіші досягнення в обраній ними спеціалізації і практичний досвід застосування цих знань.

Професорсько-викладацький склад має повну свободу у виборі змісту, форм і методів викладання, забезпечуючи при цьому різноманітність світоглядних позицій, концепцій, теорій, найновіших здобутків науки, спроможних до синтезування її досягнень. Оригінальні навчальні програми, що підготовлені та впроваджені в навчальний процес, базуються переважно на принципах *liberal arts education*. Це значить, що ми готуємо людей з широким кругозором, обізнаних у багатьох галузях науки та культури. На початку навчання наші студенти ніби перебувають на основі трикутника, дістаючи змогу вивчати широкий спектр дисциплін, поступово від року до року звужуючи його й обираючи певну спеціалізацію.

Передбачається, що кращі студенти матимуть можливість 1-2 семестри стажуватися у провідних закордонних університетах або навіть продовжувати в них навчання. Це здійснюватиметься завдяки впровадженню системи кредитів за освоєння тієї чи іншої навчальної дисципліни, диплом з якої визнаватиметься і в вузах інших країн.

Університет підтримує державну конценцію гуманізації та гуманітаризації вищої освіти в Україні — в цьому напрямку будуються наші навчальні пляни та програми. Це означає, що всі баз винятку студенти мають опанувати принаймні одну дисципліну із кожного з п'яти основних напрямків: історичного, філософського, економічного, соціолого-політологічного та культурологічного.

В університеті (на кафедрах і спеціальних наукових структурах) плянується інтенсивна науково-дослідна робота, до якої будуть активно залучатися студенти. Ми хочемо, кажучи словами К. Ясперса, стати спілкою учених і студентів, зайнятих спільним пошуком істини. Для цього в Університеті створюються різноманітні наукові центри та лабораторії, бібліотека, комп'ютери, друкарня.

Мовами викладання в Університеті є українська і англійська, що забезпечує можливість прийому іноземних студентів і запрошення для викладання провідних фахівців з-за кордону. За перший рік навчання, крім українських викладачів, в нашому університеті викладало більші або менші курси дванадцять закордонних професорів. В процесі навчання кожен студент повинен оволодіти принаймні ще однією іноземною мовою за вибором — німецькою, французькою, іспанською або якоюсь іншою.

Нинішні навчальні програми призначені для отримання студентами ступені бакалавра, але через три роки буде впроваджено програми підготовки магістрів і докторів наук.

На даний момент в Університет на основі конкурсного тестування прийнято перших 228 студентів. Вони навчаються на трьох фа-

культетах — гуманітарних наук (філософія, культурологія та релігієзнавство), суспільних наук (економіка, соціологія, історія, політологія та державне управління) і природничих наук (екологія, радіобіологія, радіологія). Студенти мають можливість самостійно планувати свою освіту — вільно обирати для вивчення значну частину курсів, визначати для себе, а за необхідністю й змінювати в процесі навчання майбутню спеціалізацію, поглиблено вивчати окремі дисципліни чи навіть паралельно освоювати іншу спеціальність.

Важливим для досягнення міжнародного визнання має бути тісне співробітництво Університету «Киево-Могилянська Академія» з Центральноевропейським університетом у Будапешті, з незалежним литовсько-американським університетом у США, Штутгартським у Німеччині, Сорбонна у Франції, Ягеллонським у Польщі, Шведським Інститутом та іншими університетами. Серед представницьких та управлінських органів університету — Міжнародна консультаційна рада, до якої увійшли: Збігнев Бжезіньський (США), Богдан Гаврилишин (Швейцарія), Уіл Гудгеер (Австрія), Єжи Лось (Польща), Лоуренс Майсек (Канада), Роландас Павільоніс (Литва), Роланд Річ (Німеччина), Ярослав Розумний (Канада), Іван Фізер і Юрій Шевельов (США).

До 1995 року кількість студентів в Університеті має зрости орієнтовно до 1500 чол. Планується запровадити нові спеціальності, зокрема, буде засновано факультет мистецтв, а також юридичний факультет.

Поступово держава повертає Університету в користування будівлі, що зайняті нині різними установами. Загальна кількість будинків в Університетському містечку складатиме 34. Планується збудувати гуртожиток для студентів, готель для іноземних професорів, спортивний комплекс.

Таким чином, Університет «Киево-Могилянська Академія» має стати провідником запровадження в Україні нової моделі вищої освіти, здатної не тільки готувати високоосвічених, орієнтованих в сучасних світових процесах та в українському суспільстві фахівців, а й максимально задовольняти потреби особистості в її інтелектуальному, культурному і духовному розвитку.

Практично Університет «Киево-Могилянська Академія» є експериментом всеукраїнського масштабу, і від його успіху значною мірою залежить політичне, економічне, духовне відродження нашого народу, демократичні перетворення у житті країни, її становлення як високорозвиненої європейської держави.

Ми глибоко вдячні всім, хто допомагає здійснити ці плани. Осередки Приятелів Киево-Могилянської Академії утворюються не ли-

ше на Україні, а й за кордоном — у США, Канаді, Франції, Польщі, Швеції, Німеччині...

Враховуючи славне історичне минуле Києво-Могилянської Академії, ті надії, що пов'язуються з її відродженням, ми прагнемо до створення в Україні університету західного типу, в якому поряд із збереженням освітянських і культурних традицій була б запроваджена сучасна система вищої освіти.

В'ячеслав Брюховецький
ректор Університету
«Києво-Могилянська Академія»

Як би само велике страждання
Могло тебе, Вкраїно, відкупити,
Було б твоє велике панування,
Нікому б ти не мусіла вступити.

Як би могучість, щастя і свобода
Відмірялись по мірі крові й сліз,
Пролитих з серця і з очей народа, —
То хто б з тобою суперництво зніс?

О горе, мамо! Воля, слава, сила
Відмірюються мірою борби;
Лиш в кого праця потом скронь зросила,
На верх той виб'ється із темної юрби.

Іван Франко

Григорій Сковорода, як педагог

/22.XI /3.XII/ 1722, — 29.X /9.XI/ 1794/

*«Благословенне те село,
що нам Сковороду дало...
З тобою, Грицьку,
воскресіння
Твого народу почалось.»*
П. Куліш.

Григорій Савич Сковорода, за визначенням відомого літературного критика Івана Дзюби, був **ПЕРШИМ РОЗУМОМ НАШИМ**, самобутнім мислителем світової слави.¹

Водночас він був також відомим Педагогом-Просвітителем, письменником, прозаїком і поетом, перекладачем, співаком, музикою і композитором.

Педагогічну діяльність Григорій Сковорода розпочав після 1750-го року, коли він повернувся на Україну, пробувши два з половиною роки за кордоном під опікою генерал-майора Федора Степановича Вишенського.

Саме з дозволу і при допомозі опікуна, яким був для майбутнього філософа і педагога Федір Вишенський, він мав можливість вчитися в столицях різних країн Європи: Угорщини, Словаччини, Австрії, а також у Північній Італії (Венеція, Фльоренція і, можливо, також у Римі).

Повернувшись на Україну, він зупинився в Переяславі. Запросив його туди правлячий тоді переяславський єпископ, запропонувавши місце викладача у місцевому колеґіюмі.

Григорій С. Сковорода

З великим ентузіазмом приступив до своїх педагогічних обов'язків Г.С. Сковорода.

Він хотів, щоб піітика, яку він викладав, була зрозумілою для всіх учнів, і з тією метою написав у зрозумілій формі новий курс піітики.

Дослідники кажуть, що текст цього нового підручника Сковороди не зберігся. Проте, науковці, які досліджували життя і творчість Григорія Сковороди, приймають за правду те, що написав про Педагога — Новатора його приятель М. Ковалинський. А за його словами, написаний Сковородою підручник був зрозумілішим і давав точніші пояснення понять. Те, що учні чули, подобалось їм. Розумом і відданістю своїй справі Григорія Сковороди захоплювались не тільки учні, але й приятелі його. Захоплюються освічені люди і сьогодні, особливо письменники.

Для прикладу наведемо уривок з роману «Предтеча» пера сучасного письменника Василя Шевчука. Ось як він уявляє лекцію піітики Григорія Сковороди:

«Панове Други! — почав Сковорода лекцію. Студенти презирнулися, захвилювалися. — Латина — хороша мова, — відповів на їхнє німе запитання. — Цією мовою роворять з нами великі римляни і достославні мужи науки нині. Хвала і слава мудрим! Але навіщо нам позичати воду, коли у нас своя криниця глибока, чиста і невичерпна? Ви всі майбутні пастирі свого народу, поети, воїни, яким стояти на варті волі, мудрости. Народ могутній вами, а ви — народом. Ви не Івани без роду-племени, а козаки, діди яких громили шляхту і трясли Порту. Ви спадкоємці веселих, щедрих, дзвінкоголосих русичів, що переймали славу і печенігів, половців та Візантії.

Поезія — не хитромудра пташка, а меч духовний; разуючий, гострий в руках умілого і шмат простої криці в руках того, хто не навчився користуватися зброєю.

Ми з вами мусимо цього навчитися. І навчимося!

Є тридцять способів складати вірші, а тридцять перший — ваш. Якщо, звичайно, не розминулися з музами...»²

Але, хоч курс піітики Сковороди подобався учням, зовсім іншої думки про нього був переяславський єпископ. Він почав вимагати, щоб автор нового курсу відмовився від нього і викладав піітику так, як її до цього часу викладали, згідно з підручником Георгія Кониського. Молодий педагог не погодився вживати підручник, написаний латинською мовою. Тоді єпископ вирішив підкорити неслухняного вчителя своїй волі через Консисторію. Але і це не мало впливу на Сковороду. Його питали, чому він не виконує розпорядження єпископа? Відповіді і дальша поведінка Педагога виявили твердість його

переконань і незалежність характеру. Зудар між ним і єпископом був неминучим.

На згадане питання Сковорода відповів латинським прислів'ям: *“Alia res sceptrum, alia — plectrum.”* В перекладі на нашу мову це означає: *«Одна справа — єпископський жезл, інша — палочка музиканта!»* Інший переклад цього латинського прислів'я звучить дещо інакше, хоч зміст однаковий: *«Інша річ архипастирська патериця, а інша сопілка пастуха».*

Через цю непримиренність єпископа Григорія Сковороду було звільнено з праці в переяславському колеґіюмі. Проте, на цьому не припинилася педагогічна діяльність Григорія Сковороди.

Навесні 1753 року він, будучи студентом другого року богословської кляси Київської Академії, прибув до села Каврай (тепер це село Коврай Золотінського району Черкаської області). Прислав його туди Митрополит Тимофій Щербицький, щоб був він в ролі учителя-інспектора в родині заможного поміщика Степана Томари. Між вчителем і батьками було укладено договір на один рік. Згідно з цим договором, Григорій Сковорода мав виховувати і навчати наукових знань шести-семилітнього сина поміщика, розбещеного матір'ю.

Не пощастило Сковороді з учителюванням і в поміщика Томари, який навіть не заговорив до нього впродовж цілорічного перебування в його домі. Це було дуже принижуюче для людини з такою ніжною вдачою, яку мав Сковорода. Що ж змушувало вчителя терпіти таке відношення з боку поміщика? Відповідь може бути тільки одна — хлопчик. Син поміщика прив'язався до свого вчителя, полюбив і слухався його. Не раз їх бачили разом. Вони гуляли. Вчитель брав з собою сопілку, співав, навчав розумного хлопчика. Але криза в стосунках прийшла зовсім несподівано. Сталось це одного дня, коли Григорій Савич розмовляв з учнем, а той не дав задовольняючої відповіді. Вчитель напевно не зі злим умислом, сказав хлопцеві, що той, мовляв, мислить *«как свиная голова»*. Слуги донесли про цю розмову матері хлопчика. А та почала вимагати, щоб чоловік негайно звільнив учителя з посади. Степан Томара так і зробив. І от Сковорода знову, не зважаючи на свою любов до викладання і до свого учня: *«...залишився без праці, без куска хліба, без одягу, але не без надії»*.³

Дуже часто Григорія Савича Сковороду рятувало в житті те, що він мав чимало знайомих, як серед світських так і серед духовних осіб. Так і тепер йому трапилась нагода поїхати до Москви. Там він довго не зупинявся, а майже зразу, як пише М. Коваленський, *«...з Москви поїхав у Троїце-Сергієву лавру (62 верстви на північ по Ярославській борозі), де був тоді намісником високоосвічений Кирило Ляшевецький. Він вже чув про Сковороду, і, найшов у ньому людину високої*

обдарованости і вчености. І він намагався намовити Сковороду залишитись в лаврі на користь училища, але любов Сковороди до рідного краю тягнула його назад на Україну».⁴

Ніхто не може точно сказати скільки місяців перебував Сковорода в Москві і Троїце-Сергієвій лаврі. Мабуть недовго. І все ж встиг заглибитися в читання грецьких книг, не духовних, і зробив майстерні переклади з грецької на латинську мову.

З Московії Григорій Сковорода повернувся знову до Переяслава. Про його перебування в Переяславі довідався поміщик Степан Томара і доручив своїм знайомим намовити Сковороду повернутись до його сина. Сковорода відмовився. Тоді один приятель вдався до обману і привіз вчителя в село поміщика сплячим, перед тим підпоївши добре.

Після певного роду переговорів Сковорода таки погодився залишитись в Томари, але без контрактних домовлень, без умов. На Григорія Сковороду вплинув незаперечний факт, що його господар змінився в своїй поведінці. Він, очевидно, зробив переоцінку вартости вчителя, щиро привітав велику Людину і попросив його бути другом і вчителем його сину.

Любов і щире відношення, за словами Ковалинського, сильніше всього діяло завжди на Сковороду.⁵

Михайло Ковалинський розкриває перед нами ще деякі риси Сковороди — людини доброї, чутливої, сердечної. Таким він завжди був. Він і залишився в Томари «с сердечным желанієм быть полезным». Він не був егоїстом, задовольнявся малим. Труд і діяльність присвячував іншим. Іншим усе, собі — нічого. Таким був Сковорода. І як сам писав, найвищим прагненням його було «длать моему отечеству ползу».⁶

Дослідник життя й творчости Григорія Савича Сковороди, Леонід Махновець переконаний, що «вчителювання Сковороди в Томари було його трагедією, тією самою страшною втратою часу й життя, бо він міг би сіяти розум і знання цілій когорті молоді усіх станів, а не навчати одного панського синка, хай навіть симпатичного. Трагедія Сковороди — це трагедія розуму і знання в тогочасних умовах обскурантизму і кріпосництва».⁷

Цього разу Григорій Сковорода жив і працював у селі Каврай впродовж п'яти років, до літа 1759 р. В той час, за словами Ковалинського, Сковорода повністю віддався філософуванню, шуканню істини.

У 1759 році розпочався новий період в житті й педагогічній праці Григорія Сковороди. Він стає викладачем поезії в Харківському колегіюмі. Від того року і до кінця його днів, життя філософа-мислителя і педагога буде пов'язане з Харковом, із Слобожанщиною.

Що сприяло цій великій зміні в житті Григорія Савича?

Тоді якраз Іоасафа Миткевича було призначено єпископом бігородським та обоянським. Йому підлягала і харківська парафія. В 1759 році новопризначений єпископ почав змінювати не тільки керівництво Харківського колегіуму, а й запросив відомих своїми здібностями і знаннями вчителів, серед них і Сковороду.

Григорій Сковорода в своїй вітальній 27-мій пісні на честь єпископа Миткевича дуже прихильно схарактеризував діяльність владики: *«Цей архиєрей народився поблизу Києва, в місті Козельці. Був пастирем освіченим, смирним, милосердним... правдолюбивим»*. (Переклад наш — МФ)⁸

Рік перед призначенням Сковороди вчителем в Харківському колегіумі, єпископ І. Миткевич призначив префектом колегіуму Лаврентія Кордета. Він був науковцем широких зацікавлень, який не відкидав і нових педагогічних ідей.

Єпископ Миткевич викликав з Києво-Могилянської академії Михайла Шванського, який був викладачем німецької і грецької мов. Він щойно тоді блискуче скінчив академію. Особливо відзначився в галузі філології.

Крім піітики, яку викладав Григорій Сковорода, в Харківському колегіумі викладалась: риторика, аналогія, граматики, інфіма, синтаксима, богословіє, філософія.

До речі, всі викладачі, за винятком Григорія Сковороди, були духовними особами.

В класі Сковороди навчалось 39 учнів, від 12 до 22 років. 32 — були синами священників, диякона, дячка. 7 учнів, — це сини двох козаків, обозного, сотника, полковника, посполитих з різних полків, і син священника з Кролебця. І всі вони цілий рік перебували в школі і жоден з них, як свідчив Сковорода, не втік.

Не всі учні мали однакові здібності до науки. Поетика вимагала не тільки завчати певні тексти, але й складати вірші. Як вчитель, Григорій Сковорода був добрий, але й вимогливий. Не дивно, отже що двадцяти одному Сковорода поставив оцінку, що характеризувала учня «понят», себто понятливий, який розбирається в тому, що говорить учитель, а 18 дістали «не понят».

Невідомо, як саме у той час викладав Сковорода, чи диктував, як це робили в ті часи у різних школах, зокрема в Київській академії, чи повністю або частково користувався своїм новаторським, так званим «перяславським» курсом «Разсужденіє о поезіи и руководство к іскуству оной», за який його вигнали з Переяславського колегіуму в 1751 році.

Фактом є те, що викладання курсу поетики було для Сковороди,

як справді великого на той час майстра образно-поетичного слова, працею по душі або, як він казав, «по сродности».

Колоритна і своєрідна особистість Сковороди зразу привернула до себе увагу всього Харкова. Згадуваний нами вже Михайло Ковалинський подав ось такий зовнішній і внутрішній портрет і характеристику життя Григорія Сковороди: *«Чудовий образ його думок, вчення, життя швидко притягнув до нього увагу всього тамтешнього суспільства. Він вдягався пристойно, але просто; страву мав, яка складалась із зілля, плодів і молочних приправ, споживав іншу вечером, після заходу сонця; м'яса і риби не споживав не через якусь забобонність, але через своє внутрішнє наставлення; для сну відкладав від свого часу не більше чотирьох годин на добу; завжди ходив пішки за місто прогулятися на чистому повітрі і в сади; завжди веселий, бадьорий, легкий, рухливий, стриманий, добродішесний, усім задоволений, добросердний, словоохотливий, де не примушений говорити, з усього виводячий мораль, шанобливий до всякого стану людей, відвідував хворих, заспокоював сумуючих, розділяв останнє з нічого немаючими, вибирав і любив друзів по церцю їхньому, мав набожність без забобонности, вченість без хизування, пошану без лестощів»*.⁹

Коли закінчився 1759-60 навчальний рік, Григорій Сковорода поїхав до друзів у Білгород. Його великий приятель Гервасій Якубович був архимандритом місцевого Миколаївського монастиря. У нього поет-філософ міг мати безкоштовно «коморку» і харчі.

Тимчасом проти Сковороди почались інтриги. Серед чернецтва він справді був «білою вороною». Єпископ Іоасаф Миткевич хотів, щоб Сковорода залишався в колегіїмі. Що більше, думаючи про підготову належного керівного складу колегіїму на майбутнє, владика Миткевич бачив у Сковороді людину, яка могла, маючи певне керівне становище, впливати на хід навчання в колегіїмі. Він був переконаний, що Сковорода в майбутньому міг би очолити колегійом чи принаймні стати префектом. І саме тому, з самих добрих намірів, єпископ Іоасаф Миткевич попросив друга Сковороди, архимандрита Гервасія Якубовича, запропонувати йому вступити до чернецтва. Єпископ обіцяв довести його швидко до сану вищого духовництва, що, на його погляд, відкривало б йому перспективу, честь, славу, подостатком всього, пошану і щасливе життя. Архимандрит виконав волю свого владики.

Гнівно відповів своєму приятелю Григорій Сковорода: *«Хіба ви хочете, щоб я помножив кількість фарисеїв? Їжте ситно, пийте солодко, вдягайтеся м'яко і монашествуйте!»*.¹⁰

Сковорода, як бачимо, не завагався виступити навіть проти друзів, які багато хорошого зробили для нього.

Це було влітку 1760 року. Після цієї розмови Сковорода залишив

Миколаївський монастир і поселився в прекрасному, щодо природи й людей, селі Стариці, на околицях Білгорода і відмовився від роботи в колеґіюмі.

В селі Стариці і навколишніх селах Григорій Сковорода прожив від 1760 року аж до весни 1762. З цього часу, як засвідчує Михайло Ковалинський, Сковорода активізує свою діяльність народного просвітителя. Григорій Сковорода пішов у народ.

Деся навесні 1762 р. в житті Сковороди трапилась важлива подія. Він тоді жив у своїх знайомих у Харкові. Одного дня він завітав до місцевого колеґіюму і познайомився там з молодою людиною, яку зразу полюбив. Це був Михайло Ковалинський, який потім став улюбленим учнем Сковороди і автором найповнішої біографії свого учителя.

З перебування Сковороди в Харкові скористав єпископ Іоасаф Миткевич. Він, не згадуючи про чернецтво, запропонував Сковороді викладати предмет, який буде йому до вподоби. З цього скористався Сковорода. Маючи на увазі те, що буде найкориснішим для молодого приятеля, взявся викладати курс синтакси і грецьку мову.

Впродовж наступних трьох років Григорій Сковорода розгорнув широку роботу, згуртувавши навколо себе учнів не тільки з тієї кляси, де вчився його улюбленець Ковалинський, а й з інших.

З нього була група улюбленців, з якими захоплено вів розмову про довколишній світ. Дбав також про вироблення естетичних смаків у тих юнаків. Організував заняття на лоні природи, зокрема проводив проби хору. Вчив учнів співати, грати на органі, флейті.

Ковалинський, описуючи прогулянки за місто, зупиняється, на такій, виховного характеру прогулянці: *«Не вдовольняючись бесідою про певні явища, запрошував він друга свого в літній час прогулятися пізно ввечері за місто і непомітно доводив його до міського кладовища. Тут, ходячи опівночі між могилами, ... розмовляв про безтямну боязливість людську, що збуджується в уяві покійниками. Іноді співав там щонебудь відповідне доброму настрою; іноді ж, відійшовши до найближчого гаю, грав на флейтравері, залишаючи друга молодого між гробів самого, ніби для того, щоб здаля йому було приємніше слухати музику»*.¹¹

З Михайлом Ковалинським не раз мандрував Григорій Сковорода в незнайомі для хлопця світи. Він хотів, щоб той якнайбільше побачив, навчився бути сильним, чесним, негрошлюбним. Учителю своїм життям був прикладом юнакові. Так, наприклад в 1764 році Григорій Сковорода взяв з собою Михайла Ковалинського і поїхав з ним до Києва, щоб познайомити його з історичними пам'ятками колишньої столиці східних слов'ян. Юнак був свідком, як його вчителя запрошували стати ченцем в Печерській Лаврі. Ось, що він на-

писав згодом про своє юнацьке враження з цієї зустрічі й розмови: «Багато з колишніх його товаришів по академії, і з знайомих, і з родичів, будши тоді ченцями в Печерській Лаврі, напались на нього невідступно кажучи: "Годі блукати по світу! Час пристати до гавані, нам відомі твої таланти. Свята Лавра прийме тебе, як мати своє чадо, ти будеш стовб церкви і окраса обителі." "Ах, преподобні! — заперечив він запально, — я стовботворіння множити собою не хочу, досить і вас, стовбів неотесаних, у храмі Божім." Після такого привітання ченці замовкли, а Сковорода, дивлячись на них продовжував: "Риза, риза! Як небагатьох ти опреподобила! Як багатьох окаянствувала. Завела в оману..." Ченці змінилися на виду, почувши це, але дзвін покликав їх і вони поспішили на молитву. Один з них попросив Сковороду з другом його прогулятися за монастирську обитель. Погодившись, пішли всі троє і сіли на горі над Дніпром. Отець Калістрат (так його звали), обнявши Сковороду сказав: "О мудрий муже! Я і сам так мислю, як ти вчора говорив перед нашою братією, але не смів ніколи йти з своїми думками"». ¹²

Саме оця прямота вчителя-філософа, з якою він висловлював своє критичне ставлення до марнотратних і марновірних людей з різних верств суспільства, була отим магнітом, який притягав молодь, викликаючи навіть у рабських душ глибоку пошану до Сковороди. Думки Сковороди допомагали розривати віками нав'язувану покору.

Ідеї Сковороди жили й передавалися з покоління в покоління і в колегіюми і серед людей по всій Україні та за її межами.

Григорій Сковорода дуже переживав, що з колегіюму вигнали префекта Лаврентія Кордета, якого призначили архимандритом Святогорського монастиря. Про свої вболівання з цього приводу Сковорода написав листа ректорові Іову Базилевичу. Лист датований 18 квітня 1765 р. Але ніякі вболівання чи доводи не допомогли. ¹³

7 липня 1768 р. помер єпископ Білгороду Порфирій Крайський «жандарм у рясі, шпигун, ненажера, п'яниця, загребущий на гроші» ¹⁴ На його місце призначено 28 грудня 1768 р. «соученика» Сковороди «поета» Самуїла Миславського, який «співав панегірики дегенерату Петру III, а пізніше тій, що його вбила — Катерині II. Безпринципний єзуїт, який у житті дбав лише про одне — кар'єру, він за царювання Катерини II, коли царська великодержавницька політика набрала повної сили, коли на Україні знищувалися рештки державності, запроваджувалося масове закріпачення селянських мас, винищувалася українська культура і наука, став одним із безпосередніх душителів українського слова, школи, науки. Миславський невігласом не був, він був освіченим суб'єктом, а саме такі вірно-

піддані, освічені кати, які б уміло брали за горло народ, і потрібні були Катерині II».

До Білгороду єпископ Миславський прибув навесні 1769 р. І цей, колишній ректор Київської Академії, одразу звернув свою увагу на Харківський колегіум. Дав відповідні інструкції ректорові Іову Базилевичу і префектові Михайлу Шванському, вимагаючи серйозних змін в системі навчання.

Завівши свою цензуру і переглянувши лекції Сковороди, єпископ Миславський обурився, що світська людина навчає учнів «благонавія». Знайшовши неясності для себе в тих лекціях і невідповідності з прийнятими текстами, розгніваний владика домігся, щоб Сковороду вигнали з колегіуму, цього разу остаточно.

Відхід Григорія Сковороди, навесні 1769 р., з Харківського колегіуму, вирішив також долю його друга Михайла Ковалинського, який переїхав до Петербургу. (Між іншим, там він став вихователем дітей Кирила Розумовського, колишнього гетьмана України, царедворця Катерини II.)

Після того, як за Сковородою зачинились брами Харкова, почались його мандри, які тривали 25 років, до самої смерті.

Народний просвітитель-учитель Григорій Сковорода почав шукати щастя людини, в основі якого він поставив Сократівське «пізнай самого себе». «Пізнати себе», як це розумів Сковорода, означає знайти в собі схильність до творчості в тій чи іншій галузі. Про різноманітність цих природних схильностей людини, на його погляд, подбала «премудра природа».

Педагогічні погляди Сковороди впливали з його теорії щастя людини. А щоб швидше здійснилась мрія про щасливе суспільство, Сковорода радить допомагати «пізнанню людиною самого себе» ще в дитинстві. Мудрість учителя-батька полягає в тому, твердив Сковорода, щоб підмітити у дитини природну схильність і плекати її, допомагати розвинутися здібностям дитини.

Сковорода у своїх поглядах на виховання, як і у філософських поглядах, твердо стоїть на ґрунті життєвого досвіду. Він уникає односторонніх рішень, властивих педагогічним теоріям його часу. Він визнає, розуміє взаємодію законів життя, природи і суспільства. Мислитель не заперечує наслідування природних даних у схильностях, по аналогії, зовнішньої схожості дитини до батьків, і разом з тим надає великої ваги правильному вихованню в суспільстві. Тому його погляди пережили теорії видатних педагогів, його сучасників у наші дні.¹⁵

У вихованні душевної краси людини особливої уваги Григорій Сковорода надавав художній літературі. Звідси і його відданість літературі. Всі його вірші, всі його наукові твори, всі його байки —

писались для того, щоб якнайзрозуміліше з'ясувати, що мав на увазі філософ. Григорій Савич своїм життям дав рідкісний приклад гармонії слова і діла, науки та життя. Він *«навчав, як жив, а жив, як навчав»*.

Більшість творів Григорія Сковороди поширювались від руки переписувані і не тільки дорослими.

*«Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака —
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге — та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду...»*

Такий вплив мав Григорій Сковорода на маленького тоді ще Тараса Шевченка. Життя й слово цієї винятково-талановитої людини мало вплив не тільки на тих, що мали можливість з ним спілкуватися, були його друзями, а й на наступні покоління.

Фактом в нашій історії є те, що коли молодий тридцятирічний дворянин Василь Назарович Каразін заходився відкрити в Харкові університет, його заходи увінчались успіхом у 1803 році саме тому, що більшість із дворян, які дали на це нечувану тоді суму в 618 тисяч карбованців,¹⁶ вже були піготовані до того. Це були учні, знайомі, друзі Григорія Савича Сковороди.¹⁶

Він, здійснюючи своє найвище прагнення — *«бути батьківщині корисним»*, ... *«з 1789 року і до смерти ходив по Україні, стукаючи в двері, у вікна, а краще сказати — в серця людські і кличучи пробудитись. Бо вже на той час, за одне століття свого господарювання на Україні, царський уряд встиг обернути низовий народ в темну масу, що її зрадили вищі шари нашого суспільства, перекинувшись на імперську службу і не свою мову»*.¹⁷

Можна бути певним, що майбутні покоління, вчитуючись в твори Григорія Савича Сковороди, будуть вдячні йому за поради батькам і дітям, за любов до літератури, філософії, музики, до краси в чистоті й скромності, за любов до Бога й людини на землі, за наукові праці і повчальні поезії, байки, бо все, що він робив, сприяло пробудженню людини, а тим самим збагаченню її духовного стану і майбутнього добробуту.

* сріблом

Використані джерела:

1. Іван Дзюба, «Перший розум наш», «Літературна Україна», 4-го грудня 1962 р.
2. Василь Шевчук, «ПРЕДТЕЧА», Видавництво художньої літератури «Дніпро», Київ, 1982, ст. 46.
3. Леонід Махновець, «Григорій Сковорода», Видавництво «Наукова думка», Київ, 1972, ст. 121.
4-7. Той самий.
8. А. Ніженець, «На зламі двох світів», Видавництво «Прапор», Харків, 1970, ст. 96.
9. Леонід Махновець, «Григорій Сковорода», Видавництво «Українська думка», Київ, 157-162.
10-15. Там само.
16. А Ніженець, «На зламі двох світів», Видавництво «Прапор», Харків, 1970, ст. 80.
17. Василь Барка, «Апостолічний старчик», «Український Православний Календар», Савт Бавнд Брук, Нью Джерсі, США, ст. 108.

І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, не вечірній,
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю.

Т. Шевченко, Посланіє

Академік Григорій Олександрович Костюк

Академік Григорій О. Костюк

Серед найвидатніших українських діячів нашого часу одно з перших місць займає Григорій Олександрович Костюк. Хоч він довгий час живе у Сполучених Штатах, проте він широко відомий і на Україні, а також і поза межами України. Недавно Г.О. Костюкові минуло 90 років. Цей знаменний ювілей в листопаді 1992 року урочисто відзначила українська громада у Вашингтоні. Ініціаторами святкування цього ювілею були Вашингтонська Група УВАН, Вашингтонський осередок праці НТШ, Вашингтонське Товариство українських професіоналів та Об'єднання українців Вашингтону.

Г.О. Костюк має великі заслуги перед українською і світовою наукою своїми видатними працями з літературознавства та історії. Крім того, він відомий як публіцист, громадсько-політичний діяч і редактор багатьох видань творів українських письменників.

Г.О. Костюк — довголітній голова Об'єднання українських письменників «Слово» на чужині, член Міжнародного ПЕН Клубу, дійсний член Української Вільної Академії Наук, дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка у США, а з вересня 1992 року він був обраний дійсним членом Академії Наук України.

За свою славнозвісну книгу спогадів «Зустрічі і прощання» він одержав нагороду від Фондації Т. і О. Антоновичів, а 1990 року за видатні праці про В. Винниченка Український Фонд Культури у Києві нагородив Г.О. Костюка премією ім. В. Винниченка.

Г.О. Костюк народився 12/25/ жовтня 1902 року в с. Боришківцях на Поділлі в селянській родині. Після закінчення початкової школи вчився в гімназії для дорослих та на робітничому факультеті

при Сільськогосподарському інституті в м. Кам'янці (1919-1925). Вищу освіту здобув у Київському Інституті Народної Освіти (1925-1929). Його вчителями були видатні українські літературознавці Микола Зеров, Павло Филипович, Сергій Маслов, Борис Якубський, Іван Шаровольський та мовознавці Михайло Калинович, Євген Тимченко і Микола Грунський.

Успішно закінчивши мовно-літературний факультет Київського Інституту Народної Освіти, Г.О. Костюк поїхав до Харкова і там упродовж трьох років був аспірантом при Науково-дослідному інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка. Тут його вчителями були Олександр Білецький, Агапій Шамрай, Василь Бойко та інші професори. 1933 року Г.О. Костюк закінчив аспірантуру і здобув науковий ступінь кандидата філологічних наук.

У Харкові Г.О. Костюк брав діяльну участь у тодішньому літературному житті. Він співробітничав у літературних журналах «Червоний Шлях», «Критика», «Життя і революція» та ін. Особливо тісні зв'язки він мав з письменниками, які належали до літературного угруповання «Пролітфронт», яке постало після ліквідації «Літературного Ярмарку». Тоді колишні ваплітяни Микола Хвильовий, Микола Куліш, Юрій Яновський, Іван Сенченко та інші створили товариство «Пролітфронт» і почали видавати журнал під такою самою назвою. Г.О. Костюк відразу ж став діяльним членом цього об'єднання українських письменників. В журналі «Пролітфронт» Г. Костюк друкує свою статтю «Стиль і канонізатори» (ч. 3, 1930), виступаючи в оборону різноманітності стилів сучасної української літератури.

Одночасно з активною журналістичною діяльністю Г. Костюк мав можливість деякий час працювати на посаді доцента історії української літератури Харківського Педагогічного Інституту (1932-1933). У житті Г. Костюка, за його словами, в кінці 1933 року «почався перший етап життєвої катастрофи». Його звільнили з праці в Педагогічному Інституті і в Державному Видавництві України. Уникаючи можливого арешту, Г. Костюк виїхав із Харкова, і йому на короткий час пощастило влаштуватися в Луганському педагогічному інституті на посаді професора історії української літератури. 25 листопада 1934 року «за націоналістичні прояви в лекціях» проф. Г.О. Костюка звільнено з роботи. У грудні 1934 року заарештовано найближчих приятелів Г. Костюка: Г. Епіка, М. Куліша, В. Мисика. Загроза неминучого арешту нависла над Г. Костюком. Треба було негайно виїхати з України. І Г. Костюк їде в Москву, шукаючи можливості влаштуватися на працю. Його посилають до Свердловська, і тут виявилось, що педагогічної праці він не матиме. Довелося погодитися на те, що дають. І талановитий професор літера-

тури став керівником технічної пропаганди на Азбо-цементному комбінаті в Сухому Логу на Уралі. У серпні 1934 р., одержавши відпустку, Г. Костюк поїхав на Україну, спочатку до Харкова, а потім до Києва. Він мав надію, що його реабілітують, і що він знову зможе працювати за фахом. Але 25 листопада 1934 року він був заарештований.

Так у розцвіті своїх духовних і фізичних сил Г.О. Костюк, замість науково-педагогічної праці, в жахливих умовах змушений був тяжко працювати на вугільних копальнях в сталінському концтаборі на Воркуті. Тільки кінець ежовщини врятував Г. Костюка і багатьох інших в'язнів від неминучого розстрілу.

25 листопада 1940 року Г.О. Костюк був звільнений з концтабору. Йому дозволили оселитися в м. Слов'янському Донецької обл. Там він знайшов добрих людей, які допомогли йому знайти працю. Тут же йому пощастило знайти і вірну подругу свого життя.

Дальші події кардинально змінили його життя. Він опинився спочатку у Львові, потім у Німеччині, а з Німеччини виїхав до Сполучених Штатів.

У вільних умовах Г.О. Костюк розвинув свою багатогранну діяльність: брав активну участь у наукових конференціях Української Вільної Академії Наук, Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка, був одним із засновників об'єднання українських письменників МУР, одним із організаторів Української Революційно-Демократичної Партії (УРДП) і автором першої програми цієї політичної партії, був членом Комісії для створення Української Національної Ради, членом УНРади 1-ого і 2-ого скликання. Одночасно він виступав у пресі як критик, публіцист, редактор художньої літератури видавництва «Прометей» та літературний редактор газети «Сучасна Україна» (Мюнхен).

На початку 1952 року Г.О. Костюк прибув до США. Тут довелося багато часу витратити на різну працю для заробітку. Але у вільний час від цієї заробіткової праці Г.О. Костюк мав можливість усі свої сили і здібності використовувати для науково-дослідної і літературної праці.

В Українській Вільній Академії Наук у США Г.О. Костюк очолює Винниченківську Комісію та Комісію для вивчення пореволюційної України і Радянського Союзу. Він організує наукові конференції УВАН, присвячені акад. С.О. Єфремову, Лесі Українці, В.К. Винниченкові і виступає на цих конференціях з науковими доповідями. У вечірньому Народному університеті при НТШ читає лекції з історії української літератури.

Особливо цінна й важлива була науково-дослідна праця Г.О. Костюка, яку він провадив для «науково-дослідної програми вивчення

СРСР» при Колумбійському університеті та для Інституту вивчення історії та культури СРСР (Нью-Йорк—Мюнхен). Наслідками цієї науково-дослідної праці були дві книжки «Падіння П. Постишева» і «Сталінська доба на Україні». Обидві вийшли окремими виданнями англійською мовою. Крім того, різні статті й дослідження були опубліковані в Збірниках Інституту вивчення історії й культури СРСР українською, білоруською, російською та англійською мовами.

1971 р. у видавництві «Сучасність» вийшла в світ цінна праця Г. О. Костюка «Теорія і дійсність» (до проблеми вивчення теорії, тактики і стратегії більшовизму в національному питанні). 1983 р. у видавництві «Смолоскип» виходить збірник статей на суспільно-політичні теми «На магістралях доби». Того ж самого року у видавництві «Сучасність» надруковано збірник статей на історико-літературні теми «У світі ідей і образів».

Особливо великі заслуги має Г.О. Костюк в ділянці дослідження й збереження літературної й мистецької спадщини видатного українського письменника Володимира Винниченка. Г.О. Костюк відвідав у Франції хутір «Закуток», де В. Винниченко прожив останні 17 років свого життя, ознайомився з багатим архівом письменника і описав цей архів і бібліотеку В. Винниченка. Завдяки ініціативі Г.О. Костюка і його старанням пощастило врятувати, зберегти й перевезти архів В. Винниченка до Нью-Йорку й примістити його в Архіві східно-європейської історії та культури при Колумбійському університеті. Куратором українського відділу цього Архіву став Г.О. Костюк. В результаті докладного дослідження життя й творчості В. Винниченка були опубліковані такі важливі праці Г. Костюка: «Володимир Винниченко та його останній роман» (Нью-Йорк, УВАН, 1971), «Володимир Винниченко та його доба» (Нью-Йорк, УВАН, 1980).

Особливу цінність становлять також твори В. Винниченка, що були опубліковані за редакцією Г.О. Костюка і з його вступними статтями та коментарями: Володимир Винниченко «Статті й матеріали» (Нью-Йорк, УВАН, 1953), зокрема такі твори: роман «Слово за тобою, Сталіне» (1971), повість «На той бік» (1972), збірка оповідань «Намісто» (1976), роман «Поклади золота» (1988).

У науково-дослідних працях про В. Винниченка Г.О. Костюк подав багато нових матеріалів про життя, політичну діяльність і літературну творчість видатного українського письменника і громадсько-політичного діяча.

У статтях «Як ми критикуємо» і «Так ми критикуємо» Г.О. Костюк дав рішучу відсіч наклепам на В. Винниченка і фальшуванням фактів у статтях В. Давиденка.

Справжнім науковим подвигом Г.О. Костюка була його копітка

праця над виданням «Щоденника» В. Винниченка. Перший том вийшов у виданні Канадського Інституту українських студій 1980 р., а 2-ий том 1983 р.

Г.О. Костюк показав приклад того, як треба редагувати текст цього щоденника, і як треба подавати вичерпні коментарі й примітки для зрозуміння тексту.

Своїми цінними працями про В. Винниченка Г.О. Костюк зробив великий і вагомий внесок у наукове об'єктивне вивчення літературної творчості і громадсько-політичної на державної діяльності В. Винниченка, а також і невідомої до цього часу творчості художника Винниченка. Все це дає підставу назвати Г.О. Костюка основоположником наукового винниченкознавства.

Треба ще згадати великі заслуги Г. Костюка як редактора і автора вступних статей до окремих видань творів видатних українських письменників та редактора окремих збірників. За редакцією Г. О. Костюка та з його вступними статтями вийшли в світ такі книжки: роман В. Підмогильного «Місто» (1954); «Твори» Миколи Куліша (1955); «Пророк» В. Винниченка (1960); збірники «Слово», 1, 2, 3 (1962-1968); П. Филипович. «Література» (1971); М. Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини (1979); твори М. Хвильового, п'ять томів (1978-1985) та інші праці.

Серед усіх цих надзвичайно цінних праць Г.О. Костюка особливе місце займає його фундаментальна книга спогадів під назвою «Зустрічі і прощання» (1987) обсягом у 743 сторінки. Це багатуща своїми фактами, глибока своїм змістом і прекрасна своїм стилем жива історія української літератури 20-х і 30-х рр. Тут докладно описано не тільки головні епізоди життя й діяльності Г.О. Костюка від дня його народження до початку другої світової війни, а головню подано живі портрети тих видатних людей, з якими зустрічався автор: портрети своїх славетних професорів М. Зерова, П. Филиповича та інших, студентів, з якими вчився, письменників, критиків. Особливо цікаві спогади про М. Хвильового, М. Куліша, Ю. Яновського. О. Досвітнього, І. Багряного, Г. Епіка, В. Мисика, В. Сосюру, О. Вишню та багатьох, багатьох інших. Г. Костюк подає багато невідомих фактів із життя й діяльності славних діячів так званого «Розстріляного Відродження».

У четвертій частині своїх спогадів Г.О. Костюк подає широку картину жакхливого життя в'язнів сталінського концтабору Воркута, картину нечуваних тортур, катування під час допитів. Автор спогадів показав, як жорстокий сталінський режим нищив невинних людей, зокрема найвидатніших українських письменників.

Спогади Г.О. Костюка — це справжня велика епопея, це твір, що відзначається не тільки своєю цінною документальністю, це од-

ночасно й художній твір, що правдиво, широко й різнобічно відтворив важливі історичні події свого часу, користуючися засобами красного письменства. Мова спогадів багата своєю образністю, діалогічністю.

Маємо надію, що незабаром вийде в світ другий том спогадів Г. О. Костюка, що охопить події часів другої світової війни, та роки життя й діяльності автора на чужині.

10 листопада 1992 року на урочистому вшануванні з нагоди одержання нагороди ім. Володимира Винниченка Г.О. Костюк, виступаючи з коротким словом, сказав: «Я працював з єдиним чуттям: поширювати правду про український народ, утверджувати його національну єдність і свідомість і зміцнювати реальність ідеї Української Незалежної Держави». Цю велику мету наш глибокошановний ювіляр виконав з великим успіхом!

Вся багатогранна невтомна діяльність професора і академіка Григорія Олександровича Костюка служила великій справі національного і державного відродження України.

Від щирого серця бажаємо Г.О. Костюкові доброго здоров'я, сил і енергії для дальшої успішної творчої праці, а зокрема успішного закінчення другого тому фундаментальної праці «Зустрічі і прощання».

В своїй хаті-своя правда,
І сила і воля.

Т. Шевченко, Посланіє

Життя і діяльність П. В. Одарченка

Від Редакції: 30 жовтня 1993 р. українська громада Вашингтону й околиць вшанувала визначного науковця в ділянках української літератури і мови Петра В. Одарченка з нагоди його 90-ліття. Ювіляр одержав багато привітань від літературно-наукових діячів України і діаспори, які підкреслювали його вагомий вклад в дослідження української літератури і мови. Більше про життя, діяльність і заслуги ювіляра в цій статті відомого українського журналіста Миколи Вірного.

Петро В. Одарченко

Відомий педагог, дослідник — літературознавець, мовознавець, критик, Петро Васильович Одарченко, народився 20 серпня 1903 року в селі Римарівці, Гадяцького повіту на Полтавщині. Життя його було нелегке, хоч і були світлі хвилини, про які він з особливою чутливістю згадує, особливо, коли говорить про дитинство, юність, перші самостійні кроки в житті на рідних землях України, про свої наукові дослідження, а зокрема про Олену Пчілку, яка мала на нього великий вплив. З особливою ніжністю і любов'ю згадує він свою матір.

Закінчивши сільську школу 1913 р., Петро Васильович перейшов до Гадяцької гімназії. З великою, неприхованою радістю зустрів молодий гімназист революцію 1917 року. Він став членом Гуртка Українознавства Гадяцької Української Шкільної Молоді. Брав участь у виставах Гуртка. Знаменними були й 1919-1920 рр., коли гімназист Петро жив у будинку Драгоманових. Там він міг щодня бачитися і розмовляти з Оленою Пчілкою. Він з великою увагою слухав її цікаві та багаті змістом розповіді й доповіді про Михайла Драгоманова та про Панаса Мирного. Читання творів українських письменників не пройшло марно. Це мало вплив на розум і психіку юнака. А під впливом читання повісті Бориса Грінченка «Соняш-

ний промінь» юнак вирішив стати народним учителем. Тоді ж і почав практично здійснювати свій намір. Продовжуючи навчання в гімназії, він одночасно навчався на Педагогічних курсах.

Гімназист Петро брав активну участь і в праці товариства «Прогресу», а зокрема в діяльності драматичного гуртка в рідній Римарівці.

Варто згадати ще такі епізоди з життя гімназиста Петра Одарченка.

В 1917 р. в селі Римарівці відбулась національна маніфестація. Вулицями йшло багато людей, співали «Заповіт», несли портрети Тараса Шевченка. Був там і плакат юнака Петра: на дошці з картону був намальований фарбами ЖОВТОБЛАКИТНИЙ прапор з написом на ньому «Хай живе Вільна Україна!»

Другим епізодом були Шевченківські свята 1918 року в Гадяцькій гімназії. Велика зала школи була прикрашена українськими рушниками, килимами, вінками з барвінку та з соснових гілок і жовтоблакитних стрічок. На сцені великий портрет Шевченка. У всіх був якийсь надзвичайно святковий настрій! Хлопці й дівчата в національних убраннях. Відбувся чудовий концерт. І Петро Одарченко, як він згадує, з особливим душевним піднесенням деклямував на сцені поезію Тараса Шевченка.

Незабутнім залишилось і гімназійне свято в кінці грудня 1918 року, коли прийшов кінець спробам реставрації царського монархічного режиму. Повернулася влада українська на місце влади російських монархістів, і гімназія, за словами Петра Васильовича Одарченка, визволена від гетьманської русифікації, влаштувала грандіозне свято перемоги над чорносотенними силами гетьманського режиму. Гадяцьку гімназію було перейменовано на «Гадяцьку хлоп'ячу гімназію імені М.П. Драгоманова». І це свято Петро Васильович пригадує з усіма подробицями. Сцену прикрашував тоді великий портрет Михайла Драгоманова. А в залі було повно вінків і рушників. Найкращі серед них належали Олені Пчілці. Після того, як хор і оркестра виконали національний гімн і «Заповіт», на сцену вийшла Олена Пчілка. Її привітали довгими, гучними оплесками, які перетворились в овацію. Всі з великою увагою слухали надзвичайно цікаву доповідь Олени Пчілки «Спогади про М.П. Драгоманова». Був тоді також чудовий концерт, участь в якому брав і юнак Петро. Він з великим почуттям продеклямував вірш О. Олесея «Живи Україно».

Запам'яталось і Шевченківське свято 1920 року. З наказу Раковського* день народження Шевченка проголошено народним святом. У місті Гадячому відбулась масова демонстрація. Демонстранти но-

* Християн Раковський, голова Ради народних комісарів, тодішнього уряду УРСР.

сили великі портрети Шевченка, майоріли червоні прапори, військові оркестри грали «Інтернаціонал» Біля гімназії гімназисти зупинились, щоб послухати промову свого директора, який був щирим українцем. І саме тоді сталось щось непередбачене. Гімназисти розхилили поли чумарок, витягли звідти сховані жовтоблакітні прапори і піднесли їх угору. І тоді сотні людей почали співати національний гімн «Ще не вмерла Україна». Раптом біля гімназистів з'явився військовий комісар Шубін і наказав красноармійцям арештувати групу гімназистів. Гімназисти, гімназистки і курсанти з педагогічних курсів тісною стіною обступили Шубіна і кричали, щоб той арештував і їх, бо й ми, мовляв, співали! Шубін такого не чекав. Втрутився завідувач Відділу Народної Освіти, який взяв усіх на поруки і упросив Шубіна звільнити всіх.

Увечері того самого дня гімназія влаштувала урочисте Шевченківське свято. На сцені стояв бюст Тараса Шевченка, огорнутий жовтоблакітним прапором. Представники влади прийшли пізніше, після того, як оркестра виконала національний гімн «Ще не вмерла Україна». Розпорядчик свята встий захвати жовту сторону прапору. Тоді Олена Пчілка ввійшла на сцену і розгорнула прапор, щоб видно було обидва кольори. І в той момент, як вона це зробила, на сцену скочив, як скажений комісар Крамаренко і, вигукуючи погрози на адресу «жовтоблакітників», пошматував український національний прапор. Олена Пчілка виступила з рішучим протестом проти цього вчинку. Вона підняла руку і голосно вигукнула: «Ганьба Крамаренкові!» І тоді всі гукали «Ганьба Крамаренкові!» А на грудях гімназистів заближчали золоті тризуби і жовтоблакітні бантики.

1920 року Петро закінчив гімназію і одночасно Педагогічні Курси.

Цього року здійснилась і юнацька мрія: сімнадцятилітнього Петра призначено на посаду народного вчителя в хутірську школу, яку вперше відкрили саме в тому 1920 році. Та не довелось довго затриматись. Через місяць відіслали вчитись у Полтаву. Півроку вчився в Полтавському відділі Харківського Державного університету. Але через тяжку хворобу і ще тяжчі матеріальні умови змушений був покинути навчання. Після видужання повернувся до своєї школи на хуторі Мельниково-Кулебиному, яка була на віддлі трьох кілометрів від рідного села.

Роки праці на хуторі залишились незабутніми в пам'яті Петра Васильовича Одарченка.

Восени 1923 року Петро Васильович розпочав навчання в Ніжинському Інституті Народної Освіти. Довелось йому розпрощатись з дорогими й рідними йому хуторянами. Незабаром для хуторян настали страшні часи. Немилосердна влада виселила найкращих господарів аж на Далекий Схід, а з ними поїхали в ті чужі краї й

улюблені учні Петра Васильовича... А в 1933 році голод скопив багатьох інших його серцю близьких. Сталінська влада остаточно покінчила з хуторами в 1940 році під час кампанії «ліквідації хуторів». Тоді на хуторі порубали сади, порозбирали хати, а людей повивозили інколи не знати й куди.

Нелегкими були перші роки навчання в ІНО, та все ж Петро Васильович вважає їх світлими моментами свого життя. Бідному студентові, а таких було багато, треба було не тільки вчитись, а й працювати: рубати дрова, дерева корчувати, груби топити в інститутських аудиторіях. Часом вдавалось заробити трохи грошей репетиторством.

В 1926 році Петро Васильович закінчив Інститут. Він був відмінником, і тому його залишили при науковій кафедрі аспірантом української мови і літератури. За три роки аспірантури виконав усі вимоги наміченої програми, надрукував ряд праць в «Наукових записках» ІНО, в академічних виданнях («Література» за редакцією Сергія Єфремова, «Етнографічний Вісник»), написав дисертацію про творчість Лесі Українки. З 1928 року почав читати лекції в Інституті, з вересня 1929 року виконував обов'язки доцента (читав самостійно курс сучасної української літературної мови). Був також редактором мови наукових «Записок Ніжинського ІНО».

Доля людська часто-густо робить неочікувані зигзаги, як оце прикладом може бути і доля Петра Васильовича. Все, здавалось, йшло як не можна краще. Успішно закінчив ІНО, успішно закінчив аспірантуру. Ще пару тижнів і захистив би дисертацію — «Поетична творчість Лесі Українки». Захист дисертації було призначено на жовтень 1929 року. А тут, як грім з ясного неба, 1 жовтня 1929 р., Петра Васильович арештували. Почались допити, погрожування слідчих. Його обвинувачували в «приналежності к контр-революционной организации, ставящей своей целью свержение советской власти и восстановление самостоятельной Украины». Після шести місяців ув'язнення «тройка» в Москві позаочно засудила Петра Васильовича на три роки заслання в Алма-Аті. Доставили туди в знаменитих сталинських вагонах, як худобу. Під час етапу довелось побувати у різних тюрмах: у Лук'янівській в Києві, в Калузі, в Тулі, в Ташкенті та в Алма-Аті.

Після звільнення з тюрми влаштувався на посаді бібліотекаря в Геолого-Розвідувальному Управлінні Казахстану. Але скоро тяжко захворів на запалення легенів і одночасно на черевний тиф. Після тифу почались різні ускладнення: гострий міокардит, гострий сугавний ревматизм, три рецидиви ревматизму, запалення середнього вуха, тяжка операція — трепанація черепа. У такому невідрадному стані пролежав майже півроку в лікарні. Врятували добрі люди. В

найтяжчі хвилини його життя коло ліжка були дві сестри, які залишалися біля хворого по черзі. З однією з своїх рятівниць Петро Васильович Одарченко одружився і по сьогоднішній день розділяє з нею радість і горе.

Страшного 1933 року, коли в Україні шалів людокосний голодомор, Петро Одарченко із заслання посилав харчі своїм батькам, що й врятувало їх від смерти.

5 грудня 1933 року всіх українців, які перебували на засланні в Алма-Аті, звільнили, а 6 грудня всіх поголовно наново арештували. Їх обвинувачено в тому, що вони створили в Алма-Аті націоналістичну організацію, якою нібито керував Дмитро Коліух — відомий кооперативний діяч, колишній голова Дніпросоюзу. Заарештовали тоді і Петра Васильовича Одарченка. І знову, як і три роки тому, після піврічного ув'язнення, засудили його на три роки заслання, але в інше місце, в місто Уральськ, в Західно-Казахстанській області. Там вдалось влаштуватися бібліотекарем в місцевому Педагогічному Інституті. Водночас дозволили викладати на позаочному відділі Педінституту курс сучасної російської літературної мови.

На початку 1937 року закінчився термін заслання і Петрові Одарченкові видали паспорт і членський квиток Спілки робітників освіти й поновили в членстві Секції наукових робітників (СНР). Проте через кілька днів після цього, без пояснення причин, звільнили з праці в Інституті. Скарги не допомогли. Одна добра людина порадила йому негайно виїхати з Уральська, бо відчувалось, що нависла загроза чергового арешту. І тільки негайний виїзд врятував від цього.

З переїздом почались нові блукання, шукання праці. Ніхто не хотів брати на працю колишнього в'язня. З родиною поїхав до рідного села, до батьків. На Україні шаліла Єжовщина. Залишив дружину з сином у батьків, а сам подався аж до Москви шукати справедливости. Добився прийому в голови «Комисии советского контроля» Марії Іллїнічни Ульянової (сестри Ленїна). Ця Комісія свого часу видала постанову, що ніхто не має права не приймати на роботу людину тільки тому, що вона в минулому відбула заслання чи ув'язнення. Ульянова пообіцяла прислати письмову відповідь, яка прийшла через рік після того, як Єжов сам попав у «єжові рукавиці» і його ліквідували. Але за той час вдалося влаштуватися в Курській обласній бібліотеці.

1938 року Петро Васильович Одарченко працював у Курську викладачем російської літературної мови в середній школі для дорослих. А наступного 1939 року його прийняли на посаду доцента Курського Педінституту. Там він викладав курс сучасної російської літературної мови і керував семінаром «Грамаіічні системи російської мови». Бібліотека видала дві праці — бібліографічні довідники

про Шевченка і Шекспіра з вступними статтями Петра Васильовича Одарченка. Водночас доцент працював над дисертацією на тему «Лексика і синтакса повісти Гоголя «Тарас Бульба». Науковим дорадником була проф. Є.С. Істрина в Ленінграді. На початку 1941 року Петро Одарченко одержав наукову командировку в Інститут імені Герцена в Ленінграді. Там отримав від проф. Істриної відповідні вказівки і мав намір працювати два тижні в ленінградській бібліотеці. Та раптом викликали в міліцію і запропонували негайно — не пісніше як через 24 години виїхати з Ленінграду. Довелось також підписати попередження, що на випадок приїзду до Ленінграду чи Москви чи якогось іншого «режимного» міста — він буде заарештований і на 5 років висланий до концтабору.

Коли 22 червня почалась сталінсько-гітлерівська війна, Петро Васильович Одарченко мав намір виїхати до Алма-Ати, де жили сестри його дружини, але події мали такий блискавичний розвиток, що не встиг виїхати. Німці захопили Курськ і арештували батька дружини. Пізніше його і Петра Васильовича врятував проф. Р.Є. Вегеман (німець — математик), який перед приходом німців викладав у Курському пединституті. Цей колега по інституту врятував багато людей від неминучої смерті, а серед них Петра Васильовича Одарченка і батька його дружини.

Якийсь тип доніс німцям, що в книжці Петра Одарченка під назвою «Т.Г. Шевченко. Библиографический указатель» засуджено німецьких поміщиків — великих землевласників і водночас дуже гостро скритиковано Гітлера і німецьких нацистів. Німецька комендантура передала цю книжку голові міста Вегеманові. А той викликав Петра Одарченка і не тільки не дав ходу справі, а дав йому можливість негайно виїхати з родиною з Курська до Києва, забезпечивши відповідними документами.

У Києві Петро Васильович мав багато приятелів, з якими вчився в Ніжинському Інституті Народної Освіти. Вони допомогли йому знайти помешкання і допомогу від Українського Червоного Хреста. Але й тут чекали на нього великі неприємності: голод, холод і арешт. Жив у Морозівському будинку. Сусідами були галичани, приятелі Олени Теліги. Німці її розстріляли і вишукували спільників. Агенти Гестапо прийшли, щоб арештувати сусідів, але ті втекли через «чорний хід». Тоді один агент зайшов до Петра Васильовича і, побачивши в нього листівку з портретом полковника Мельника, арештував його. На цілоденному допиті намагались доказати його приналежність до групи Теліги. Допомогли колишні професори з Ніжинського Інституту. Вони, властиво, і врятували його. Один з приятелів порадив виїхати. Це Петро Васильович зробив негайно. Він залишив Київ, і, долаючи різні труднощі, пов'язані з оку-

пацієнним режимом, виїхав до Львова. Звідти подався до Варшави, де його влаштували в Православній духовній семінарії на посаді викладача церковнослов'янської мови.

В кінці липня 1944 року приїхав до Відня. Там деякий час працював літературним редактором журналу «Наддунайська Варта». В квітні 1945 року виїхав з Відня, щоб не потрапити в лабеті комуністичних військ, які ось-ось мали зайняти Відень. Доля закинула Петра Васильовича з дітьми до Баварії. Деякий час довелось працювати в бауера,^{*} а пізніше опинився в Авґсбурзі в таборі ДП. Житлові умови там були дуже тяжкі. Петрові Васильовичу довелось з родиною жити в підвалі, де крім його родини, жили ще три інші родини. І ось в цьому переповненому різними людьми підвалі Петро Васильович виявив вірність своїй педагогічній професії і праці науковця. В таких жажливо-несприятливих умовах він написав підручник українського правопису на замовлення культурно-освітнього відділу ЦПУЕ.^{**}

Нелегкими були і перші кроки перебування в Сполучених Штатах Америки. Приїхав з родиною до Нью-Йорку в 1950 році. Праця була невимовно тяжка. Йому, в товаристві письменника Тодося Осьмачки, прийшлося працювати прибиральником на нью-йоркському вокзалі від 12 години ночі до 8 години ранку. Значно легше стало, коли завдяки президентові УВАН проф. М.О. Ветухові пощастило дістати стипендію від науково-дослідної установи, яка досліджувала різні аспекти життя в СРСР. Наслідком цієї праці була розвідка «Тарас Шевченко в радянській літературній критиці». Ця праця була надрукована англійською мовою в Науковому Збірнику УВАН у Нідерландах (Видавництво «Мутон»).

В 1952-1954 рр. Петро Васильович Одарченко працював у Бібліотеці Конгресу США. А від 1955 до 1973 року в «Голосі Америки» на посаді перекладача і редактора. У вільний від праці час Петро Васильович працював над своїми науковими творами і працював багато. Він досліджував творчість Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова, Лесі Українки, Олени Пчілки... Праці його друкувались у багатьох журналах і часописах. При чому писав він не тільки про згаданих велетнів, але й про багатьох інших науковців і письменників. Він багато присвятив уваги дослідженню мови українців в Америці. Понад 40 років писав статті до енциклопедій на теми української етнографії і фольклору та історії української літератури. Був також журналістом, кореспондентом газет «Свобода», «Українські вісті», «Народна воля».

* Нім. фермер.

** Центральне представництво української еміграції.

1984 року на відзначенні 80-річчя П. Одарченка Президент УВАН професор Юрій Шевельов у своєму привітальному слові підкреслив особливі заслуги П. Одарченка в дослідженні Лесі Українки. Підкреслив професор Шевельов і важливість того, що Петро Васильович, один з небагатьох, стежив за розвитком такої дуже потрібної ділянки, як історія літератури на підрадянській Україні. І тут він неодноразово виступав, щоб викрити фальсифікації і перекручення. Іншою рисою наукового профіля Петра Васильовича, на що звернув увагу академік Юрій Шевельов, є те, що він не боїться наукової чорної роботи. Він не належить до тих науковців, які хочуть тільки блиснути. Він, як підкреслив Юрій Володимирович, скромно, але послідовно, чесно обстоює наукову правду. Він, не тільки науковець. Він також журналіст в найкращому сенсі слова, полеміст і він уміє промовляти не тільки до фахівців, що він безперечно робить, але до широкого інтелегентного слухача.

Професор Юрій Шевельов порівняв Петра Одарченка з Борисом Грінченком. Що характеристичне для Грінченка, сказав проф. Ю. Шевельов, це те, що Грінченко насамперед був трудівник і чесний трудівник. І власне ці дві риси, на думку академіка Ю. Шевельова, найбільше споріднюють Петра Васильовича з Борисом Грінченком.

Петро Васильович Одарченко часто виступав з доповідями в УВАН, НТШ, а також на наукових Шевченківських конференціях, влаштовуваних трьома науковими організаціями УВАН, НТШ, Український Науковий Інститут Гарвардського Університету.

Численні друковані праці проф. П.В. Одарченко науково-дослідного і популярного характеру тематично можна розділити на такі головні групи: 1. Праці про творчість Шевченка, 2. Про Лесю Українку, 3. Про інших письменників, 4. Праці з української етнографії й фольклору, 5. Праці з питань українського мовознавства, 6. Інші праці (публіцистика, спогади, біографії визначних діячів).

Окрема важлива ділянка — це редагування творів українських письменників та праць українських науковців, а також редагування мови газет і журналів.

Розглянемо бодай коротко кожен з ділянок праці.

1. Праці про Шевченка.

Одна з найголовніших праць Петра Одарченка науково-дослідного характеру стосується історії шевченкознавства. Це велика стаття на 44 стор., надрукована в англomовному збірнику УВАН 1962 р. під назвою «Шевченко в радянській літературній критиці». Цей збірник, як згадано вище, опубліковано в Нідерляндах у престижному видавництві «Мутон». Англomовна праця Петра В. Одарченка охоп-

лювала період часу від 1920 до 1960 року. Пізніше дослідник поширив цю розвідку, додавши до неї огляд праць радянських шевченкознавців, надрукованих в період часу від 1961 р. до 1981 р. Цю поширену розвідку опубліковано в Науковому Збірнику НТШ і «Сучасности» 1991 року. Нова праця має 62 стор. великого формату.

У багатьох інших статтях і рецензіях Петро Васильович Одарченко подав численні факти фальшування життя, світогляду і творчості Шевченка у працях радянських літературознавців і літературних критиків. Таких статей надруковано в різних періодичних виданнях 15.

Дослідник опублікував також статті про праці таких видатних шевченкознавців, як І. Франко, С. Єфремов, І. Дзюба та інші.

1964 року видано окремою книжкою працю на 56 стор. «Шевченко і світова слава». На цю ж тему в журналах і газетах надруковано 6 статей. У цих працях Петро Васильович Одарченко дав огляд високих оцінок творчості Шевченка видатними письменниками і літературознавцями різних країн світу і визначив місце Шевченка у світовій літературі.

На тему «Традиції Шевченка в українській літературі» опубліковано 7 праць. В них проаналізовано вплив поетичної творчості Шевченка на українських письменників: Панаса Мирного, Михайла Коцюбинського, Степана Васильченка, Павла Грабовського, Лесю Українку та на інших письменників.

Розглядові окремих творів Шевченка присвячено 5 праць, зокрема — «Кавказ», «Заповіт», твори про жіночу долю, про видатних історичних діячів Богдана Хмельницького й Івана Мазепу.

На тему «Поетична майстерність Шевченка» опубліковано 5 праць. Про вирішальну роль Тараса Шевченка в національному відродженні українського народу опубліковано 4 статті.

Особливої уваги заслуговує стаття, яку Петро Васильович написав у відповідь на опубліковану в газеті «Россия» ганебну статтю шовініста Ульянова, який виступив проти побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні і, фальшуючи твори Шевченка, намагався довести, що Шевченко був антисемітом. У статті «Оборонець волі для всіх», яка з'явилась в часописі «Свобода» за 10/3/1961, проф. П. Одарченко викрив фальшування тексту поеми «Гайдамаки» в статті Ульянова, спростував його брехливі твердження про антисемізм Шевченка і документально довів, що Шевченко не тільки не був антисемітом, але й активно виступав з рішучим протестом проти антисемітської статті, надрукованої в російському журналі «Иллюстрація». Статтю проф. Одарченка у перекладі англійською мовою було надруковано в «Протоколах Конгресу США» 1964 р. Цю статтю використав конгресмен Е. Дервінський, коли в своїй промові перекон-

ливо пропонував прийняти постанову про побудову пам'ятника Шевченкові в столиці Сполучених Штатів Америки.

Підсумовуючи, зазначимо, що Петро Васильович Одарченко опублікував 81 статтю про Шевченка. 77 із них написано українською мовою, 3 статті англійською і одна стаття російською мовою. На мою думку Петро Васильович Одарченко заслуговує на одержання Шевченківської медалі.

2. Праці про Лесю Українку.

З неменшим ентузіазмом й увагою ставився проф. П. Одарченко до вивчення творчості великої української поетеси Лесі Українки. Проф. Юрій Шевельов, в згаданій раніше промові, з нагоди 80-тя Петра Васильовича Одарченка, назвав його одним з піонерів ЛЕСЕ-УКРАЇНКОЗНАВСТВА.

Друковані праці про Лесю Українку можна розділити на дві основні групи: науково-дослідні праці і популярні. До наукових праць належать публікації нових, недрукованих текстів творів Лесі Українки з науковими коментарями до них Петра Васильовича Одарченка. До них належить також його розвідки про переклади Лесі Українки, про зв'язки творчості Лесі Українки з творчістю українських і світових письменників та з українською народною піснею. Далі йдуть статті про окремі твори Лесі Українки та про її листи. Окрему групу становлять статті про праці дослідників життя й творчості Лесі Українки та рецензії на праці цих дослідників. У багатьох статтях дослідник дає критичний огляд радянських видань творів Лесі Українки і викриває у цих працях радянських літературознавців фальшування біографії, світогляду і творчості Лесі Українки.

Свою працю, як ми вже згадували раніше, над дослідженням творчості Лесі Українки Петро Васильович розпочав ще 1926 року в Ніжині, коли став аспірантом секції української мови і літератури.

До важливих його наукових праць належать «До генези “Блакитної троянди” Лесі Українки та інші праці, які зазначені в його “Біобібліографії”».

Окрема група його праць охоплює Лесині переклади з Біблії. Про зв'язки творчості Лесі Українки з творчістю інших письменників опубліковано 8 статей, із яких найважливіші такі: «Традиції Шевченка в творчості Лесі Українки», «Леся Українка і Шекспір», «Леся Українка і Франко», «Леся Українка і М. Драгоманов». До важливих наукових праць належить також стаття в «Науковому Збірнику» НТШ «Леся Українка і українська народна творчість».

Цілий ряд статей стосуються окремих творів Лесі Українки: «Лі-

сова пісня», «Камінний Господар», «Бояриня», твори на теми, взяті з Біблії та інші.

В «Науковому Збірнику» Українського Вільного Університету надруковано його розвідку «Епістолярна спадщина Лесі Українки». В англомовних «Анналах» УВАН опубліковано позитивну рецензію на збірник вибраних творів Лесі Українки в перекладі на англійську мову (1950).

До найважливіших досягнень Петра Васильовича в ділянці лесезнавства належить копітка праця над редагуванням книги О.П. Косач-Кривинюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості». Цю фундаментальну книгу за редакцією проф. П. Одарченка видала УВАН 1970 року.

З метою популяризації літературної творчості Лесі Українки проф. П. Одарченко написав і опублікував 22 праці про Лесю Українку, зокрема такі: «Співець свободи» (1951), «Леся Українка» — вступна стаття до I тому творів Лесі Українки (1953), «Леся Українка» — стаття в «Енциклопедії Українознавства» (1980), «Зоря України» (1988).

Загальна кількість праць Лесю Українку 71, із них українською мовою 69, англійською 2. Крім того відіслано до друку три статті, одна німецькою мовою для німецькомовного наукового збірника, присвяченого Лесі Українці (який буде надруковано в Мюнхені).

3. Історія української літератури і літературна критика.

Крім Шевченка і Лесі Українки, Петро Васильович Одарченко досліджував творчість інших українських письменників, зокрема життя й творчість Івана Котляревського, Панаса Мирного, Олени Пчілки, Михайла Старицького, Олександра Олеса, Григорія Чупринки, Михайла Ореста та інших. Опублікував проф. П. Одарченко також спогади про Миколу Зерова, Тодося Осьмачку, Євгена Маланюка.

Кілька статей присвячено оглядові життя й діяльності українських літературознавців і літературних критиків (С.О. Єфремов, Г.О. Костюк, Ю.В. Шевельов, Ю.А. Лавріненко, І.М. Кошелівець, Б. Кравців, О. Білецький). З доручення Едмонтонського університету П. В. Одарченко написав також докладну характеристику наукової діяльності проф. Яра Славутича.

В Енциклопедії Українознавства надруковано його статті про таких письменників: Олена Пчілка, М. Старицький, Л. Старицька-Черняхівська, Панас Мирний, М. Стороженко.

З інших праць на літературні теми варто згадати статті про творчість: О. Зуєвського, М. Понеділка, В. Симоненка, Л. Костенко, В. Янева, В. Гренджі-Донського.

Заслугує уваги також стаття на тему «С.В. Петлюра як літературний і театральний критик» (1968).

4. Етнографія і фольклор.

Петро Васильович написав ряд статей для Енциклопедії Українознавства з питань етнографії й фольклору. У I томі ЕУ надруковано 4 статті (1949). У II томі (у словниковій частині) надруковано 14 статей (1955-1964). У I томі англomовної короткої енциклопедії України надруковано 14 статей, у п'ятитомному виданні англomовної енциклопедії «Україна» в I і II тт. надруковано 17 статей (1984-1985).

В англomовних «Анналах» УВАН надруковано 2 статті: «Огляд праць з етнографії й фольклору за рр. 1957-1962» та «М.П. Драгоманов як фольклорист». Ширшу статтю про наукові праці М.П. Драгоманова з фольклору надруковано в журналі «Сучасність».

З інших праць з українського фольклору можна згадати статті науково-популярного характеру на такі теми: «Українські колядки й щедрівки», «Досягнення української етнографії й фольклору в XIX-XX ст.» та інші статті.

5. Українська мова.

За роки 1946-1993 проф. П.В. Одарченко надрукував 137 праць на теми сучасної української літературної мови. Із них 131 праця надрукована українською мовою, а 6 праць — англійською мовою.

Всі ці праці можна розділити на такі основні групи: а) питання українського правопису (24 праці), б) питання української ортоєпії і наголосу (5 праць), в) питання морфології й синтакси (6 праць), г) лексика й фразеологія (65), ґ) рецензії на підручники української мови та на окремі праці з української мови (15), д) про мовну політику більшовиків, е) інші мовні питання (про мову американських українців та ін.).

У своїх статтях про мову американських українців проф. Петро Одарченко не тільки виявляв відхилення від норм української літературної мови, але й показував, якими словами і висловами української літературної мови треба замінити численні русизми, полонізми, діалектизми та англїцизми, якими була засмічена мова українських періодичних видань, що виходили в США.

6. Журналістична діяльність проф. Петра Одарченка.

Статті публіцистичного характеру стосувались головно питань громадсько-політичного життя діаспори. Петро Васильович Одарченко гостро виступав проти російських шовіністів і перевертнів малоросів, зокремо ж проти так званих «федералістів», які на сторінках «Нового русского слова» вели українофобську пропаганду. У багатьох статтях він викривав ворожі дії більшовиків, спрямовані проти українського селянства.

* * *

1991 рік був дуже тяжким роком для професора Петра Васильовича Одарченка. Він чотири рази побував у лікарні. Все це погіршало загальний стан здоров'я шановного трудлюбця.

Хвороби, які наче хвилі накочувались на Петра Васильовича, проте не зламали його. Він далі працює на своїй улюбленій ниві і поширює свої зв'язки з різними установами і діячами України. Побажаймож йому добро здорові і дальших науково творчих успіхів.

Червень 1993 р.

Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь,
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають,
Чужі люди проганяють,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Т. Шевченко, Послання

Культ Івана Франка в Америці

Масовою еміграцією українського селянства то Америки та інших заокеанських країн Іван Франко цікавився від самого її початку і присвятив їй немало статей.¹ Він уважав еміграцію природним і неминучим явищем, спричиненим польською шляхтою і податливим на її вимоги австрійським урядом, які довели нашого селянина до крайнього зубожіння і залишили його без усяких засобів прожитку. В газеті «Ді Цайт» він писав, що злидні сположили кілька тисяч людей — українських селян — з їхніх старих гнізд; вони ішли групами, биті жалем за покинену ними землю батьків, та ставали жертвами безсовісних агентів, які обдирали їх з останнього гроша.² Великого ісходу селянства не могли спинити урядові постанови і залякування, ні проповіді в церквах, ні нарешті просвітня праця, у якій Іван Франко грав провідну роль. Його твори, хоч і були вже відомі в Галичині, не доходили до всіх селянських хат, а вже зовсім певно були невідомі на Закарпатті чи серед лемків, які творили першу хвилю нашої еміграції до Америки. Але вони були відомі нашій тогочасній інтелігенції, велику частину якої становили священики. Щоправда, погляди цих останніх на думки і діяльність Франка були поділені, подекуди навіть ворожі, проте серед них не бракувало таких, які погоджувалися з ним у тому, що українська народна справа нерозривно пов'язана з економічним і культурним станом нашого селянства. До них треба зарахувати також о. Івана Волянського, нашого першого священика в Америці, патріота й народолюбця, світогляд якого формувався в тернопільській гімназійній «Громаді», де молодь учили служити інтересам свого народу й боротись проти назадняцького москвофільства. Недаром політичний тижневик «Батьківщина» писав про нього, що «його норози, його лябов до менших, його прихильність до простих і невчених притягала людей».³ Хоч ми не знаємо докладно, про відношення о. Волянського до Франка перед його виїздом до Америки, ми можемо думати, що він поділяв культурну й суспільну діяльність Франка та його думки про потребу і спосіб покращення економічного становища нашого селянства. Це видно з організаційної праці цього священика-піонера серед перших емігрантів у м. Шенандоа та на ін-

Іван Франко

ших поселеннях, де, крім церков, він засновував школи, читальні і кооперативні крамниці. Він також видавав газету «Америку» і тим багато спричинився до розбудження національної свідомости незрячих емігрантів і до полегшення їхнього життя. Як добрий пастир, о. Волянський бажав, щоб емігранти робили поступ у здобуванні освіти, щоб «серед чужих народностей не забути своєї святої віри, своїх церковних обрядів та своєї мови.⁴ Одночасно він був прихильником робітничих страйків, які не виходили поза межі законів, вступив до Лицарів Праці і цим поміг вивести наше робітництво на загально американський форум. А проте, попри деяку подібність думок про культурні й економічні справи о. Волянського не можна вважати послідовником Івана Франка.

Близьким до Франка був Володимир Сіменович. У Львові Франко

був його домашнім учителем грецької мови і пізніше намовив його вступити на філософічний факультет Львівського університету й до студентського товариства «Академічний Лихвар». Коротко кажучи, Сіменович був послідовником Івана Франка, а коли в Коломиї почав виходити видаваний М. Павликом і редагований Франком журнал «Народ», він став його кольпортером в Олифанті. Його, як свого найближчого співробітника, о. Волянський вислав до Галичини підшукувати «інтелігентних людей, будівничих нового життя на еміграції».⁵ Тоді він переговорював з Франком у справі його виїзду до Америки, як довідуємося з листа останнього до дружини від 22 червня 1888 р. В тому листі він повідомляв її, що в цій справі написав листа до о. Волянського, але про свої американські пляни не згадував нікому у Львові.⁶ А у листі до Драгоманова Франко згадує, що «свою подорож до Америки я відложив до весни, головно задля того, що жінка нездорова й надіється другої дробини. З розмов моїх з д.(обродієм) Сіменовичем виходить таке, що «Америка» стоїть недобре, і що їм там потрібно чоловіка до лавки купецької. З другого боку, люди, знаючі о. Волянського особисто, вияснили мені, що порозумітись з ним було б мені доволі тяжко. На всякий спосіб треба це діло ще добре роздумати».⁷ Як відомо, плян Франка емігрувати з родиною до Америки не здійснився.

Але українські емігранти незабаром познайомились з діяльністю і творами Франка, бо, починаючи від 11 липня 1894 р.,⁸ газета «Свобода» поміщувала його оповідання і статті. Ще більше довідались вони про Франка після приїзду до Америки вісьмох поступових священиків: Івана Констанкевича (30 квітня 1893), Нестора Дмитрова (1 квітня 1895), Миколи Стефановича (6 липня 1895), Івана Ардана (2 грудня 1895), Стефана Макара (27 грудня 1897), Антона Бончевського й Миколи Підгорецького (22 грудня 1897) і Павла Тимкевича (1899). Ці священики творили т.зв. «Американський кружок». Вони постановили висвячуватися на безженних священиків, щоб повністю присвятити своє життя праці для народу. Вони вивчали Америку і хвалили собі її як країну свободи совісті і релігійної толеранції.⁹ Їх усіх можна в більшій чи меншій мірі вважати послідовниками Івана Франка, а о. Підгорецький, коли був сотрудником і катедральним проповідником у Перемишлі, голосував 1897 р. за нього, як кандидата на посла до союму від тамошньої округи. Перед виїздом до Америки він і о. Бончевський відвідали Франка, який сказав їм: «Їдьте щасливо, трудіться для народу, але не очікуйте від нього вдячності».¹⁰

Члени «Американського кружка» багато зробили для піднесення освіти емігрантів, для ознайомлення їх з працею Івана Франка. Поруч церковних справ, вони займалися громадською працею: осно-

ували і провадили торговельні і просвітні товариства і відділи Українського Народного Союзу, які утримували бібліотеки і читальні. А про о. Ардана знаємо, що він «пересиджував з людьми по кілька годин, читаючи їм пожиточні книжечки і газети та вчив людей, як вести себе у відношенні до інших людей».¹¹ За це дехто називав їх усіх «попиками-радикалами», а москвофільські священники сміялися з їхнього українства і їхніх мрій про українську державу «на підставах франко-соціалістичних».¹²

З працею тих священників почався в Америці культ Івана Франка, зародком якого були перші відділи Українського Народного Союзу, відомі як «товариства ім. І. Франка». Перше із них було організоване 1903 року в Йорквілл, Н.Й., в наступні роки слідували інші.¹³ Число товариств ім. І. Франка збільшилося, коли 1910 р. постав Робітничий союз, теперішній Український Братський Союз, який проголосив Франка своїм патроном і свого часу мав серед своїх відділів 17 товариств його імені.¹⁴ Більші й багатіші з цих товариств розповсюджували портрет Франка й при нагоді роковин його народження чи смерті влаштовували присвячені йому концерти, доповіді, вечерниці, віча тощо.

Поширенню знання про Франка серед української еміграції в Америці перед 1945-им роком сприяли спершу його статті й оповідання, як також статті про нього, переважно передруки з галицьких видань, друковані на сторінках «Свободи», пізніше «Народної Волі» і інших газет та в календарях Українського Народного й Українського Братського Союзів (переважно вірші). Окремими книжечками появились життєписи Франка і деякі його твори,¹⁵ а 1918 р. Товариство ім. І. Франка в Сейлем, Массачузетс, видало працю Миколи Цеглинського «Іван Франко». Вийшли також перші англомовні переклади його поезій, оповідань, поеми «Мойсей» і повісті «Захар Беркут», зроблені Персивалем Кунді, Володимиром Семениною, Марією Струтинською-Гембал і Теодозією Бореською,¹⁶ а Українське Університетське Товариство в Нью Йорку видало 1937 р. англомовну працю «Іван Франко» Кляренса А. Маннінга (28 стор.). Серед перекладачів треба особливо відмітити Персивала Кунді, пресвітеріанського пастора, який ще 1932 р. видав у Канаді збірку Франкових поезій¹⁷ і потім продовжував свою перекладацьку працю в містечку Каллінгсвуд, Нью Джерзі, де проживав з 1937 р. до своєї смерті 1947 року. Іншим засобом популяризації творчости Франка були постановки його п'єс «Учитель» і «Украдене щастя» аматорськими гуртками більших наших громад. Початок їм дав гурток в Олифанті, Пенсильванія, 2 листопада 1904 року. Ці постановки не тільки знайомили емігрантів з Франком, але також давали їм розвагу.

Об'єднання Українських Організацій в Америці, ідучи за прикладом рідного краю, заохочувало до поширення культу Франка на поселеннях, а «Народна Воля» випустила поштові карточки з його портретом. Появлялись також вірші, присвячені Франкові.¹⁸ Принагідно відбувались збірки на допомогу Франкові. Український Народний Союз на своїй конвенції 1908 р. у Філядельфії призначив на ту ціль 200 доларів, а 1914 р. зібрав понад 900 доларів. Грошову допомогу несли йому також окремі громади, як от Оліфант, Нортгемптон (емігранти з села Шили в Збаражчині), Ансонія, Нью Бритен, Сімф у штаті Коннектикат та ін .

Можна сказати, що культ Івана Франка в Америці перед 1945-им роком відповідав потребам тогочасної еміграційної спільноти, мало ознайомленої з його життям і творчістю. Тому публіковані в газетах і календарях статті про нього мали загальний характер, а добір перевиданих його творів обмежувався тими, які представляли його як борця за права і кращу долю покритвджених. Ширших і глибших форм набрав культ Франка з прибуттям до Америки нової еміграції у повоєнні роки. Українські громади поповнилися новими силами, людьми з університетською освітою, фахівцями у різних ділянках науки, включно із знавцями нашої літератури, письменниками, критиками. З їхнім приїздом закінчилось в наших громадах передвоєнне сперечання про те, хто має «право» писати чи говорити про Франка, а хто ні. Почались наукові дослідження його творчості, їй присвячувано спеціальні конференції, доповіді і публікації, щоб всебічно ознайомити еміграційну спільноту з ідеями Франка.

Першим великим досягненням було видання у 20-ти томах творів Івана Франка «Книгоспілкою» в Нью Йорку в 1956-62 роках. До нього увійшли всі його художні твори, переклади з чужих мов і передмови. Добірки чи окремі його твори появились в 1954-70 рр. заходами Філологічної Секції НТШ,¹⁹ видавництв «Говерля»,²⁰ «Книга»,²¹ «Пролог»,²² і Шкільної Ради Українського Конгресового Комітету Америки.²³ Українська Вільна Академія Наук в Нью Йорку видала 1968 р. поему «Мойсей».²⁴ Окремою книжкою вийшли перекладені Персивалем Кунді на англійську мову поеми Франка.²⁵ Деякі з них були включені пізніше у видану НТШ збірку,²⁶ поруч з перекладом «Мойсея», який зробила Віра Річ. Англійською мовою були опубліковані також «Лис Микита»,²⁷ «Панські жарти»,²⁸ «Іван Вишенський»²⁹ і книжка Василя Вацика про життя і творчість Івана Франка.³⁰

Українські науковці в Америці зробили немало в ділянці наукового дослідження творчості Івана Франка. При нагоді роковин його народження і смерті організовувано наукові конференції, а виголошені під час них доповіді публіковано окремими збірниками, або

окремо в альманахах, журналах чи в пресі. Доповіді на конференціях, влаштованих Науковим Товариством ім. Шевченка в Нью Йорку, появилися друком на сторінках його «Записок» у 1957,³¹ 1967/68,³² і 1981 рр.³³ Сторіччя народин Франка вшанувала Українська Вільна Громада в Америці двома випусками свого збірника «Вільна Україна».³⁴ Український Братський Союз видав 1957 р. працю Володимира Левинського про Франка,³⁵ а дев'ять років пізніше Український Народний Союз, при співучасті НТШ, видав календар, присвячений Франкові, в якому поміщено 11 статей з ділянки франкознавства.³⁶ Поважним вкладом у франкознавство є праці Луки Луцїва,³⁷ Валися Модрич-Вергана,³⁸ Леонїда Рудницького,³⁹ Володимира Жили,⁴⁰ Святослава Гординського,⁴¹ Володимира Янева,⁴² Петра Одарченка,⁴³ Дмитра Корбутяка⁴⁴ та англомовні статті в «Українському Квартальнику»⁴⁵ і в *Анналах УВАН*.⁴⁶ На різних форумах доповіді виголосили Леонїд Рудницький, Василь Лев, Володимир Жила, Євген Федоренко й Борис Глинський.⁴⁷

Велику пошану до Івана Франка виявили Український Братський Союз і його членство уфундуванням гарного пав'ятника йому на літній оселі «Верховина» в Глен Спей, Н.Й., що його виконав скульптор Сергій Литвиненко, творець неперевершеного нагробника на могилі Франка на Личаковському цвинтарі у Львові, спорудженого з частковою допомогою УБСоюзу. Перед пам'ятником на «Верховині» учасники літніх таборів молоді слухають розповіді своїх виховників про Франка, а під час кожнорічного Фестивалю Молоді, організованого Українським Братським Союзом, тисячні маси народу віддають йому поклін. Ця організація також започаткувала 1958 р. Стипендійний Фонд ім. Івана Франка, з якого призначає нагороди студентам-авторам кращих статей на українські теми і підтримує літні курси українознавства при Гарвардському Інституті Українських Студій. Також у Чикаго засновано Український Літературний Фонд ім. І. Франка, який учасникам його конкурсу дає нагороди за найкращі літературні твори, включно з творами для дітей і молоді.

До замітніших подій, пов'язаних з культом Івана Франка в Америці, треба зарахувати інсценізацію поеми «Мойсей» в травні 1956 року, поставлену Українським Театром в Америці під мистецьким керівництвом Йосипа Гірняка,⁴⁸ виставку франкіяни в Публічній Бібліотеці в Нью Йорку (1957), відкриття в Українським Культурнім Городі в Клівленді погруддя Франка роботи Олександра Архипенка і намалювання мистцем Петром Андрусівим портрету Франка. Варто згадати, що земляки Івана Франка створили в Америці товариство «Дрогобиччина» і видані дотепер три томи свого регіонального збірника назвали, на знак пошани й гордості, «Дрогобиччина — Земля Івана Франка».

Великий вплив діяльності і творчості Івана Франка на нас усіх незаперечний. Дійсний титан праці і великий гуманіст, він спричинився до розвитку усіх ділянок життя нашого народу, який під тиском обставин опинився на «перехресних стежках», в рідному краю і на еміграції. З глибокою вірою в народ, він будив приспані жителям і сірою буденщиною його щиро людські почування, а його полум'яне слово проникало в серця мільйонів. Не без його впливу залишали наші давні емігранти, а потім також і ми, рідну землю. Сповнилися слова Франка про те, що із багатьох економічних і суспільних оглядів еміграція корисна для нас, бо принесла нам несподіваний здобуток — українську колонію на вільній американській землі, яка, вірив він, може відіграти поважну роль в історії нашого народного розвитку. У передвоєнні роки українська еміграційна спільнота, поруч обильної матеріальної допомоги Україні, започаткувала й по своїм спроможностям розповсюджувала культ Івана Франка в Америці, який після війни збагатився завдяки новоприбулим силам науковими дослідженнями його величезної спадщини, неможливими під існуючим донедавна на рідних землях режимом.

Підсумовуючи ці інформації, можна сказати, що наша еміграційна спільнота в Америці зробила немало для поширення різними засобами серед своїх і чужих людей знання про Івана Франка, його твори і його думки. Треба сподіватися, що також майбутні покоління українців на поселеннях підуть «у мандрівку століть з його духа печаттю».

ПРИМІТКИ

1. "Die Auswanderung der galizischen Bauern" і "Das babylonische Turmbau in Galizien in Sachen der Bauernauswanderung dauert fort," *Arbeiter-Zeitung*, Nr. 43 u. 46, 1892; "Die Auswanderungsagenten in Galizien," *Die Zeit*, Nr. 115, 1896. Також в *Kurjer Lwowski*, Nr.Nr. 239-240, 243, 246-248, 293-296, 1892; 329, 340, 344, 1895; 159, 359, 350, 55, 107, 100, 1896; 20, 1897; *Przegląd społeczny*, tom III (1887): 269-275.

2. "Der galizische Beuer," *Die Zeit*, Nr. 151, 1892.

3. *Батьковицина*, рік 12, ч. 10 (14 марта 1890): 130-132.

4. J.P. Chase. "Ukrainian Milestones in America," *Ukrainian Life* (Scranton), vol. 2, Nr. 8 (August 1941): 6-7.

5. *Пропам'ятна книга видана з нагоди сороклітнього ювілею Українського Народного Союзу*, 1936, стор. 383. (Дальше: *Пропам'ятна книга УНС...*)

6. *Літературна спадщина Івана Франка*, вип. I (Львів, 1956), стор. 439.

7. Іван Франко. *Твори в двадцяти томах*. (Київ, 1956). Том 20: Вибрані листи, стор. 372.

8. Франко прислав тоді «Свободі» статті про вибори в Галичині, Наукове Товариство ім. Шевченка, конечність освідомлювання народу тощо.

9. Пропам'ятна книга УНС, стор. 276.
10. Тамже.
11. *Свобода*, 29 березня 1898, стор. 3.
12. *Русско-Американський Православний Календарь на год 1930, стор. 73.*
13. Інші Товариства ім. І. Франка (відділи Укр. Нар. Союзу) існували в: Голийок, Масс. (1905), Дітройт, Міч. (1911), Калюмет Сіті, Ілл., Портленд, Оре., Філядельфія, Па., Сентрал Фоллс, Ровд Айленд (усі 1916), Тайтусвілл, Па. і Мілвокі, Віск. (1917), Пассайк, Н.Дж. (1921), Нью Кастл, Па. (1922), Лудлов Масс., Амстердам, Н.Й., Боффало, Н.Й., Елмайра, Н.Й., Рочестер, Н.Й. і Вунсакет, Ровд Айленд (усі 1923), Лінден, Н.Дж. (1924), Клівленд, Огайо (1925), Балтимор, Мер. (1926), Плейнфілд, Н.Дж. і Виппані, Н.Дж. (1927), Бристол, Конн. (1930), Вілкес-Беррі, Па. (1934), Акрон, Огайо (1935), Карнегі, Па. (1952), Ірвінгтон, Н.Дж. (1953). Товариство ім. І. Франка існувало також у Сент Люїс, Міз., а в Піттсбурзі, Па. цю саму назву прийняло бувше Товариство св. Миколая.
14. Товариства ім. І. Франка (відділи Укр. Братського Союзу) існували в: Томастон, Конн., Гарднер, Масс., Чікаго, Ілл. (два), Нью Кастл, Па., Калвер, Па., Нью Йорк, Н.Й., Кляймер, Па., Піттсбург, Па., Сейлем, Масс., Скрентон, Па., Меккіз Рак, Па., Вудловн, Па., Клівленд, Огайо, Бетлегем, Па., Бервик, Па., Бруклін, Н.Й., Лі Сентер, Н.Й. Під сучасну пору УБСоюз об'єднує сім товариств ім. І. Франка: Вілліамставн, Н.Дж., Чікаго, Ілл., Бріджпорт, Па., Кляймер, Па., Мідлсекс, Н.Дж., Бетлегем, Па. і Норвич, Конн. (Дати заснування тих товариств нам неприступні). У 1918 р. члени в Рочестер, Н.Й. заснували читальню ім. І. Франка.
15. У видавництві «Свободи» появилися: Життя і твори І. Франка (1915), Абу Касимові капці (1915), Вибір поезій (1916), Украдене щастя (1917) і Лис Микита (1920).
16. Поеми Франка в перекладі Персивала Кунді: «Ідилля» (*Календар Укр. Роб. Союзу* 1933, стор. 133-135); «Не забудь» і «Вічний революціонер» (*Ukrainian Life*, July 1941, p. 11 & June 1941, p. 10). Переклади Володимира Семеники друкувались на сторінках *Ukrainian Weekly*, англomовного додатку до «Свободи»: Абу Касимові капці (3 вер. і 1 жовт. 1938); «Будь готов» (25 трав. 1940 і раніше в *Пропамятній книзі УНС, 1936*, стор. 459); «Вічний революціонер» (3 лип. 1936 і 29 трав. 1937); Доктор Бессервіссер (11 лип. 1936 і раніше в *Календарі Укр. Нар. Союзу 1932*, стор. 150-153); Мойсей, уривки (9 і 16 трав. 1936, Пролог) 29 трав. 1937 і 23 трав. 1942; *Мойсей* (ціла поема) 9 бер. — 28 трав. 1938 і окремою відбиткою з біографічним нарисом пера Степана Шумейка у виданні Об'єднання Укр. Організацій Америки, Нью Йорк, 1938, 93 стор.; «Наймит» (29 трав. 1936 і 25 трав. 1940). Марія Струтинська Гембал переклала англійською мовою оповідання Франка: Олівець (*Народна Воля*, 24 трав. — 13 черв. 1936) і написала стаття "Franko, the Man," *Народна Воля*, 3 черв. 1937, стор. 4. Теодозії Бореській належить перший переклад «Захара Беркута», виданий з нарисом української історії 1944 р. в Нью Йорку (230 стор.).
17. *A Voice from Ukraina; biographical sketch and translation from the works of Ivan Franko.* (Roland, Man.: R.E. Buffy & Co., 1932), 74 р.
18. Іван Гундяк. «На спомин Іванові Франкові», *Народна Воля*, 5 лип.

1916, стор. 1; Дам'ян Бориско. «На смерть Івана Франка», *Народна Воля*, 6 лип. 1916, стор. 1; Маріян Колодій. «Вмираючий Франко», *Народна Воля*, 28 трав. 1921, стор. 3.

19. Іван Франко. *Вибір із творів*. Вступна стаття Володимира Радзикеви-ча. (Нью Йорк: НТШ, 1956), 395 стор.

20. У видавництві «Говерля» появились: *Коваль Бассім; арабська казка* (1966, 120 стор.), *Мойсей* (1966, 94 стор.), *Оповідання* (1954, 84 стор.), *Чотири казки* (1958, 31 стор.) і *Захар Беркут* (1955, 157 стор.).

21. Видавництво «Книга» видало *Лиса Микиту* (1966, 152 стор.).

22. *Іван Франко про соціалізм і марксизм: рецензії і статті, 1897–1906*. Впорядкування, вступна стаття і довідка Богдана Кравцева. (Нью Йорк: Про-лог, 1966), 258 стор.

23. Заходами Шкільної Ради УККА вийшли: *Захар Беркут* (Нью Йорк, 1968, 48 стор.) і *Борислав сміється* (Нью Йорк, 1970, 39 стор.).

24. Іван Франко. *Мойсей; поема*. Редакція і стаття Юрія Шевельова. (Нью Йорк: УВАН, 1968), 156 стор.

25. *Ivan Franko, the Poet of Western Ukraine; selected poems*. Translated with a biographical introduction by Percival Kundy. Edited by Clarence A. Manning. (New York: Philosophical Library, 1948), 265 p.

26. *Moses and other poems by Ivan Franko*. (“Moses” translated by Vera Rich, “other poems” by Percival Kundy.) (New York: Shevchenko Scientific Society, 1973).

27. *Ivan Franko. Fox Mykyta*. Ivan Franko's Ukrainian classic. English version by Bohdan Melnyk. Illustrated by William Kuralek. (Montreal, Que.-Plattsburgh, N.Y.: Tundra Books, 1978), 148 p.

28. *Ivan Franko. The Master's Jest*s. Translated by Roman Tatchyn. (New York: Shevchenko Scientific Society, 1979), 133 p. (Ukrainian Studies v. 37, English section, v. 14).

29. *Ivan Franko. Ivan Vyshensky*. Translated by Roman Orest Tatchyn, with an introduction by Leonid Rudnytsky. (New York: Shevchenko Scientific Society, 1983) (Memoirs of the Shevchenko Scientific Society, v. 198).

30. Nicholas Vacyk. *Ivan Franko; his thoughts and struggles*. (New York: Shevchenko Scientific Society, 1975), 114 p. (Ukrainian Studies, v. 38, English Section, v. 11).

31. *У сторіччя народин Івана Франка; Збірник праць і статей приготованих на наукову конференцію 12 і 13 травня 1956*. (Нью Йорк: НТШ і «Свобода», 1957), 197 стор. (Записки НТШ, т. 166). Тут поміщені такі статті: «Страдницький шлях І. Франка» (Володимир Дорошенко); «Франко — лірик» (Богдан Кравців); «Психосоціальні аспекти “Мойсея”» (Олександр Кульчицький); «Душевні переживання в'язня в “Тюремних сонетах” І. Франка» (Володимир Янів); «Театрально-соціологічні елементи в драматичній творчості І. Франка» (Григор Лужницький); «Лексичні особливості ранніх суспільних поезій І. Франка» (Пантелеймон Ковалів); «Участь І. Франка в творбі української літературної мови» (Василь Лев); «Відношення І. Франка до проблеми античної історії» (Олександр Домбровський); «Наукові праці І. Франка» (Кость Кисілевський); «Іван Франко як суспільний діяч» (Василь Мудрий).

32. *Іван Франко: Збірник доповідей для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерти Івана Франка.* (Нью Йорк: НТШ, 1967), 201 стор. (Записки НТШ, т. 182). Частина I. Тут статті: «І. Франко і українська національна ідея» (Роман Смаль-Стоцький); «Іван Франко як класичний філолог» (Василь Стецюк); «Іван Франко і слов'янські літератури» (Василь Лев); «До проблеми політично-суспільного світогляду І. Франка» (Матвій Стахів); «Іван Франко та історичні концепції М. Грушевського» (Микола Андрусак); «Стилістичні й ритмічні засоби поезій І. Франка» (Кость Кисілевський); «Драматичність поетичних образів у творах Івана Франка» (Григор Лужницький); «Поема "Мойсей" у світлі біблійної символіки» (Олександр Домбровський); «Біблійна притча у поетичній версії Івана Франка» (Володимир Радзикович); «Суспільно-громадські питання в творчості Івана Франка» (Володимир Жила); «Соборницькі ідеї Івана Франка» (Яр Славутич); «Іван Франко та українська молодь» (Василь Верган). Друга частина цього збірника (*Записки НТШ*, т. 184, 1968) містить такі статті: «Значення Івана Франка в розвитку літературної мови Галичини» (Пантелеймон Ковалів); «До проблеми розвитку Франкового стилю» (Юрій Бойко); «До проблеми світогляду Івана Франка» (Богдан Романенчук); «Образ Івана Вишенського в творах Івана Франка» (Володимир Жила); «Оповідання Івана Франка» (Володимир Безушко); «Особисті зв'язки Івана Франка з чужинцями» (Осип Кравченко); «Українська родина в ранніх повістях Івана Франка» (Володимир Янів); «Іван Франко і діти» (Леся Храплива); «Картина Львова в повісті Івана Франка "Лель і Полель"» (Роман Кухар); "The role of Ivan Franko" (Clarence A. Manning); «Післяслово» (Пантелеймон Ковалів).

33. *Іван Франко — мистець і мислитель; збірник доповідей для відзначення 125-річчя народин і 65-річчя смерти І. Франка.* Редактор: Євген Федоренко. (Нью Йорк: НТШ, 1981), 212 стор. (Записки НТШ, т. 198).

34. *Вільна Україна. Збірник ч. 11 присвячений століттю народин Івана Франка.* (1956). В ньому статті: «Іван Франко — поет національний» (Павло Степ); «Іван Франко і большевики» (Володимир Дорошенко); «Правда про будову нагробника І. Франкові» (Василь Мудрий); «Кормитель духа» (Антін Чарнецький); «Пробудник і людина правди» (Станіслав Вінценц). Тут таки є вірш Остапа Тарнавського «Іван Франко». *Збірник ч. 12* включає статті: «Советське франкознавство» (В.М. Верган); «Соціалні і економічні погляди Івана Франка» (Матвій Стахів); «Промова на похороні Івана Франка» (Кирило Трильовський). У *Збірнику ч. 9* журналу «Вільна Україна» (1956) є стаття Василя Горошка «Великан і ліліпути».

35. Володимир Левинський. *Франко як економіст.* (Скрантон: Укр. Робітничий Союз, 1957), 116 стор.

36. *У пошані Іванові Франкові; Календар-Альманах на 1966 рік. У 110-річчя народження і 50-річчя смерти Івана Франка.* (Джерзі Сіті, 1966). Тут є статті: «З його духа печаттю» (Антін Драган); «Іван Франко — життя і творчість» (Лука Луців); «Думки Івана Франка про соціалізм та комунізм і комуністична цензура» (Богдан Кравців); «Ув'язнений Франко» (Микола Глобенко); «Співець волі і поступу» (Іван Кедрин); "Ivan Franko" (Clarence A. Manning); «Іван Франко у спогадах сучасників» (В'ячеслав Давиденко); «З спогадів про Івана Франка» (Сергій Єфремов); «Дві зустрічі з Іваном Франком» (о.

Андрій Мельник); «Привіт Іванові Франкові в сорокліття його письменської праці» (Володимир Кедровський); і «До історії двох Франкових сонетів» (Михайло Лоза).

37. Лука Луців. *Іван Франко — борець за національну і соціальну справедливість*. (Нью Йорк, 1967), 653 стор. і *Іван Франко — життя і творчість*. (Нью Йорк, 1966), 63 стор. (Тут треба згадати також дві інші статті Луки Луціва: «Іван Франко — найславніший син Дрогобицької землі» і «Дрогобич і Дрогобиччина в творах Івана Франка», в регіональному збірнику *Дрогобиччина — Земля Івана Франка*, том 1 (1973), стор. 179-189 і 603-618.

38. «Дитинство Івана Франка у світлі фаховости життя», *Свобода*, чч. 191-193, 1951; «Погляди дослідників про І. Франка та його твори», *Народна Воля*, чч. 33-41, 1952; «Формування світогляду Івана Франка», *Свобода*, чч. 117-127, 1953; «Участь Івана Франка в робітничому русі», *Свобода*, чч. 103-107, 1953; «Боротьба проти Івана Франка в УССР», *Народна Воля*, чч. 22-25, 1958; «Іван Франко і жида», *Народна Воля*, чч. 46-50, 1958 і чч. 3-28, 1959.

39. «Франкові переклади з творчості Д.Ф. Лілієнкрона та їх наświetлення в підсоветській критиці» (Філядельфія, 1966); «Дещо про Франкові переклади з німецької літератури» (УТГІ, 1966); «Революційні постаті в драмах І. Франка» (УТГІ, 1967); «Твори Гете в перекладі І. Франка» (УТГІ, 1970); стаття про драматургію І. Франка (*Записки НТШ*, т. 198), англомовний вступ до перекладу «Івана Вишенського» (див. ч. 29). Також "Panski zharty" in light of German literary theory," *Збірник на пошану Володимира Яніва*, стор. 800-809 (Мюнхен; УВУ, 1983).

40. "Franko und Goethe," *Jahrbuch der Ukrainekunde*, 1982: 140-159; «Франко і Гете», *Визвольний Шлях*, 36, ч. 2 (1983), 216-223 і ч. 3, стор. 352-360; "Frankos Beitrag zur Ovidforschung," *Jahrbuch der Ukrainekunde*, 1986: 145-155.

41. "Frankos "Blumen des Bösen," *Jahrbuch der Ukrainekunde*, 1982: 160-169.

42. «Етнопсихологічний аспект у "Панських жартах" І. Франка», *Свобода*, 21-25 сер. 1978.

43. «Іван Франко в листування Лесі Українки», *Сучасність*, 16, ч. 7-8 (1976): 67-73.

44. «Франко і молодь», *Молода Україна*, 30, ч. 6 (1980): 3-5 і ч. 7-8, стор. 16-20.

45. Stephen Shumeyko. "Ivan Franko," *Ukrainian Quarterly*, I (1945): 251; Clarence A. Manning. "The Moses of Ivan Franko," *Ukr. Quarterly*, II (Spring 1946): 227-235; Volodymyr Doroshenko. "Ivan Franko as a scholar," *Ukr. Quarterly*, XII (June 1956): 144-151; Sviatoslav Hordynsky. "Moses, the conscience of his people," *Ukr. Quarterly*, XII (June 1956): 152-157; Clarence A. Manning. "Sculptor of the modern Ukrainian nation," *Ukr. Quarterly*, XII (June 1956): 101-109 and "The literary work of Ivan Franko," *ibid.*, 118-125; Matvii Stachiw. "Social and economic ideas of Ivan Franko," *Ukr. Quarterly*, XII (June 1956): 134-143; Ivan Sidoruk. "Moses of Ivan Franko," *Ukr. Quarterly*, XIII (June 1957): 159-167; Ilia Vytanovych. "Political views of Ivan Franko," *Ukr. Quarterly*, XII (June 1956): 126-133.

46. Alfred Berstein. "The figure of Mickiewicz in Ivan Franko's life," *Annals of the Ukr. Academy of Arts and Sciences in the USA*, VI, nr. 3-4 (1958): 1372-1380; Maria Ovcharenko. "Stress in Ivan Franko's poetry," *Annals...*, VIII, nr. 1-2 (1960):

121-140; Volodymyr Zyla. "Ivan Franko's studies in Ukrainian onomastics," *Annals...*, XII, nr. 1-4 (1969-72): 151-157.

47. Доповіді про творчість І. Франка виголосили: Леонід Рудницький (Іван Франко і польська література, Польський Науковий Інститут в Нью Йорку, осінь 1979); Василь Лев (Іван Франко і польські позитивісти); Євген Федоренко («Зів'яле листя» І. Франка); Борис Глинський (Іван Франко — перекладач французької літератури, усі під час Конгресу Американо-Української Асоціації Учителів Слов'янських і Східно-Європ. Мов, 29 груд. 1979); Володимир Жила (Іван Франко — дослідник і перекладач Овідія, Ювілейний Наук. Конгрес у 110-річчя НТШ в Нью Йорку, 6 лист. 1983).

48. Прем'єру «Мойсея» підготували: Олімпія Добровольська, Микола Фоменко, Леонід Крушельницький і Володимир Змій. Виконавцями були: Й. Гірняк (Мойсей), М. Яблонський (Авірон), І. Шуган (Датан), О. Добровольська (Азазель) і В. Змій (Єгова). Участь взяли також: рецитатори (12 осіб) і вокальний ансамбль (12 осіб).

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво.
Підоймися, колосися,
Достигај щасливо.
Й щоб усяке добре сім'я
Ти повік плекала
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала.

Іван Франко, 1880.

Фундація Антоновичів

Українська діаспора створила ряд проектів, завданням яких було, з одного боку, інформувати західний світ про Україну, а з другого — сприяти розвитку і збереженню української культури поза межами України, щоб таким чином морально підтримати опір українського народу намаганням русифікаторів перетворити його в «советський народ» без власної історії, мови і культури.

Одним з таких проектів була Фундація Омеляна і Тетяни Антоновичів, мешканців Вашингтону, основана 1980 р. і зареєстрована владою як добродійна корпорація. Далі будемо називати її коротко Фундація Антоновичів.

Завдання Фундації визначив її голова д-р Омелян Антонович в інтерв'ю, даному журналові «Слово і Час», такими словами: «сприяння розвитку української культури в різних сферах, зокрема в літературі, мистецтві, гуманітарних науках, а також допомагати українському народові й окремим українцям у цілях добродійних, освітніх і релігійних. Це — дуже широка сфера діяльності, яку може розгорнути Фундація, але нині вона спрямовує свою активну підтримку української культури в двох напрямках: присудження щорічних літературних та наукових премій і надання стипендій та грошових дотацій для здійснення окремих українознавчих проектів».*

Присудження і вручення премій лавреатам відбувається згідно з прийнятими в світі принципами і формами. Який твір чи яку діяльність відзначити, про це рішає покликане Фундацією журі, до якого входять спеціалісти української літератури, історії та інших ділянок, які можуть заслуговувати відзначення. Спочатку членами журі були тільки професори американських університетів. Після проголошення незалежності України поживавились зв'язки між Україною і діаспорою, і вручення нагород перенесено до Києва. З того часу Фундація запрошує до журі також спеціалістів з України.

Члени журі мають обов'язок слідкувати за новими літературними і науковими творами, які виходять на Україні і поза нею, як також за відповідними працями в журналах і альманахах, читати їх, обговорювати їх на своїх засіданнях і вирішувати, який твір чи працю рекомендувати для відзначення. Якщо в них є спірне питання, вони вирішують його демократичним методом, тобто більшістю го-

* *Слово і Час*, травень 1991.

лосів. Крім власних пропозицій, члени журі повинні розглянути також пропозиції від авторів, організацій чи окремих осіб. Місце проживання, громадянство і навіть національність автора не мають впливу на рішення журі. На це мають вплив інші фактори. В згаданому вище інтерв'ю голова Фундації так визначив вимоги до пропонуванних творів чи праць: «Літературною нагородою відзначається видатний художний твір, написаний українською мовою. Критерії: висока мистецька вартість твору в поєднанні з творчою своєрідністю його мистецької форми. Наукова нагорода присуджується визначній праці українською або іноземною мовою з ділянки українознавства, а саме: історії, історії літературим, мовознавства, мистецтвознавства чи літературно-мистецької критики».

Члени журі працюють безкорисно, їх праця-почесна функція. Фундація оплачує тільки кошти їх подорожування та інші видатки, зв'язані з працею.

Проголошення лавреатів і вручення їм грошових премій є свого роду святом, в якому, крім зацікавлених осіб, беруть участь запрошені представники інтелектуальної громадськості. Це щось в роді старо-грецького симпозіума.

Свято відкриває голова Фундації, який також відчитує грамоту для кожного лавреата з поданням причин відзначення його чи її. Далі відповідний член журі виголошує доповідь про лавреата, підсумовуючи його чи її досягнення. І на кінець бере слово лавреат і виголошує доповідь на вибрану собою тему. Доповіді лавреатів часто відзначаються філософським змістом або висловлюють цікаві спостереження, пропозиції і концепції. Завершенням церемонії є вручення лавреатам грошових нагород, кожному по 5.000 дол.

Нагорода 5.000 дол. є порівнюючи невелика, але її вартість не стільки матеріальна, хоч це також немаловажне, як психологічна. Таке відзначення є для письменника чи науковця доказом, що його працю цінують, а це є для нього заохотою до дальшої високоякісної праці. А для інших це стимул творити так, щоб здобути таке відзначення. Таким чином діяльність Фундації сприяє шляхетній конкуренції між письменниками і науковцями, яка веде до вищого рівня національної культури.

За перших тринадцять років існування Фундації Антоновичів (1980-1993) були відзначені такі автори:

З української літератури (в хронологічній послідовності з 1980 року): Василь Барка за «Свідок для сонця шестикрилик», Василь Стус за «Палімпсести», Емма Андієвська за «Роман про людське призначення», Юрій Коломієць за «Білі теми», Наталя Лівницька-Холодна за «Поезії старі і нові», Юрій Лавріненко за «Чорну пургу (Розстріляне відродження)», Леонід Плющ за «Екзод Тараса Шевченка»,

Григорій Костюк за «Зустрічі і прощання», Ліна Костенко за «Сад нетанучих скульптур», Валерій Шевчук за «Три листки за вікном», Іван Драч за поему «Чорнобильська Мадонна», Володимир Дрозд за роман-епопею «Листя землі».

З *українознавства*: Орест Субтельний за «The Mazepists: Ukrainian Separatism in the early 18th c.»; Лінда Гордон за «Cossack Rebellion in the 16th c.»; Магдалена Ласло-Куцюк за «Засади поетики»; Богдан Кравченко за «Social Change and Nationality Consciousness in the 20th c. Ukraine»; Давид Сондерс за «The Ukrainian Impact on Russian Culture, 1750-1850»; Роберт Конквест за «Harvest of Sorrow»; Іван Химка за «Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the 19th c.»; Юрій Шевельов за «Українську мову в першій половині ХХ ст. (1900-1941). Стан і статус»; Марта Богачевська-Хомяк за «Feminists despite Themselves»; Іван Дзюба за «У кожного є своя доля»; Д-р Богдан Гаврилишин за праці про економіку України; Dr. Zbigniew Brzezinski за працю «The Grand Failure. The Birth and Death of Communism in the 20th Century»; Проф. Михайло Брайчевський за монографію «Утвердження християнства на Русі».

Під час третього з черги вручення нагород у Києві спеціальну нагороду надано газеті «Літературна Україна», органі Спілки письменників України, за її великі заслуги в галузі української культури і державотворення.

До 1993 р. Фондація виплатила 26 літературних, наукових і спеціальних нагород на загальну суму 130.000 дол.

Але виплата нагород це лише одне з двох, хоч і головне, завдання Фондації. Другим завданням є надавання стипендій відповідним науковцям і фінансування різних українознавчих проектів. В згаданому інтерв'ю д-р Антонович назвав кілька таких проектів:

У Гарвардському університеті створено Фонд імені Василя Стуса; в університеті МекМастер (Канада) виділено стипендію для китайського вченого-україніста пані Лі Ю Донг на однорічне стажування; у Мічиганському університеті пожертвування Фондації допомогли в улаштуванні спеціальних академічних лекцій Ліни Костенко та виступів Миколи Рябчука; у Ратгерському університеті уможливлено стажування київських учених-україністів В'ячеслава Брюховецького та Віталія Дончика; Фонд Антоновичів створено і в Українському музеї в Нью-Йорку, який постійно поповнюється.

Фінансування нагород та українознавчих проектів вимагатиме дедалі більше грошей, бо Фондація, як сказав мені її голова, буде діяти постійно, навіть коли не стане фундаторів. Жартуючи, я запитав його, звідки фундатори беруть гроші на це діло, чи, бува, не виграли вони на лотерії кілька мільйонів доларів. «Ні не виграли, відповів він, це наслідки праці наших рук». І голови, додаю від себе.

Понад 30 років тому Антоновичі купили біля містечка Калпеппер у штаті Вірджінія тваринницьку ферму і зайнялись годівлею м'ясної худоби. На фермі щороку паслось кілька десятків штук худоби, які треба було доглядати. Для того Антоновичі мусіли частенько їздити на ферму. Але, хоч там є гарний житловий дім, жити там вони не могли, бо у Вашингтоні їх чекали різні обов'язки. Тому найняли собі помічника-годівельника худоби. В його інтересі було добре доглядати худобу, бо від того залежала його винагорода. Ферма виявилась рентабельним підприємством. Американці споживають багато м'яса і на худобу завжди є збут. Ферма приносить прибутки, які йдуть у фонд Фондації.

Протягом перших років свого існування Фондація Антоновичів відзначала тільки письменників і науковців з діаспори. Це не значить, що Антоновичам було байдуже до України. Ні, вони широко прагнули підтримати українську національну культуру на Україні. Проблема для них і трагедія для України була в тому, що всі ділянки культури на Україні, включно з літературою і мистецтвом, були вихолощені з українського національного змісту і вільної думки. Великодержавні русифікатори та їх місцеві помічники добре дбали про те, щоб українська література і мистецтво не виходили поза рамки комуністичної пропаганди і провінціального рівня, щоб не стали відомі в світі. Але навіть у тій атмосфері страху появлялись сміливці, які творили так, як думали і відчували, які хотіли працювати для української національної культури. За таку сміливість вони або платили особистою свободою або були позбавлені можливостей публікувати свої твори. Таких творців бажала підтримувати Фондація Антоновичів, але в період брежневського «застою» це було неможливо. Коли Фондація повідомила київський КГБ рекомендованим листом про присудження нагороди визначному поетові Василеві Стусові, що був тоді в'язнем Пермського Гулаг-у, і про намір передати йому премію, вона (Фондація) не одержала жодної відповіді. Треба було аж нагадати КГБ через адвоката, що Рад. Союз підписав міжнародну поштову конвенцію, яка зобов'язує його державні установи відповідати на листи, щоб КГБ підтвердив одержання листа. І більш — нічого. Стус певно довідався з інших джерел про присудження йому нагороди Антоновичів, і та вістка певно підтримала на душі цього поета-мученика, що помер незабаром після того в концтаборі.

В період «перестройки», коли на Україні повіяло вільним духом, вручення нагород Антоновичів відзначеним авторам з України не натрапляло вже на труднощі, а після проголошення незалежності України 1991 р. це стало вже частиною вільного культурного життя України. В останні роки літературні премії присуджено таким авто-

рам з України: Ліні Костенко, Іванові Дзюбі, Валерію Шевчукові, Іванові Драчеві, Володимиру Дроздові і газеті Літературна Україна. Відзначення цієї газети було справедливим рішенням, бо вона перша виступила на захист української мови і за відновлення історичної пам'яті українського народу і взагалі зробила важливий вклад в національно-культурне відродження України.

Щоб ще більше засвідчити своє єднання з духовно вільною Україною, Фундація перенесла церемонію проголошення і вручення нагород до столиці України. Це був доцільний крок не тільки тому, що Київ став осередком вільного культурного життя України, але і тому, що творчі кадри на Україні значно багатші, ніж у діаспорі. Хто зна, чи комусь з відзначених талантів Фундація не промостить шлях до Осло, по одержання Нобелівської нагороди, якої, внаслідок довголітнього придушення української культури окупантами, ніхто з українців досі не здобув. Сесії Фундації в Києві без сумніву стимулюватимуть працю творчої інтелігенції, а це буде також вклад у державне будівництво України.

Розумним рішенням Фундації було включення до відзначення неукраїнських авторів, які в своїх працях прихильно ставляться до українського народу і визнають його право на незалежну державність. До таких належать д-р Роберт Конквест, англо-американський науковець, автор документальної книги про голод на Україні 1932-33 п.н. *The Harvest of Sorrow* (Жнива розпачу), д-р Збігнев Бжезінський, визначний американський політолог польського походження і б. дорадник Президента Картера з питань державної безпеки, та інші. Присудження нагород таким людям зміцнює їх прихильність до України і заохочує інших чужинців іти їх слідами.

Ця стаття була б неповна, коли б ми не подали бодай короткої біографії Антоновичів. Вони уродженці Західної України. Середню освіту здобули у Львові, а вищу-закордоном. Омелян Миколович закінчив юридичний факультет Українського університету в Празі (1943), здобувши ступінь доктора прав, а його пізніше дружина, Тетяна Михайлівна Терлецька, здобула докторат з медицини в Віденському університеті в Австрії. Незабаром після одруження 1946 р. вони виїхали до США. Від 1951 р. живуть у Вашингтоні, де Тетяна Михайлівна прищувала спочатку професором патології на медичному факультеті Джорджтаунського університету, а відтак у державному Інституті патології, як керівник відділу нефропатології. Вона є автором багатьох наукових праць і статей, з яких найбільша *Atlas of Kidney Biopsies* (Атлас ниркових біопсій), опублікована 1980 р.

А Омелян Миколович працював у різних установах і підприємствах перед тим, як зайнявся сільським господарством. Обое брали участь також в українському громадському житті в США.

У своїй промові після одержання премії Антоновичів 1991 р. визначний український публіцист і критик Іван Дзюба віддав належне Антоновичам за їх вклад у розвиток української культури. Він сказав серед іншого:

«В Україні ніколи не було багато бельможних людей, здатних і охочих підтримувати національну культуру. Зате завжди були люди, які офірували на неї свою працю і свій кривий зарібок. Ця українська традиція живе сьогодні в діаспорі, завдяки їй існують численні українські видання, українознавчі кафедри в університетах, науково-культурні фонди. І подружжя Антоновичів — може, один із найнаочніших і найблагородніших прикладів цієї традиції українців. Ці люди — Тетяна Михайлівна і Омелян Миколович — у спадщину від батьків і від своєї рідної землі одержали тільки світлу голову, добре серце і працьовиті руки. Життя провело їх крізь тяжкі випробування — вигнання, злидні, чужина. Тільки завдяки власній праці, розуму й гідності вони здобули своє добродайне місце в житті і авторитет серед української громади, а Тетяна Михайлівна — і в світі медичної науки Заходу. А скромний матеріальний набуток усього свого трудового життя вони віддають на підтримку української національної культури в діаспорі. Присудження ж премії Антоновичів спершу Василеві Стусу, потім Ліні Костенко, а тепер і Валерієві Шевчуку та мені належить до актів, що символізують возз'єднання різних ланок сучасної української інтелігенції, кличуть до цілісного культурного самоусвідомлення, перекидають мости між островами й острівцями українськості».*

* Слово і Час, грудень 1991.

Видавництво «Воскресіння» і духовне відродження України

Протягом семи десятиліть безбожна комуністична влада тримала наш народ в Україні в глухій темряві безбожництва, намагаючись позбавити його віри в Бога. Червоні богоборці сподівались, що своєю постійною війною з Богом вони зможуть виховати новий ідеал людини — матеріяліста, людину без почуття національної приналежності, без коріння, на всі сто відсотків віддану партії та її вождям. Людину, яка замість церкви ходитиме на партійні збори і свята, замість Святого Письма читатиме історію партії, замість Різдва святкуватиме день революції, одружуватиметься в будинку щасливих подій, а після смерті спочине у могилі, над якою стоятиме червона зірка.

Але вони прорахувалися. Починаючи з 1988 року, коли в рамках перебудови комуністична влада дала релігії відносну, а потім і повну свободу, люди, яких десятиліттями примушували сидіти в безпросвітній темряві бездуховності раптом почули у своїх душах прагнення чогось вищого, відчули поклик Бога. На Захід почали надходити листи, і в кожному з них постійним рефреном звучали слова: «Ми хочемо знати про Бога», «Хочемо знати нашу правдиву історію», «Хочемо знати історію нашої Церкви». Але чим могла задовольнити цей духовний голод діяспора? Наші Церкви в Америці й Канаді видали цілий ряд вартісних книжок, серед них «Нарис історії Української Православної Церкви» І. Ф. Власовського, «Українська Церква» митрополита Іларіона, «Українська Православна Церква — вічне джерело життя» протоієрея Дмитра Бурка та інші. Але все це — великі розміром і коштовні книжки, які не надаються для масової висилки на Україні. Натомість, не було того, чого найбільше потрібно — написаних легкою, зрозумілою мовою невеликих релігійних книжечок — Катехизиса, Закону Божого (крім книжечки Катерини Попів для маленьких дітей), дитячої Біблії, короткої історії Української Православної Церкви, збірника розповідей про визначних православних українців, релігійних оповідань і поучень.

Щоб бодай частково задовольнити дедалі зростаючу потребу в духовній літературі, ми заснували з Любою Левицькою (Міннеаполіс)

Видавництво духовно-релігійної літератури і дали йому назву «Воскресіння».

Ми вважали що в першу чергу треба з'ясувати одне з найважливіших питань у церковній сфері — питання автокефалії. Ворожа Російська Церква використовувала брак знань у цій ділянці серед мас населення для того, щоб послідовно паплюжити Українську Церкву, ототожнювати автокефалію з самосвятством, розколом, політиканством. Отже першою нашою публікацією була брошура «Автокефалія Української Православної Церкви», що побачила світ в середині грудня 1990 року. Але вже місяць перед тим Всеукраїнське Православне Братство розмножило і розповсюдило у Києві, Львові та Івано-Франківську рекламку цього нашого першого видання. У ній було зазначено, що брошуру «Автокефалія» можна одержати безкоштовно, звертаючись до Видавництва.

Через два тижні після того у поштової скриньці Видавництва з'явилися перші листи, і з того часу вони пливають безперервним потоком: з усіх кінців України, з Молдови, Росії, Румунії, Польщі, Греції (точніше із святої Афонської гори) та Італії. В лютому 1994 року кількість одержаних листів досягла 1400.

Усі ці листи я перечитую і відповідаю індивідуально кожному авторові, намагаючись задовольнити його чи її прохання. Листи — це надзвичайно цікаве і багате джерело інформації про релігійно-церковне життя в сучасній Україні. Це — віддзеркалення думок, почувань, бажань і прагнень наших духовно виснажених братів і сестер, що після років панування безбожництва намагаються знайти бодай трохи поживи для своєї душі. Це виявилось уже в перших листах. Дехто просив прислати «Автокефалію»; інші, діставши адресу, на яку можна звертатися, просили більше — Слово Боже, Біблію, катехизис, молитовники, побожні книжки. І такі прохання містяться в більшості листів.

Отже ми відразу опинилися в складному становищі. Люди звертаються до нас, просять духовної поживи, а ми маємо — одну єдину «Автокефалію». У нас заплановано інші видання, але ж книжку не можна видати отак собі — раз-два, і вже е... То ж я почав копіювати на ксероксі «Короткий катехизис» отця Семена Гаюка та «Нашу Віру» О. Білоусенка, яка уже давно розійшлась, зшивати ці книжечки індивідуально і надсилати тим, хто просить. Згодом почав купувати для висилки в Україну приступні ціною книжки інших видавництв. А тим часом тривала праця над нашими новими виданнями.

Влітку 1991 року ми випустили книжечку «Ідемо до першої сповіді і Святого Причастя», яка виявилась надзвичайно популярною, зокрема серед дітей. 29 лютого в Міннеаполісі відбулась презента-

ція книжки «Історичний шлях УАПЦ» — історії нашої Церкви від благословення Київських гір апостолом Андрієм Первозваним до наших днів. Тоді ж було презентовано і перший випуск серії релігійно-просвітницьких листків «Світло для світу», присвячений святому Миколаю Чудотворцеві. Після того ми видали ще три листки — про Благовіщення Пресвятої Богородиці, про заповідь любові до ближнього та про душу людини в контексті величного Божого плану світобудови. 1992 року, після довгої і наполегливої роботи, побачив світ «Поширений катехизис Православної Церкви Христової» митрополита Михайла — надзвичайно цінна праця, підручник нашої Віри. В 1993 році з'явилась книжка «Священна історія Нового Заповіту» свящ. Михайла Карачківського, надзвичайно вдало ілюстрована художником Олександром Мельником з Києва. Ці самі ілюстрації, але побільшеного розміру, Видавництво «Воскресіння» використало для книжечки до розмальовування «Христос на землі», що вийшла з друку в лютому 1994 року.

Шість книжок і чотири релігійно-просвітницькі листки — це, здається, небагато в порівнянні з величезною потребою в духовній літературі. Але невелике і зернятко, яке потрапляє в землю, а з нього виростає могутнє дерево. І воно вже росте на благодатній українській землі. Про це свідчать численні відгуки на наші видання в Україні.

Що спонукує звертатися до нашого Видавництва?

Насамперед — бажання наших братів і сестер в Україні пізнати світло Божої Істини. І то не тільки для себе, але й для дітей.

«Звертаюся до вас з проською вислати мені релігійну літературу, щоби я могла дізнатися більше про нашого Господа Ісуса Христа і передати дітям» — пише Ярослава Блашків з села Дем'янів на Івано-Франківщині.

«У мене дві дочки-школярки. Вишліть, будьте ласкаві, книги про Ісуса Христа, про християнські свята, як потрібно молитись, причащатись, сповідатись», — просить Петро Троян, офіцер у відставці з Рівного.

«У нас працює недільна школа, але мало літератури для дітей, та й ми нічого не знаємо. Ми історії своєї не знаємо — хто і що ми, бо не вчили нас. Вчити наше покоління не було кому, бо вчили вас, що немає Бога. Вчилися, що могли, від своїх дідусів, бабусь, мами, батька. Вишліть нам, якщо Ваша ласка, що можете» — пише Марія Микула з Підпечар на Івано-Франківщині.

Пишуть і самі діти. Ці представники нового покоління, майбутнє України, простягають свої рученята до Бога, хочуть знати про Нього, хочуть жити згідно з Божими Заповідями.

Ось, наприклад лист 11-річної дівчини Ірини з Києва: «Я вірую в

Бога Ісуса Христа. Мої батьки православні християни. І я хотіла б мати власні книжки, з котрих змогла б побільше узнати про Бога, більше зрозуміти про Віру».

А ось інша 11-річна киянка на ім'я Оля: «Навчаюсь я у 5-му класі. Цього року мене похрестили, але я мало знаю про нашого Бога..., а мені хотілось би більше знати про історію релігії, про обряди, молитви».

«Просимо Вас прислати нам молитовник. Ми молимося і будемо молитися далі за нашу Українську Автокефальну Православну Церкву». — Це в листі від двох братів — тринадцятирічного Іванка і одинадцятирічного Богданка — з Івано-Франкового на Львівщині.

Листи від дітей чудові, щирі. Мені особливо приємно відповідати на їхні запитання про релігію. Дівчинка Оля з Києва, про яку є вже згадував, мала такі запитання: Хто такі ангели? Звідки взялось зло на світі? Що це таке тропарі і кондаки? Хто такий святий Миколай? Що сталося з Божою Матір'ю після того як розп'яли Ісуса Христа?

Три листки з серії «Світло для світу» — перший, другий і четвертий — це поширені відповіді на дитячі запитання. Відповідями на запитання читачів будуть і два наступні випуски — про апостолів Христових та про особливості Українського Православ'я.

Турбота про духовне виховання дітей проявляється в дуже багатьох листах. Але були й листи, де турбуються старшими людьми. «Духовної літератури у нас тут майже немає, тому що все тут було на російській мові, і якщо і є в кого Слово Боже, то воно російське, а старенькі його не дуже розуміють», — пише киянин Володимир Лозовий.

Бажання знати і поширювати історію свого рідного краю та Української Церкви — це важлива підстава багатьох прохань, що надходять до нас з України.

«Я нічого не знаю про історію УАПЦ, її традиції. Я член української студентської спілки, я розповсюджував листівки «Автокефалія». Прошу прислати мені один примірник брошури», — пише молодий киянин Сергій Жолак.

На 1 березня 1994 року Видавництво «Воскресіння» надіслало в Україну 1313 пакунків з книжками. Хтось може сказати, що для 52-мільйонного народу це крихітна крапля в морі. Але це не цілком так. Насамперед, у Києві перевидано «Автокефалію» тиражем 25,000 примірників, «Ідемо до першої сповіді і Святого Причастя» 100-тисячним накладом, а «Поширений катехизис Православної Церкви» митрополита Михаїла — 45,000-им. «Історичний шлях УАПЦ» перевидала Івано-Франківська єпархія УАПЦ. «Священна історія Нового Заповіту» має вийти в Україні масовим тиражем у 1994 році.

Крім того, багато книжок, які ми надсилаємо, не лишаються в одних руках. «Читаю зі своїми дітьми і внуками», — пише Микола Грещук з Білих Ослав Івано-Франківської області. «Книжечки, які Ви мені надіслали, читають всі наші парафіяни» — це з листа Галини Козак з Підпечар, теж на Івано-Франківщині. А Олег Скікевич, викладач історії релігії у київському ліцеї, пише: «Як одержав Вашу бандероль, то мав необережність похвалитися перед своїми колегами-викладачами. Мені трохи не одірвали руки разом з вашими книжечками. Довелося виконувати роль бібліотекаря — Вашими книгами користується вся наша громада».

1991 року «Автокефалію Української Православної Церкви» передрукувала на своїх сторінках «Літературна Україна», відкривши її зміст 160,000 читачам, що їх вона у той час мала.

Які ж наслідки дає надіслана література? Звернемося знову до листів.

«Для дітей напевне неоціненною у вихованні є серія «Світло для світу», — пише Марія Мадей, директор середньої школи с. Оброшино Львівської області».

«Я дійсно узнала багато цікавого та такого, про що раніше нам ніхто не розповідав. Ці книжечки сподобались і моїм батькам, вони теж з задоволенням з нами читають... Мое життя набуло нового відтінку. І я буду намагатись робити більше добра в своїй сім'ї, а як буде можливо, то й іншим людям». — Це з листа 11-річної Іринки з Києва.

Дві сестрички — 13-річна Ганнуся та 11-річна Іринка — з селища Івано-Франкового на Львівщині, пишуть, що під час осінніх канікул вони «з цікавістю по кілька разів» перечитують книжечки, які вони дістали, і додають: «Ваші книги допоможуть нам рости гідними християнами нашої Церкви, любити батьків і Матір-Україну, допоможуть у навчанні в школі».

«У Вашій брошурі ми дійсно знайшли все, що цікавить нас про нашу Церкву. Душі наші переповнюються радістю, що духовне відродження все більше і більше охоплює нашу багатостраждальну українську землю, що ми піднімаємося з колін» — пише Іван Царенок з Києва.

«Прочитавши Вашу книжечку, я став розуміти ще глибше нашу історію і нашу дійсність. Все це замовчувалося і замовчується зараз», — говорить у листі чернігівця Івана Луцька.

Кожний, хто звертається до нас, дістає від мене разом з бажаною літературою особистий лист. Щодо цього Видавництво «Воскресіння» без сумніву унікальне, і вістка про нього шириться по всій Україні, спонукаючи писати нам все нових і нових людей. Багато людей відкривають у листах свою душу, розповідають, як свя-

щенику на сповіді, про свої проблеми, духовні переживання, розпитують про те, що їх турбує. Молода жінка з Києва переживає за гріх, який вона вчинила в минулому — боїться, що він не проститься і їй чекає кара Божа. Інша жінка переживає за свого батька-комуніста, який до кінця життя залишився атеїстом і не покався перед Богом. Але тут же додає: «Я йому вдячна за те, що в дитинстві він заінтригував мене до віри в Бога, розповідав мені чимало історій з Біблії...»

Моє особисте листування з читачами-дітьми зустрілося з такою оцінкою Орисі Гелети, учительки середньої школи с. Івано-Франкове на Львівщині: «Хочу від щирого серця подякувати за доброту, щирість Вашого серця, що вірно любите Україну і пишете до наших школярів... Боже, якби Ви збоку побачили, як тішаться дитячі сердечка! Немає слів, щоб сказати Вам спасибі, що вистачає у Вас сили й часу кожному дати щиру відповідь».

Видавництво «Воскресіння» допомагає літературою студентам духовних семінарій у Львові, Івано-Франківську, Тернополі. Посилаємо їм, що можемо — на жаль, далеко не все, що їм потрібне. Допомагаємо їм, бо це ж наші духовні кадри, майбутнє нашої Церкви!

Нас у Видавництві «Воскресіння» тільки двоє. Цього факту ми не розголошуємо, і тому в багатьох листах пишуть подяки «усім працівникам Видавництва». Як багато більше можна було б зробити, якби це була дійсно велика організація, з великим штатом, великими фондами! Але ми робимо, що можемо, і тому назвичайно приємно часом зустрітися з таким висловом признання: «Для мене Ви представляєтесь, як Рим для католиків по виданню літератури», — пише Любомир Передерій із села Ралівки на Самбірщині. Або щире признання з дитячих уст: «Ми порівнюєм Вас із святим Миколаєм...» Це з листа сестрички і братика Оксани та Іванка з Космача.

Я хочу закінчити оптимістичним уривком з листа Тетяни Конобась з Києва, директорки школи № 186. Вона пише:

«Ми привикли до ідолів, яким поклонялися самі і вчили цьому дітей. Все те знищене тепер, а нового не придумано. Я не знаю, як поверне історія, що буде з нашим бездоленим українським народом, який всі тільки смикали. Але люди наші хочуть знати про Віру, про Святе Письмо, і я знаю добре, що прийде час, коли благословення апостола Андрія Первозваного зійде на наш народ. І тільки із Сходу почнеться справжнє відродження».

Сприяття наближенню цього часу — це завдання, яке поставило перед собою і його послідовно виконує Видавництво «Воскресіння».

Рисочка до портрету Івана О. Світличного

Від редакції: До цього спомину про Івана Світличного, визначного українського мовознавця, літературного критика і учасника українського руху опору 1960–70-их років, вважаємо за потрібне додати кілька біографічних даних, бо українська діаспора, на жаль, неознайомена достатньо із життям і діяльністю цього мужнього борця проти сов. системи забриханости, фальшувань і терору, який поставив правду вище ніж свою особисту безпеку і вигоди, які давало примирення з тією системою.

Іван Світличний народився 1929 р. на Луганщині. Цей індустріальний район України був найбільш виставлений на лавину русифікації, тому його смілива діяльність на захист української мови і культури взагалі, його стійкість у тій боротьбі, заслуговують особливого признання і вдячності.

Закінчивши 1962 р. Харківський університет-факультет української мови й літератури, він працював короткий час у словниковому відділі Інституту мовознавства Академії Наук УРСР. Однак, як чесна і прямолінійна людина з природи, він не міг погодитись з тодішньою русифікаторською політикою і нагінкою на все українське. За критику тієї політики, яка форсувалась особливо за Брежнєва, і за протести проти арештів діячів української культури і проти незаконних судів над ними та драконських вироків його звільнено з праці в Інституті і арештовано влітку 1965 р. Цим разом він відсидів лише 8 місяців, але після звільнення не міг дістати праці за фахом. В січні 1972 р. — це був місяць погромів серед української інтелігенції — його арештовано вдруге і засуджено, в березні того ж року, на 12 років позбавлення волі — сім років концтаборів і п'ять років заслання. Його судили за «анти-советську агітацію і пропаганду» — ідіотичне обвинувачення, нечуване в культурному світі, яке пришивали всім опонентам комуністичної диктатури, а на Україні всім українським патріотам.

Після звільнення Світличний вернувся на Україну, але його здоров'я було підірване каторгою, і він помер 25 жовтня 1992 р. Його смерть — велика втрата для української культури, для якої він міг зробити ще багато.

Літературно-критичні статті Світличного присвячені головно творчості літературного покоління 60-их років і критиці слабостей

офіційної «соціалістичної реалістичної» літератури. Писав також полемічні статті на мовознавчі теми. Перекладав іноземних поетів, головню французьких, і писав власні поезії.

Іван Світличний

Був він у видавництві «Наукова думка» недовго. Здається, це була друга половина 60-х років (липень 1965 р.). Яюсь тихо і непомітно з'явився новий завідуючий редакцією мовознавства. На сходівій клітці, де ми курили і спілкувалися, він майже не з'являвся. На оперативних нарадах сидів тихо, «не висовувався». Але не похмуро, не зачасно. Просто скромно. Всього його поглинула робота, весь — в рукописах. Ніби поставив завдання весь редпортфель особисто якнайглибше вивчити. Всі жінки редакції мовознавства, — а там споконвічно і до нині завжди були самі жінки, — мало не з першого дня були захоплені своїм завідувачем. Не те що закохалися

в молоду інтелігентну особу, хоч може й не без того, але ідеалізували свого Івана Олексійовича відверто й публічно. Взагалі та редакція традиційно була тиха, мирна і досить дружна.

Було літо, пора відпусток. Хто тільки міг, уже зник з Києва, серед них і директор видавництва Микола Леонідович Карпенко. За старшого залишився головний редактор Олександр Великохатько, молодий економіст, свіжоспечений кандидат наук.

Яюсь викликає він мене і каже:

— Керівництво видавництва викликають на партком у Президію Академії Наук. Оскільки ж нікого немає, то підем вдвох.

— З якого питання?

— Там скажуть, сам нічого не знаю.

Прийшли, це недалеко, на сусідній вулиці. Позаглядали у двері, здибали в кабінеті секретаря парткому Ситника й запитали, де буде засідання парткому. Каже: тут, заходьте! Зайшли, сіли та лупаємо очима — мовляв, десь в іншому місці почекаємо. Де ж той партком, людей нема?

Ситник владним тоном заявив, що партком — це він, і засідання

вже почалося. Розмова пішла круто по-партійному, звичайно ж російською мовою.

— Ви кого взяли на роботу завідуючого редакцією мовознавства?

— Світличного. — каже Сашко (такми кликали Олександра).

— А ви знаєте, хто то такий?

— Знаємо. Прекрасний літератор, у філології кохається. Такого ми давно шукали.

— А ви хоч погодили кандидатуру в парткомі?

Ми питалися в райкомі, заперечень не було.

— Та це ж махровий буржуазний націоналіст. Він виробив програму антирадянської організації, він душа тієї організації...

— Чули ми про подібні патякання — каже Сашко, все ще не здаючись. — Але ж нічого не доведено. Жодного доказу проти Івана Олексійовича немає.

— Як то немає? А ви чули, що в комсомольському парку на пересіченні молодь збиралася, і що там читали, і які виступи були?

— Чули, але ж Світличного там не було.

— Не має значення. Дух його там був. І біля пам'ятника Шевченкові що творилося?

— Але Світличного і там не було.

— Дух його там був...

і т.д. і т.п. — в такому дусі все більше громадилися «факти» «злочинних» вчинків Світличного.

Сашко вже перестав опиратися. Слухали мовчки. Нарешті висновок: негайно звільнити. Як? А як приймали, так і звільняйте. Тут вже нарешті я подав голос, як голова місцевкому профспілки: мовляв, не маємо права безпідставно звільняти, порушуємо правильник профспілки, суд негайно відновить. Ситник був неблаганний: я вам і суд, і закон. Якщо хочете і ви обидва працювати, звільнити і негайно! Та так, щоб і кінці в воду... Спробували домовитися, аби зачекати, поки директор повернеться з відпустки, не ми ж приймали — жодної поступки, негайно, сьогодні ж!

На прощання Ситник елементарно пояснив: «Ви що сліпі чи недоумкуваті? Як ото у вишиванці та вуса донизу, так і націоналіст, бери і запаковуй.

Вийшли ми пригнічені з будинку президії, помовчали, а Сашко і каже: «Іване, а мені ж дружина аж дві сорочки вишила, та такі ж гарні! Сьогодні ж порубаю та спалю, у мене ж двоє дітей». Я, правда, не похвалився, що у мене теж дві, хоч, може й не такі гарні. Але палити не буду, краще заховаю.

Прийшли до видавництва. Сашко одразу повів до себе в кабінет, і аж тепер заговорили про справу. Що робити, як звільнити, з яким формулюванням?.. Про те, що дуже шкода чудового спеціаліста й

не говоримо. Зішлися на думці, що справа не в націоналізмі, не ті вже часи. Це помста Білодіда, котрий був в той час віце-президентом Академії Наук УРСР та головою нашої редакційно-видавничої ради — нашого безпосереднього начальства. Незадовго перед тим Світличний опублікував в якомусь фаховому журналі критичну статтю, в якій делікатно, але доказово прорецензував книгу акад. Білодіда. Не читав я тієї книги, ні статті, але пам'ятаю, що те «відкриття» в царині мовознавства називалося щось на зразок «Українсько-російські мовні зв'язки», і що там була мова про нерозривні мовні зв'язки українського народу зі «старшим братом». Знаю, що Білодід бурчав, що то на нього брудний наклеп, що і в ЦК тої ж думки, і він, як науковець, ще не раз доведе неспроможність випадів проти нього.

Нічого не придумавши, Сашко запросив Світличного. Іван зайшов, чемно привітався, присів. По нашому вигляду зрозумів, що розмова буде не з легких. Сашко вирішив бути відвертим: «Іване Олексійовичу, на превеликий жаль обставини набагато сильніші за нас. Виходить так, що Вам не можна у нас працювати». Всі помовчали. Сашко продовжував: «Іване Олексійовичу, чи не могли б Ви написати заяву». — «Яку?» — «Ну, що ви помилилися, що ви людина творча, а тут робота майже виключно технічна, марудна, що то вам не підходить, і ви просите звільнити вас».

І ось тут я вперше зустрівся з безкомпромісністю Світличного, почув, що таке справжня чесність: «Хлопці, нащо ж ви примушуєте мене брехати? Це ж неправда. Робота мені подобається, вона мені і за фахом підходить, як же я можу на себе і на мовознавство клепати? Ви тільки, якщо можна, скажіть, з якого рівня це йде?» — «Схоже, з самої гори, принаймні нам так здається» — відповів головний редактор.

Іван Олексійович мовчки кивнув головою і сказав: «Хлопці, як мене звільнити, то вже ваше проблема. Тільки, прошу, не паплюжте мого чесного імені, на це я вам згоди не дам». Вклонився і вийшов.

Я також був відпущений, як непотрібний. А години через півтори Великохатько знову покликав нас і прочитав чудернацький наказ: звільнити нібито на час іспитового строку. Знаючи, що строку ніякого не визначалося, навіть якби й був, то час минув, я хотів щось заперечити, але Іван Олексійович зупинив мене жестом, спитав, де розписатися, і мовчки вийшов.

Того ж дня він залишив «Наукову думку» назавжди. Назавжди втратив і я його з поля зору. І вже більше не бачив. Тільки чув... Що і всі чули...

У редакції мовознавства був траур. Жінки ридма ридали, хто по-

тай, а хто й відверто, не приховуючи свого горя. Сумно було і в цілому видавництві.

Вічна пам'ять світлому образу чудової людини, Івана Олексійовича Світличного! Хай земля буде йому, мученикові, пухом!

березень 1993

Іван Кравченко

СОНЕТ ВДЯЧНОСТІ

Я не клену своєї долі,
Хоч кожен день мені знаки,
І мне мене, і гне боки,
І перемелює поволі
Мої надії і роки.
Що буде з того? Кремінь волі?
Чи слина і квиління кволі?
Що? — Хліб святий чи глевтяки?
Щось буде. Буде щось. А-буде!
Ні сліз, ні ремства, ні огуди,
Ні роздратовання, ні зла...
І слава Богу, що сподобив
Мене для гарту і для проби
На згин, на спротив і на злам.

Іван Світличний

Іван Багрянний

(2 жовтня 1907 — 25 серпня 1963)

*«Не іменуй же мене поетом, друже мій,
Я хочу бути тільки людиною, яких
так мало на світі. Я хочу бути тільки
нею і сьогодні я цього найбільше хочу».*

Іван Багрянний

Іван П. Багрянний

Він — Слобожанин, коли говорити про його вужчу батьківщину. Народився 2-го жовтня 1907 року в селі Куземине, Охтирського району, на Харківщині.

Він — син муляра Павла Лозов'яги. У світ пішов із прибраним ім'ям: БОГДАН БАГРЯНИЙ.

Своє мистецьке і художньо-літературне життя почав як поет-лірик, оспівуючи мандрівки, рибальські ранки, героїчний соціальний патос і нерозгадані симфонії космосу. Він, на погляд одного із критиків — автор *«диявольського і пекельного»*, і в той же час — автор *«божеського, доброго, людського»*.

Він був дев'ятнадцятилітнім юнаком, коли його поезії з'явилися в різних журналах України: «Глобус», «Плуг», «Червоний шлях», «Життя і революція», «Все-світ».

Відомі поети і прозаїки: Борис Антоненко-Давидович, Григорій Косинка, Тодось Осьмачка, Валеріян Підмогильний, Дмитро Фальківський, Євген Плужник, Дмитро Тась, Борис Тенета — група *«Майстерні Революційного слова»* — прийняли Івана Багряного в своє товариство.

В 1928 році з'явилась перша збірка поезій Івана Багряного, під назвою — «До меж заказаних».

Критика звернула увагу на щирий ліризм, багатогранність образів, філософсько-політичні медитації, з виразним нахилом до сатиричної суспільно-інвективної поезії. Яка шкода, що цикль його перших поезій, де виявилась ця суто багрянівська особливість («Гутенберг», «Комета», «Батіг», «Золотий бумеранг» та інші), за малими вийнятками, не побачив світу. А деякі, як «Гутенберг», за словами професора Григорія Костюка, правдоподібно, пропали назавжди.

Два роки пізніше, в 1929 році, поет видав поему «Ave Maria», що набула великого розголосу, особливо завдяки віршованому прологу до поеми. Молодий поет, у формі листа до друга, відважно виступає проти «продажних і нищих», проти «володарів безличних і гордих, в кого сила і граци-закоу». Хоч уряд «робітників, селян і трудової інтелігенції» заборонив, сконфіскувавши, розповсюдження поеми «Ave Maria», культурні кола України полюбили відважного молодого автора, який в листі до друга закликає його:

«Не іменуї мене поетом, друже мій, бо поети нині — це категорія злочинців, до якої не належав і не хочу належати. Не іменуї мене поетом, бо слово поет — стало визначати: — хамелеон, повія, спекулянт, авантюрник, ледар. Не іменуї же мене поетом, друже мій! Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі. Я хочу бути тільки нею і сьогодні я цього найбільше хочу».

Бунтар ніколи не перестав бути поетом, як ніколи не став хамелеоном, авантюрником, рабом, спекулянтом. Він вже тоді, ніби, написав своє кредо, заповіт, яким має бути його суспільна свідомість, яким повинен він бути. І залишився на все життя саме таким Поетом і Людиною.

На рідних землях йому вдалось надрукувати ще тільки одну поему-роман «Скелька». Окремою книжечкою цей твір з'явився в 1930 році. А далі попав поет з його творчістю під зуби так званих «спеців» від літератури, ненависть яких до молодого поета видно з їх наклепу на нього. Це — окреслення його поетом з куркульською ментальністю (це таки не критика, а наклеп, або донос, якщо хочете — прим. мв) могло з'явитись тільки в країні «где так вольно дышет человек», на що й вказував поет у своїх творах. Опричники комуністично-московської влади, насильно закрили уста молодій, талановитій українській людині. Поета примусили мандрувати під конвоями до різних концентраційних таборів, які були розташовані на різних широтах і меридіанах величезної новітньої імперії-тюрми. Так тривало від 1932 року до початку війни між гітлерівською Німеччиною і сталінським СРСР.

Іван Багрянний повернувся з заслання до Охтирки якраз перед самим початком цієї війни.

Популярний поет, усі твори якого були сконфісковані, або загублені, повернувся виснажений фізично, з смертоносними бацилями туберкульозу в легенях. Але він не шукав відпочинку, а зразу включився в боротьбу проти нового, нещадного до українських людей, окупанта України. Діяв легально і нелегально.

Він був одним із членів політичного Центру українського підпілля — Української Головної Визвольної Ради.

1943 року перебував у Галичині, де написав, після війни видану кількома мовами, повість «Тигролови». Тут поет Багрянний доказав, що він може бути і прозаїком і здобув вдячність українського й інших народів світу, які мають можливість читати згадану повість англійською, німецькою і голландською мовою.

Під час війни Іван Павлович написав декілька поезій для дітей і поему «*Гуляй поле*», в якій змальовано трагізм цивілізованої доби, яка злочинами своїми перевершила добу дикунську.

Після закінчення Другої світової війни, Іван Павлович Багрянний став однією із провідних постатей в культурному, письменницькому і громадсько-політичному житті української політичної еміграції. А коли репатріаційні комісії Советського Союзу почали «*ловлю живих душ*», особливо таких активних, як Іван Багрянний, він у відповідь людоловам, в 1946 році, написав памфлет «*Чому я не хочу вертатися до СССР*».

Поет відважно сказав правду про новітніх поневолювачів українського народу. Викриваючи злочини російських комуністів, автор поставив категоричну вимогу щодо державної незалежності України.

Памфлет появився не тільки українською, але й в перекладі на англійську, італійську у еспанську мови.

Іван Багрянний був першим з нової політичної еміграції, який своїми творами вийшов у світ.

Рецензії на «*Тигролови*» були наскрізь похвальні. Так, наприклад, в одній із таких рецензій, яка появилася в газеті «*Нью-Йорк Гералд Трібюн*» у 1957 році, професор Вальтер Гавіггорст сказав, що «...це безпосередня і захоплююча повість про життя поміж небезпекою, сваволею і смертю. Спеціальне досягнення цієї повісти є в її поєднанні ідилічного, сумного і похмурого... Ця гарно висловлена і захоплююча повість пригод у той же час є захоплюючою повістю про досягнення політичної свободи... Це повість лицарства і хоробрости, несподівана у нашій незугарній літературі».

У 1950 році з'явився новий роман Івана Багряного — «*Сад Гетсиманський*». Цей роман приніс черговий успіх і славу авторові. Ви-

даний він був українською і французькою мовою. В романі розповідається про страшні часи ежовщини в період необмеженої влади Сталіна.

Журналіст Володимир Мартинець оцінив роман *«Сад Гетсиманський»* такими словами: *«Признаюся, від часу “Землі” Стефаніка і “Чотирьох шабель” Ю. Яновського ні один твір української літератури не зробив на мене такого сильного враження, як Багряного “Сад Гетсиманський”. Аж у цьому творі Багряний показав себе і переріс не тільки всіх інших наших письменників на еміграції, а переріс самого себе»*.

Прихильні рецензії з'явилися і на інших мовах: французькій, еспанській, польській.

Відомий польський поет, перекладач і літературознавець Юзеф Лободовський у своїй рецензії, згадуючи таких відомих авторів, як Кравченко, Кестлер, Серж та інших, наголосив, що *«Багряний описує таку страшну дійсність, про яку Кестлерові навіть не снилось...»*.

Наступна повість *«Огненне коло»* — про бій під Бродами, як і попередній роман, повна трагічних ситуацій, народної трагедії. Трагізм народу в тому, що один проти одного на чужому фронті, на рідній, чужинцями сплюндрованій землі, б'ються брати і сестри того самого народу.

Дуже гостро зареагувала радянська влада на сатиричний твір Івана Багряного *«Антон Біда герой труда»*. Автор шпигонував своїм мистецьким вістрям у найбільш чітке місце сов. системи — вказав на окомозамилування і радянської влади і її виконавців з репатріаційної пропаганди в Берлінському Комітеті. Змалювавши всі страждання українського народу за комуністичної влади, Багряний закликає до безкомпромісової боротьби проти Москви.

Подарував Іван Павлович також три п'єси: *«Морітурі»*, *«Генерал»* і *«Розгром»*. Крім того, він є автором незліченної кількості статей на літературні, громадські і політичні теми...

Хворий, інколи валився з ніг на очах у нас, а не залишав свого поста, своєї відповідальності. Він був не тільки письменником, публіцистом, а й співтворцем та незаступимим, аж до смерті, лідером Української Револьюційної Демократичної партії. Був активним співбудівничим Української Національної Ради. Брав жваву участь в праці Об'єднання українських письменників «Слово».

1958 року Іван Павлович Багряний відвідував Сполучені Штати Америки. Зупинився в Нью-Йорку. Тоді один з кореспондентів радіостанції «Свобода» запитав гостя, відомого політичного діяча і письменника: *«Іване Павловичу, ваша діяльність дуже багатостороння. Ви — письменник, поет, художник, публіцист і громадсько-політичний діяч на еміграції. Якщо можна, скажіть, будь ласка, як ви ре-*

гулюєте свій час, що його вистачає на все це? Відповідь Іван Павлович Багрянний дав таку: «Я багато працюю. І чому я працюю в багатьох жанрах? Тому, що мрію моєю й бажанням моїм є — максимально виконати свій обов'язок перед Батьківщиною і перед моїм народом українським. І тому я пробую всі засоби, якими я міг би користатися».

Коли подумати і зважити все, що він залишив нам, з усіма формами і змістом, якщо пригадати скільки неприємностей, цькування, заздрощів довелось йому пережити, і коли глянути на те все з перспективи сьогодення, то щойно тоді можна збагнути — яка людина відійшла передчасно від нас.

Усе, що мав, зокрема, талан, ідейність, патріотизм і любов до своєї країни, до української Людини, все, що було для нього найдорожчим, свідомо поклав на жертвник боротьби за світле майбутнє нації.

Однією з найбільших праць, яку задумав Іван Павлович, була трилогія «Буйний вітер». Перша книга цієї трилогії — роману під назвою «Маруся Богуславка» — про українську молодь, яка, не зважаючи на всі лихоліття, не зневіряється, а живе отим вічним франківським духом, отим, що «...тіло рве до бою...» за кращу долю й поступ.

Над другою книгою письменник працював, але не встиг закінчити.

Після смерті Івана Павловича Багрянного, було видано третю частину роману-трилогії: «Людина біжить над прірвою».

Іван Павлович присвятив цей роман дружині: «Моїй любій дружині Галині Багрянній, уродженій Тригуб, — єдиній моїй опорі в цій страшній людській пустелі присвячую й навіки цю книгу дарую, Автор».

У третьому розділі цієї книги автор має дві нотатки на полях. Перша — «Слово до читача». Він говорить про свого героя, який є «ПРОСТО-ЛЮДИНА»: «... Вона, ця людина, — не легендарний герой легендарних часів людської історії, оспіваний поетами й трубадурами всіх епох і народів, — ані Ахілл, ані Зигфрід, ані Микита Кожум'яка, ані якийсь там інший велетень, що стає на прю з усіма темними силами — драконами, зміями-гориничами й іншими почварами стоголовими — й перемагає їх казковими чарами та міццю богатырською.

Ні, цей герой — це звичайна собі, сіренька, в лахміття вдягнена, заштовхана, стероризована, така собі мізерна Людина 20-го століття. Слабенька й замучена, непоказна й нічим не опанцерована, поставлена, одначе, долею проти найбільших страхіть і почвар, які будь-коли існували під сонцем. Що проти них змії-гориничі! А серед них і найбільші страхіття — страхіття нищості, масової жорстокості й злоби, що стали разом з гідрою мільйоновою, ще й опанцерованою в

залізо. І от він протистоїть їм... Сірий і буденний і не героїчний на вигляд, немов би зацькована тваринка. Лише з гарячим, буремним серцем... З уперто зціпленими зубами... З очима, запаленими вогнем великої, НЕЗДІЙСНЕНОЇ мрії...

ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ! ... Це, може, навіть ВИ. Це, може, ваш брат. Або ваш побратим, друг... І от ми з ним баянсуємо над безоднею й будемо бігти впарі над нею — шляхом, що його приділила доля. Може й ви тим шляхом бігли? Може це буде мова про вас! Може іскорка й вашого серця спалахує в тім розпачливім змаганні людської істоти, приреченої на смерть, але бунтуючої — проти всього: проти неминучості, проти світу, проти логіки, проти стихії, проти долі самотньої, киненої на призволяще, зведеної до ролі земної піщинки, істотки, обдуреної заповідженням їй божеським покликанням. Обдуреної й поставленої перед фактом цілковитої нікчемності й безсилля, над проваллям всеподавляючої нищоти, над сліпим клеветом всеруйнуючого зла, над космічною прірвою ніщоти, ганьби й глузу, як пилінка в походному й жорстокому змаганні космічних чисел, складених із відносних величин злости й брутальної волі якихось неспівмірно малих одиниць і тупої, самотійно діючої черстої матерії».

Герой Івана Багряного, Максим Колот — невмирущий. Він народився і ріс, зростав і мужнів на наших очах. Він був з нами, поруч, він — з-поміж нас вийшовши, вперто йшов до мети і дійшов до неї. Не міг не дійти. Він був один із тих, що бігли над прірвою. Ми бігли поруч, бо з кожного з нас, як і з самого себе, автор віддав Героеві часточки наших найліпших людських рис. Такий Герой не міг впасти і не піднятися більше. Ні, йому з наказу долі: боротися й перемогти! Йому творити майбутнє для своєї родини, для свого народу, щоб нова Людина ніколи НЕ БІГЛА НАД ПІРВОЮ!...

Розмаїтість мистецьких образів й мистецьких ідей дивною мозаїкою краси охоплюють творчість Письменника. І ВСЕ В НЬОГО ПРОЙНЯТЕ ВІЧНОЮ ЛЮБОВ'Ю ДО БАТЬКІВЩИНИ ТА НЕПОХИТНОЮ ВІРОЮ В УКРАЇНСЬКУ ЛЮДИНУ І В ЇЇ ТВОРЦЯ...

«... Ми є. Були, І будем Ми!

Й Вітчизна наша з нами!...»

І нехай ця віра Великої Людини, народженої на українській землі, залишається завжди з нами, як Гасло, як Прапор, як Заповіт!

Липень, 1993 року

Нескорені Духом

Нема, здається, таких випробувань, які б не випали на долю українських поетів за їх щире, самовіддане служіння народові. Кращі свої твори вони творили у тюрмах, на засланнях, у концтаборах.

Геніяльний син України, Апостол Правди і Науки, Тарас Шевченко свої кращі полум'яні вірші написав на засланні, в умовах каторги. Не дивлячись на ув'язнення, він назавжди залишився незламним духом, справжнім поетом-борцем, вірним високим національним ідеалам. «Караюсь, мучусь, але не каюсь!» І ця свята віра, ця духовна енергія нескореного поета породила цілу когорту великих поетів, яким не були страшні ні тюрми, ні тортури, ні самотності муки.

Вони у своїх творах показали духовну велич українського народу, вони торували йому дорогу до вільного життя. Але в 20-му столітті цю дорогу раптом перегородив «привид комунізму», який блукав тоді по Європі і згодом став вершиною зла у світовій історії. На Україну прийшли роки червоного терору, смертельного голодомору. То був час, коли цвіт української науки, культури, найбільші уми і таланти, справжні майстри поетичного слова спеціально, планомірно знищувались. Грицько Чупринка, Микола Зеров, Василь Еллан (Блакитний), Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Василь Бобинський, Григорій Косинка, Євген Плужник, Володимир Свідзінський і ще сотні відомих і невідомих мужніх поетів, які крізь темінь більшовицької сваволі запалювали душі людей, а самі згасали у сутінках тюрем та концтаборів.

«Чи вдячний нащадок згадає колись співцеві страждання та муки...» — запитує Грицько Чупринка, який був розстріляний як ворог советської влади.

Страждання і муки українських поетів були тісно пов'язані в трагічною долею їх народу, кращих представників якого більшовицькі і фашистські кати кидали у тюрми, концтабори, мордували. І все ж таки співці свободи не здавались. Їх поетичне слово стало живою душею тих, які зі зброєю в руках йшли на боротьбу з фашистсько-більшовицькою навалою. Твори Олени Теліги, Олега Ольжича, Марти Гай, Михайла Сороки, Марка Боеслава, Петра Василенка (Гетьманця) та ін. мужніх поетів того часу пронизує ідея національного визволення. Вони, вступивши в ряди бійців УПА, піднімали народ у бій «за Україну, за її волю», і вірили у непереможність народного духу.

«Хай знає ворог озвірілий, що у боях рішає Дух — не тіло!» —

переконливо заявляє повстанський поет Марко Боеслав в одній із своїх поем.

Фашистсько-більшовицькі окупанти жорстоко розправлялись з тими мужніми, волелюбними сурмачами свободи. Освенцін, Майданек, Заксенгаузен, Бабин Яр... Там фашисти жорстоко розправлялись зі своїми жертвами, особливо зі співцями свободи.

І совети «під дулом нас гнали в тюремні вагони...» СРСР — цей «Союз неделимий республік свободних» перетворився на суцільний ГУЛАГ, де «перевиховували», тобто нищили непокірних. У цьому страшному пеклі ГУЛАГу, що поглинув мільйони, особливе місце виділялось для нескорених поетів України. Григорій Кочур, Михайло Хорунжий, Ірина Сенік, Ярослав Гасюк, Борис Бобинський, Іван Гнатюк, Дмитро Паламарчук, Євген Чередниченко, Іван Савич, Федір Харкавців, Микола Сарма-Соколовський, Володимир Косовський, Микола Самійленко, Іван Хоменко, Галина Гордасевич, Юрій Мисяк, Андрій Патрус-Карпатський, Микола Волинський, Євген Дациук і ще багато талановитих поетів було репресовано і кинуте у сталінські концтабори посиленого режиму, де, замість імен, ліпили їм на спину великі номери.

У 60-70-ті роки за тим же колючим дротом ГУЛАГу опинилось нове поетичне покоління. Василь Стус, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Михайло Осадчий, Микола Руденко, Надія Світлична, Ірина Стасів-Калинець, Ігор Калинець, Юрій Литвин, Ярослав Лесів, Олекса Тихий, Валерій Марченко...

Це далеко не всі поети, які сміливо стали на захист прав людини і за це були кинуті в концтабори як «особливо небезпечні державні злочинці».

Проте ні тюрми, ні концтабори, ні морози і буревії, ні голод і важка праця, ні номер на спині і нелюдські знущання — ніщо не могло зломати тих сильних духом, незвичайних людей.

Довголітній в'язень воркутських концтаборів, нині відомий поет Євген Чередниченко, в одному із своїх віршів пише:

Такої світ не знав тюрми,
Не знав такого ще розбою,
А ми лишилися людьми,
А ми лишилися собою.

Боролися за волю ми,
І правда нам була за зброю,
Тому й лишилися людьми,
Тому й лишилися собою.

Поетичні рядки, створені поетами-в'язнями були дуже потрібні тим беззахисним в'язням, закинутим на довгі роки в концтабори

ГУЛАГу. Там за колючим дротом поетичне репресоване, нескорене слово повертало всім силу і віру в те, що «прийде час і дроти розірвуться».

Цей час прийшов. Ми будемо нову, вільну, незалежну Українську державу. Але не можна забувати, що за цю незалежність віддали життя мільйони кращих синів і дочок України, серед них — сотні талановитих митців, мужніх, нескорених поетів. Без пам'яті про них, без пам'яті про минуле взагалі — немає майбутнього. Тому наше сьогодні повинно визначатися ставленням до минулого.

Враховуючи це, одне із головних завдань Львівського Клубу політичних в'язнів та репресованих імені Михайла Сороки, який я зараз представляю, є відтворення художньої творчості колишніх політв'язнів, а також учасників національно-визвольних змагань, твори яких є невичерпним джерелом і виразником мужності, патріотизму нескорених борців за волю України. Зібрані членами Клубу відповідні матеріали заповнили сторінки збірок «Біль» і «Повстанська ліра», які були випущені Львівським «Меморіалом» під редакцією М. Дубаса. Членами Клубу були зібрані пісні «Із-за ґрат» для Львівського театру «Не журись», а також унікальні фото-документи для виставки «Реквієм жертвам сталінських репресій», добірки поезій до виставки «Репресована культура України» тощо.

На I-ому Всесвітньому конгресі українських політв'язнів у червні 1991 р. голова Всеукраїнського товариства репресованих п. Євген Пронюк у своїй доповіді підкреслив: «Поступ людський, як відомо, вимірюється рівнем духовності, мірою добра в людині... Виникнення тоталітаризму так чи інакше пов'язане з духовною кризою, тобто з духовним занепадом». Це дуже добре і доречно в наш час було сказано. Бо народ, який втрачає свою духовність, приречений на історичне вимирання. Не можна вершити великих державних справ без творчості, без правди і добра, без високих духовних стремлень та ідеалів. Мовою поетичного, полум'яного слова треба сприяти справі національного і духовного відродження, зупинити наступ старих, прокомуністичних сил і сучасного войовничого обивателя.

У великому морі поезії треба віднайти ту, яка зберегла вірність святій національній ідеї. І ці поети, які пронесли крізь вогонь терору і репресій зерно справжньої творчості, житимуть вічно в пам'яті народній, і їх поетичне слово завжди лунатиме над нашою вільною, відродженою землею. Слава їм, нескореним поетам, сурмачам свободи, «апостолам правди і науки».

Орися Матещук, довголітній в'язень сталінських концтаборів, голова Львівського Клубу політичних в'язнів та репресованих ім. Михайла Сороки.

СИНИ

Старий Максим волочив яру пшеницю кіньми добрими, молодими. Борони літали по землі, як пера. Максим кинув капелюх на ріллю, сорочка розіпнялася і впала аж на плечі. Хмара куряви з-під борін засипала його сивий чупер на голові і на грудях. Він галасував, лютився, а люди з сусідніх нив говорили до себе:

— Старий пес, все лютий, але молоді коні ще міцно тримає; богатир, іззамолоду добре годований, та втратив обох синів і відтогда все кричить і на полі, і в селі.

Максим спер коні.

— Старі кості, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого. Як ноги погинаються коло коний, а в данці подаються, то такі ноги, най не кажу, що варт. Лізь, діду, на піч, пора вже прийшла.

То він потряс сивою головою попід чорні кінські гриви та кричав даліше:

— Та на піч, брє, я ще годен вілізти, але піч студена, облупана. Образи на стінах почорніли, а світі дивлються на пусту хату, як голонні пси. Стара ціле жите обтикала їх бервінком та васильком та голуби перед ними золотила, аби ласкаві були, аби хата ясна була, аби діти росли. Та хоть їх багато, а всі вони до нічого, світці. Синів нема, стару заборпав у землю, а ви, Боги, мусите вібачити за бервінок — було ліпше дбати... Ану, звіздохолій, поки нам Бог назначив, берімси, брє, до цеї землі.

І ходили вони з одного кінця ниви на другий, затулені курявою, а борони кусали землю, гаркотіли, роздрапували її, аби зернові вчинити м'яке ложе.

— Ти, Босаку, ти не є жаден кінь, ти пес, ти всі плечі мені обгриз, знак на знакові, скусав а скусав. Не сіпай хоть ти мене, бо так ні жите насіпало, що ледви на ногах стою. Я тобі досвіта сиплю овес, ще сам нічого не ївши; я тебе вічісую; я тебе старими сльозами поливаю, а ти кусасш. Звіздохолій у мене чоловік: він чорними очима за мнов водить; він мене желус; він свойов гривов обтирає дідові сльози; а ти поганий, єрця не масш. Ще недавно ти цілий жмут мого волося вірвав і пустив під ноги в гній. Так не мож робити, бо хоть ти дуже красний кінь, але за це поганий. Жидам тебе не можу продати, але якби прийшов до мене світій Юрій, то, бігме, подарував би-м ті, аби-с з ним ішов змії розбивати; робити землю ти нездатний, бо в тобі спокою нема.

То він слинив пальці, вимивав рану на плечах та присипав порохом.

— Гей, коні, ідім, ідім...

А борони притихали, земля подавалася, розсипувалася, Максимові ноги чули під собою м'якість, ту м'якість, яка дуже рідко гостить у душі мужика; земля дає йому ту м'якість, і зате він її так любить. І як він викидав жменю зерно, то приповідав: «Колисочку я вам постелив м'якеньку, ростить до неба».

Максим успокоювався, не кричав уже та нагло задержав коні.

— Та якого дідька болиш, ти, стара корсо, хрупаєш у кождім замку, кривуле?

То він оглянувся позад себе та побачив попри борони довгу питку червоної крові і сів.

— Скло залізло, матері твої! Тепер волочи, а ниви недоробленої не лишиш, хіба си розсочиш у кусні. А ти, небого ниво, малий спасибіг будеш мати з цієї старої крові, бо стара кров, як старий гній, ніц не родить; мені утрата, а тобі ніякого зиску.

Криваючи, він випряг коні, повів до воза та наклав перед них сіна.

— Ти, сонце, не захмурюйси на старого, що заборзо робить полудне; старий не має чим ходити...

Він витяг з торби хліб, солонину та пляшку і вимивав рану горівкою; потім відірвав кавалок рукава, завив ногу і зав'язав мотузом від міха.

— Тепер або боли, або переставай, або як хочеш, а волочити таки будеш.

Напився горівки, взяв хліб, кусав його та, наново сердитий, вигукував:

— Це хліб? Ним лиш коня жидівського чесати, бо на добрім коні шкіру зідре. Приходя до мене роєм ті підтьопані¹: «Діду, — кажуть, — ми вам печи будемо, прати будемо, запишіть нам поля». Ці подерті суки гадають, що я їм поле тримав? Як умру, то най на моїм полі чічки ростуть та най своїми маленькими головками кажуть отченаш за діда.

Зі злості шпуриє хлібом далеко на ріллю.

— Зуби здригаються від цього макуха; пиймо, Максимку, горівки, вона гладко йде...

— Мой, мовчи, не гавкай над мойов головов; кому взевси співати? Оцему обдертому та обгризеному дідові? Лети собі геть до неба, скажи своєму богові, що най не посилає мені дурну птаху з співом, бо як він такий потний, най мені пішле моїх синів. Бо із-за

¹ Підтьопані.

его волі я лишився сам на всі землі. Най твій бог співанками мене не гулить, забирайся!

І він кинув грудкою землі в жайворонка, та жайворонок ще краще почав співати над його головою і не хотів летіти до Бога.

— Ти, пташку, ти ніц а ніц не розумієш. Як мій малий Іван вгяняв за тобою, аби тебе ймити; як шукав твого гнізда по межах та грав на сопівці, то ти тогди, пташко, розумно робила, що-с співала, так треба було робити. Твій спів і Іванова сопівка ішли низом, а поверх вас сонце, і всі ви сипали божий глас і надо мнов, і над блискучими плугами, і над всім миром веселим. А крізь сонце Бог, як крізь золоте сито, обсипав нас янестев, і вся земля, і всі люди відблискували золотом. Так то сонце розчинило весну на землі, як у великім кориті...

— А з того корита ми брали колачі, а колачі стояли перед музиками, а молоді в квітках любилися і ішли до слюбу, і котилася весна, як море, як потопа; та тогди, пташко, твій спів спливав у моє серце, як різка вода в новий збанок...

— Іди ж собі, пташко, в ті краї, де ще колачів не забрали, а дітей не порізали.

Обома руками взяв він свою сиву голову та й схилювся до землі.

— Стыд тобі, сивий волосе, стыдайси, що приповідаєш та приспівуєш, як плаксива баба, бо нічо вже тобі на цім світі не поможе...

— Ех, сини мої, сини мої, де ваші голови покладені?! Не землю всю, але душу би-м продав, аби-м кровавими ногами зайшов до вашого гробу. Господи, брешуть золоті книги по церквах, що ти мав сина, брешуть, що-с мав! Ти свого воскресив, кажуть. А я тобі не кажу: воскреси їх, я тобі кажу: покажи гроби, най я ляжу коло них. Ти видиш цілий світ, але над моїми гробами ти отемнів...

— Най тобі оця синя баня так потріскає, як моє серце...

— Та прийдіть котра до старого; ніби ви їх не обіймали, моїх синів, та не лягали в білу постіль? Та вони були, як дуби кучеряві... Та принеси на руках байстретко, не встыдайси, приходи. Дід тобі всі коверці під ноги підкине, а байструкові порубає все полотно найтонше на пелінки. Бо ти ходиш без вінка та плачеш від наруги.

І дід здоймив обі руки вгору й кликав ними до цілого світа:

— Ходи, невісточко, ходи до тата, нам попа не треба!

Голосно, заридав, приляг до землі і нею, як хустиною, обтирав сльози і почорнів. Та ще благав дальше:

— Або приходи хоть ти, коханко, без дитини, та на твої шії я вздрю его руки, а на твоїх губах зачервоніють его губи, а з твоїх очий, як з глибокої кирниці, я вловію его очі і схочаю їх в моє серце, як у коробку. Я, як пес, занюхаю его чупер на твої долоні...
Коханко, приходи і ратуй старого.

— Ти ще є на світі, а їх нема жадного, то найдіть дорогу до мене та принесіть вість. Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече кожний, як розжарений дріт. Моя голова палиться від того вогню.

І рвав з голови сиве волосся та кидав на землю.

— Сиве волосє, пали землю, я не годен вже тебе двигати.

До решти обезсилений, приляг до землі і лежав довго мовчки, а потім лагідно розказував:

— Послідній раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. «Тату, — каже, — тепер ідемо воювати за Україну». — «За яку Україну?» А він підоймив шаблев груду землі та й каже: «Оце Україна, а тут, — і справив шаблев у груди, — отут її кров; землю нашу ідем від ворога відбирати. Дайте мені, — кажу, — білу сорочку, дайте чистої води, аби-м обмивси, та й бувайте здорові». Як та єго шабля блиснула та й мене засліпила. «Сину, — кажу, — та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і єго на це діло; він дужий, най вас обох закопаю у цу нашу землю, аби воріг з цього коріня її не віторгав у свій бік». — «Добре, — кажу, — тату, підемо оба». Та як це стара вчула, то я зараз видів, що смерть обвиласи коло неї білим рантухом. Я подавси до порога, бо-м чув, що її очі віпали і покотилиси, як мертве каміне по землі. Так мені здавалося, але світло на її чолі вже погасло...

— А рано вони оба виходили, а стара сперласи на ворота та не говорила, але так здалека дивиласи, як з неба. А як я їх скидав на колії, то-м казав: «Андрію, Іване, взад не йдіть, за мене пам'ятайте, бо я сам, ваша мама на воротах умерла...»

До самого вечора Максим водив коні по ниві та не кричав уже, геть замовк. Діти, що вівці гнали, люди, що плугами попри нього дзвонили, з ляку не поздоровляли його. Замазаний грязюкою, обдертий, кривий, він неначе западався в землю.

* * *

Пізнім вечером, як Максим пообходив корови та коні та подоїв вівці, увійшов до хати.

— Ти, небого, геть затихла, замертвіла, як би в тебе хто ніж упхав, не годна-с слова сказати... Та я в тобі ще розгрібу трохи вогню...

Він зварив кулешу, убрав білу сорочку, повечеряв і затих. Потім прикляк до землі і молився:

— А ти, Мати Божа, будь мойов газдинев; ти з своїм сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох.

BISLAND AGENCY, INC.

На віки вічні буде.
За Твою працю Тобі вдячні
І тут і на Україні люди.
Привіт Тобі Союзе Братський,
Привіт від кожного з нас нині.
Твори і далі діла добрі
І нам і Україні.

Микола Горішний
Линдгорст, Н.Дж.
1 червня 1993

— Ти ще є на світі, а їх нема жадного, то найдіть дорогу до мене та принесіть вість. Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече кожний, як розжарений дріт. Моя голова палиться від того вогню.

І рвав з голови сиве волосся та кидав на землю.

— Сиве волосе, пали землю, я не годен вже тебе двигати.

До решти обезсилений, приляг до землі і лежав довго мовчки, а потім лагідно розказував:

— Послідній раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. «Тату, — каже, — тепер ідемо воювати за Україну». — «За яку Україну?» А він підоймив шаблев груду землі та й каже: «Оце Україна, а тут, — і справив шаблев у груди, — отут її кров; землю нашу ідем від

ВІТАЄМО УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

похвально заслужений своєю довголітньою працею
для добра своїх членів

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА САМОПОМІЧ У ВОРРЕН, МІЧ.

також ставляє за ціль своєї праці на першому місці добро
своїх членів офіруючи слідуєчі банкові услуги

ОЩАДНОСТІ:

- Високу дивіденду на ощадності
- Вищу дивіденду на ощадностеві сертифікати
- Безплатне життєве убезпечення на щадничих контах до 2,000 дол.
- Убезпечення щадничих конт до 100,000 дол.
- Чекові конта "Шер Драфтс"

ПОЗИЧКИ:

- Позички на всялі потреби на найнижчі відсотки
- Мортгеджові позички на догідних сплатах
- Безплатне забезпечення консумпційних позичок на випадок смерти або постійної непрацездатності до 10,000 дс.л.

ІНШІ ПОСЛУГИ І ВИГОДИ:

- Віза і Местеркард
- Грошові перекази і подорожні чеки
- Щоденне урядування
- Полагоджування фінансових транзакцій поштою
- Крім своїх трьох бюр, 14 місць в околиці Дітройту для полагодження своїх фінансових справ
- Дві філії в Флориді
- Гарантована пересилка американських грошей в Україну

BISLAND AGENCY, INC.

General Insurance

- **Homeowners**
 - **Auto**
 - **Life**

3300 Rt. 42
Glen Spey, New York 12737
Telephone: (914) 856-6180

*Загальні Збори 64 Відділу Українського Братського Союзу в Боффало, Н.Й.
Сидять (зліва до права): Василина Остащук, Ольга Чмола, Текля Мандзій,
Валентина Кондратенко, Катерина Гайдук, Текля Мочерняк;
стоять: Михайло Мандзій, Микита Остащук, Михайло Мочерняк,
Михайло Мохнач (голова Відділу), Михайло Ліскевич, Василь Сметанюк,
Микола Муцин, Іван Гайдук, Михайло Савуляк.*

64 ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО БРАТСЬКОГО СОЮЗУ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

в Боффало, Н.Й.

щиро вітає

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

з постановням Української Держави

За Управу Відділу:

Михайло Мохнач, голова

Михайло Ліскевич, фінансовий референт

Ігор Чмола, рекордовий секретар

З нагоди появи Альманаху «Любіть Україну»

Т-во ім. М. Драгоманова, 244 від. УБС

Вітає Український Братський Союз та бажає йому дальших успіхів у його корисній праці для добра його членів, громади і Українського Народу, зокрема у несенні помочі нашим братам і сестрам на рідних землях і в розбудові Української Державності. Нашу громаду закликаємо підтримати Український Братський Союз, вступаючи в ряди його членів.

Управа 244 від. УБС в Рочестері

Карло Маньківський, голова
Іван Санагурский, заст. голови
Наталка Олексин, секретар
Христя Олексин-Рафлин, заст. секр.
Володимир Сверида, касієр

Контрольна Комісія:

Михайло Падяк
Таня Лехновська

**ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНЦІВ
МЕТРОП. ОКРУГИ
ВАШІНГТОНУ**

найбільша і найстарша
українська організація в столиці США,
бажає Українському Братському Союзові
багато успіхів в його корисній праці
для добра членів, української громади
і України.

Висловлюємо УБСоюзові признання
за його допомогу Україні, зокрема в
лікуванні жертв Чорнобильської катастрофи.

* * *

**УКРАЇНЦІ МЕТРОП. ОКРУГИ ВАШІНГТОНУ,
СТАВАЙТЕ ЧЛЕНАМИ ОБ'ЄДНАННЯ**

*Управа Об'єднання Українців
Метроп. Округи Вашингтону*

Читайте «Вісті Комбатанта!»

Редактори: Іван Кедрин Рудницький і Д-р Мирослав
Малецький.

Видавці: Головна Управа Об'єднання б. вояків українців
в Америці і Головна Управа Братства кол.
вояків 1-ої Дивізії Української Національної
Армії.

Співучасники: Братство Українських Січових Стрільців,
Об'єднання колишніх вояків УПА,
Броди-Лев і Українська Стрільцька Громада
в Канаді.

Veterans News
P.O. Box 279, Stn. "D"
Toronto, Ont. M6P 3J9
Canada

COME

JOIN

SCADUFA

"Aging Together"

Senior Citizens Auxiliary, Division of Ukrainian Fraternal Association

OFFICERS 1994

President	Joseph Charyna	20 Swanson Terrace	Stoughton	MA	02072
1st Vice-president	Anatol Falko	67 Lansing Street	Bridgeport	CT	06606
2nd Vice-president	Michael Pinkowicz	115 Tuscany Road	Aston	PA	19014
Treasurer	John Lisy	469 East Avenue	Bridgeport	CT	06610
Secretary	Blanche Kirchner	280 Glendale Avenue	Needham	MA	02192

Members of SCUDAFU meet annually at UFA Resort Center, "Verkhovyna," Glen Spey, N.Y. We support the UFA Chernobyl Hospital Fund and grant an annual \$1,000.00 scholarship in memory of Edward Popil, former financial secretary-treasurer of UFA. Annual programs are planned for seniors where fraternalism and brotherly and sisterly love prevail. Our motto is to help UFA continue to grow and serve our Ukrainian community and together enjoy a more pleasant and productive life.

FOR A REALLY INTERESTING & ENJOYABLE WEEK,
JOIN US AT OUR ANNUAL CONFERENCE
ON SEPTEMBER 7-12 AT UFA RESORT CENTER,
"VERKHOVYNA," GLEN SPEY, N.Y. 12737

З нагоди появи Альманаху Українського Братського Союзу «Любіть Україну», Читальня «Просвіта» у Вінніпезі, одна з найстарших установ у Канаді, щиро вітає Український Братський Союз і бажає йому дальших творчих успіхів для добра української діаспори і українського народу на рідних землях.

За управу Читальні «Просвіта»,

голова — Зенон Круцько

секретар — Володимир Василькевич

CPS
Actuaries

1014 Hope Street, Samford, Connecticut 06907
(203) 324-9203 New York (212) 584-8967

З нагоди Видання Альманаху «Любіть Україну» вітаємо всіх українців в Україні і на чужині, вітаємо також управу Братського Союзу в Америці і все членство.

Богдан і Марія
Балицькі

Trident Associates Printing
P.O. Box 614
Buffalo, New York 14240

Українська Друкарня
„ТРИЗУБ”[®]
у Бюфало, Нью Йорк

Phone: (716) 691-8404 — Fax: (716) 691-4532

U.S. and Canada 1-800-821-6034

UKRAINIAN PRINTERS

Personal and Commercial Printing:

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

We Ship — U.S. and Canada

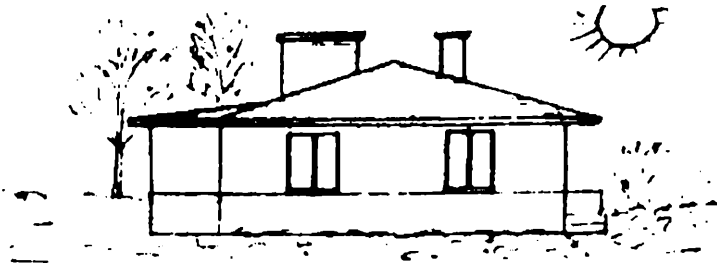
☞ **Canadian Offices** ☞

Trident Associates Printing
85 Lakeshore Road
St. Catharines, Ontario L2N 2T6

Trident Associates Printing
TORONTO OFFICE

• — BY APPOINTMENT —

U.S. and Canada 1-800-821-6034

Glen Spey Realty

JULIANA POWCH, Lic. Broker
Country Road 42
P.O. Box 14, Glen Spey, NY 12737
Tel: (914) 856-7808

Оглядайте Годину Українських Мелодій Роман Мариновича з Вашингтону, Д.К.

- з Нью Йорку:** кожної неділі, год. 5:30 веч., WNYE-TV,
русло 25 — New York
- з Філадельфії:** кожної неділі, год. 8:30 веч., WYBE-TV,
русло 35 — Philadelphia
- з Чикаго:** кожної суботи, год. 9:30 ранку і кожної
неділі, год. 8:30 ранку, WFBT-TV, русло
23 — Chicago
- зі Львова, Україна:** кожної першої неділі в місяці, год.
19 веч., русло 32 — МІСТ
- Слухайте кожного понеділка, год. 8:30 веч.,
WNYE-91.5 FM — Нью Йорк

Ukrainian Melody Hour
P.O. Box 2257
Washington, D.C. 20013
Тел.: (202) 529-7606

Branch 298

**PROTINICK FARMS
W.P. Construction**

Farm Markets Since 1929

Growers & Shippers of Sweet Corn,
Fruits & Vegetables, Flowers & Christmas Trees,
and U-Pick Pumpkins

Two locations:

Dey Road and Route 535
One mile south
from N.J. Turnpike, Exit 8A

Cranbury, N.J. 08512

**ВІТАЄМО УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ
СОЮЗ ТА ВСЕ СОЮЗОВЕ ЧЛЕНСТВО**

**З побажаннями дальшого росту і корисної
праці для українського громадянства**

**Управа Гуцульського Товариства
ім. Олекси Довбуша в Боффало, Н.Й.**

Михайло Савуляк, голова

Ігор Чмола, секретар

Михайло Мохнач, фінансовий референт

Контрольна Комісія:

Михайло Мочерняк, голова

Дмитро Мацьків, Федір Матійкович, члени

Організація Ukraine 2000

Вітає Український Братський Союз з 23-ою Конвенцією і бажає делегатам успішних нарад і корисних рішень.

При цій нагоді висловлюємо УБСоюзі признання за його гуманітарну допомогу Україні, зокрема за опіку над Київською лікарнею, де лікуються поразені радіацією діти, а також за допомогу в будівнанні демократичного ладу в Україні, що є також метою нашої організації.

Ігор Гавдяк, голова

Петро Матула, секретар

62-ий Відділ Союзу Українок в Америці

в Глен Спей, Н.Й.

вітає Український Братський Союз,
Управу Оселі «Верховина» та членство
Союзу і бажає дальших успіхів для добра
членства та Української Держави.

Управа і члени 62-го відділу

914-969-4200

FAX 914-969-2108

DUNWOODIE TRAVEL BUREAU

771-A YONKERS AVENUE
YONKERS, NEW YORK 10704

ALESIA KOZICKY
MANAGER

26-ий та 307-ий відділи Українського
Братського Союзу в Монреалі сердечно
вітають членство УБСоюзу, Головний Уряд,
Виконавчий Комітет, редакторів та адміністрацію й
читачів «Народної Волі» та «Форум»
з появою Альманаху «Любіть Україну».

А. Ромас — секретар відділів
з дружиною Марією

Best wishes & continued success
for U.F.A. 1994 Almanac

Branch 73 members
Field organizer, Stephen Nazarek

SEVERIN B. PALYDOWYCZ, MD

- Comprehensive Eye Care and Exams -
- Specializing in No-Stitch Cataract and Laser Surgery -
- Total Glaucoma Care -
- Refractive Surgery to Correct Myopia and Astigmatism -

LICENSED

INSURED

RAPID ELECTRIC

RESIDENTIAL—COMMERCIAL—INDUSTRIAL
WATER PUMPS

DAVID
(914)856-8356

695 RT 31
GLEN SPEY, NY 12737

155-ий Відділ Українського Братського Союзу в Глен Спей, Н.Й.
щиро вітає

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

та бажає

багато сил і витривалости в дальшій тяжкій і відповідальній праці
для добра української громади на поселеннях та українського
народу на рідних землях.

Петро Саляк
Голова

Михайло Повх
Секретар

Д-р Микола
Ласійчук

*лікування зубів
і протезування пацієнтам
з Вашингтону, Балтімору
і околиць*

1113 Odenton Rd.
Odenton, Md., 21113

Привіт для керівних
органів УБСоюзу
і всего членства від
239-го відділу УБСоюзу

*Василь Лесюк
секретар*

**Branch 37
Scranton, Pa.**

William
Roditski,
President

Michael
Roditski,
Secretary

**HUDSON VALLEY
TENT CO.**

245 HILL AVENUE
MONTGOMERY, NEW YORK
12549

Reliable Disposal Co Inc.

215 W. OLIVE ST.
SCRANTON, PA 18508

CONTAINER
SERVICE

TONY MURO
342-7945

**Llewellyn
&McKane Inc.**
Manufacturers of Fine Printing

31 New Hill Street • P.O. Box 507 •
Wilkes-Barre, Pa. 18703-0507
Phone: (717) 822-8181

**WALTER KARYCZAK
& SONS, INC.**

ABBOTT SERVICE

995 Abbott Road • Buffalo, New York 14220

COMPLETE AUTO REPAIRS/N.Y.S. INSPECTION •
FOREIGN & DOMESTIC CARS •
TRANSMISSION ADJUSTMENTS & REPAIRS •
WHEEL ALIGNMENTS & TIRES •
BATTERIES / AIR CONDITIONING & ACCESSORIES •
MUFFLER & EXHAUST SYSTEMS •

TOWING SERVICE — ALL WORK GUARANTEED

825-9129

827-8895

**ВІТАЮ УБС.
З ПОБАЖАННЯМИ
ЩЕ КРАЩИХ УСПІХІВ
НА БУДУЧЕ**

НАДЯ АНДРУШКО

Секретар

42 Від. УБС

Торонто, Онт. Канада

Тел.: 416-762-9918

**ВІТАЮ УБС.
З ПОБАЖАННЯМИ ЩЕ
КРАЩИХ УСПІХІВ НА
БУДУЧЕ**

МАКСИМ ПЕТРУЧОК

Секретар

145 В. УБС

Боффало, Н.Й.

Тел.: 716-992-3397

**ВІТАЮ УБС.
З ПОБАЖАННЯМИ ЩЕ
КРАЩИХ УСПІХІВ НА
БУДУЧЕ**

УЛЯНА ІВАНИЧКО-ВУСАТИЙ

Секретар

59 В. УБС

Боффало, Н.Й.

Тел.: 716-947-5179

ЗМІСТ

Український Братський Союз і Україна.....	5
Промова голови УБСоюзу на Всесвітньому Форумі Українців у Києві.....	18
Говорять документи.....	19
КЕРІВНІ ОРГАНИ УБСОЮЗУ	
Виконавчий Комітет.....	32
Контрольна Комісія.....	34
Головна Рада.....	35
Почесні члени Головної Ради.....	37
Редактори видань УБСоюзу.....	38
60 Years of Service to UFA and the Ukrainian Community	39
Діаспора і Україна.....	47
Україна і Росія.....	57
Переяславський договір з 1654 року.....	71
Людські втрати в Україні.....	78
Правда Чорнобиля.....	87
Чому Галичина не могла допомогти голодуючій Україні 1933 р.?.....	92
Міжетнічні відносини в Україні: історія і сучасність.....	96
Закарпаття — Частина України.....	103
Перша українська дипломатична місія в Америці (1919-1921).....	114
Як працює Посольство України у Вашингтоні.....	127
І відкрилися широкі світи.....	132
Чим є для нас М. Грушевський.....	144
Відродимо перлину нашої культури.....	148
Григорій Сковорода, як педагог.....	153
Академік Григорій Олександрович Костюк.....	164
Життя і діяльність П. В. Одарченка.....	170
Культ Івана Франка в Америці.....	183
Фундація Антоновичів.....	195
Видавництво «Воскресіння» і духовне відродження України.....	201
Рисочка до портрету Івана О. Світличного.....	207
Іван Багряний.....	212
Нескорені Духом.....	218
Василь Стефаник: Сини.....	221

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION

440 Wyoming Avenue, Scranton, Pennsylvania 18503

Phones: (Area Code 717) 342-0937. Fax: (717) 347-5649

CANADIAN OFFICE

Bohdan M. Mocherniak, Chief Agent

7100 Woodbine Ave. Suite 215

Markham, Ont. L3R 5J2, CANADA

Phone: (416) 479-1300

УКРАЇНСЬКИЙ
БРАТСЬКИЙ
СОЮЗ

UKRAINIAN
FRATERNAL
ASSOCIATION

- Має 18 родів модерного життєвого забезпечення;
- Забезпечує членів до висоти 100 тис. дол.;
- Веде працю з молоддю та виплачує стипендії студентам;
- Допомогає своїм членам у випадку хвороби і каліцтва;
- Видає тижневик «Народна Воля» і англо-мовний додаток «Ukrainian Herald»;
- Видає англомовний журнал «Форум»;
- Втримує вакаційний осередок «Верховина» для культурної і молодечої активності;
- Допомогає церковним, громадським, науковим і молодечим установам, товариствам і організаціям.
- 18 classes of life insurance protection;
- Life Insurance up to \$100,000;
- Stipends and Scholarships to student members to help further their education;
- Financial aid to members in time of illness or disability;
- Publishers of the weekly «Narodna Volya» and the English language supplement «Ukrainian Herald»;
- FORUM a Ukrainian review, published in English;
- Vacation center «Verkhovyna» and Summer Camp for children with a variety of activities;
- Financial aid to religious, community, educational and youth organizations.

СТАВАЙТЕ ЧЛЕНАМИ УБСОЮЗУ! — JOIN THE U.F.A.!
ЗАПИСУЙТЕ ВАШИХ ДІТЕЙ І ВНУКІВ!
ENROLL YOUR CHILDREN AND GRANDCHILDREN!